VIRGIL SORIN

secretul făuririi personalității

editura albatros

Scanned with OKEN Scanner

VIRGIL SORIN

SECRETUL FĂURIRII PERSONALITĂȚII

CONVORBIRI

EDITURA ALBATROS

BUCUREȘTI ● 1982

Scanned with OKEN Scanner

ARGUMENT

Această a doua carte reunește, după Muncă, idealuri, creație, o nouă serie de convorbiri care, în intenția noastră, se vrea a fi și ea doar o etapă dintr-un efort mai larg, de forare în straturile pe care le ascunde universul pasionant al personalității umane, mai ales atunci cînd aceasta ajunge să iradieze fosforescenta energie a creației, cînd se încarcă cu aureola realizării sociale, a autorealizării. Față de prima carte de interviuri, aici s-a lărgit suprafața investigată. În afara personalităților care reprezintă strălucite prezențe creatoare în literatură, istorie, filozofie, tehnică etc., s-au adăugat nume prestigioase din medicină, cinematografie, canto, actorie, sport.

Cum este și firesc, înainte de abordarea nemijlocită a viitorilor interlocutori, autorul s-a străduit să-i cunoască mai întîi prin familiarizarea deplină cu opera fiecăruia, cu spiritul și stilul acesteia. Etapa aceasta a reprezentat mai mult decît o simplă documentare. Ea ne-a permis să ne apropiem treptat, cu stăruință spre o receptare cît mai adecvată, cît mai nuanțată, a operei celor ce urmau să ne fie parteneri de dialog. Strădania noastră a fost pe deplin răsplătită de bucuria descoperirii unor oameni superiori. Am simțit astfel născîndu-se o tainică simpatie intelectuală care credem că poate fi garanția stabilirii unei comunicări adevărate.

Scanned with OKEN Scanner

Autorul, avînd o destul de îndelungată practică neuropsihiatrică și psihologică, a deprins, ca „medic al sufletelor", o anumită „tehnică" de investigare dincolo de aparențe, dincolo de „mască", dincolo de ceea ce apare oricărui ochi neavizat, ca bizarerie, ca insolit psihic, sau pur și simplu ca o faptă ieșită din comun. Aceasta din urmă, fapta ieșită din comun, atunci cînd dobîndește însemnele valorii și este receptată de către societate, devine operă, devine contribuție revelatoare. Iar autorul, făptuitorul, capătă statutul deplin al unei personalități creatoare.

Arta de a trece dincolo de anticamera personalității umane în general se bizuie pe tact, încredere reciprocă, înțelegere și sinceritate. În stabilirea unei reale comunicări cu o complexă personalitate creatoare, toate acestea devin condiții sine-qua-non. Autorul s-a străduit să le îndeplinească în toate situațiile, cu nuanțele cuvenite.

Cititorul se va întreba, pe bună dreptate, ce legătură poate fi între tehnica diagnozei neuro-psihiatrice, invocate aici, și abordarea, dorită cît mai larg comprehensivă, a coordonatelor psihice și etice ale personalității creatoare. Nu cumva această perspectivă poate sugera o nepermisă așezare sub microscop a unei personalități vii și fascinante? Nu cumva o optică profesională interpusă între autor și interlocutorul său poate să producă deformări nedorite?

Nimic din toate acestea. Convingerea profundă a autorului, în acord cu cele mai recente date ale științei, întemeiată pe practica proprie și a altora, este că personalitatea creatoare reprezintă piscul personalității umane, expresia deplină și supremă a integrității umane și nicidecum un simptom abisal al destrămării ei. Sigur, judecată statistic, fapta creatoare este ieșire din „normal",

Scanned with OKEN Scanner

din „regulă", din media calculată statistic. Este un „anormal" cu semn pozitiv. Sau, folosind admirabila definiție a lui Lucian Blaga: „Boala care incită la creație este sănătate de ordine mai înaltă" (Elanul insulei, 1977, p. 202).

Orice cunoaștere este, într-un anumit sens, o aventură. Tentativa de explorare a unui continent atît de vast numit personalitate creatoare implică și ea o doză de aventură. Apropiindu-te de acești oameni de excepție, cu tact și căldură omenească, stabilind comunicarea într-o ambianță care să permită la rîndul ei desfășurarea liberă și nestingherită a interlocutorului, riști să te lași uneori captivat, sedus de spectacolul însuși al personalității. Ne-am străduit însă să transformăm acest „risc" într-un avantaj: acela de a sesiza, de a intui ceea ce are original, unic, fiecare personalitate în totalitatea ei inconfundabilă, modul aparte în care fiecare se manifestă cu o pregnantă originalitate.

Scopul asumat de autorul acestei cărți este acela al explorării omenescului, de generică semnificație. Cu alte cuvinte, am tins spre o hermeneutică general-psihologică și general-umană a faptului excepțional care este creația. Este același punct de vedere pe care l-a exprimat gînditorul francez Alain, vorbind despre Descartes „ca un om împovărat de materie; ca și noi, stăvilit de patimi, ca și noi, și cîrmuindu-și laolaltă trupul și sufletul potrivit condiției umane".

Am încercat deci în această carte a prezenta și „fața nevăzută a Lunii". Fața nevăzută și uneori nebănuită a unui univers uman care ne apare exemplar, monumental, dăltuit în granitul operei. Ne-a tentat fața umbrită, uneori nocturnă, aceea adeseori bîntuită de furtuni, de energii tulburi și de mari mișcări magmatice, acel misterios creuzet al focurilor lăuntrice care se revarsă în afară sub

Scanned with OKEN Scanner

forma creației. De fiecare dată însă, mai presus de îndoieli, de răscruci dramatice și de zone problematice, am avut sentimentul că descoperim liniile de forță diriguitoare ale universului creator. Am avut revelația gesturilor paradigmatice încărcîndu-se cu energia maximă, cu capacitatea de a-și asuma creația, depășindu-se pe sine, depășindu-și propria condiție. Pentru că, așa cum spune Constantin Noica, atunci „cînd ajunge la creație, omul transgresează nu numai limitele sale ci și pe cele ale lumii date, în numele totuși al unei lumi invocate și asumate". (Întruchipări, în revista Steaua din febr. 1981.) Credem că autorul citat are dreptate. Pentru că, într-un fel, orice creație este și împlinire dar și depășire a condiției umane, este expresia ei emblematică. Creația devine astfel destin asumat.

Evident, fiecare personalitate are propria ei ecuație. La un nivel mai general există, e adevărat, o ecuație valabilă pentru personalitatea umană în sensul ei generic. Dar ecuația personalității creatoare concrete este, ca să păstrăm limbajul matematizant, o formulă a energiei personalității. Pentru că, în fond, personalitatea este o chestiune de energetică psihică. Ce altceva caracterizează personalitatea dacă nu veșnicul neastîmpăr, permanenta efervescență, permanenta luptă cu sine, cu propria sa condiție umană ?

Ceea ce izbește la contactul comunicant cu personalitatea este refuzul poncifului, al adevărurilor definitive, osificate, ale automatismelor de gîndire. Tot ce se leagă de placiditatea spiritului este, din unghiul personalității, principiu advers.

În acest sens, personalitatea este entitate polemică sau nu este deloc. Nonconformismul este modul său de a exista, expresia conformității personalității cu sine însăși. Cu alte cuvinte, autenticitatea sa. În cazul perso-

Scanned with OKEN Scanner

nalității autentice, conflictul dintre Mască și Rol este, de cele mai multe ori, un nonsens. Ecuația personalității autentice subînțelege rezolvarea unor conflicte lăuntrice, echilibrul mereu recîștigat, lupta individului, mereu reluată, cu sine însuși. Triumful unei personalități se obține pe seama infrastructurii, acolo unde se desfășoară drama acelei personalități. Triumful este, în fond, creația, opera, acea parte inconfundabilă a acțiunii personalității. Uneori, în cazul artiștilor, drama e lizibilă, transpare în operă. Alteori, cînd e vorba de creație științifică sau filozofică, drama e ocultată. Imprimă, cel mult, o anumită coloratură personală, un anumit ton sau o anumită orientare a gîndirii.

Devine acum legitimă întrebarea: ce înțelegem prin operă, nu atît în cazul scriitorilor, filozofilor sau artiștilor plastici, ci în acela al unui activist pe tărîm obștesc, al unui organizator economic, al unui actor sau al unui sportiv? În ce constă „opera" unui eminent lucrător în domeniul industriei sau al agriculturii?

Plecăm de la un adevăr axiomatic pe care l-am afirmat cu convingere și în prima noastră carte: în orice domeniu de activitate cotele cele mai înalte ale calității pot fi atinse numai prin efort de creație, prin conduită inovatoare. Judecînd astfel, opera se poate constitui nu numai din lucrări științifice, social-politice sau artistice, ci și din fapte. În acest sens, opera unui om exemplar nu este altceva decît suma faptelor socialmente valoroase în și prin care se realizează personalitatea sa.

În domeniul faptelor, creația nu se definește oare la fel ca în producțiile spiritului, prin respingerea căilor bătătorite, a soluțiilor devenite banale, a modelelor uzate devenite clișee? Indiferent în ce domeniu și-ar manifesta prezența, personalitatea creatoare deține și își exercită în mod firesc și simplu uimitoarea putere de

Scanned with OKEN Scanner

a învinge dificultăți care par tuturor celorlalți de neînvins. Nu decurge oare, de aici, că performanța se obține pe calea creației, oricare ar fi domeniul căruia îi aparține? Orice faptă care dobîndește strălucire prin excelența calității, orice înfăptuire umană care poartă în sine efortul spre desăvîrșire se cheamă că este operă al cărei autor este personalitatea umană.

Pentru a se constitui în operă, faptele unui om, ale unei personalități, trebuie deci să ajungă la performanțe calitative, exprimate prin originalitate, eficacitate, economicitate, frumusețe și — nu pe ultimul loc — înaltă ținută etică. Faptele dobîndesc astfel exemplaritate socială. Privind lucrurile prin această lumină, exemplară poate fi o lucrare, dar poate fi și o viață. Ceea ce se obișnuia mai demult a se numi, fără nici o implicație peiorativă, „o carieră". O carieră a unei vieți este opera acelei vieți. Se înțelege că o carieră autentică nu poate fi concepută fără o vocație autentică.

Cunoaștem cazuri de mari profesori, mari ingineri, mari avocați, mari critici, mari oratori, care n-au lăsat în urma lor scrieri constituite într-o operă semnificativă, valoroasă în sine. Contemporanii i-au apreciat totuși la modul superlativ, tratîndu-i drept mari personalități. În ce constă opera unei astfel de cariere, a unei astfel de personalități? Am cuteza să spunem că opera unei personalități este totalitatea influențelor pe care le exercită prin faptele sale, prin modul său de a gîndi, prin întregul său mod de a exista, asupra colectivității în care trăiește și creează, asupra generațiilor ce vor urma. Astfel, colectivitatea este modelată de personalitățile ei marcante. Și totuși, în realitate, modelarea e reciprocă. Ca într-un splendid sistem de oglinzi paralele își răsfrîng luminile omul și epoca sa, personalitatea și colectivitatea căreia îi aparține prin întreaga sa noblețe.

Scanned with OKEN Scanner

Nu ne-au demonstrat științele sociale că fiecare epocă își produce personalitățile de care are nevoie? Iar personalitățile, la rîndul lor, modelează noile forme de gîndire și de simțire care anunță epoca de mîine. Acel mîine care devine, destul de repede, ieri. Și așa mai departe, într-un lanț fără sfîrșit al generațiilor creatoare.

Spunînd că personalitatea creatoare este copilul epocii sale, n-am spus decît o parte din adevăr. Realitatea este mult mai bogată. Ne putem imagina personalitatea ca un impunător arbore cu rădăcinile adînc înfipte în tradiție, în istorie, în mituri și arhetipuri. Trunchiul pe care se înalță ar fi condiția sa bio-psihică, genetică, datum-ul natural, dar și mediul social-educogen care o forjează. Complicata, luxurianta coroană a acestui arbore masiv reprezintă însăși bogăția actuală, vie, în permanentă expansiune și înnoire, a personalității. Este o simplă prejudecată că la umbra ei nu cresc și nu pot să se dezvolte alți arbori puternici. Noi credem că realitatea este exact opusă: personalitățile generează personalități. Ele sînt puternice focare de energie umană în stare să creeze climatul social cel mai propice creației și progresului. Personalitățile sînt cele care fac operă de pionierat, uneori printr-un apostolat aspru. Personalitatea devine astfel emul, catalizator de energii umane, îndrumător al generației sale, model pentru generația care se înalță. Simpla existență a unei puternice personalități are darul de a dinamiza mediul uman. Respiră farmec, are un misterios magnetism cu o mare putere de atracție. Îi simțim apropierea printr-o indicibilă capacitate de a iradia prospețime și tinerețe. Iată în ce fel ne reprezentăm noi procesul prin care personalitățile creatoare modelează gîndirea epocii, stilul ei, profilul ei original. Pot deci „să facă epocă" nu numai cărțile unui scriitor, lucrările unui sculptor, compozitor sau filozof. Pot

Scanned with OKEN Scanner

să „facă epocă" și faptele unui mare om politic sau ale unui ingenios constructor, ale unui talentat sportiv, ale unui distins profesor. Aspirația fiecăruia de a-și justifica activitatea lăsînd la capătul ei o „operă de o viață" este foarte veche.

Este ceea ce limbajul popular exprimă atît de frumos : năzuința de „a lăsa ceva în urma ta". Acest „ceva" este opera vieții tale chiar dacă nu ești scriitor sau artist, savant celebru sau sportiv devenit legendar.

Așa înțelegem noi lucrurile. Astfel justificăm opțiunea noastră pentru interlocutori și din domenii ale eroismului cotidian și ale creației anonime.

Ceea ce urmăream cu precădere în prima culegere de convorbiri era dinamica motivațională, deslușirea drumului, rareori lipsit de sinuozități, către realizarea personală, către valorizarea socială a operei. Căutăm să descoperim „secretul succesului în viață", mecanismul realizării personalității. În această nouă carte, în aceste noi convorbiri se încearcă un pas înainte în fenomenologia personalității creatoare. Și anume, așa cum am mai încercat să sugerăm mai sus, atenția și interesul să se îndrepte și către zona aisbergului aflată sub linia sa de plutire. Evident, aceasta nu vrea să însemne eludarea dimensiunii etice și axiologice a personalității. Privind din acest unghi, fără îndoială, „sîntem personalitate în măsura în care ne-am integrat într-un sistem de valori sociale și contribuim la propășirea grupului social din societatea căreia îi aparținem". (Vasile Pavelcu. Culmi și abisuri ale personalității, 1974, p. 35.) Față de aceasta, ceea ce își propune în plus perspectiva încercată aici este relevarea complexității psihice, rareori noncontradictorie, a dinamicii personalității. Ni se pare edificator și plin de învățăminte a cerceta și chimismul subteran al spectaco-

Scanned with OKEN Scanner

lului unei personalități. E util? E necesar, am spune. Altfel, cunoașterea personalității ar rămîne parțială, unidimensională.

Pentru a legitima o asemenea perspectivă neliniară, se mai cuvine spus că tentativa cunoașterii „pe viu" a unor personalități e pîndită de eșec, atunci cînd criteriile rămîn doar axiologice sau etice.

Problema care se pune este însă pînă la ce punct se poate vorbi de o legitate dialectică a realizării personalității, cu caracter de generalitate, din moment ce fiecare personalitate creatoare este un unicat, un exemplar irepetabil. Vom răspunde afirmînd că, prin ceea ce au în ele profund omenesc, drama și bucuria creației, trăite de fiecare personalitate creatoare, conțin entități în măsură să fie pilduitoare pentru oricine, conțin învățăminte valabile pentru orice om pornit pe drumul efortului de autodepășire.

Convingerea care a stat la temelia acestei cărți este deci aceea că există, în viața fiecărei personalități, răscruci, îndoieli, problematizări ale existenței trăite, ce pot deveni semnificative pentru toți ceilalți. De ce? Pentru că aparțin unor biografii exemplare, unor personalități autentice. Am încercat să extragem cîteva asemenea paradigme care, adunate, ar putea alcătui un fragment din biografia unei epoci și — de ce nu? — un posibil capitol de carte de înțelepciune. Pentru că tot ceea ce spun interlocutorii în aceste convorbiri nu sînt simple „păreri" despre viață. Sînt idei trăite. Iar confesiunile lor, în măsura în care au acest caracter, reflectă experiența unei vieți, comunicate cu sinceritate și cu adevăr.

Întrucît volumul de față împreună cu Muncă, idealuri, creație constituie o unitate, am adăugat aici prefața cărții din 1978.

Virgil SORIN

Scanned with OKEN Scanner

CUVÎNT INTRODUCTIV

(*La volumul* Muncă, idealuri, creație)

Înainte de toate, această carte dorește să ofere un prilej de meditație celor tineri. Dar nu numai lor. O meditație despre fructificarea ceasurilor și zilelor vieții. Despre sensul existenței și valoarea timpului. Sau, altfel spus, despre dăruire și tenacitate în îndeplinirea unui rost major al vieții. Ceea ce înseamnă că, în crearea vieții proprii, se impun condiții sine-qua-non ale izbîndirii. În absența acestor condiții, care sînt deopotrivă sufletești și etice, se ivește primejdia ratării. Iată deci latura formativă pe care am năzuit s-o dezvoltăm: cultul muncii creatoare, ca singurul drum cert spre împlinire.

Convorbirile cuprinse în această carte, confesiunile unor eminenți contemporani, nu oferă modele de-a gata, nu propun soluții de viață general-valabile. Afirmă, în schimb, necesitatea majoră a modelului. Nevoia vitală a ceea ce părinții noștri denumeau, printr-un cuvînt mai rar folosit: „ideal". Într-adevăr, ne propunem prin aceste pagini să invităm la meditație despre idealul de viață, scopul suprem al oricărei existențe.

Această carte ar putea fi doar un început al unei serii de convorbiri-dezbateri despre căile și treptele edificării personalității. În mod firesc, prima dezbatere trebuia să fie cea despre muncă și creație. *E o temă care exprimă*

Scanned with OKEN Scanner

deopotrivă un imperativ, un crez și o cale principală de progres al individului și al obștei.

E necesar, pentru completarea sugestiilor oferite în paginile cărții, ca în aceste rînduri introductive să-i invocăm și pe înaintași. Cei cărora le datorăm ceea ce sîntem și ceea ce deținem ca patrimoniu de aur al spiritului și al înfăptuirii. Aici, în această zestre pe care ne-au dat-o străbunii, zestre de gînd și de faptă, se află modelul-modelelor. Este arhetipul unor modele venind din pîcla adîncă a timpului, reflectate de istorie. De la cei care înălțau falnicul „murus dacicus" sau turnau în aur coiful getic de la Poiana Coțofenești. Și chiar mai dinainte. Din mileniul în care s-a zămislit „Gînditorul" de la Hamangia. Rod al secolelor de faptă și gînd, tezaurul de proverbe și zicale românești luminează, printre altele, o atitudine morală fundamentală a omului de la noi: prețuirea celui dîrz și statornic în hărnicie. Munca înțeleasă și asumată cu rîvnă, ca perseverență, ca principiu și putere de autodepășire și autoperfecționare, ca aspirație și scop spre desăvîrșire, este fără îndoială una dintre dimensiunile definitorii ale umanismului românesc.

Model de perseverență și tenacitate a muncii poate fi tot ceea ce secolele, în curgerea lor, au lăsat patrimoniului material și spiritual al meleagurilor de la Dunăre, Carpați și Marea Neagră. Pilduitor și însuflețitor în rîvna și construcția de noi înșine este tot ce s-a înfăptuit pe acest pămînt, printr-o neistovită muncă asupra pietrei, lemnului, asupra metalelor ori asupra cuvîntului. Să ne gîndim la „Miorița", la „Meșterul Manole". Prin ele și prin altele, la fel de uimitoare, harul creatorului popular, al cărui nume s-a petrecut odată cu frunzele și cu florile anotimpurilor, ne-a dăruit o adîncă

Scanned with OKEN Scanner

și caldă lecție despre putința omului de a atinge desăvîrșirea.

Dar „Luceafărul" eminescian? S-a născut din adierea spontană a geniului, așa cum cîntă pasărea, fără efort și fără caznă? Cele 160 de reluări de către poet ale textului poemului ne dau un răspuns lipsit de echivoc. Drumul spre capodoperă nu se poate imagina fără muncă pasionată, asiduă, fără jertfă de sine. Cele cincisprezece mii de file ale manuscriselor poetului, aflate la Biblioteca Academiei, dovedesc în chip viu că flacăra geniului eminescian era întreținută printr-o neîncetată combustie lăuntrică, prin nopți jertfite studiului migălos, meditației, unei concentrări uriașe a tuturor facultăților sufletești.

Mai aproape de noi, nu putem trece peste marea lecție oferită de făuritorul „Coloanei fără sfîrșit", sculptorul de la Peștișani, Constantin Brâncuși, cel care a dat o nouă dimensiune artei lumii. Păsările brâncușiene, cu uimitoarea lor perfecțiune de cleștar, s-au născut în atelierul unui artist genial, înrobit unei trude zilnice de cioplitor, de făurar în întrecere cu sine însuși. Exemplul lui Constantin Brâncuși ilustrează magistral străvechiul adevăr: fără pasiunea înrobitoare a muncii, talentul rămîne o pură și goală virtualitate. Acest adevăr trebuie să-l pătrundem și noi, întreaga generație de azi, așa cum și l-au pătruns toți marii creatori din trecut ai culturii românești.

Nenumărate pilde se așază în orizontul unei permanențe a tradiției spirituale românești. Acea constantă etică de prețuire superlativă a hărniciei, curajului, inteligenței, de vestejire a lenei, trîndăviei, a dezertării, a renunțării în fața obstacolelor, a prostiei.

In numele aceluiași patos al muncii creatoare, unicul „modus vivendi" generator de fericire, se pronunță cu

Scanned with OKEN Scanner

fermitate și George Călinescu în „Memoriile unei broaște țestoase" cu care inaugurează, în mod semnificativ, a sa „Cronică a optimistului". Iată ce scrie despre un personaj marele scriitor și critic: „Sînt lipsit de cea mai înaltă bucurie, aceea a creației. Nu construiesc nimic, sînt un monument locuit de mine însămi. În neamul nostru nu există ingineri și arhitecți. Nu am simțit niciodată din plin senzația odihnei și a somnului, fiindcă niciodată nu am muncit". E semnificativă și caracterizarea finală pe care o dă Călinescu personajului său: „Ce animal redus! E o piatră umblătoare, atît și nimic mai mult". Pentru ca să ne dăm seama că George Călinescu a ilustrat prin propria sa viață idealul pe care îl afirmă, idealul faptei necurmate, al trudei de zi cu zi, e destul să ne gîndim doar la imensa cantitate de muncă încorporată de geniul călinescian în monumentala „Istorie a literaturii române"..., operă fără egal în cultura românească și universală. Este o luptă dialectică permanentă cu tine însuți și cu condițiile exterioare.

Și în creația științifică și tehnică românească putem găsi nenumărate exemple de oameni a căror lege a vieții a fost neînduplecata voință de a-și realiza gîndul, vocația, idealul. Iată-l, de pildă, pe Traian Vuia. Pasiunea vieții sale a fost zborul. Nimic nu l-a putut împiedica să-și urmeze, de-a lungul întregii vieți, acest vis stăruitor. Povestind despre memoriul său adresat Academiei Franceze, memoriu care nu s-a bucurat de nici un fel de atenție, fiind trecut printre hîrtiile de la arhivă, Vuia își aducea aminte: „Deși acest memoriu a fost clasat, eu nu m-am descurajat". Continuă să jertfească totul marii pasiuni a vieții sale. La 18 martie 1906, el se desprinde de pămînt pentru prima dată în lume cu mijloace proprii de bord.

Scanned with OKEN Scanner

Aceeași tenacitate, aceeași pasiune mistuitoare i-a caracterizat pe toți marii mînuitori ai compasului, ai microscopului, ai riglei de calcul și ai documentelor. Pe această cale, a adîncirii zile și nopți în șir, în studiu și calcule, au ajuns să deschidă noi orizonturi în știință și tehnică toți marii noștri creatori, începînd cu Anghel Saligny sau Victor Babeș și continuînd cu Dimitrie Gusti, Constantin Parhon, Henri Coandă sau George Emil Palade. Cînd vorbim de componenta „muncă" din orice creație nu putem să nu ne gîndim și la prodigiosul Nicolae Iorga, autor al unei opere monumentale, neegalată în epoca în care a trăit. Cel mai mare spirit enciclopedic din cultura românească, Iorga, a semnat 1250 de cărți și 25 000 de articole, fiind creatorul celei mai vaste opere pe care un om a izbutit s-o făurească vreodată în țara noastră.

Am pornit la realizarea acestei cărți animați de convingerea fermă că în orice coordonate geografico-sociale și în orice timpuri munca reprezintă factorul decisiv în formarea personalității umane. Munca, în toate ipostazele sale: munca pămîntului sau în industrie, munca făuritoare de bunuri materiale sau spirituale „obișnuite", munca creatoare, munca liniștită, calmă, ca și munca pasionată. Pentru Shakespeare, pentru Beethoven, pentru Leonardo, Pasteur, Confucius, pentru un mare creator negru sau pentru Tolstoi, și nu numai pentru acești giganți ai umanității, ci pentru fiecare om, efortul de zi cu zi este esențial, este cel care îl creează ca Om.

Căci știm cu toții că personalitatea umană — rezultat al interacțiunii dintre factorii ereditari și cei sociali de mediu — este o realitate dinamică, aflată într-un proces continuu de modelare și perfecționare. Personalitatea se formează prin muncă în cadrul societății și se desăvîrșește în decursul întregii vieți.

Scanned with OKEN Scanner

Zestrea genetică în ceea ce privește aptitudinile nu este o fatalitate absolută. Ea indică doar virtual direcția dezvoltării personalității și bagajul potențial al resurselor psihice. Dacă această zestre ereditară nu este fructificată prin condiții de mediu și de educație favorabile și printr-o muncă neîncetată, de o viață întreagă, omul nu se poate realiza, societatea nu poate progresa.

Din fericire, societatea noastră socialistă dispune, după cum se știe, de un vast și dinamic program educațional, izvorît din necesități de imediată actualitate și de perspectivă, program ale cărui sensuri profunde vizează tocmai dezvoltarea armonioasă a personalității umane, procesul de făurire a conștiinței socialiste, lărgirea universului cultural-științific al maselor.

Legatar firesc al celor mai bune tradiții ale spiritualității românești, umanismul socialist statuează o deplină și multilaterală împlinire a personalității umane. Acest model uman pe care îl avem în vedere în toate eforturile noastre educative, ne-a fost schițat de secretarul general al partidului, în cuvîntarea sa la încheierea lucrărilor primului Congres al educației politice și al culturii socialiste. Tovarășul Nicolae Ceaușescu spunea: „În esență, noi, comuniștii, ne propunem, de fapt, să venim — dacă se poate spune astfel — în sprijinul naturii, care a sintetizat în om forma superioară de organizare a materiei, acționînd prin toate mijloacele pentru stimularea însușirilor celor mai nobile ale acestuia, pentru dezvoltarea sensibilității sale, a dorinței și voinței de autodepășire, pentru amplificarea continuă a cunoașterii sale, pentru împlinirea visurilor sale celor mai cutezătoare de progres, dreptate și fericire...“ Iar piatra unghiulară a acestei remodelări a ființei umane o constituie munca.

Scanned with OKEN Scanner

Zestrea genetică în ceea ce privește aptitudinile nu este o fatalitate absolută. Ea indică doar virtual direcția dezvoltării personalității și bagajul potențial al resurselor psihice. Dacă această zestre ereditară nu este fructificată prin condiții de mediu și de educație favorabile și printr-o muncă neîncetată, de o viață întreagă, omul nu se poate realiza, societatea nu poate progresa.

Din fericire, societatea noastră socialistă dispune, după cum se știe, de un vast și dinamic program educațional, izvorît din necesități de imediată actualitate și de perspectivă, program ale cărui sensuri profunde vizează tocmai dezvoltarea armonioasă a personalității umane, procesul de făurire a conștiinței socialiste, lărgirea universului cultural-științific al maselor.

Legatar firesc al celor mai bune tradiții ale spiritualității românești, umanismul socialist statuează o deplină și multilaterală împlinire a personalității umane. Acest model uman pe care îl avem în vedere în toate eforturile noastre educative, ne-a fost schițat de secretarul general al partidului, în cuvîntarea sa la încheierea lucrărilor primului Congres al educației politice și al culturii socialiste. Tovarășul Nicolae Ceaușescu spunea: „În esență, noi, comuniștii, ne propunem, de fapt, să venim — dacă se poate spune astfel — în sprijinul naturii, care a sintetizat în om forma superioară de organizare a materiei, acționînd prin toate mijloacele pentru stimularea însușirilor celor mai nobile ale acestuia, pentru dezvoltarea sensibilității sale, a dorinței și voinței de autodepășire, pentru amplificarea continuă a cunoașterii sale, pentru împlinirea visurilor sale celor mai cutezătoare de progres, dreptate și fericire...“ Iar piatra unghiulară a acestei remodelări a ființei umane o constituie munca.

Scanned with OKEN Scanner

In interviurile noastre, parte din ele difuzate prin Radioteleviziune, s-au făcut mărturii vrednice de interes privind rolul muncii în stimularea eforturilor creatoare, în direcționarea acestora spre atingerea unui țel social și profesional bine definit.

Povestindu-ne amintiri din primele perioade ale vieții lor, alteori din anii de maturitate creatoare, arătîndu-ne dificultățile întîlnite, nemulțumirile lor, renunțările lor și totodată modul în care au reușit să le învingă, interlocutorii noștri de foarte diferite profesii ne-au arătat cum s-a format personalitatea lor, cum s-au realizat în cadrul societății noastre, cum au obținut succese, cum au reușit în viață. Totodată ne-au împărtășit opinii despre artă, despre literatură, știință sau tehnică. În unele cazuri au asociat generoase îndemnuri privind profesiunea și vocația, adresate în special tinerilor cititori. Prin abordarea personalităților la modul specific al dialogului, așa cum se prezintă acesta în cartea de față, ne-am angajat implicit într-o sondare „pe viu" a dialecticii valorificării aptitudinilor, a forțelor motrice care ridică personalitatea pînă la înălțimile creației.

Am urmărit, prin orientarea dialogului, să extragem exemple vii ale modului în care personalitatea umană, acest sistem plurimotivat, își cucerește statutul, printr-un mecanism complex pe parcursul căruia există suișuri și coborîșuri, confirmări și infirmări, solicitări și obstacole, lumini și umbre. E vorba de un proces de dezvoltare a formelor superioare ale motivației așezate ierarhic, vîrful piramidei fiind marcat de lumina idealului central care domină întregul sistem de motive.

Cîmpul de forțe pe care se desfășoară dinamica personalității e determinat de societate. În acest labirintic cîmp de forțe se manifestă valențe pozitive și valențe negative. Puterea personalității se vădește în chipul în

Scanned with OKEN Scanner

care își construiește și își afirmă propriul sistem de valori și de referințe. Aceasta nu se realizează fără conflicte motivaționale, fără opțiuni dramatice, fără eforturi chinuitoare, fără situații-limită, fără dureroase sfîșieri lăuntrice. Pe parcursul acestor episoade de trăire și făurire a istoriei afirmării propriei personalități, motivațiile superioare, idealurile, aspirațiile acționează ca forțe motrice direcționînd evoluția, suișul, impulsionînd elanul creator, aducînd cele mai mari, mai depline și mai autentice satisfacții. În această dezvoltare ascensională a personalității, rolul determinant îl au acele motive pe care psihologul american A. H. Maslow le-a denumit „motive de dezvoltare, antientropice". Prin acțiunea acestor motive, sistemul personalitate se comută la un nivel de organizare superior. Consecința acestor comutări nu este altceva decît autorealizarea omului, autoperfecționarea, optimizarea statutului social, obținerea unor performanțe mai înalte în activitatea depusă.

Iată de ce am considerat de un mare interes deslușirea relațiilor dintre activitate, motive și scopuri, iată de ce într-o altă serie de dialoguri am căutat să descifrăm resorturile intime motivaționale ale personalităților abordate, să investigăm, chiar dacă foarte sumar, interesele, înclinațiile și convingerile interlocutorilor, care se structurează și se dezvoltă în însuși interiorul activității.

Știind că motivele interne „propulsează" acte și reacții diferite, am căutat să deslușim modalitatea în care o persoană X cu un anumit statut și rol social, cu un anumit echipament motivațional, afectiv și volitiv, cu o anumită structură cognitivă, cu o anumită formație profesională, situată într-un anumit context social, poate ajunge la o structură personologică Y. În acest sens, discuțiilor referitoare la activitatea depusă, la perioada formației și la dificultățile începuturilor, le-am asociat unele

Scanned with OKEN Scanner

tentative de a investiga factorii motivaționali, factori ce organizează sistemul psiho-comportamental și anume : nevoia de activitate, nevoia de anturaj, nevoia de a obține considerație, respect, perseverența, facultatea de a îndura unele vicisitudini, nevoia socială, nevoia de disciplină.

Materialele prezentate pot să furnizeze unele informații asupra structurii personalităților abordate (modest început al unui studiu mai amplu ce va fi comunicat la momentul potrivit) și totodată asupra unor probleme ale contemporaneității românești.

*Fiecare interviu este precedat de o scurtă notă biografică sau autobiografică *. I s-au adăugat și două fotografii — una recentă și alta de regulă din adolescență sau tinerețe.*

Dorim ca prin această carte să aducem un elogiu personalităților exemplare în a căror viață patosul muncii se identifică cu elanul creator.

Sperăm că aceste dialoguri și interviuri reușesc să proiecteze o lumină asupra unor vieți și asupra unor activități creatoare de multe decenii în diferite tărîmuri, vieți și activități care conțin o bogăție de experiență și înțelepciune demnă de a fi împărtășită generațiilor tinere.

V.S.

---

* La sfîrșitul fiecărui interviu s-a menționat data realizării lui. Notele biografice au fost redactate la sfîrșitul anului 1977.

Scanned with OKEN Scanner

Născut în comuna Dolhasca, județul Suceava, la 3 februarie 1912, Constantin Arseni urmează liceul la Bacău, iar între anii 1929—1935, facultatea de medicină din Cluj. Atît în anii adolescenței, ca licean, cînd se numără printre elevii fruntași, cît și mai tîrziu, ca student, va fi cu consecvență apreciat de dascălii săi, apoi de către profesori, ca un spirit aparte, cu vocația studiului ordonat și tenace, serios, remarcabil prin capacitatea sa intelectuală. Își va susține teza de doctorat la Cluj, cu *Nevralgia de trigemen,* în anul 1936.

Între anii 1932 și 1934 devine medic extern (prin concurs), dovedindu-se încă o dată o personalitate distinctă; este bine văzut și prețuit de marii dascăli ai școlii medicale din Cluj, dascăli cu care mai tîrziu va întreține relații profesionale și colegiale exemplare. Dar Clujul rămîne doar o primă etapă de clarificări și opțiuni pentru tînărul medic. Venind în București, Constantin Arseni va intra ca intern al serviciului de Neurochirurgie, condus de reputatul profesor dr. D. Bagdasar, unde, între anii 1935 și 1936, își prefigurează o seamă de studii și idei, experimente și certitudini privind domeniul neurochirurgiei. Un an mai tîrziu, în 1938, devine preparator (pînă în 1942), iar între 1942 și 1946, asistent la catedra de histologie din București, însă în același timp, între 1939 și 1945 este medic

Scanned with OKEN Scanner

CONSTANTIN ARSENI

Născut în comuna Dolhasca, județul Suceava, la 3 februarie 1912, Constantin Arseni urmează liceul la Bacău, iar între anii 1929—1935, facultatea de medicină din Cluj. Atît în anii adolescenței, ca licean, cînd se numără printre elevii fruntași, cît și mai tîrziu, ca student, va fi cu consecvență apreciat de dascălii săi, apoi de către profesori, ca un spirit aparte, cu vocația studiului ordonat și tenace, serios, remarcabil prin capacitatea sa intelectuală. Își va susține teza de doctorat la Cluj, cu *Nevralgia de trigemen,* în anul 1936.

Între anii 1932 și 1934 devine medic extern (prin concurs), dovedindu-se încă o dată o personalitate distinctă; este bine văzut și prețuit de marii dascăli ai școlii medicale din Cluj, dascăli cu care mai tîrziu va întreține relații profesionale și colegiale exemplare. Dar Clujul rămîne doar o primă etapă de clarificări și opțiuni pentru tînărul medic. Venind în București, Constantin Arseni va intra ca intern al serviciului de Neurochirurgie, condus de reputatul profesor dr. D. Bagdasar, unde, între anii 1935 și 1936, își prefigurează o seamă de studii și idei, experimente și certitudini privind domeniul neurochirurgiei. Un an mai tîrziu, în 1938, devine preparator (pînă în 1942), iar între 1942 și 1946, asistent la catedra de histologie din București, însă în același timp, între 1939 și 1945 este medic

Scanned with OKEN Scanner

stagiar iar din anul 1945 pînă în prezent, medic primar la Neurochirurgie.

Aceste spicuiri biografiçe nu pot cuprinde prin laconismul lor și celălalt aspect al vieții reputatului chirurg ; este vorba, în principal, de o muncă de-a dreptul uriașă, de o tenacitate pilduitoare, în slujirea ideilor științifice, de înaltul simț al răspunderii caracteristic omului și medicului, la care se adaugă o memorie aproape neverosimilă ; toate acestea îi vor călăuzi profilul profesional și cetățenesc și îl vor face remarcat de timpuriu pe plan mondial.

Între anii 1946 și 1948, ca șef de lucrări la Clinica II de Neurochirurgie, își dovedește pe deplin calitățile superioare de om de știință, de o înaltă rigoare profesională și competență, însușiri dobîndite cu prețul unei munci fără rezerve și cu multe renunțări, care, însă, statuează în medicina românească o personalitate de excepție și necontestată.

Constantin Arseni devine profesor provizoriu între anii 1954 și 1963, după ce între 1952 și 1954 fusese conferențiar la Clinica de Neurochirurgie, pentru ca în 1963 să fie numit titular la catedra de Neurochirurgie din București. Pentru meritele sale excepționale este decorat cu Ordinul Muncii cl. III în anul 1954 și cl. II în 1964, cu Ordinul Meritul Științific cl. II în 1966 și Ordinul Meritul Sanitar cl. I în anul 1970. Prin Decret i se conferă Ordinul „Steagul Roșu“ (R.D.S. Coreeană) în anul 1978.

Opera științifică a lui Constantin Arseni constituie o strălucită materializare a ideilor sale novatoare și primește încă de la început unanime aprecieri. În 1972 i se acordă premiul „Victor Babeș“ al Academiei Române pentru cartea intitulată *Durerea*. Dealtfel, în anul 1964 i se conferise titlul de medic emerit, pentru ca șase ani mai tîrziu, în 1970, să devină membru al Academiei de Științe Medicale a Republicii Socialiste România, iar doi ani mai tîrziu, în 1974, membru corespondent al Aca-

Scanned with OKEN Scanner

demiei Române. Din anul 1979, Constantin Arseni este președintele Biroului Comitetului Central al Organizației Democrației și Unității Socialiste, iar din 1981 președintele Academiei de Științe Medicale.

Recunoașterea internațională a valorii și personalității profesorului Constantin Arseni se va cimenta în timp ca un corolar firesc, astfel că încă din 1956 el devine membru al Societății Internaționale de Chirurgie, al Federației Mondiale de Neurologie și Neurochirurgie în 1957, al Societăților franceze de Neurologie și de Neurochirurgie în 1958 și 1959, apoi al Academiei de Științe din New York (1964), al Societății Regale de Medicină din Londra (1965), al Societăților de Neurochirurgie din U.R.S.S. (1967), ca și din R.D.G., Spania și Mexic. Este membru al Societății Internaționale de Neurochirurgie începînd cu anul 1965, de Psihoendocrinologie, din anul 1969, membru în Comitetul de direcție al revistelor „Acta Neurochirurgica" din Viena și „Phronesis" din Spania. Din anul 1978, Constantin Arseni este membru al Societății Internaționale Intelectuale din Cambridge și al Asociației Biografice Internaționale din Londra, din același an.

Opera științifică a profesorului Constantin Arseni cuprinde un număr impresionant de lucrări de referință pe plan mondial. O simplă enumerare cronologică devine grăitoare : *Traité de Neurochirurgie,* semnat de D. Bagdasar-C. Arseni — 1948 ; *Diagnostic neurochirurgical* — 1958 ; *Bolile vasculare ale creierului și ale măduvei spinării* — 1965 ; *Diagnostic neuro-oftalmologic* — 1966 ; *Durerea* — 1972 ; *Traumatologia cranio-cerebrală* — 1973 ; *Traumatismele vertebro-medulare și ale nervilor* — 1973 ; *Procesele expansive intracraniene* (două volume) — 1973 și 1978 ; *Patologia vertebro-medulară neurochirurgicală* — 1968 și *Hipertensiunea intracraniană* — 1972, acestea din urmă traduse și în limba rusă.

Departe de-a fi completă, lista lucrărilor științifice semnate de-a lungul a 45 de ani de Neuro-

Scanned with OKEN Scanner

chirurgie de către profesorul Constantin Arseni aureolează o activitate exemplară. Cu caracter statistic se poate menționa un număr de 18 cărți-tratate și 14 monografii, 160 de articole publicate în reviste străine de specialitate și peste 180 în țară. Dintre contribuțiile originale recunoscute unanim în neurochirurgia mondială trebuie menționate următoarele : clasificarea tumorilor cerebrale, tratamentul neurochirurgical al tumorilor de nuclei bazali — pentru prima oară în lume ! —, tratamentul craniostenozelor, clasificarea traumatismelor craniocerebrale, clasificarea discopatiilor, descrierea unui sindrom nou neurologic (logoree și hiperchinezie).

Profesorul Constantin Arseni își datorează prestigioasa reputație științifică atît activității sale de zi cu zi, celebrei sale rigori profesionale, dar și celei mai ample statistici medicale în chirurgia tumorilor cerebrale, ca și unei remarcabile, inegalate tehnici operatorii, cu rezolvarea a numeroase probleme clinice, paraclinice sau de tratament neurochirurgical.

O viață de mare altitudine, exemplară în toate planurile ei, corelată cu o uimitoare putere de muncă marchează plenar personalitatea unuia dintre cei mai prestigioși oameni de știință ai țării noastre. Deschizător de drumuri în dificilul domeniu al neurochirurgiei, medic și om care și-a slujit și își slujește patria prin înaltele sale calități profesionale și de cetățean, profesorul Constantin Arseni și-a dobîndit un loc însemnat în medicina și societatea românească.

Scanned with OKEN Scanner

CÎND AM SUCCESE MARI, SÎNT MAI RETRAS ȘI MAI RETICENT...

— Stimate academician Arseni, știu că nu vă plac vorbele mari. Eu trebuie să țin seamă de firea dumneavoastră anti-apologetică, însă doresc să facem împreună un bilanț al strălucitei cariere pe care fără îndoială ați realizat-o, deslușind, pe cît posibil, resorturile intime ale operei pe care ați înfăptuit-o de-a lungul unei vieți. Un rezultat în mare măsură al activității dumneavoastră este și uriașa clădire în care ne aflăm. Clinica de Neurochirurgie, proiectată mai ales după indicațiile dumneavoastră, cu 550 paturi, este cea mai mare din lume...

— Într-adevăr, așa este...

— Care ar fi următoarea ca importanță ?

— Aceea din Uniunea Sovietică, cu 320 sau 350 de paturi... În Statele Unite ale Americii sînt astfel de spitale, sub o sută de locuri. Unii afirmă că e o nebunie să ridici asemenea gigant. N-au dreptate deloc. Într-un spital de proporțiile acestuia în care ne aflăm, poți acumula maximum de experiență, care nu se poate obține în clinicile mici, poți fi creator. Am avut norocul să găsesc imediat sprijinul ferm al conducerii superioare de partid, al tovarășului Nicolae Ceaușescu personal, iar în 1975 Clinica de Neurochirurgie a devenit o realitate...

— Îngăduiți-mi să ne întoarcem, cum se spune, la originea lucrurilor. Cum v-ați format și cum v-ați impus în neurochirurgie ? Ați fost conștient de vocația de neurochirurg chiar înaintea facultății ? Copilăria, apoi adolescența v-au pregătit în acest sens ?

Scanned with OKEN Scanner

— La cinci ani și jumătate am dat clasa întîia primară în particular. Eram de vîrstă mică și de statură foarte mică. Nici nu vroiau să mă primească la școală pentru că pe vremea aceea se începea învățămîntul la șapte ani. Am dat deci clasa întîia în particular la un liceu din Pomîrla, lîngă Dorohoi...

— La Pomîrla, unde a fost numit profesor Iorgu Iordan, după absolvire. Așadar, un lăcaș nu chiar anonim...

— Unul din liceele bune din acea vreme. Apoi am continuat școala primară la Dorohoi. Tatăl meu era ceferist și, mereu mutat cu serviciul. De la el am moștenit sau am deprins o mare calitate : exactitatea ! Mi-am respectat întotdeauna cuvîntul dat, am fost cît se poate de exact în operațiile pe creier. Acolo unde contează fiecare milimetru sau fracțiune de milimetru. Nu sînt, în acest caz, permise aproximațiile. Bisturiul electric nu iartă. Dacă îți tremură mîna sau nu apreciezi exact marginile tumorii, distrugi substanța nobilă...

— Fiind eu însumi neuro-psihiatru, vă înțeleg foarte bine. Am întrerupt însă dialogul, dacă nu mă înșel, în epoca primilor ani, la copilărie...

— La Bacău am urmat ultimul an, clasa a patra primară, apoi tot liceul. M-am numărat printre primii elevi întotdeauna. Erau cîțiva băieți care mă concurau, eu fiind cînd primul, cînd al doilea, dar învățam de plăcere și nu de dragul notelor...

— Spre care dintre obiecte v-ați îndreptat cu pasiune ?

— Eu am urmat secția modernă și eram cunoscut ca un foarte bun latinist. În fiecare zi făceam cîte o oră de latină. Este adevărat că aveam un profesor foarte exigent.

— Îmi aduc aminte o relatare scrisă a lui Cezar Petrescu, care clasifica premianții în tip *A*, inteligenți, timizi, visători, cu rezultate bune mai mult în artă decît în domeniile practice, și, tip *B*, isteți, răzbătători, combativi, oameni de acțiune. Cum apreciați astfel de categorisiri ?

— Știu că există anumite teorii cu privire la răzbătători și isteți, care ar realiza mai mult, dar există și necategorisiți care urcă surprinzător după ce-au fost

Scanned with OKEN Scanner

cotați mai slab. Ce îmi aduc eu aminte este că eram cîțiva băieți foarte buni, care am reușit în viață...

— Să lăsăm alte amănunte privind școala băcăuană și să trecem la anii petrecuți la Cluj...

— Eram în facultate 350 de studenți, băieți și fete, și am trecut an de an tot mai puțini ; 60 în anul patru și, dintre cei 60, aproape toți au devenit după aceea profesori universitari sau cadre superioare universitare. Se poate afirma că am fost elemente bune, triate cu mare severitate ; în anul întîi au rămas 120 repetenți, în anul al doilea, 120. Cei care au rămas după această cernere erau elemente de vîrf și care s-au răspîndit în toată țara...

— Care dintre profesori v-a influențat mai mult ?

— Sigur că primul om care m-a format pe mine a fost profesorul Iuliu Hațieganu, mare internist, mare pedagog. Toată lumea îl iubea, toți învățam la el de plăcere. Eu am fost patru ani intern și extern la Cluj, internele le-am făcut cu profesorul Moga. L-am admirat mult pe profesorul de ginecologie, Grigoriu Cristea. Avea o tehnică chirurgicală unică în lume ! Opera frumos și rapid. După aceea, desigur, profesorul Mihail, de oftalmologie, profesorul Papilian și mulți alții. M-am atașat de toți acești profesori care mi-au dat o directivă precisă în viață ; spre exemplu profesorul Drăgoi, de histologie, de la care am rămas cu o mare pasiune și iubire de a face studii histologice. Am fost în relații foarte bune, deși nu mi-a fost profesor, cu dr. Rădulescu, care preda ortopedia. Era un mare ortoped. Dar Al. Rădulescu mi-a rămas în minte ca scriitor. El a scris unele lucrări care se pot pune, și nu numai după părerea mea, ci după a multor oameni mai competenți, la același nivel cu valoroasele schițe satirice din literatura noastră. Dealtfel, am rămas prieten cu el și la București, am și colaborat la o carte de ortopedie...

— Și totuși, cînd ați devenit chirurg ?

— La început am dorit să fac medicina internă. În primii trei ani am studiat mult, enorm de mult. În introducerea unei cărți, profesorul Papilian spunea : „Anatomia se învață de o sută de ori și se uită de nouăzeci și nouă de ori“, și am zis, dacă toți din trecut pînă la

Scanned with OKEN Scanner

mine au ajuns la această concluzie, probabil că trebuie să o învețiți de o sută de ori. Și, de cîte ori o citeam, trăgeam o linie, și încă o linie, și am citit-o de 114 ori! Și astăzi știu anatomie destul de bine.

— Școala medicală de la Cluj a fost și este o școală excepțională. Acum cîteva decenii se putea vorbi chiar de o rivalitate cu școala de la București. În ultimele două decenii, prin dezvoltarea impetuoasă a capitalei pe toate planurile, cei de la Cluj au fost întrecuți, dar nimeni nu le poate face vreo vină din asta... După absolvirea facultății la Cluj, ați venit în București?

— Am venit în Capitală fiindcă aveam un frate la Spitalul de urgență care era chirurg. Deîndată, profesorul Bagdasar m-a întrebat dacă nu vreau să rămîn aici. Mie îmi plăceau încă din facultate două specialități: internele și chirurgia. Din chirurgie, chirurgia toracelui și a capului. La operațiile care se efectuau, desigur, prin alte metode la vremea aceea, mă duceam și asistam destul de des...

— În neurochirurgie care era personalitatea de valoare recunoscută ca atare în acea vreme?

— Fără îndoială, Dr. Dumitru Bagdasar a fost primul nostru specialist în neurochirurgie, singurul în toată România. Avea șase paturi, o mică sală de operații și o specialitate aflată la începuturile ei. Bolnavii veneau cu mare întîrziere, cînd nu se mai putea face nimic, explorarea diagnostică era slabă, tehnica operatorie greoaie și lipsită de curaj. Se opera sporadic, iar rezultatele erau adeseori dezastruoase. Trebuia să fii pasionat ca profesorul Bagdasar ca să nu disperi. Era un om de caracter cu o bogată cultură și cu putere de muncă. După moartea maestrului meu, profesorul Bagdasar, i-am urmat ca medic primar de neurochirurgie, la 33 de ani. Era epoca eroică a neurochirurgiei...

— În această nouă ipostază încărcată de uriașe răspunderi, cum decurgea o zi obișnuită de lucru?

— Noi, cei patru medici de atunci, începeam operațiile la cinci și jumătate dimineața și terminam la patru după-amiaza. Era o singură sală, ceva mai tîrziu s-a mai adăugat una. Aveam 120 de bolnavi, enorm de mult, și lucram toată ziua, din zori și pînă noaptea...

Scanned with OKEN Scanner

— Care este situația în prezent ?

— În prezent avem 20 de chirurgi, dar tot sînt puțini. Neurochirurgia trebuie să se bazeze pe cercetare și credem că, fiind dotați de către Consiliul național de știință și tehnică, vom putea forma și cadre de cercetare. Să nu se uite că avem, în prezent, 5 secții, din care 3 cu cîte două etaje, copiii și recuperarea au cîte un etaj, fiecare etaj are 66 de paturi, deci un volum destul de mare de activitate. Apoi, avem cea mai bună bibliotecă de specialitate din lume, ținută la zi cu toate cărțile și revistele noi, asta grație forurilor superioare. Avem și o excelentă arhivă, începută din anul 1935, de la venirea lui Bagdasar — iar numai după o lună am venit și eu. Cu o bibliotecă bună, cu o arhivă bogată, cu multă activitate și experiență, ulterior am realizat lucrări destul de frumoase și, probabil, apreciate și în străinătate... De-a lungul anilor am publicat mult, atît în țară cît și în străinătate...

— V-aș adresa o întrebare care poate să pară statistică, însă o consider de neocolit într-o discuție cu una din marile noastre personalități medicale : Cîte tumori cerebrale ați operat ?

— Aproape douăzeci de mii operate de mine ! Evident, eu văd zilnic cazurile-problemă, bolnavii nerezolvați de serviciul de consultații de la parter sau pe aceia veniți din provincie. La opt și jumătate dimineața, după vizită, și din nou după operații, merg să lămuresc unele cazuri cu semne de întrebare.

— Este cunoscut că începeți să lucrați de dimineață și că după aceea continuați munca cu aceeași intensitate de-a lungul zilei, pînă noaptea tîrziu. Aș dori să-mi răspundeți însă dacă pe parcursul acestui ritm ieșit din comun, nu trăiți și perioade în care patima lucrului scade, iar randamentul de asemenea...

— Eu sînt un om foarte obișnuit, dar am anumite particularități. Am mai spus-o. Nu obosesc niciodată, oricît aș opera, oricît aș citi, oricît m-aș agita, sînt gata oricînd s-o iau de la început. Mi se pare că toți sînt leneși, sleiți, fără vlagă. De aici poate rezultă așa-zisa mea duritate. Încet, m-am convins că ceilalți erau normali. Acum, la vîrsta de 67 de ani, încă n-am obosit.

Scanned with OKEN Scanner

De aceea, pînă acum doi-trei ani n-am avut nici un concediu de odihnă și veneam întotdeauna și duminica la spital. Anul acesta am luat și eu într-adevăr 3 săptămîni de concediu de odihnă...

— Mi-aduc aminte că acum vreo 20 de ani, cînd lucram la spitalul „Gh. Marinescu", singurele zile de concediu le luați vara. Plecați, pare-mi-se, două-trei zile la mare și veneați valvîrtej îndărăt...

— Dacă stau două-trei zile, mă refac. Deci, una că nu obosesc, a doua, că într-adevăr am o memorie teribilă. Eu țin minte tot ce s-a întîmplat din 1935 pînă acum. Și, în al treilea rînd, am voință. Tot ce mi-am dorit, am realizat numai prin muncă, de aceea nu mă simt niciodată plictisit sau cu putere de lucru scăzută...

— În același timp, participați la munci organizatorice și de altă natură. Vă pasionează și astfel de munci ?

— Mie îmi place munca organizatorică aici, la serviciu. Pînă acum de-abia am avut timp să organizez spitalul de neurochirurgie. În această privință, eu am concepții ceva mai curioase. Tind să am concepții moderne, dar uneori se văd la mine reminiscențe ale vieții mele din trecut. De ce să n-o spun ? În medicină, probabil ca și în alte specialități, există perioade de succese mari, dar și perioade de insuccese, mai mici sau mai mari, pînă la dezastre. Eu cînd am succese mari, nu mă îmbăt cu ele și sînt puțin mai retras și reticent. Consider că toți cei care se bazează pe succesul sigur, vor termina printr-un dezastru. Istoria asta ne arată. Dar cînd am un insucces, mai mult sau mai puțin mare, și toată lumea zice : să ne oprim !, atunci mă încăpățînez și, cu o ardoare teribilă, lupt pînă ce insuccesele se transformă în succesul dorit. În momentul însă cînd simt succesul, atunci încep puțin cîte puțin să mă desumflu, cum zice românul. Dealtminteri eu am principiul lui Danton. Marele revoluționar spunea așa : Odihnă nu e decît în mormînt. Și cred că așa este...

— Toate acestea pot constitui o explicație la faptul că nu prea participați la congrese în străinătate ?

— Drept să-ți spun, eu nu prea am timp pentru așa ceva... Dar am fost prezent uneori la astfel de manifestări internaționale. Am participat, spre exemplu, la un con-

Scanned with OKEN Scanner

gres internațional în 1959, la Moscova, acum 4 ani la Oxford și mai recent la Frankfurt am Main. Deci vezi că nu prea sînt congresman, dar nici nu strălucesc prin absență totală. Acum, spre vîrsta bilanțurilor, m-aș duce mai mult la unele congrese de neurochirurgie. Dar uneori sînt anunțat foarte tîrziu de începerea unui congres, „formele" durează și ocaziile se pierd. Nu ascund că îmi pare rău că nu particip la mai multe congrese, întrucît am o mare experiență la vîrsta mea. Așa cum spunea Hațieganu, la vîrsta de 60 de ani, cînd ești destul de versat, începi să faci unele modificări în medicină, unele clarificări. Am de-acum și eu destule concepții proprii. Dealtminteri, în anatomia patologică a tumorilor cerebrale, am o concepție și o interpretare considerate de unii pe drept cuvînt revoluționară. Dealtfel forurile superioare au înțeles și au hotărît să-mi traducă unele lucrări în limba engleză. Cartea la care mă refer a apărut și în românește și conține o tehnică foarte frumos redată...

— Îmi amintesc cîtă plăcere mi-a făcut lectura tratatului de neurochirurgie semnat de Bagdasar—Arseni, publicat în limba franceză, primul din lume. Se procura foarte greu, nu se găsea în librării.

— De fapt zăcea în subsolurile Academiei, prin anii cincizeci, și din diferite motive nu se difuza...

— Și era, această carte, chintesența cunoștințelor medicale în materie de tumori cerebrale! De o mare concizie, cuprinzînd aproape toate datele neurochirurgiei moderne.

— Mi s-a reproșat, în altă ordine de idei, densitatea lucrărilor mele, căci după ce dau unele noțiuni, eu nu le mai repet niciodată în cartea respectivă. De asemenea, am un tratat de neurochirurgie în cinci volume. Am patru din cinci volume date la tipărit de multă vreme și de-abia a apărut un volum și-l aștept pe-al doilea. Editurile sînt probabil prea aglomerate, iar cărțile mele sînt dificil de tipărit; sînt de o mie de pagini și trebuie editate în condițiuni grafice frumoase, de aceea apar greu. Mai am un volum despre lichidul cefalorahidian și un tratat de neurochirurgie infantilă, volum mare, care acum o să apară la Editura Academiei.

Scanned with OKEN Scanner

— Cu toate că este vorba de cărți destinate specialiștilor într-un domeniu sau altul al medicinei, totuși ele nu se prea găsesc prin librării...

— Nu se găsesc, știu, deși unele apar într-un tiraj mare, iar altele au tiraj potrivit, potrivit și nu prea mic. Însă se vînd repede, presupun eu, pentru că aceste cărți sînt scrise aș zice destul de frumos. În orice caz sînt multe curiozități și concepții originale ; spre exemplu, eu am tipărit o semiologie neurochirurgicală care nu se află în nici un alt tratat. Ultimul va fi tratatul de tehnică chirurgicală, însă peste vreo doi, trei ani. Mai am de lucru la el. Am în același timp în curs de elaborare o psihoneurochirurgie și o endocrinoneurochirurgie.

— Acum o întrebare mai delicată. După o viață de strădanii, de perseverentă și fructuoasă slujire a medicinei românești, după ce ați acumulat o vastă experiență în neurochirurgie impunîndu-vă ca personalitate de necontestat în acest domeniu, presupun că trăiți, omenește, și acea nostalgie a celui ce privește în urmă. Din această privire retrospectivă, cuprinzătoare, cum vedeți medicina deceniilor care vin, fondul de cadre pe care îl lăsați în urmă ?

— V-am mai spus că am păreri personale curioase. Socotesc că e bine să fie promovați mai mulți oameni de valoare în toate specialitățile. În acest sens nu trebuie făcută economie de cadre. Dăm, să zicem, zece cadre la chirurgie, dar pînă se formează aceste cadre trec uneori zece sau cincisprezece ani. Deci eu nu am aceste cadre decît peste cincisprezece ani ! La dermatologie, nas, gît și urechi, în doi, trei ani pot forma cadre, dar la chirurgie nu. Un neurochirurg de mare bază apare după douăzeci de ani. Eu, personal, am patruzeci și patru de ani de neurochirurgie...

— Considerați că unele nuanțe și unele imperative n-au fost pe deplin înțelese în privința cadrelor ?

— Eu nu cred că n-au fost înțelese, dar știi, cum să spun, este stofă mai puțină decît ar fi nevoie pentru

Scanned with OKEN Scanner

mai multe haine. Doctori sînt mai puțini decît necesitățile, adică sînt necesari și în altă parte. Noi reprezentăm mai mult generația trecutului și a prezentului. Iar ca să faci un neurochirurg în cincisprezece ani, oare cînd îl mai faci ? Nu mai este timp. Ca probă, pot spune că în neurochirurgie nu există cadre. La Cluj, Timișoara, Craiova, unde sînt centre universitare, medicii șefi de secții sînt medici principali și nu medici primari. Nu există medici primari fiindcă în orașele pomenite au murit medicii șefi de secții și nu sînt alții. Atunci ce facem ? Dacă Bucureștiul ar fi avut cum, ar fi găsit posibilitatea unor servicii unde să învețe 20—30 de doctori și să nu se înghiontească unul pe altul să învețe. Eu așa fac. Cînd vine unul aici, îl pun la treabă direct, pentru că n-am vreme să-l învăț, el trebuie să vină învățat. Asistentul trebuie să facă și cercetare, trebuie să se ducă cînd colo, cînd dincolo în provincie, unde nu avem cadre de neurochirurgie, nici măcar cadre de traumatologie...

— Se poate vorbi așadar de-un hiatus între profesorii și conferențiarii în vîrstă și cei noi, care vor rămîne în loc ?

— Unele posturi sînt blocate, alte posturi nu se creează, majoritatea celor din corpul didactic de toate gradele au vîrste destul de mari. Există metode mai eficiente. Dacă cineva vrea să candideze, discut cu el azi, discut mîine, fac vizite la bolnavi, îmi dau seama ce poate. Dar ăsta e un criteriu greoi, mai lent și mai ales în astfel de împrejurări, avînd de-a face cu comisii mari, ar trebui să se ducă la fiecare membru din comisie. Criteriul sfînt rămîne examenul. Un mare profesor ca regretatul Brukner, de medicină internă, a dat între 13 și 15 examene de cînd a terminat medicina pînă a ajuns profesor. Acum nu se mai dau examene. De pildă eu, ca să fiu medic primar la clinică a trebuit să dau două examene de medic primar și unul pentru a rămîne în București. Și eu am dat vreo 13—15 examene. Am susținut și susțin că externatul și internatul sînt pivoții medicilor buni din toată lumea. Acum elevii și studenții nu prea știu să învețe. Cînd eram în facultate, învățam și cîte 16 sau 18 ore pe zi. De aceea

Scanned with OKEN Scanner

mă surprinde cînd aflu că colaboratorii mei nu reușesc să citească, toți opt, cît citeam eu singur. Este o vorbă foarte înțeleaptă : elevul, ca să fie elev bun, trebuie să-și întreacă profesorul. Cum poate să mă întreacă pe mine cineva cînd el citește mai puțin ca mine ? El ar trebui să citească de două-trei ori mai mult ca mine, fiindcă eu am un trecut de 44 de ani, după aceea, am și o experiență întinsă. Acum există cărți, nu ca pe vremea mea, cînd pentru anatomia patologică nu exista o carte scrisă, ci o singură pagină în engleză. Dacă ar citi cu atenție cărțile mele, eu susțin că ar ști cea mai multă neurochirurgie din lume. Deci tineretul nu știe toate acestea, nu știe să învețe. Fiecare trebuie să învețe de la altul. Și eu am învățat de la alții. Mai există însă și alte probleme. În trecut unii s-au trezit profesori, conferențiari, fără să dea concursuri, și fără mari eforturi profesionale. Or, românul are multe proverbe și sînt atît de înțelepte : cine umblă cu mierea se murdărește pe bot. Desigur că dacă ajungi mare, în anumite funcții, și dumneata și prietenul dumitale și mai știu eu cine o să profite. E păcat că unii dintre aceștia ajunși sus fără merite rămîn mediocri în profesie, nu progresează. Ei dacă nu au baza, cum au să-și facă meseria bine ? Să știi că fiecare lucru se acumulează într-o anumită perioadă. Dacă ajungi la 45—50 de ani nu mai poți face neurochirurgie sau pur și simplu chirurgie, pe care dealtfel trebuie s-o începi pe la 20—25 de ani. De aceea eu mă lupt ca studenții cînd termină facultatea să intre în posturi de cercetare, secundari, specialiști. Deci trebuie început devreme. Și apoi, viitorul este mult mai frumos pentru ei, mai deschis dacă folosesc intens anii de început. Cînd am început eu medicina, la 22 de ani, dimineața eram la neurochirurgie, după-masa, opt ani am făcut histologie pentru a învăța tumorile cele mai afurisite. M-am dus acolo pentru că profesorul Ion T. Niculescu era recunoscut în toată lumea ca un bun profesor de histologia sistemului nervos. Noaptea lucram la urgență. Am făcut încă 4 ani de urgență ca să-mi formez educația chirurgicală. Asta nu poți s-o faci decît cînd ai 23 de ani. De aceea mi-am și dat demisia în 1944 de la facultate, unde eram enorm de bine plătit, iar la

Scanned with OKEN Scanner

spital nici n-aveam leafă. M-am dus la spital. Am demisionat pentru că mi-am dat seama că dacă nu demisionez atunci, n-am cînd să învăț să operez bine...

— Impresionantă această tenacitate! Spuneți-mi, cînd vă odihniți sau cînd găsiți răgazul pentru relaxare, pentru divertisment?

— Pe vremea cînd eram elev de liceu ziceam: muncesc acum, în liceu, ca să mă distrez la studenție. Vedeam filme ca „Heidelbergul de-altădată", în care se arăta cum petrec studenții. Cînd am ajuns la facultate, am zis că dacă petrec am să ies un doctor prost. Muncesc, lasă că am să-mi scot eu pîrleala după ce termin. Cînd am terminat medicina, am stat vreo cîțiva ani și a început războiul. Și, în timpul ăsta, am lucrat la histologie, la neurochirurgie și la sala de urgențe. În virtutea acestor amînări fac și acum la fel. Trebuie să știi că în trecut neurochirurgia a fost dată la o parte ca o cenușăreasă. Cîte unul mai deștept o mai lua în seamă, ceilalți: „A!, și neurochirurgia asta, operezi un bolnav pe săptămînă", așa ziceau unii pentru că habar n-aveau... Nu puteai să le explici totul. În ultima vreme — pentru a reveni în prezent — avem promisiuni să ni se aducă o mulțime de aparate necesare, ne mai trebuie încă multă aparatură, și acum mă zbat în acest sens. Eu sper să obțin. Toată viața am fost un optimist...

— Ați întreținut strînse relații profesionale cu profesorul Burghele. Ce amintire v-au lăsat acestea?

— Cu profesorul Burghele la început am fost în raporturi foarte bune, după aceea lucrurile s-au mai schimbat. Dar pot să spun că Burghele a avut unele avantaje. A fost rector, a fost ministrul sănătății și apoi președintele Academiei Române. S-a ocupat intens de asistenții lui, a avut posibilitatea de a-i trimite în străinătate, i-a format, pentru asta îl admir. Să știți că profesorii formați de Burghele sînt niște oameni foarte bine pregătiți, nu pot să cîrtesc chiar dacă aș vorbi cu răutate. Îmi sînt prieteni. De exemplu, eu am astăzi niște băieți de asemenea foarte buni și nu reușesc să fac pentru ei tot ce-aș dori... Anumite lucruri le pot învăța în străinătate, la cei care se ocupă numai de acele probleme.

Scanned with OKEN Scanner

— Parcă l-ați trimis pe conf. Constantinovici în străinătate, pentru izotopi ?

— Ehe ! Demult. Acum mă interesează teribil chirurgia vasculară a creierului.

— Sper sincer că veți izbuti în cele din urmă să vă ajutați colaboratorii. În același context, ce părere aveți despre școala românească de chirurgie actuală ?

— Avînd condiții mult mai bune ca în trecut, desigur că este în progres. Avem profesori valoroși : Burlui, Gavriliu, Hociotă, Neagu, Pop D. Popa, Proca, Sedlacek și alții, avem spitale moderne, avem cadre tinere, avem însă și unele necazuri administrative, despre care am vorbit mai sus.

— Într-adevăr ați fost de o mare francheță. Dealtfel mișcarea de idei, astăzi, este mai mult ca oricînd deschisă, se scriu cărți despre contemporanii noștri de seamă, li se cunosc gîndurile, aspirațiile, uneori chiar viața. În această idee, de-a discuta cu personalitățile contemporane, se înscrie și convorbirea noastră, în aceeași idee am mai tipărit o carte. Lumea este receptivă la aceste modalități ale dialogului continuu...

— Aveți dreptate. Lucrări de genul cărții dumneavoastră, pe care am citit-o cu mult interes, după mine sînt foarte bune. De ce sînt bune ? Pentru că nu toți oamenii cunosc activitatea noastră, activitatea celorlalți. Spre exemplu, pînă ce a apărut cartea lui Moisil, nu-l cunoșteam, deși Moisil a apelat la mine într-o împrejurare...

— M-aș întoarce, cu îngăduința dumneavoastră, la neurochirurgie. Aveți o excepțională tehnică operatorie. Sînteți renumit pentru curajul profesional și pentru cea mai vastă experiență din lume în chirurgia tumorilor cerebrale. În alte clinici, din străinătate, de obicei se fac două-trei operații pe creier, pe săptămînă. Dumneavoastră operați în fiecare zi. În ultimii ani știu că participați la munca a trei-patru echipe diferite, intervenind la timpii cei mai dificili ai operației. Intervențiile durează în jur de 3 ore, în timp ce în alte clinici se ajunge la 8—10 ore. Păreți, totuși, relaxat, destins. Cine vă vede operînd n-ar zice că în acest domeniu greșelile sînt de regulă fatale.

Scanned with OKEN Scanner

— Trebuie să lucrezi repede și precis. Dacă operezi lent, creierul se edematiază, suferă, organismul celui operat își pierde progresiv rezistența. Timpii clasici ai operației pot fi simplificați. Eu modific deseori tehnica operatorie, cînd cazul permite. Nu mă sperii de micile hemoragii nepericuloase...

— Totul e să știi care sînt nepericuloase...

— Nu fac mereu hemostaza de la începutul vasului pînă la rădăcină. Delimitez tumora, o enucleez, o scot și opresc hemoragia o singură dată la capătul vasului. Trăiesc și eu o voluptate a operației, dar nu mă las furat de ea. Nu tai mai mult decît trebuie, dar nici mai puțin. Mai degrabă sînt ponderat în timpul operației, țin mereu cont de starea generală și locală a bolnavului...

— După o activitate atît de îndelungată în neurochirurgie, cum vedeți progresele anesteziei și reanimării, ca și folosirea antibioticelor ?

— Anestezia și reanimarea, ca și folosirea antibioticelor, ne ajută enorm : au crescut mult rezultatele bune imediate și definitive, a scăzut mortalitatea, chirurgul lucrează mai ușor, însă fără o tehnică operatorie bună nu e posibil progresul. Greșesc mult chirurgii netalentați care se bazează mai mult pe anestezie și reanimare...

— Știu că intenționați să vă scrieți memoriile...

— Cunosc bine istoria României între cele două războaie mondiale. Într-adevăr, voi încerca și eu, după ce voi termina tratatul de neurochirurgie. Numai după aceea mă voi ocupa și de memorii, care vor cuprinde și unele idei moderne ale mele ; unele sînt supramoderne, altele sînt mai întîrziate...

— Ați fost un om ambițios ?

— Pot spune că n-am fost niciodată un om invidios. Olivecrona era socotit cel mai mare tehnician neurochirurg din lume. Nu l-am invidiat deloc. Dar am spus așa : fiecare om trebuie să pornească de la zero spre infinit. Olivecrona a pornit înaintea mea cu mulți ani și cu alte posibilități, eu am alte posibilități și sînt în urma lui, alții vin după mine. Cu toții vrem să progresăm, toți mergem spre ideal.

— Afară de Olivecrona și de dumneavoastră, ce nume mari sînt în neurochirurgie ?

Scanned with OKEN Scanner

— În America e Poppen, cam de vîrsta mea, în Uniunea Sovietică, Ariutiunov și alții mai tineri. Revenind la ceea ce am discutat mai înainte, în viața mea două lucruri n-am cunoscut : ce este invidia și ce înseamnă a torpila oamenii. Eu nu am înțeles că dacă un om este sus, să-l sabotez și nici să-l trag de picioare în jos, ci mă străduiesc să fiu atît de capabil ca să-l întrec. Dacă îl ajung și-l întrec, e meritul meu. Dar nici un merit nu am dacă-l torpilez și spun neadevăruri. În memorii am să arăt dealtfel cît de grele au fost începuturile mele, cît de mult am avut de luptat. N-am să fiu menajant. Voi arăta pseudovalori, impostori ce și-au atribuit merite pe care nu le aveau, dar voi prezenta și mari personalități, mari creatori, valori incontestabile...

— Dar v-a urmărit tot timpul ambiția de-a fi primul...

— Eu nu asta am vrut-o, eu altceva am vrut și de aceea am reușit în viață. Niciodată n-am încercat să supăr zeii. Eu cred în zeii care mie mi-au dat tot ce puteau să-i dea unui om... Nu am fost un ambițios, am vrut să fac în așa fel toată viața ca să fiu cît mai aproape de mulțumire. Nefiind mulțumit de nici un lucru pe care l-am făcut, cînd ajung la un lucru perfect vreau să ajung la altul și mai perfect.

— Aș îndrăzni o întrebare ceva mai lumească. Ați fost indiferent față de bunurile materiale ?

— Eu sînt un om căruia îi place să poată trăi confortabil, dar nu în lux. Luxul complică viața. Pe mine mă interesează să am un ban ca să-mi cumpăr o haină, o carte. Eu trăiesc într-o casă foarte modestă, cu cărbuni și lemne. La vîrsta mea mănînc puțin, înainte îmi plăcea să mănînc serios. Nu mi-a plăcut niciodată să beau și nici să fumez...

— Despre agresivitate ce părere aveți ?

— Obișnuit sînt un om calm, foarte deschis și blînd. Dar pot deveni un om foarte agresiv. Cum mă calci puțin pe coadă, devin agresiv. Fac exact ce spunea Gorki : „Cînd unul zvîrle o piatră în tine, tu să zvîrli cu munți de pietre". Sînt așa înainte de a cunoaște acest dicton al lui Gorki. Să știți că impulsivii sînt adesea de

Scanned with OKEN Scanner

bună-credință, dar perfizii care se simt demascați fac mare caz de această agresivitate și distrag atenția lumii de la intențiile, acțiunile bune și rezultatele obținute de acești așa-zișI impulsivi. Însă eu îi admir pe oamenii fini, civilizați. Unul dintre aceștia a fost șeful meu, Bagdasar. El nu era numai foarte studios și foarte activ, dar era și extrem de fin, extrem de tolerant. Îl și acuzam că era prea bun, prea cumsecade. Toată lumea se suia în capul lui și eu trebuia să-l apăr.

— Am auzit că nu vroia să fie numit conferențiar sau profesor. S-a opus.

— Și-a rupt de două ori deciziile de avansare. Cum spuneam : eu admir oamenii civilizați, dar i-aș invita să vie la mine în serviciu, să vedem cîte ore ar putea rezista să fie delicați și totuși treaba să meargă bine.

— Revin asupra unei întrebări pe care am mai pus-o de cîteva ori. Cum vă petreceți timpul liber ?

— Nu mi-l petrec în nici un fel. Eu lucrez aici dimineața, după-amiaza citesc o revistă, o carte, ziare, dorm puțin, o jumătate de oră, și după aceea din nou la lucru. Nu mă prea duc la spectacole, la filme. Nu mă duc pentru că trebuie să mă culc, să fiu odihnit. Dimineața mă scol la orele cinci. Citesc, cum spuneam, acum mai puțin romane de dragoste, dar îmi plac lucrurile cu caracter social, viața oamenilor celebri. Îmi plac lucrările de arhitectură, construcție, pictură, lucrări de critică în general.

— Dintre prozatori, pe care i-ați citit ?

— De la Neculce și Ureche, pînă în prezent. Mi-au plăcut Slavici, Coșbuc, Rebreanu. Dintre contemporani am citit destui, dar nu-mi plac unii dintre ei, pentru că prea sînt triviali. Nu-mi place viața descrisă într-o formă brutală. Eu pornesc de la un principiu : muzica, poezia, romanul, nuvela nu au decît un rol în viață, de a înnobila creierul unui om și a-l face să vorbească frumos pe omul care citește, ascultă. Baza literaturii se formează pînă în liceu, eu în liceu am citit totul și nu numai în limba română, iar după aceea am început să selectez, iar acum procedez la fel. În liceu l-am admirat pe Arghezi, dar după aceea mi-a displăcut pentru că în

Scanned with OKEN Scanner

poeziile sale frumoase, zvîrle cîte o frază care nu-mi place deloc. În casa mea de la Constanța n-am decît traduceri din literatura grecilor și romanilor, și istoria acestor două popoare. N-am romane moderne. Îmi place Dostoievski, care este cu totul altceva, Gorki, Cehov, îmi place Shakespeare. Dacă acum s-ar naște un Ibsen, eu cred că ar fi demodat...

Octombrie 1979

Scanned with OKEN Scanner

ANA ASLAN

S-a născut la 1 ianuarie 1897 la Brăila.

După studiile liceale în orașul natal s-a înscris la Facultatea de medicină din București. Teza de doctorat, „Cercetări asupra circulației periferice la om", susținută în 1924, a obținut calificativul „magna cum laude".

A fost elevă și colaboratoare apropiată a acad. prof. dr. D. Danielopolu (1921—45) și C. I. Parhon (1947—58).

Specialitățile principale : gerontologie, medicină internă, cardiologie.

Activitatea medicală și științifică

După ce a parcurs toate treptele ierarhiei medicale și științifice, devine profesor titular de clinică medicală și membră a Academiei de Medicină în 1945, apoi director al Institutului de Geriatrie în 1952, președinta Societății Române de Gerontologie în 1959, membru de onoare al Academiei de științe Medicale din România în 1969, membru al Consiliului Sanitar superior în 1969 și membru al Academiei R.S.R. în 1974. În prezent, academician prof. dr. Ana Aslan este director general al Institutului Național de Gerontologie și Geriatrie din București.

A avut o bogată și îndelungată activitate de cercetare clinică și fiziologică în colaborare cu

Scanned with OKEN Scanner

academician prof. dr. D. Danielopolu (1921—1945) și a descris importante semne clinice în cardiologie.

După mulți ani de cercetări clinice experimentale și farmacologice, prof. dr. Ana Aslan a elaborat medicamentul *Gerovital H3,* autorizat de Ministerul Sănătății în 1957. Produsul e activ în profilaxia și tratamentul fenomenului de îmbătrînire și în bolile bătrîneții. Gerovital H3 se bazează pe descoperirea proprietăților eutrofico-regeneratoare ale procainei administrată în tratament de lungă durată. Acțiunea sa a fost potențată prin adăugarea ionului de potasiu și scăderea pH-ului, ceea ce îi mărește toleranța. Schema de tratament este de 12 injecții parenterale seria (de 3 ori pe săptămînă) cu pauze în funcție de vîrstă. Se poate administra și pe cale orală. În cercetarea profilactică, studiul a fost efectuat pe 20 000 muncitori în vîrstă de 45—60 ani, reprezentînd prima cercetare largă a profilaxiei bătrîneții. Produsul Gerovital H3 a fost omologat și exportat în multe țări.

În 1970, un nou produs geriatric *Aslavital* a fost omologat în țară și în același an s-a început producția lui pe scară industrială. Este indicat în fenomenele de îmbătrînire a sistemului nervos central și a aparatului cardio-vascular.

În curînd se va găsi în farmacii Aslavital pentru copii, eficace în debilități mintale și în tratamentul post-encefalitic.

Actualmente, aproximativ 100 laboratoare farmaceutice din cele mai diferite țări pregătesc preparate cu procaină pe baza cercetărilor efectuate de autor. Nu au însă aceeași acțiune terapeutică.

Din 1956, cînd metoda de tratament geriatric pe bază de procaină a fost publicată pentru prima dată în străinătate, prof. dr. Ana Aslan a participat în fiecare an la numeroase congrese internaționale, conferințe, simpozioane și a fost invitată să țină conferințe și să acorde consultații în străinătate.

Grație eficacității sale, metoda a suscitat un mare interes printre specialiști, medici, pacienți etc. din aproape toate țările lumii. Institutul Național de

Scanned with OKEN Scanner

Gerontologie și de Geriatrie întreține o vastă și bogată corespondență cu toți solicitatorii români și străini, al căror număr depășește 100 000. În fiecare an se acordă asistență geriatrică la mii de pacienți români, pe de altă parte mii de străini vin la București pentru tratament.

Titluri științifice și academice

Membru în consiliul de conducere al Asociației Internaționale de Gerontologie (1957), președinta Societății Române de Gerontologie (1959), membru de onoare al Societăților de Gerontologie din Chile, Peru, Franța, R.D.G., Italia etc., membru al Academiei de Științe din New York (1968), Doctor Honoris Causa al Universității Braganza Paulista din Brazilia (1973), membru de onoare al Uniunii Medicale Balcanice (1973), membru al Academiei R.S.R. (1974), membru al Societății „Women, Food and Population" din Washington (1976), membru de onoare al Academiei de Medicină din Roma.

Distincții și alte titluri

Ordinul Meritul Științific cl. I, România, 1967, Ordinul Merito della Republica, în grad de comandor, Italia, 1969, Ordinul Meritul Sanitar cl. I, România, 1970, Erou al Muncii Socialiste, 1971, Crucea de merit cl. I a Ordinului pentru merit al R.F.G., 1971, Președinta de onoare a Festivalului Internațional al Filmului Medical, San Sebastian, Spania, 1974, Les Palmes Académiques, în grad de cavaler, Franța, 1974, Ordinul de Orange Nassau, în grad de comandor, Olanda, 1975, Ordinul pentru merit al Republicii Senegal, în grad de mare ofițer, 1976, Ordinul Merito della Republica, în grad de mare ofițer, Italia, 1978.

Scanned with OKEN Scanner

ÎN VIAȚĂ TREBUIE SĂ LUPȚI!

— Stimată academician Ana Aslan, aș dori să încep discuția cu dumneavoastră reamintindu-vă că mulți dintre interlocutorii mei dintr-o carte de „Convorbiri...“ recent apărută erau vîrstnici sau foarte vîrstnici, heptagenari, octogenari și chiar nonagenari. Vreau să spun că am simțit o atracție specială dacă nu pentru geriatrie, cel puțin pentru psihologia vîrstelor înaintate, referindu-mă, în cartea pomenită, la personalități proeminente din mai toate domeniile de activitate. În acest sens dumneavoastră aveți un cuvînt greu de spus. Există încă destule prejudecăți, iar într-un studiu publicat de-o revistă străină, am putut citi — de pildă — că vîrsta romancierului de deplină creativitate s-ar încheia la ...patruzeci de ani!

— Sigur că mai sînt și astfel de prejudecăți, dar nu-i neapărat necesar să le luăm în seamă. Se cunoaște — spre a da și exemple — capacitatea productivă și creativă pînă la vîrste înaintate a lui Goethe, a lui Michelangelo, a lui Leonardo da Vinci și mulți, foarte mulți alții. Astăzi sînt foarte numeroși vîrstnicii în deplină activitate, asta și datorită progreselor sociale, medicale și în special în domeniul gerontologiei. Aș putea să vă citez cîteva nume : Lillian Gish, celebră actriță din timpul filmului mut ; la vîrsta de 84 de ani e tot atît de activă la teatru, televiziune și ca profesoară la universitate, precum era în tinerețe. Dr. Rosen — 84 de ani, faimosul ORL-ist, își continuă meseria, călătorește pentru a învăța noi metode, în special în China, pentru acu-

Scanned with OKEN Scanner

punctură. Domnul Moulin, cu ocazia împlinirii vîrstei de 89 de ani, îmi relata : „În fiecare zi mă duc la birou. Sînt tot atît de activ ca atunci cînd am fost prima dată la dumneavoastră, în anul 1960".

— Nu cu mult timp în urmă, alături de alte femei celebre din toată lumea — Indira Gandhi, Margaret Mead, luptătoarea pentru drepturile populației de culoare, Coretta Martin Luther King, scriitoarea chineză Han Sui In, senatoarea japoneză Icico Kamicica, Iolanda Balaș, Jane Fonda — ați participat la un simpozion organizat de Televiziunea italiană. Presupun că a fost o întîlnire cu totul deosebită, o manifestare care v-a trezit interesul și v-a adus în amintiri satisfacții și bucurii mari...

— Filmul de care vorbiți, proiectat la televiziune, parte efectuat în Italia, la Accademia di Romania (interviurile), sau în spitale, în biserici, pe străzi, în muzee, parte efectuat în România, în orașul meu natal, Brăila, în institut, așa cum a fost organizat de echipa de filmare a fost un film cu adevărat extrem de viu, de interesant, însă nu m-am întîlnit cu celelalte 12 femei care au figurat în acel serial intitulat „Treisprezece femei celebre". Acesta nu-i un motiv de-a anula presupunerile dumneavoastră din întrebare, dimpotrivă. Într-adevăr, acest film mi-a oferit mari satisfacții și bucurii...

— De fapt aș dori ca întrebările de pînă acum să le considerați un fel de exerciții de acomodare, și pentru că pătrundem în aura amintirilor, v-aș ruga să-mi spuneți ce-au însemnat pentru dumneavoastră anii copilăriei, adolescența ? Pun această întrebare pentru că mi se pare un capitol ceva mai ascuns al vieții Anei Aslan, însă, consider eu, foarte important. Vorbiți-mi despre părinții dumneavoastră și despre vîrstele acumulărilor profesionale...

— Eu îmi aduc aminte de copilărie ceva mai estompat, ca să mă exprim astfel, deoarece în tot cursul vieții am trăit în prezent, ca și astăzi. A trebuit, tot timpul, să fiu în prezent. Totuși, cîteva trăsături au rămas întipărite în memoria mea. De exemplu sora mea, mai mare decît mine cu patru ani, pe nume Angela, avea o întreagă galerie de păpuși și gospodăria lor cădea

Scanned with OKEN Scanner

în seama ei. Nu știu de ce, dar nu mi-a plăcut niciodată să mă joc cu ea, cu păpușile ei. Probabil nu mi-a plăcut încă de copil viața factice. Cînd eram de vreo patru ani și cînd sora mea a mers la școală, părinții m-au trimis și pe mine la școală — pe-atunci nu erau grădinițe. Astfel că atunci cînd mi-a venit și mie rîndul să intru în școală, la șase ani și jumătate, știam să scriu și să citesc. Nu puteam diferenția bine, la vîrsta de cinci ani, literele *b* de *d* și *p* de *g*, și mă întorceam acasă mînjită veșnic de cerneală. Îmi plăcea școala și pentru că eram printre fruntași, iar acasă, fiind ultimul copil, eram socotită cea mai neștiutoare, eram cea care era necăjită și pe seama căreia se făceau glume de către frați, mai cu seamă. Îmi amintesc că eram foarte tăcută și că îmi plăcea să observ mediul și oamenii...

— Cu aceleași stări ați intrat în anii studenției, sau în răstimpul cînd ați început să practicați medicina ?

— Nu știu dacă absolut cu aceleași stări, însă pot spune că dîrzenia și puterea de-a lupta cu greutățile, cu viața, le-am moștenit de la mama, care a rămas văduvă pe cînd eu aveam 13 ani și s-a zbătut singură, cu inteligență, ca să-și crească copiii. Cînd am absolvit liceul la București și i-am comunicat dorința mea de a urma medicina, mama n-a vrut să accepte, considerînd medicina o specialitate prea de durată, costisitoare și probabil pentru că credea că viața medicală e prea liberă. Această neînduplecare a mamei am învins-o prin greva foamei (!), care a determinat-o, într-un consiliu de familie, să accepte hotărîrea mea. Numai așa s-a convins și mama. Apoi să știți că la vîrsta de 16 ani, dorind să devin pilot, tot așa am înduplecat-o, pe ea și întreaga familie, numai ca să pot zbura...

— Dacă-mi dați voie, cred că sînteți, totuși, o natură cerebrală, cu alte cuvinte, bine ați făcut că v-ați dedicat medicinii și nu pilotajului...

— Dar aș fi putut fi și un bun chirurg ! Aveam talent pentru disecții, pentru operații... În orice caz, mi-aduc aminte că mama, mai tîrziu, s-a bucurat de succesele mele în medicină și cînd mi s-a propus să fiu profesor la Timișoara, era perfect conștientă că această ascensiune se datora atît muncii mele, dar și epocii sociale

Scanned with OKEN Scanner

schimbate în care trăiam. Vă închipuiți cu cîtă pasiune am intrat la Facultatea de Medicină — determinată de interesul pentru om și pentru „fructul oprit". M-am înscris la Facultatea de Medicină pe data de 13 octombrie 1915, mama fiind, cum v-am spus, văduvă, și am fost scutită de taxe. Am învățat pe cărți de împrumut. Cu atît mai mult acest lucru m-a determinat să stărui să le citesc repede și intens...

— Legat de această perioadă și nu numai de aceasta, considerați ambiția și perseverența — în sensul evident pozitiv al expresiei — drept însușiri absolut necesare în traiectoria profesională a personalității umane ?

— Cu siguranță da ! Într-o știință atît de vastă ca medicina, cu examene și concursuri, cînd trebuie să lupți și să învingi, ambiția și perseverența sînt calități fundamentale. Mai tîrziu, în impunerea unei ipoteze sau a unei teorii noi, sau în schimbarea unei traiectorii în viață, este necesar să dorești să lupți și să ai și această trăsătură de caracter care este ambiția...

— Fac parte din orice ascensiune profesională și momentele mai grele, aș spune chiar că sînt implicate în orice evoluție profesională majoră. V-aș ruga să-mi răspundeți cum ați depășit tocmai astfel de momente, ce înseamnă de fapt capacitatea de a le îndura, de-a răbda și de a trece în cele din urmă peste ele...

— N-aș dori să dau aici lecții pedagogice despre toate acestea, ci aș spune mai degrabă, printr-o replică adeseori banalizată, că viața este presărată și de momente grele. Altfel nu se poate și nu știu să fie altfel. Au fost și-n viața mea destule momente grele. Dar nu regret nimic. Aceste momente m-au format, mi-au determinat o rezistență specială, fructuoasă, însă. Am devenit mai răbdătoare, mai ales prin faptul că știam că vor veni și momente bune...

— În lumea noastră, în contemporaneitate, se vorbește tot mai des și tot mai mult, uneori tot mai contradictoriu, despre nevoia de libertate și de independență a individului, a personalității. Este de fapt un capitol uneori manevrat cu tendențiozitate, alteori speculativ. Mă interesează cum se repercutează aceste nevoi în viața unui om de știință ?

Scanned with OKEN Scanner

— Libertate totală nu există, sau poate că aceasta aparține doar închipuirii. Sînt multe condiții obiective sau subiective care o îngrădesc sau o determină : mediul, semenii, educația, legile și atîtea altele. Cînd ești un om moral în sensul tradițiilor morale, nu simți nevoia libertății cu sensul de proiecție absolută. Îți creezi singur limitele în cadrul moral de care vorbeam. Din cauza realizărilor pe care le-am obținut în munca medicală, am colindat începînd din anul 1956, pentru a conferenția, în multe țări din cele cinci continente. Din considerente morale, libertatea mi-am îngrădit-o uneori singură. Cu alte cuvinte, omul trebuie să știe să-și îngrădească libertatea tocmai pentru a se simți liber ! Nu-i în ceea ce afirm eu nici o inadvertență de termeni, depinde doar din ce unghi privești lucrurile...

— Sper să-mi tolerați o întrebare ocolită în cărțile de convorbiri, dar pe care personal am repetat-o adeseori : Ați fost indiferentă față de bunurile materiale ?

— Pentru a răspunde direct, trebuie să spun că n-am avut niciodată o proprietate personală. Mi-am ales o specialitate pe care femeile medici din anul 1922 nu o practicau — bolile de inimă. La mine veneau bolnavii cînd lipsea cardiologul sau cînd, uneori, nu reușea să cuprindă pe toți pacienții. Atunci se punea întrebarea : Ce cardiolog mai putem chema ? Colegii mei răspundeau : Domnișoara Aslan. Acest fapt, pentru că am avut un număr suficient de mare de pacienți, mi-a permis să acord mai mult timp spitalului și laboratorului. N-am făcut niciodată schimb între munca profesională și avantajul material și, ca să spun sincer, niciodată n-am avut bani puși deoparte, depozitați, cum se zice.

— Și acum, o ultimă întrebare : Numeroși șefi de state — Adenauer, Peron, Sukarno, Mao-Tsedun, Miguel Angel Asturias, regele Ibn Saud, ca să numesc doar pe cîțiva, ca și Maurice Chevalier, Lillian Gish și mulți alții din lumea artei și a științei — au beneficiat de tratamentul dumneavoastră și și-au exprimat public recunoștința. Luptați pentru ca cei ce trec de 70—80 de ani să fie optimiști, fericiți, apți încă de activitate. Care considerați că au fost rezultatele în măsură să vă bucure cel mai mult ?

Scanned with OKEN Scanner

— Luptăm pentru prelungirea vitalității, tinereții și vieții celulei, implicit a vîrstelor omului... Sîntem plini de speranțe în privința creșterii duratei vieții spre limita posibilă genetic. În Institutul nostru avem vîrstnici, în jur de o sută de ani, activi și plini de vigoare. Cel mai mult ne bucură prelungirea potențialului social al vîrstnicilor, prevenirea invalidității și a pierderii memoriei — adevărate drame ale vîrstelor înaintate. Și ce poate fi mai încurajator, mai nobil decît să poți prelungi vîrsta biologică, în același timp conferindu-i atributele principale ale vitalității și creativității...

Octombrie 1980

Scanned with OKEN Scanner

ION BRADU

S-a născut în 1911, la 23 noiembrie, în comuna bihoreană Nojorid, din apropierea Oradiei. Urmează cursurile școlii primare în comuna natală, iar în anul 1924 devine elev al școlii normale din Oradea, pe care o absolvă în 1932. Înainte de a-și începe munca de învățător, urmează între anii 1932 și 1933 școala de ofițeri de rezervă din Ploiești.

„Botezul catedrei" are loc la școala primară din Drăgești — Bihor, unde este numit provizoriu și unde asigură predarea la clasele mici, în anul școlar 1934—1935. Din 1935 devine învățător al comunei bihorene Lăzăreni, pe care nu o va mai părăsi vreme de 27 de ani. În 1952, cînd școala elementară din Lăzăreni se transformă în școală generală, de 7 ani, Ion Bradu se înscrie la secția fără frecvență a Facultății de limbă română-istorie a universității din București, iar în 1956 primește diploma de absolvire.

În anul 1962 este chemat la Oradea, unde i se încredințează postul de director al Bibliotecii regionale Crișana. În 1965 primește numirea de inspector principal al comitetului local de cultură și artă, de unde, în 1969, revine în munca de director al bibliotecii. Aici lucrează pînă în anul 1973, cînd este pensionat, pentru limită de vîrstă.

Ion Bradu continuă și în prezent, cu uimitoare energie, munca de pasionat cercetător al folclorului bihorean, de care se leagă întreaga sa existență. Descoperă și îndrumă și în prezent talente tinere în ca-

drul mișcării artistice locale de amatori. Își continuă, de asemenea, opera de exeget al creației populare bihorene, are numeroase lucrări publicate, ca și în manuscris.

Începuturile publicistice sînt legate de primii ani ai tinereții, cînd colaborează constant la „Gazeta de vest", „Beiușul", „Cele Trei Crișuri" și la alte periodice ale vremii. O seamă de reflecții asupra stării culturale din mediul rural sînt adunate într-o broșură, publicată la București în 1941 și intitulată *Educația culturală a satului*. Un an mai tîrziu publică o biografie romanțată a lui Badea Cîrțan. Războiul îl obligă să-și întrerupă pentru o vreme preocupările, pentru ca, odată cu pacea și triumful puterii populare, să se afle din nou în sat, unde, alături de soția sa, învățătoarea Elena Bradu, ia parte activă la transformările intervenite în viața economică, socială și culturală din localitatea renăscută. În acești ani continuă munca de cercetător al folclorului și constată temele înnoite ale acestuia. Lucrările sale contribuie la cunoașterea și afirmarea folclorului bihorean. *Viață nouă — cîntec nou* (1963) este o culegere amplă de versuri, alcătuită cu un remarcabil simț selectiv. *Mîndră-i floarea dorului* (1966), *Alină-te, dor, alină* (1968) și *Din folclorul obiceiurilor bihorene* (1970) sînt prezentări inedite, sensibile și competente ale unora dintre cele mai interesante obiceiuri și tradiții locale, fiind bine primite de critică, la apariție. A prefațat, de asemenea, discurile consacrate de „Electrecord" cîntecului bihorean.

Scanned with OKEN Scanner

FOLCLORUL, ACEASTĂ CARTE FIDELĂ A VIEȚII...

— Îngăduiți-mi să încep nu printr-o întrebare, ci printr-un citat. „Pe vastul teritoriu, pînă mai ieri aproape virgin, al folclorului bihorean, îndelungata și statornica dumneavoastră activitate a pus bazele unei sistematice și laborioase valorificări deschizînd drumul spre înțelegerea plenară a sufletului complex, bogat în vibrații al poporului, care sălășluind pe aceste meleaguri și-a păstrat prin timp, nealterate, ființa istorică și națională într-o remarcabilă culoare locală. Iată de ce toți cei care vă cunosc și vă prețuiesc, vă apreciază contribuțiile nu ca izvorînd din vanități sau capricii profesionale, nici stînd sub semnul diletantismului și al stînjenitorului regionalism cultural, ci solid fundamentat științific, născut din nevoia de a face cunoscut tuturor modul profund artistic de cugetare și de simțire al creatorului anonim.“ Vă recunoașteți în acest portret, schițat de cei care vă cunosc și vă stimează ?

— Nu pot răspunde nici prin „da“, nici prin „nu“. Ar fi prea simplu. Cînd eram tînăr, cuvîntul „pensionare“ îmi apărea nu numai străin dar și bizar. Aveam chiar oarecare ciudă pe cel care a născocit acest cuvînt. Îl rosteam destul de rar, considerînd că prin el aduc o jignire celui căruia îl adresam. Dar din ce în ce mă apropiam de bătrînețe, acest cuvînt începea să capete oarecare rezonanță, îmi devenea simpatic. Și așa, într-o bună zi m-am văzut formulîndu-mi pe o hîrtie albă cererea pentru pensionare la limita de vîrstă, resemnîndu-mă în fel și chip cu ideea.

Colegii mei mi-au organizat, pe ascuns, o frumoasă și mișcătoare festivitate. Atunci s-au rostit și cuvintele

Scanned with OKEN Scanner

pe care le-ați citat. Ele sînt pline de bunăvoința momentului și iau în considerație și intențiile mele, nu doar rezultatele eforturilor. Eu aș fi dorit o plecare discretă, marcată printr-o prietenească și colegială strîngere de mînă. Aș fi avut astfel impresia că nu e o despărțire reală și aș mai fi rămas o vreme cu această iluzie. Dar sentimentele colegilor s-au dovedit mai calde și mai sprintene. Le-am mulțumit din inimă. Atunci, în acele clipe, m-am gîndit că există în lume atîtea și atîtea lucruri și fapte care încîntă sufletul oamenilor. Căci ne bucurăm în fața unei opere de artă care ne farmecă ochiul și inima. Tresăltăm de emoții la auzul unui cîntec frumos, al unei simfonii luminoase. Dintre toate acestea, însă, nimic nu e mai de preț ca vibrația omenească a conștiinței în fața datoriei împlinite. Am adunat în anii mei de viață, în lupta cu dificultățile inerente, încredere și stimă pentru fiecare om. Dacă am reușit să fac ceva, am făcut cu semenii mei, pentru semenii mei, umăr la umăr. M-am ferit de ură și uneltiri, de servitutea falsă și de distanța dintre mine și ceilalți. Și sînt convins că n-am făcut rău. Am văzut în munca mea elementul primordial — măreția edificiului — și nicidecum micile neajunsuri. Am respectat acest principiu de viață, știu cît de mult se poate greși judecînd lucrurile altfel. Munca pe care am depus-o mi-a oferit satisfacții autentice. Ea m-a ferit de chinuitorul complex al gratuității, al inutilității. Să slujești, iată ce poate da omului împăcarea, fericirea.

— Ați slujit, cu adevărat, vreme de o viață. Ani mulți ați fost învățător de țară. Cunoașteți oameni și locuri. Vă place să le reîntîlniți ?

— Merg ades în satul natal sau prin locurile unde soarta mi-a purtat pașii în nobila misiune a dăscăliei. Mă bucur cînd dau cu ochii de un tablou diferit decît cel de odinioară și că drumețiile sînt azi incomparabil mai plăcute și mai ușoare. Ulițele satului nu mai sînt aceleași, dar ele n-au pierit, nu s-au pierdut. În Nojorid mai au și azi denumirile tradiționale — ulița mare, ulița popii, ulița pădurii, ulița cimitirului — ca și la Lăzăreni dealtfel — ulița veche, ulița colibașilor. Dar,

Scanned with OKEN Scanner

cum spuneam, acestea sînt infinit schimbate. Și în locul școlilor vechi se înalță altele, clădiri frumoase, din cărămidă, cu cîte 4, 8 sau 10 săli de clasă. Apoi cămine culturale, dispensare, magazine pe măsura timpului de azi — adică moderne și elegante.

Și totuși nu acestea sînt schimbările fundamentale observate de mine în satele de care mă leagă atîtea amintiri. Ci acelea ce țin de unitatea socială și morală a locuitorilor, de nivelul cultural, de modul lor de gîndire și comportare. Nu pot să nu-mi amintesc cum era tratată altădată cartea. Între limbajul cărților destinate oamenilor de la sate și limbajul cărților destinate intelectualilor exista o netă diferență. Diferențierea se făcea și în domeniul presei. Un țăran doar cu mari dificultăți se putea descurca în lectura ziarului, în creațiile literare destinate intelectualilor. Universul lui se mărginea la lumea poveștilor și snoavelor. Azi, din fericire, situația este mult schimbată. Aproape nu întîlnești casă în care să nu dai de etajera cu cărți, sau de un colțișor de casă rezervat cărților. Iar țăranii mei de odinioară, deveniți cooperatori, ca Nicolae Măduța, Petru Tiponuț, Mihai Țenț, Dumitru Țenț, Petru Găvruța, Paul Petrișor sau Gheorghe Pantea, au citit, din scoarță în scoarță, romanele lui Rebreanu, ale lui Preda și chiar ale lui Tolstoi.

— Despre munca învățătorilor de-acum ce părere aveți, ce fel de muncă este ea ?

— Orice muncă poate fi frumoasă. Depinde cum înțelegi să o faci.

— Sînt convins că știți ce am vrut să spun...

— Desigur. Uite, eu și soția am avut unele realizări în viața culturală a Lăzărenilor, împinși de la spate tocmai de nevoia de a avea o astfel de viață. Sătenii erau avizi de spectacole, de șezători. Noi știam să improvizăm o scenă, să montăm un spectacol, nevoia te învață ce să faci. În primii ani de după război nu exista un repertoriu adecvat teatrului sătesc. M-am pus să scriu. Dramatizam un basm sau o snoavă, sau chiar o întîmplare reală cu un tîlc anume, din viața satului. Inter-

Scanned with OKEN Scanner

preții erau, cel mai ades, oameni din sat. Despre teatrul vorbit atît de cunoscut astăzi, eu nu știam pe vremea aceea mare lucru. Dar am avut asemenea experiențe.

— Condițiile acelor ani nu-i demoralizau pe cei dăruiți.

— În mod cert, nu. Îmi amintesc că, deoarece satul nu avea curent electric — nici nu putea fi vorba de așa ceva — primele proiecții de diapozitive le-am făcut cu ajutorul unei lămpi petromax — acum nu se mai știe ce este aceasta. Am conceput un fel de cutie, destul de voluminoasă, dar efectul la public a fost imens. Și în cadrul reprezentațiilor de teatru, foloseam baterii de lanternă pentru producerea anumitor efecte. Și aveam succes.

— Dar acum ?

— Acum condițiile create sînt excepționale. Dar elanul parcă a mai scăzut...

— Mai are învățătorul poziția înaltă pe care o avea, odinioară, în ierarhia satului ?

— Bine, pe vremuri, știința de carte fiind beneficiul unei minorități, dascălul se afla într-o poziție specială în opinia oamenilor. Acum accesul la cultură e, ca să zic așa, universal...

— Dar tocmai dascălul a facilitat acest acces.

— Evident. Dar misiunea lui nu poate fi socotită încheiată. A face din orice locuitor al satului un om cu știință de carte, cu un anumit bagaj cultural, este doar un început. Abia acum are asupra cui să acționeze efectul cărții, al culturii, în sensul major al cuvîntului.

— V-ați ocupat și de ceea ce se cheamă „folclorul nou". Mulți repudiază și termenul și categoria.

— Condamnat de unii, de alții, folclorul nou a fost și este un fenomen real. Desigur, el n-a avut răgazul șlefuirii prin veacuri, dar acest fapt nu trebuie să ne determine să afirmăm că el nu există. Nu le plăcea unora să găsească în cîntecul nou, în versul popular cuvîntul tractor. Aceeași poate că a fost reacția și cînd a apărut trenul, iar cuvîntul a fost încorporat în creația orală a țăranului. Folclorul, această „carte fidelă" a vieții,

Scanned with OKEN Scanner

nu putea să nu înregistreze apariția acestui element revoluționar al satului — tractoristul și tractorul său. Am auzit la Lăzăreni, strigătură, la horă :

„Nu mă lua moarte-n grabă
c-amu' mi-i lumea mai dragă,
cînd partidul muncitor
e părinte de popor.“

Nu e frumos ? Poate a fost o creație spontană, poate a fost repetarea unei strigături auzite în altă parte — creatorul popular nu are nici orgoliul paternității artistice, nici al dreptului de autor.

— Sînt convins că pe acest teren sînt foarte multe de spus și că punctul dumneavoastră de vedere este unul dintre cele mai autorizate. Voi sări peste o duzină de întrebări posibile și, convins că mă înțelegeți, mă voi opri la una, formulînd-o simplu : ce se întîmplă, totuși, cu folclorul ?

— Vedeți, acest folclor, pe care îl iubim cu toții, de fapt are foarte mulți dușmani. Îngrijorătoare sînt stricăciunile pe care i le aduc mai cu seamă cîntăreții — cîntăreții de succes pe care îi sprijină presa elogiindu-i pînă-n vînătăile pămîntului. Ei au glas frumos și-și doresc succesul. Fără investigații folclorice autentice, unii dintre ei adună de ici și de colo, confecționează — la nevoie — niște versuri ad-hoc pe care cei de la radio și de la T.V. le mai sucesc și le mai potrivesc — acesta e folclorul poluat, confecționat — și încă de mîini necompetente. Repede, fără proces de coacere și dospire. Românul e născut poet — se zice. Da, așa este, dar afirmația trebuie luată în sens larg. E vorba de o anumită capacitate de vibrație la frumos. Vioara vibrează, dar sunetele le zămislește arcușul. Nu orice rapsod este un om care creează folclor. Folclorul a fost creat de mari talente anonime, de generații succesive de personalități artistice, de individualități artistice. Cînd mergi în sat, trebuie să știi care sînt oamenii talentați. De la aceștia, numai de la aceștia poți aduna valori.

— Sînteți supărat pe cîntăreți ?

Scanned with OKEN Scanner

— Nu pe toți. Și nu doar pe ei. Să ne gîndim la dansuri, de pildă. Folclorul e întotdeauna decent, sobru. Coregrafii sînt însă pentru strălucitor, pentru spectaculosul formal. În Bihor se joacă strîns, umăr la umăr. Nu întîmplător. E vorba de un caracter monolit, de o formă a solidarității în fața lucrurilor, căci dansul exprimă individualitatea omului. Coregrafii însă preferă să-și împrăștie dansatorii pe spații mari. Expresia „poluarea folclorică" este — din nefericire — o realitate.

— O ultimă întrebare: Care este viitorul folclorului — are el „tinerețe fără bătrînețe și viață fără de moarte" ?

— Folclorul este un organism viu dar prin însăși dialectica dezvoltării cred că va trebui să piară. Mulți se amăgesc, spun că nu, că el va primi diferite forme, adecvate dezvoltării social-economice a viitorului. Eu sînt mai sceptic. În cele din urmă și noi vom avea soarta celorlalte popoare, mai ales apusene, care își extrag folclorul din arhive. Odată și odată vom ajunge să recurgem la fonoteci. Dar pînă atunci mai este. Deocamdată dispunem încă de mari talente creatoare și de mijloacele tehnice pentru conservarea valorilor folclorice. Din acest punct de vedere putem privi creația maselor ca pe un bun nepieritor.

Decembrie 1980

Scanned with OKEN Scanner

ȘERBAN CIOCULESCU

S-a născut la București la 7 septembrie 1902. A urmat liceul Traian din Drobeta Turnu-Severin.

După cum scrie în *Memoriile* sale, profesorul de limbă română D. Horvat a exercitat asupra sa o influență deosebită. Încă din anii liceului era pasionat de literatură. În afara clasicilor noștri îi citea îndeosebi pe Anatole France, Paul Bourget, Pierre Loti, Henri Bordeaux, Réné Bazin, Sainte-Beuve, Taine, Jules Lemaître și Renan.

În perioada 1920—1923 și-a făcut studiile universitare la Facultatea de filozofie și litere a Universității din București, luîndu-și examenul de capacitate în limba franceză (principal) și limba română (secundar). A avut ca profesori mai de seamă pe Charles Drouhet și pe Mihail Dragomirescu.

A studiat filologia romanică la Sorbona și Collège de France, iar în 1945 și-a susținut teza de doctorat, despre viața și opera lui Dimitrie Anghel.

A fost profesor secundar de limba franceză mai întîi la Găiești (1924—35), apoi în Capitală. În 1946 și-a început cariera universitară la Facultatea de filologie din Iași, continuîndu-și activitatea la Institutul Pedagogic și apoi, la București, în calitate de profesor și șef de catedră.

A debutat în 1923 la *Facla literară*, apoi a desfășurat o intensă activitate publicistică de critică

Scanned with OKEN Scanner

și istorie literară la cele mai importante reviste. Din 1934 se remarcă trecerea de la foileton la studii și eseuri.

Definit de Eugen Lovinescu ca „un spirit vioi și combativ, raționalist și dialectic", Șerban Cioculescu a publicat peste 3 000 articole, cronici literare, studii. Dintre lucrările sale principale citățm : *Viața lui I. L. Caragiale, Medalioane franceze, Aspecte literare contemporane, Itinerar critic, Amintiri.*

A îndeplinit munci de conducere ca redactor șef la *Viața românească* (1965—1966) și director general al Bibliotecii Academiei Române (1967—1975).

În 1965 i s-a conferit titlul de membru corespondent al Academiei Române, din 1968 este membru titular al Academiei de științe sociale și politice și om de știință emerit, iar în 1974 a fost ales academician.

În 1941 i s-a decernat premiul Societății scriitorilor români și în 1973 premiul Uniunii Scriitorilor. A fost decorat cu Ordinul Muncii clasa I, Ordinul Meritul Cultural clasa I etc.

„Prin prețuirea pe care s-a simțit împins să o acorde ordinii, clarității, preciziei, cu alte cuvinte, puterilor rațiunii, își explică Șerban Cioculescu și o anumită aplecare conservatoare a gustului său.

Propriu-zis, «tradiționalismul» lui se reduce la o ușoară rezistență opusă modernismului extremist, la o relativă simpatie arătată poeziei «chtonice» și la o preferință mărturisită pentru romanul de creație obiectivă, plin cu personaje care ar putea face concurență stării civile. (...)

Practic, el s-a arătat dispus să înglobeze aproape tot ce a produs valoros literatura interbelică. Nedogmatic, acolo unde spiritul lui descoperea sens și justificare, Șerban Cioculescu a fost oricînd gata să primească inovația.

Voința de a păstra cu orice preț «obiectivitatea» în urmărirea «perspectivei axiologice» conferă o notă aparte foiletoanelor criticului. Acestea se disting

Scanned with OKEN Scanner

prin tratamentul egalitar, fără privilegii, acordat autorilor comentați. Chiar scriitori care i-au cîștigat o veche și trainică admirație nu scapă de obiecții, atunci cînd simțul observației, veșnic treaz și nepliat, la el, inflexiunilor sentimentale, îi suflă să le facă. (...)

Deși refuză în principiu a face concurență beletristicii, criticul scrie foarte bine, e savuros prin umorul «debutonat» cu care-și corectează adesea aplecarea spre pedanterie erudită."

Din Literatura română între cele două războaie mondiale, *vol. III de Ov. S. Crohmălniceanu, Editura Minerva, 1975, p. 186—203.*

„Cunoscut ca unul dintre criticii de prestigiu, alături de Pompiliu Constantinescu și Vladimir Streinu, ai epocii dintre cele două războaie mondiale, ca biograf și editor al lui Caragiale, alături de Paul Zarifopol, ca istoric al literaturii române moderne, ca autor al celei mai bune monografii despre D. Anghel, și ca exeget superior al poeziei lui Tudor Arghezi, Șerban Cioculescu, astăzi cu o activitate în domeniul literelor de aproape cinci decenii, își adună în masivul său volum de *Varietăți critice* (E.P.L.—1966) o serie de studii publicate într-un deceniu, din 1956 înainte, extrem de prețioase sub raportul investigației și al analizei și reprezentative pentru personalitatea autorului.

Personal încă de la debut, refuzînd orice patronat, evitînd în chip consecvent afilierea la curentele antidemocratice și cultivînd totdeauna prietenia cu spiritele capabile să discearnă valorile fără sacrificiul obiectivității sau al opiniei proprii, Șerban Cioculescu și-a creat în vremea din urmă un gen al său, care, desprins din eseistica franceză (de la Montaigne la Valéry), urmează îndeosebi căile stilisticii clasice, fără vreo legătură cu așa-zisa critică nouă, structuralistă, fie în deshumări de texte rămase necunoscute, fie în marginalii la as-

Scanned with OKEN Scanner

pecte mai puțin relevate din operele capitale. De cele mai multe ori „varietățile“ sînt, prin urmare, niște comentarii filologice originale, urmărind valoarea estetică de la arhivă pînă la cuvînt. Limitînd pe cît posibil rolul fanteziei în critică, Șerban Cioculescu optează pentru cercetarea minuțioasă și pentru analiza la rece a fenomenului literar, detectat și scrutat cu pasiune, dar și acribie. Rezultatul este un număr de contribuții la istoria literaturii române de cel mai mare preț. Nu ignorăm în același timp însușirile stilistice ale autorului, însușiri care-l situează la apreciabilă distanță de istoriografii de tip Bogdan-Duică și în vecinătatea lui G. Călinescu ori Tudor Vianu. Cu G. Călinescu, Șerban Cioculescu are comune ironia și gustul detaliului pitoresc, cu Tudor Vianu, plăcerea evocării sau a determinării «artei scriitorilor». Cu excepția unei oarecare malignități, care însă ia în chip corect drumul polemicii de idei, Șerban Cioculescu nu are orgoliul persoanei sale, și comentînd nu se expune pe sine, ci operele, într-un remarcabil efort de interpret supus la obiect. El are așadar nu numai «bossa», dar și ținuta ireproșabilă a istoricului literar imparțial.“

Din Marginalia *de Al. Piru, Editura Eminescu, 1980, p. 258—259.*

Scanned with OKEN Scanner

N-AM FOST NICIODATĂ CONFORMIST ÎN SENSUL DE A ACCEPTA PĂRERI ȘI IDEI PE CARE SĂ NU LE FI CERCETAT

— Cred că afirm un lucru îndeobște cunoscut, atunci cînd spun, stimate academician Șerban Cioculescu, că generația mea a crescut in spiritul cărților și articolelor dv., și că noi am trecut din vîrstă în vîrstă, în timp ce dv. ați rămas mereu tînăr. Această activitate plină de succes a fost încununată recent și de laurii academici, ceea ce nu face decît să confirme prestigiul dv. constant în fața cititorilor și a multor generații de studenți. Vă rog să vă opriți puțin asupra multiplelor dumneavoastră preocupări, asupra fațetelor diverse ale activității dumneavoastră.

— Activitatea mea s-a desfășurat, după cum vă este cunoscut, pe mai multe planuri. Activitatea didactică a durat pînă la vîrsta de 70 de ani, cînd am fost pensionat de la Universitate. Am latitudinea de a mai face cursuri, în calitate de profesor consultant, și să conduc lucrări de doctorat. Am în momentul de față 10 candidați la doctorat.

La Biblioteca Academiei — unde are loc discuția noastră — rezolv problemele curente și în același timp consult vastele colecții ale Bibliotecii, al cărei lector sînt de la vîrsta de 18 ani. Am avut nocorul că în anul I de Universitate prof. Ion Bianu, la Istoria literaturii române, ne-a dat un subiect în legătură cu Costache Caragiali, unchiul marelui Ion Luca Caragiale, și atunci i-am cerut permisia de citire la această Bibliotecă. Sînt în al optulea an director general al Bibliotecii.

Pe de altă parte, după cum știți, am și o activitate publicistică. În momentul de față public săptămînal un

Scanned with OKEN Scanner

breviar la *România literară* și memorii la *Flacăra*. În același timp mai răspund unora din solicitările radio-televiziunii, mai țin și conferințe, desfășor activitate obștească. Vedeți dumneavoastră, nu există lipsă de lucru.

— V-aș ruga să-mi descrieți desfășurarea unei zile obișnuite de lucru, nu numai în prezent, ci în general.

— Dacă am ceva de scris, mă scol la 5 fără un sfert, îmi pregătesc singur micul dejun, scriu pînă către ora 8 fără un sfert, îmi fac toaleta, viu aici la Bibliotecă, stau și lucrez pînă la ora $2^1/_2$—3, iau masa în familie între 3 și 4, mă odihnesc o oră după amiaza, pe urmă citesc pînă la programul Radio-televiziunii, dacă este interesant. Dacă nu, citesc pînă la sfîrșitul serii. Mă culc de obicei în jurul orei 11. La vîrsta mea 5—6 ore de somn sînt suficiente.

— Mă iertați că abordez în general un aspect evitat: dacă ați avut vreodată perioade de lipsă de chef de lucru, de dificultate în elaborare?

— Nu. Pot să spun că nu. N-am avut niciodată așazise astenii de primăvară, n-am avut depresiuni sufletești sau în orice caz stări prelungite de boală, care să mă împiedice de la lucru. Am avut o sănătate destul de bună chiar dacă în urma unui ulcer duodenal am ajuns la greutatea de 44 kg. La vîrsta de 44 ani, îmi făceam cursul la Universitatea din Iași, urcam dealul Copoului, citeam zilnic ca și acuma, scriam ca și acuma. Debilitatea fizică sau debilitatea din cauza acelui ulcer duodenal nu mi-a slăbit puterea de lucru.

— Acum v-aș solicita atenția cu o întrebare care de fapt trebuia să fie prima: ce anume vă aduceți aminte din anii de formație intelectuală? V-au marcat în vreun fel acei ani?

— Pot spune că în familie am avut o atmosferă culturală, am învățat limbi străine din fragedă copilărie, am citit manuale de istorie și de geografie, copil fiind, în nemțește și franțuzește. Pe urmă, am fost ceea ce se cheamă un „mare mîncător de romane", pînă la vîrsta de 16 ani, să spunem, cînd am început să citesc mai ales cărți de critică, și mai ales în limba franceză. Datorită bibliotecii tatălui unei prieten din Turnu-Severin, am putut citi în întregime aproape operele lui Taine,

Scanned with OKEN Scanner

Renan, Sainte-Beuve, Brunetière, Faguet, Jules Lemaître, Anatole France.

Ambianța mea a fost deci o ambianță culturală. Am fost încurajat în lecturile mele, nimeni nu m-a împiedicat. Am citit și lucruri inutile, cum ar fi bunăoară o infamă colecție de romane detective cu Sherlock Holmes, care apărea la Editura lui Ignatz Hertz, am citit și lucruri pe apucate, însă în general, m-a preocupat literatura română, literatura franceză, literatura germană, și în aceste limbi și literaturile nordice, literatura rusă, italiană, Edgar Poe, Walt Whitman și pe urmă romancierii, romancierele și poeții americani.

— Relațiile cu colegii dumneavoastră v-au creat întotdeauna o ambianță stimulatoare ?

— Sînt un om în general sociabil. În cancelarie vorbeam cu toți profesorii, nu aveam incidente, antipatii, repulsii sau idiosincrazii față de unii colegi ori de conversațiile unora dintre colegi. Cu toată firea mea uneori ironică și mordantă, am reușit să-mi păstrez prietenii.

— I-ați cunoscut bine pe Vladimir Streinu și pe Eugen Lovinescu. V-aș ruga să evocați cîteva momente ale prieteniei dumneavoastră cu acești iluștri cărturari.

— Cu Vladimir Streinu am fost prieten din anul I de Universitate, din toamna anului 1920, pînă ce, exact după 50 de ani, în noiembrie 1970, în urma unui infarct miocardic, a încetat din viață. Prietenia mea cu Vladimir Streinu a fost mai importantă pentru că s-au confruntat două temperamente deosebite, dar discuțiile noastre nesfîrșite ne duceau adeseori la concluzii pozitive, adică ajungeam să ne exprimăm preferințe pentru aceiași poeți, pentru aceiași prozatori. El însuși, Vladimir Streinu, era un spirit mușcător, dar mai rece și mai distant. Către sfîrșitul vieții devenise mai apropiat, își lărgise cercul cunoștințelor, totuși îmi făcea scene de gelozie și-mi spunea : — Șerbane, tu ai mulți prieteni, eu am unul singur : pe tine. Adevărul este că am rămas foarte singur după moartea lui, cel puțin în ceea ce privește o camaraderie zi de zi, care îmi lipsește. Dar la vîrsta de 70 ani este greu să-ți mai faci prieteni, puțini dar buni. Ei bine, prietenia mea pentru Vladimir Streinu a fost una din bucuriile existenței mele, un mare

Scanned with OKEN Scanner

ferment intelectual. Am frecventat împreună cu el, dar pentru puțină vreme, Cenaclul „Sburătorul", unde el era unul dintre primii membri și, în ultima ipostază al revistei *Sburătorul*, a făcut parte chiar din comitetul de conducere. În urmă l-am frecventat pe marele critic Eugen Lovinescu pînă la sfîrșitul zilelor lui, la 15 iulie 1943. În special în ultimii ani, cînd am simțit că o boală incurabilă îl roade, l-am frecventat foarte des. Dar diferența de vîrstă dintre noi, era cu 21 ani mai mare ca mine, excludea, într-un fel, intimitatea care m-a legat de Vladimir Streinu, cu care mă pot lăuda, cu toată firea lui la început în aparență rece și distantă. Între noi gheața s-a spart din primul an.

— Presupun că sînteți un om foarte ordonat, că posedați ceea ce se cheamă o nevoie structurală de disciplină, de ordine în sensul moral al cuvîntului. Se reflectă oare această trăsătură în toată activitatea dumneavoastră ? Ce efecte are ea pe planul pur intelectual ? Cum a fost apreciată munca dumneavoastră de colaborare la numeroasele lucrări la care ați participat ?...

— Îmi vine destul de greu să vă răspund la această întrebare, însă voi da aici opinia unui alt bun și iubit prieten al meu, aproape cu 5 ani mai în vîrstă ca mine : e vorba de Tudor Vianu.

Am lucrat sub conducerea lui, împreună cu Vladimir Streinu și cu alți cunoscuți și prieteni, la Dicționarul eminescian, care pe urmă a apărut fără mine, fără Streinu și prietenii noștri Ion Crețu și Ion Dumitrescu. Ei bine, el spunea : „În faza finală, cînd va trebui ca unul dintre dumneavoastră să facă revizia lucrării, am să-l însărcinez pe dl. Șerban, fiindcă dînsul este spiritul cel mai meticulos, lucrează la lupă. Într-adevăr, totdeauna am căutat să mă informez personal, să mă duc direct la izvoare, să nu mă încred în referințele altora și am evitat prin temperament complicațiile. Nu m-am folosit niciodată de munca altuia ca să ajung la un rezultat propriu, am luat totdeauna lucrul d'a capo.

— Cred că un exemplu foarte sugestiv în sensul acesta este clasica biografie „Caragiale" a dumneavoastră, în care se văd foarte bine și aceste calități. Doriți să-mi spuneți de cînd datează preocuparea dumneavoastră mai

Scanned with OKEN Scanner

susținută pentru personalitatea și opera marelui dramaturg ?

— În momentul în care murind Paul Zarifopol, la 1 mai 1934, am fost însărcinat cu continuarea editării operei lui Caragiale, am primit o parte din materialele pentru volumul 4, dar pe parcurs, cercetînd revistele, periodicele, mergînd pe urmele lui Caragiale, chiar cînd colaborarea lui era nesemnată și neanunțată, am reușit să descopăr foarte multe texte uitate sau necunoscute generațiilor ulterioare. Pe urmă am fost la Arhivele Statului, am cercetat scriptele, contabilitatea și am constatat că deficitul Teatrului Național a fost foarte mic sub conducerea lui. Într-adevăr a avut aproape totalitatea presei împotriva lui pentru că el încerca să introducă autoritatea într-un mediu de boemi, socotit pe atunci neguvernabil. El însuși ieșise din cușca sufleurului și numirea lui ca director al Teatrului Național trezise poate credința că actorii își vor putea face de cap, că va putea domni anarhia la teatru...

— Suprimase și biletele de favoare...

— ...Și-și ridicase în cap toată presa pentru că se împărțeau bilete de favoare pentru gazetari, prietenele lor, nevestele lor, rudele lor și așa mai departe.

— *Viața lui I. L. Caragiale*, această excepțională sinteză, a fost deci precedată de o îndelungată investigație ?

— O anumită patimă a cercetării, a investigației și un anumit fler despre care confratele meu Crohmălniceanu spune că e un fler de detectiv, mi-au înlesnit aceste cercetări. Cred că am mers în direcția temperamentului meu.

— Vă gîndiți cumva la o nouă versiune a cărții dv. despre Caragiale ?

— Poate aș completa-o cu unele capitole. Mi-e teamă să n-o amplific prea mult.

— Aș vrea să abordăm unele aspecte motivaționale ale personalității dumneavoastră. Vreți să spuneți ceva despre nevoia de a obține considerație, respect ?

— Despre asta pot să spun că niciodată nu m-am sinchisit. Niciodată nu mi-am controlat ținuta, niciodată n-am urmărit efecte de prestanță, sau de prestigiu. Chiar

Scanned with OKEN Scanner

și conferințele mele, deși studiate, le-am ținut liber, fără note și fără text scris. Eram de altfel incapabil să le învăț pe dinafară. Am improvizat întotdeauna chiar cînd, în vîrstă de 24—26 ani, la Paris, la Sorbona sau la „École Pratique des Hautes Etudes", am ținut vreo șase conferințe, toate nescrise, neînvățate pe dinafară, dar nutrite cu date, pe care mi le servea memoria și spontaneitatea elocuției. Totdeauna am rîs cu temperamentul meu de humorist de cei care umblă butonați, își iau un aspect sever față de subalterni, caută să impună printr-o morgă, toate lucrurile astea m-au făcut să rîd și, avînd un spirit autocritic foarte dezvoltat, m-am ferit să nu cad în același păcat de care rîdeam observîndu-i pe alții.

— Cum ați primit numeroasele recunoașteri de valoare din partea confraților, a mediului intelectual și social în care v-ați afirmat? Ce influențe au avut ele asupra muncii dumneavoastră? Credeți că este important pentru un savant ca să fie stimulat prin titluri și onoruri?...

— Nu pot spune că nu mă simt foarte onorat de titlurile, de funcțiile, de distincțiile, de ordinele pe care le-am primit, dar n-am făcut nimic ca să le obțin; chiar calitatea de profesor universitar s-a datorat unei solicitări din afară. În viață n-am fost stăruitor în nici un fel. Vreau să vă dau un singur exemplu. Am scris zece ani fără cîteva luni la *Adevărul*, din aprilie 1928 pînă în decembrie 1937. Ei bine, predecesorul meu, Constantin Șăineanu, fratele marelui lingvist Lazăr Șăineanu, ocupase aceeași rubrică doi ani. Și în fiecare an, în Editura Adevărul, și-a strîns articolele. Puteți găsi în repertoriul nostru bibliografic, în fișierul nostru, pe Constantin Șăineanu cu două volume de cronici din anii 1926 și 1927. Ei bine, eu în zece ani de zile nu mi-am tipărit nici unul. Puteam face același lucru. Dacă nu m-ar fi îndemnat colegul meu de la Academie, Alexandru Rosetti, un mare prieten al scriitorilor și un mare stimulator al vieții noastre literare, dacă nu m-ar fi îndemnat să strîng într-o broșură de 85 de pagini cercetarea mea asupra corespondenței Caragiale-Zarifopol, n-aș fi debutat atît de tînăr cum mă consider că am debutat, la 33 de ani. Pe urmă *Viața lui I. L. Caragiale* am publicat-o cînd eram

Scanned with OKEN Scanner

în al 38-lea an al vieții și în sfîrșit în 50 de ani de activitate n-am publicat decît zece cărți. Cred că am vreo 2 000 de titluri răspîndite prin presă și comunicările respective la Radio și Televiziune, dar cred că numai un sfert din ele sînt publicate și nu mă grăbesc deloc, nu consider că tot ce am făcut este foarte bun și că este de mare urgență să fie tipărite și puse la dispoziția publicului.

— Poate că alții o să se ocupe mai mult de această latură. Dar perioadele grele din viață, dacă le-ați avut, cum le-ați îndurat, cum le-ați suportat ?

— Chiar dacă am avut, am fost foarte senin, am fost totdeauna cu dispoziție de glumă, nu mi-am pierdut niciodată optimismul care la mine este organic, este biologic. Am întreținut totdeauna o atmosferă bună și în casă. Îmi spuneam singur că sînt omul care aduce ploaia.

— Nevoia de libertate, nevoia de independență în ce fel s-au manifestat ?

— În liceu, în universitate și în învățămîntul secundar am fost un frondeur. Am avut anchete în învățămîntul secundar și cu propuneri de sancționări, dar nu pot spune totuși că am exagerat în această direcție. O nevoie organică de independență am avut-o întotdeauna și o am și acuma. Dacă sînt, literariceşte vorbind, pe linia partidului, aceasta se datorește și faptului că sînt adversarul tendințelor mistice sau misticizante din literatură, a obscurismului, a ermetismului. Prin urmare mă întîlnesc în principiile mele cu directivele partidului, adică nu a trebuit să-mi constrîng sau să-mi modific ideile fundamentale. Pe de altă parte sînt partizanul unei critici la obiect, unei critici obiective, și această tendință a mea se întîlnește cu aceea a culturii noastre socialiste, care nu se împacă cu diletantismul, cu superficialitatea, cu eseismul fără cultură, fără substanță.

— Despre conformism s-a discutat și se discută adesea. Este, într-un fel, piatra de încercare a cărturarului — după unele păreri, după altele problema n-are nici un temei real. Ce părere aveți ?

— N-am fost niciodată conformist în sensul de a accepta păreri și idei pe care să nu le fi cercetat, adoptat, verificat după o chibzuință. Conformiștii sînt oameni

Scanned with OKEN Scanner

care se iau după alții. Nu m-am luat niciodată după alții, dar sînt bucuros cînd mă întîlnesc cu majoritatea opiniei unei săli, a cititorilor, pentru că în definitiv literatura, mai ales în țara noastră care a trezit masele la cultură, într-o cultură ca a noastră — zic — literatura trebuie să fie pentru toți. Această concepție, promovată consecvent de partidul nostru, a unei literaturi larg accesibile, comportă firește și măiestrie artistică, dar și un mesaj limpede social și patriotic, care să meargă la inteligența și la simțirea tuturor cititorilor și iubitorilor de literatură. Eu cred că marea literatură trebuie să frămînte idei importante, aspirațiile mari ale momentului nostru, precum și sentimente puternice. O literatură mare nu poate fi o literatură pur formală, care să caute cuvintele numai pentru sonoritatea lor sau pentru raritatea lor sau care să meargă la un pur delir verbal, la verbigerație, la ruptura șirului logic al ideilor, la ceea ce au încercat suprarealiștii încă de-acum 40 de ani și au dus la falimentul esteticii lor. Dacă astăzi la noi o parte dintre tineri cred că sînt originali în această privință, este că nu cunosc izvoarele.

— Simțiți nevoia unui anturaj, nevoia socială, în genere ?...

— Nu. Vă pot spune că deși eu am fost totdeauna o fire foarte sociabilă, n-am fost ceea ce se numea acum o sută și mai bine de ani ciracliu. Adică n-am urmărit niciodată să-mi fac discipoli ca profesor, n-am obligat pe asistenți să asiste la cursul meu, n-am dat niciodată fast cursului, n-am vrut să-i dau un caracter de solemnitate, n-am vrut să fie obligatoriu. Cine venea era bine venit. Nu simt nevoia să fiu anturat. Dacă am un număr de prieteni, este pentru că sînt sociabil din firea mea, dar nu așa ca să-mi creez mie însumi o ambianță. Mă simt în orice cerc bine dispus, și dispus ca să-i dispun și pe ceilalți.

— Dar despre agresivitate, ce părere aveți ?

— Am fost un temperament polemist, unii au zis că sînt prin excelență un temperament polemist, dar am înțeles polemica să fie numai o polemică de idei, niciodată de persoane, niciodată nu m-am legat de persoana fizică, de cusururi fizice, de detalii de viață intimă,

Scanned with OKEN Scanner

de familie și condamn aceste procedee la alții, pentru că nici eu nu le-am folosit niciodată, ba chiar în pamflet sînt pentru pamfletul pur de idei și dacă am admirat totuși pentru valoarea sa artistică pamfletul lui Arghezi, care nu menaja nimic, era pur și simplu pentru valoarea sa artistică, însă valoarea sa etică n-am apreciat-o niciodată. Adică consider că polemica de idei poate merge fără agresivitate pamfletărească — și mai ales fără jignirea celor pe care-i combatem. Altfel consider că viața literară trebuie să reprezinte ciocniri de curente, de opinii, de temperamente, însă în condițiile urbanității, ale civilității, ale celor 7 ani de-acasă — dacă sînt.

— În general, ați avut plăcerea aventurii sau ați preferat mediul de siguranță cît mai mare ?

— Nu. Eu mi-am satisfăcut în imaginație prin lecturile mele și prin visare anumite nevoi ce se cheamă de evadare, dar gustul aventurii nu l-am avut niciodată. Poate că și debilitatea mea fizică, care m-a împiedicat să fac sporturi, a fost de vină. A trebuit să abandonez tenisul că era obositor. Am fost foarte slab la educație fizică, mi se dădeau notele pentru că eram printre primii din clasă, dar aventura nu m-a tentat niciodată, n-am făcut călătorii îndelungi singur, n-am plecat în lume, neștiind încotro merg și cînd mă voi întoarce, nu m-am gîndit niciodată că aș putea să îmi părăsesc țara, să-mi încerc norocul în altă parte, m-am simțit întotdeauna legat de pămîntul acesta și de oamenii țării acesteia, care în genere sînt omenoși, sînt iertători, iubitori, buni și care, în epocile cînd masele erau asuprite și necăjite chiar, nu-și exteriorizau cu ostentație suferința. Și atuncea, dacă în viață am avut și eu momente de neplăceri, totdeauna m-am comparat cu alții, mi-am spus totuși că sînt un privilegiat. Nu mă pot plînge că viața nu mi-a dat ceea ce aș fi dorit, ba chiar pot spune că mi-a dat mai mult decît am dorit.

Eu recomand și tinerilor să fie perseverenți, să muncească, să nu se lase niciodată abătuți, că satisfacțiile mai devreme sau mai tîrziu le vor veni. Mie mi-au depășit toate așteptările, de aceea nu pot să mă consider un om care să mă gîndesc cu jind că aventura poate m-ar fi pus în situații de viață mai plăcută sau mai fericită.

Scanned with OKEN Scanner

— Cum vă petreceți în genere timpul liber ?

— De fapt, aproape că n-am. Adică pentru mine timpul liber e timpul de lectură și e mai ales timpul de lectură cînd nu citesc în vederea unei lucrări, în vederea unui articol. Am ajuns însă la o vîrstă în care, cum spunea un academician francez, la vîrsta mea se recitește mai mult decît se citește, și atunci am cîțiva autori pe care îi recitesc.

— Doriți să-i numiți ?

— Bunăoară dintre autorii români Eminescu, Caragiale, Creangă, Dimitrie Anghel, Arghezi. Alți autori români : memorialiștii. Acuma că-mi scriu și eu memoriile, citesc și recitesc pe memorialiștii noștri, de la Ion Ghica la Eugen Lovinescu, dar și la cei tineri. Am prefațat memoriile unui prieten al meu încetat din viață acum 15 ani, Constantin Beldie, care a fost secretarul de redacție al revistelor profesorului C. Rădulescu-Motru, *Noua revistă română* și *Ideea europeană*.

Dintre scriitorii francezi recitesc tot așa în special memoriile fraților Goncourt, Jurnalul lui Jules Renard, jurnalul literar al lui Paul Leautaud care este uriaș : 19 volume a cîte 400 pagini, peste 7 000 pagini.

Dar mai citesc reviste literare. Am vechea apucătură de a începe cu poezia, dar și tristețea de a renunța uneori de a citi pînă la capăt poeziile care apar astăzi, o mare parte dintre poezii.

— Desigur, în literatura noastră contemporană tot poezia și poeții constituie domeniul cel mai controversat. În ce privește prozatorii — referindu-mă deci la poezia epică — lucrurile sînt mai clare. Cred că rar mai e cineva care să-l conteste pe Barbu, pe Preda și pe alți cîțiva. Cînd este vorba despre poezia lirică însă opiniile sînt foarte divergente. De aceea opinia dumneavoastră este cu atît mai prețioasă.

— Firește, am cea mai mare admirație pentru poeți ca Philippide, Jebeleanu, dintre cei tineri Adrian Păunescu, Marin Sorescu, Nichita Stănescu din prima perioadă a activității sale, și-i urmăresc pe ceilalți pînă la cel care a fost cel mai tînăr asistent al meu, Ioan Alexandru, care cultivă oda pindarică, oda în genul lui

Scanned with OKEN Scanner

Hölderlin, dar nu este totdeauna specifică spiritului nostru național.

— Am urmărit cu interes, timp de mai multe luni, în revista *Flacăra*, o parte din memoriile dumneavoastră. Intenționați să le publicați în volum ?

— Materialul pentru un volum este deja gata. Memorialistica este un gen care mă atrage, scriu foarte ușor, scriu spontan, nu transcriu. Cînd textul e bătut la mașină mai corectez, dar destul de puțin.

— Aveți și alte proiecte editoriale ?

— Dacă aș fi solicitat, aș continua cu publicarea *Breviarului* meu, de pildă, într-un serial de *Varietăți critice* sau de *Itinerar critic*.

Martie 1974

Scanned with OKEN Scanner

NADIA COMĂNECI

Celebra gimnastă românca Nadia Comăneci s-a născut la Onești — actualul municipiu Gheorghe Gheorghiu-Dej, la 12 noiembrie 1961 și a început studiile la liceul cu program de gimnastică din acest municipiu chiar în anul inaugurării acestui liceu, adică în 1968. În anul 1978 s-a transferat la liceul nr. 7 din Deva, unde a luat bacalaureatul în 1980. În octombrie 1980 a susținut examenul de admitere la cursurile fără frecvență ale Institutului de educație fizică și sport din București, reușind a 8-a din 1 100 candidați.

„Am o fire extrem de adaptabilă la mediu și la condițiile concrete din jurul meu. Pot fi deosebit de calmă, în momente de mare tensiune, reușind să-mi înfrînez atît emoția, cît și nervii (cînd îi am!). Sînt, în general, o fire deschisă, dar asaltul permanent al ziariștilor, al amatorilor de autografe, al curioșilor, m-au determinat să-mi modific — în mari colectivități — atitudinea, adoptînd un stil sobru, oarecum închis, mai puțin comunicativ. În colectivități largi nu sînt eu însămi, adică nu omul Nadia Comăneci, ci gimnasta Nadia Comăneci. În schimb, între prietenii apropiați, ca și în familie, sînt alta, adică volubilă, deosebit de veselă, vorbesc mult, probabil și în compensare pentru mai numeroasele momente de închistare la care sînt constrînsă de împrejurări. Am o fire expansivă, exuberantă, veselă, caracteristică virstei mele."

Scanned with OKEN Scanner

La această mărturisire aproape completă adăugăm că Nadiei îi place literatura ușoară, amuzantă, în genul poveștilor și al romanelor de factură polițistă.

A început gimnastica la vîrsta de cinci ani. Strălucit produs al școlii românești de gimnastică, și-a făcut debutul competițional în anul 1970, la Campionatele republicane categoria a IV-a, desfășurate la Sibiu. Atunci s-a prezentat foarte slab, clasîndu-se pe locul 13 la individual compus, după ce căzuse de trei ori la bîrnă, luînd nota 6,20 (! !).

Etape principale profesionale

O primă etapă poate fi considerată victoria în tradiționalul concurs „Prietenia" pe care l-a cîștigat în 1973, învingînd-o pe Nelly Kim, valoroasa gimnastă de mai tîrziu. În ordine cronologică, au urmat succesele internaționale din 1975 — Campioană europeană absolută la Skien ; 1976, triumfurile de la Jocurile Olimpice desfășurate la Montréal : 1977, campioană europeană absolută la Praga ; 1978, campioană mondială la bîrnă ; 1979, campioană mondială, pe echipe, la Forth Worth și 1980, dublă campioană olimpică la Moscova (bîrnă și sol).

Premii și titluri

Erou al Muncii Socialiste, titlu înmînat de tovarășul Nicolae Ceaușescu, în prezența tovarășei Elena Ceaușescu, la 19 septembrie 1976. Maestră emerită a sportului din 1975.

După un scurt declin, nesemnificativ, în anii 1978—1979, Nadia Comăneci și-a revenit la Jocurile Olimpice din 1980, redobîndind valoarea anterioară a performanțelor sale și egalînd (aproape) bilanțul de la Montréal (5 medalii) — la Moscova : 4 medalii. Aceasta, pe fundalul depășirii etapei de copilărie și al trecerii la vîrsta adolescenței, pe fundalul schimbării antrenorului, al schimbării do-

Scanned with OKEN Scanner

miciliului — Deva, cu București, și al condițiilor în care a trebuit să absolve liceul pentru a intra apoi în facultate...

Cărți despre Nadia Comăneci

1. *Nadia Comăneci și echipa de aur,* de D. Dumitru, Editura Sport-Turism, 1976.
2. *Nadia,* de Ion Chirilă, Editura Sport-Turism, 1976.
3. *Nadia : The success secrets of the amazing romanian gymnast* by Ion Grumeza. The K S Ginger Company, Inc., New York, and SLT Publishing Corporation Fort Lauderdale, Florida, 1977.
4. *Nadia of Romania* by Marion Connock. Gerald Duckworth & C. Ltd. London, NW1, 1977.
5. *Behind the scenes of Gymnastics* by Graham Buxton Smither. Foreword by Nadia Comăneci. Proteus, London and New York, 1980.

„...Nadia s-a pregătit de atac. Pare încruntată. Și-a țuguiat buzele (un copil îmbufnat). Atacul se produce pe neașteptate. Bara tresaltă. I se aud încheieturile. Duelul e aprig. Paralelele nu vor să cedeze. Un ochi atent le-ar putea surprinde vibrațiile aspre. Nadia ajunge în vîrf. Echilibru perfect. Coboară rapid, într-o volută, evitînd șocul cu paralelele, care par să pîndească cea mai mică deviere, pentru a frînge elanul cutezătoarei. Părul fetei arde vîlvătăi, scăpat din strînsoarea codiței de cal. Se privesc cu admirație looping-urile acestui mic avion cu reacție. Se așteaptă, fără respirație, aterizarea. (Pentru că aterizarea e singura care mai poate ciunti acest exercițiu de geometrie pură, cu intrări și ieșiri din orbită calculate pînă în umbra secundelor.) Zbor final ! Stop ! Urale ! ! ! „Publicul simte uneori mai bine". Nadia e înfierbîntată de efort. Pentru prima oară în această seară obrajii ei sînt rumeni. Toate camerele TV o fixează. Viteza succedării planurilor e o dovadă a faptului că re-

Scanned with OKEN Scanner

gizorul pare obsedat de prim planul fetiței... Și deodată — cum s-a scris mai tîrziu — s-a prăbușit Niagara peste sala «Forum». Ultimul lucru pe care l-am văzut clar a fost apariția notei pe tabela electronică, adică acel 1,00 — din lipsă de prevedere — care a făcut înconjurul lumii, exprimînd, parcă, revolta omului împotriva tehnicii atotstăpînitoare. Apoi totul s-a transformat într-un tumult. Fotoreporterii n-au mai respectat consemnul și au invadat sala. Vladislav Rastorski, antrenorul Ludmilei Turișceva, aplauda din fotoliul lui, cu jovialitatea sa de om, incapabil de invidie. Nadia a ieșit, în sfîrșit, din carapacea sa și a ridicat brațele sus, oferind fotoreporterilor și operatorilor cea mai adevărată imagine a victoriei."

Din vol. Nadia *de Ioan Chirilă, Editura Sport-Turism, 1977, p. 127—128.*

„În întreaga sa ținută, Nadia Comăneci, «flacăra olimpică vie», cum o supranumise atît de sugestiv un reporter, a întruchipat la Montréal idealul de armonie și frumusețe, acel «kalos kai agathos» al vechimii grecești, unit cu devoțiunea gestului, cu abnegația în efort a sportivului modern, în năzuința lui spre absolut, către performanță și record. (...)

«Gimnasta românca Nadia Comăneci a obținut nota maximă 10 la paralele inegale». Din anul 1896 de cînd se inauguraseră Olimpiadele moderne, o astfel de știre nu mai fusese transmisă de corespondenții de presă. Era prima oară în istoria jocurilor cînd se acorda nota 10 la concursul de gimnastică, lucru la care probabil puțini se așteptau, ceea ce a provocat și faimoasa «avarie» în sistemul computerilor Olimpiadei canadiene. Acestea nu fuseseră programate pentru o astfel de notație. Prin exercițiul său uluitor, Nadia, un colibri cu aripi de aur, rămas suspendat deasupra paralelelor, devenise antiteza gravitației în gimnastică, iar reușita sa nu a mai putut fi contestată de nimeni. A urmat cavalcada notelor de 10, acel fastuos recital sportiv care timp

Scanned with OKEN Scanner

de cîteva zile a atras privirile a peste un miliard de oameni de pe planeta noastră, între ei cei mai mulți pînă atunci neștiutori în ale sportului, dar transformați pe loc în suporteri înflăcărați ai Nadiei Comăneci. A fost un spectacol fascinant, de o frumusețe neasemuită, în care gimnasta română le depășea pe renumitele campioane Turișceva și Korbut prin exerciții de o cizelare perfectă și de o amplitudine monumentală, încît nu știai unde începe sportul și unde se termină arta. În sala Forum, apariția Nadiei, salturile ei triumfale stîrniseră o frenezie cum se putea observa doar la meciurile de hochei pentru Cupa Stanley. «Americanii cîștigă totul la natație, dar Comăneci a acaparat spectacolul», titrau ziarele. Pînă și fotoreporterii sportivi, atît de iuți și de prompți în reflexele lor, uitau să mai fotografieze și lăsau aparatele jos pentru a o aplauda pe tripla campioană olimpică. Și totul se petrecea într-o tensiune nervoasă teribilă care-l făcea pe un comentator să spună : «Fierul și tot s-ar fi îndoit, Nadia nu».

Nadia Comăneci cucerea titlul olimpic absolut la individual compus, alte două medalii de aur la paralele și bîrnă în concursul special pe aparate, o medalie de argint și una de bronz. Și nu împlinise încă 15 ani. Au fost epuizate atunci toate superlativele și epitetele folosite de reporterii sportivi despre care nu se poate spune că nu sînt zgîrciți cu ele... Majoritatea lor au fost atît de inspirați de evoluția Nadiei Comăneci, încît fiecare părea că scrie un poem.

Unii reporteri avizi de senzațional au comparat-o, în excesul lor de zel, cu Greta Garbo ; regală, misterioasă, distantă, văzînd mister unde era numai grație și puritate. Mai degrabă, dacă ar fi să facem o comparație, Nadia ne aducea aminte, prin eleganța ținutei și expresivitatea gestului, de eroina Olimpiadelor albe din anii '30, norvegiana Sonja Henie, minunea blondă, feeria fiordurilor, care desena arabescuri pe ghiață cu o măiestrie inegalabilă, așa cum gimnasta noastră sculpta în spațiu

Scanned with OKEN Scanner

nemaivăzute figuri, cu o tehnică de trapezist și o grație de balerină. (...)

Nadia Comăneci n-a fost doar un meteor care să scapere pe cercul olimpic, ca apoi să se stingă repede, cum au prezis unii cronicari mai pesimiști. Ea a strălucit mai departe, steaua ei și-a urmat drumul spre zenitul performanțelor, campioana olimpică fiind pe drept numită Nadia-Nadir."

Din Eroii olimpiadelor
de Ilie Goga, Victor Bănciulescu,
Editura Sport-Turism, 1980, p. 128—130.

Scanned with OKEN Scanner

UN COPIL NEASTÎMPĂRAT CARE AVEA MULTĂ ENERGIE...

— Dragă Nadia, copilăria este prin ea însăși legată de ceea ce numim fericire, însă pentru tine, dată fiind celebritatea ta precoce, nu-mi dau seama care au putut fi clipele cele mai fericite...

— Pot să spun că m-am simțit fericită în momentul succeselor de la Skien și Montréal, în timpul ceremoniei de înmînare a titlului de Erou al Muncii Socialiste și a medaliei „Secera și Ciocanul“ de către tovarășul Nicolae Ceaușescu și în cursul revenirii spectaculoase de la Olimpiada de la Moscova...

— De fapt cu ce gînduri ai început gimnastica ?

— N-am început gimnastica cu gînduri mari. Eram copil, un copil neastîmpărat care avea multă energie. Sportul mi-a plăcut și primul reflex în clipa cînd am părăsit sala de gimnastică, a fost să fiu cea mai bună...

— Dacă n-ai fi făcut gimnastică, care alt sport te-ar fi atras în mod deosebit ?

— Mi-ar fi plăcut la fel de mult patinajul artistic, dar nu știu să patinez !

— Ocolind pentru cîteva clipe sportul, te-aș ruga să-mi vorbești despre părinții tăi...

— Îmi iubesc foarte mult părinții și cred că le-am dovedit-o suficient. Mama are și „meritele selecționerului“, ea m-a dus prima dată la școala de gimnastică. Nu se știe : poate ca să mai scape de năzdrăvăniile mele de acasă...

— Erai mai „năzdrăvană“ decît fratele tău ?

— Fratele meu Adrian, cu patru ani mai mic, trăiește prea mult sub impresiile succesului meu, alimentîndu-se

Scanned with OKEN Scanner

din el. Îl iubesc și caut să-l îndrum în același timp, dar nu reușesc suficient. Uneori este cam recalcitrant...

— Poate că el trăiește cu putere conștiința succeselor tale excepționale. Te-aș întreba, însă, tu cînd ai realizat că vei avea o carieră excepțională în sport?

— Imediat după succesul de la Skien mi-am dat seama că am un drum frumos în fața mea. De atunci am privit pregătirea mea cu maximum de seriozitate și interes, înțelegînd că pot realiza lucruri deosebite...

— Deși ai răspuns adeseori la o întrebare asemănătoare, totuși te întreb și eu cîte ore de antrenament faci zilnic, în ce constau antrenamentele?

— Fac între șase și opt ore de antrenament pe zi, împărțite în două părți — dimineața și după-amiaza. Conținutul antrenamentelor variază de la etapă la etapă. În perioada dinaintea competițiilor, de exemplu, repet exercițiile — integrale — sau numai elementele noi, de maximă dificultate. De regulă, însă, fiecare antrenament cuprinde o încălzire, destinată pregătirii organismului pentru efort, o parte destinată îmbunătățirii și accentuării mobilității, ca și a forței specifice, lucru la bară — bara de coregrafie — pentru elementele de factură artistică și partea fundamentală a antrenamentului, în care sînt incluse exercițiile de gimnastică propriu-zise. În etapele de iarnă practic schiul și crosurile, înotul și atletismul...

— În gimnastică, însă, știu că ai o seamă de probe preferate. Cum se explică acest lucru?

— Aparatele mele preferate sînt paralelele și bîrna. Poate și pentru că sînt cele mai dificile și am simțit mereu nevoia de a birui greul. Cu bîrna am avut probleme încă de la început, necesitînd un echilibru deosebit. Am avut ambiția să o înving și de multă vreme n-am mai căzut de pe ea. La paralele se petrece același lucru, dar este aparatul care îmi stimulează cel mai mult imaginația — am inventat numeroase elemente noi, numite acum elementele „Comăneci". Căderea de la Olimpiadă a intervenit într-un moment de relaxare, *după* reușirea celui mai greu element al exercițiului. Nu m-a afectat...

Scanned with OKEN Scanner

— Gimnastica artistică actuală este în primul rînd sport, dar a început să fie și balet, întrucît intervine mijlocirea muzicii. Ce importanță dai disciplinelor ajutătoare ?

— Disciplinele ajutătoare sînt absolut necesare, fără ele neputînd atinge nivelul cerut de standardul internațional. În consecință, le practic cu consecvență și seriozitate...

— Mi se pare mie, sau ai vorbit foarte puțin despre satisfacțiile gimnasticii. Succesul oricum este o mare satisfacție. Mai sînt și altele ?

— Am satisfacții deosebit de mari. Datorită gimnasticii, mi-am trasat un drum în viață, am ieșit din anonimat și mă bucur de o serie întreagă de privilegii. Am satisfacția de a cuceri victorii și de a fi apreciată pînă la cele mai înalte niveluri. Am posibilitatea de a călători, de a cunoaște, de a învăța...

— Presupun însă că sînt și unele inconveniente...

— Sînt foarte, foarte multe. De fapt nu am avut copilărie, făcînd eforturi mari, eforturi de adult de la o vîrstă fragedă. Am suportat privațiuni de tot felul, pornind de la reducerea pînă la dispariția timpului de joacă, a timpului liber în general, pînă la un regim alimentar strict, greu de ținut. N-am timp de petreceri în cercul meu de prieteni, sînt constrînsă la un program riguros. Mă culc devreme și mă scol devreme. N-am răgaz suficient să citesc, n-am timp de excursii, de dans etc. Nu e deloc ușor !

— Știu că ți-a plăcut și îți place cartea. Cum a decurs examenul de admitere al unei campioane în Institutul de educație fizică și sport ?

— Am fost în general o elevă bună. Mi-au plăcut mai ales materiile umaniste, învățînd bine limbile engleză și franceză, prima vorbind-o curent. Examenul de admitere în I.E.F.S. mi-a creat emoții neașteptat de mari, îndeosebi la proba scrisă, la biologie...

— Despre tine s-a scris, dar mai ales s-a vorbit mult. Cînd și unde consideri că ai fost „înfățișată“ mai adevărat, mai exact ?

— În general am fost prezentată la fel de bine în toată presa. Cartea lui Ion Chirilă, deși frumoasă, se

Scanned with OKEN Scanner

resimte de faptul că autorul ne-a întrebat prea puțin pe mine și pe mama mea, inspirîndu-se mai mult dintr-un jurnal de antrenor.

— De un timp încoace ești urmărită cu ardoare mai ales de tineret într-o rubrică din *Scînteia tineretului*. Ai început, pare-mi-se, să-ți publici jurnalul în *Viața Militară*. Îți place să scrii ?

— Ideea rubricii din *Scînteia tineretului* aparține ziaristului Horia Alexandrescu, un bun prieten. Împreună scriem atît răspunsurile la rubrică, cît și jurnalul meu, care va deveni o carte. El stilizează uneori ceea scriu eu. Treaba asta a ajuns să mă captiveze și chiar mi-am pus la un moment dat problema să devin reporter sportiv...

— Deși mi-ai spus mai înainte că nu prea ai vreme pentru distracții, totuși ce forme de divertisment te atrag atunci cînd ai timp liber ?

— Muzica de factură disco, proprie vîrstei mele. Mă preocupă frecvent să înregistrez muzică nouă, de ultimă oră. Am casetofon, cumpăr discuri din călătoriile mele. Muzica simfonică nu mă atrage deocamdată...

— Ai prieteni ?

— Nu prea mulți. Cercul este restrîns, din el făcînd parte colegi și colege de gimnastică : Anca Grigoraș, Teodora Ungureanu, Georgeta Gabor, cîțiva sportivi din alte discipline : Corneliu Ion (tir), Ilie Năstase, Florin Segărceanu și Andrei Dîrzu (tenis), Ivan Patzaichin (canoe) și ziariștii cu care colaborez frecvent : Horia Alexandrescu și Cristian Țopescu...

— Publicul de pretutindeni a fost receptiv la performanțele tale. Dar cum te simți în fața unui public mai rece, chiar ostil, care își încurajează excesiv și părtinitor concurentele, concurenții în general.

— În fața unui public ostil mă ambiționez, „mă înrăiesc“ efectiv, dorind să mă prezint excepțional. Nu mă inhibă, ci, dimpotrivă, mă stimulează ! Nu am reacții exteriorizate. Caut să mă mențin la atitudinea firească...

— Ce gîndești, acum cînd ai un trecut glorios în gimnastică, despre arbitraj și arbitrii ?

— Arbitrajul constituie frîna cea mai serioasă a gimnasticii moderne. Aceasta din cauză că vîrsta arbitrelor

Scanned with OKEN Scanner

nu mai corespunde actualei generații și actualei concepții în gimnastică. Actualele arbitre n-au cunoscut dificultatea pregătirii elementelor de azi, așa încît le privesc cu ușurință. Cred că singura posibilitate de depășire a acestui moment este primenirea radicală a arbitrajului, cu aducerea unei generații tinere. Pe de altă parte, primează subiectivismul și, în plus, s-a ajuns, pe plan internațional, la coaliții în arbiraj. Firește, datorită unor interese...

— Dintre colegele de generație, în gimnastica internațională, care ți-a reținut atenția în mod aparte ?

— Dintre colegele mele de generație, dintre sportive, o singură vedetă autentică : Ludmila Turișceva. A fost o mare gimnastă, o mare campioană, de la care am avut numai de învățat. O stimez și o voi stima întotdeauna pentru tot ce a făcut !

— Păstrezi, desigur, nenumărate amintiri din „satele" olimpice, mă refer, evident, la Montréal și Moscova...

— Amintiri de la Montréal ? Prea puține — poate doar o întîlnire cu Telly Savalas, alias Kojak, și foarte deasa... poliție ! De la Moscova ? Tot așa de puține, mai ales că am plecat imediat după concurs. În general m-a impresionat atmosfera de prietenie, de alăturare cu marile vedete sportive ale lumii, climatul de liniște și colaborare. Am adunat nenumărate autografe, la fel cum am și dat autografe sportivilor străini...

— Vei participa la a 3-a Olimpiadă ?

— E prematur să afirm că voi merge la Olimpiada de la Los Angeles din 1984. Doresc acest lucru, dar nu știu dacă voi reuși să ajung pînă acolo. Mai sînt patru ani, am o afecțiune la coloana vertebrală și... cine știe ? !

— În privința planurilor de viitor însă, presupun că lucrurile sînt ceva mai limpezi, mai sigure...

— Doresc să ajung antrenoare, o foarte bună antrenoare. Firește, după absolvirea IEFS voi fi și profesoară. Arbitră ? Nu cred, nici n-aș vrea...

Februarie 1981

Scanned with OKEN Scanner

General-maior (r.) dr. ION CUPȘA

Născut la 28 octombrie 1912, în comuna Cuceu, județul Sălaj, din părinți țărani, Ion Cupșa a urmat școala elementară în comuna natală, cursurile liceale în orașul Zalău și Șimleul Silvaniei, iar în anul 1933 absolvă școala militară de ofițeri de artilerie din Timișoara cu gradul de sublocotenent. Între anii 1934—1936 urmează cursurile școlii de aplicații de artilerie, după aceea, în perioada 1940—1942, școala superioară de război, calificîndu-se ca ofițer de stat-major. Însă cu patru ani în urmă, în 1938, începe, în paralel, facultățile de drept și matematici — în particular —, la Universitatea din Cernăuți, cursuri pe care le va întrerupe odată cu declanșarea celui de-al doilea război mondial. După întoarcerea din prizonierat, în anul 1946, intră în rîndul cadrelor didactice ale Academiei militare. Va urca, apoi, treptele ierarhiei militare pînă la gradul de general-maior. Abia în 1954 pasiunea sa mai veche, de matematician, se va concretiza într-o diplomă de inginer. Din anul 1949 conduce catedra de Istoria artei militare, pînă la trecerea sa în rezervă, în anul 1973. În anul 1972 obține titlul de doctor în istoria militară. Este distins cu Ordinul muncii, Ordinul Tudor Vladimirescu, cu numeroase ordine și medalii civile și militare.

Scanned with OKEN Scanner

Lucrări

Arta militară a moldovenilor în a doua jumătate a secolului al XV-lea (Ștefan cel Mare); *Mărășești 1917*; *Contribuția României la războiul antihitlerist* (tradusă și în limba rusă — lucrare în colaborare); *Participarea armatei române la războiul antihitlerist* (tradusă în limbile franceză, engleză, rusă, germană și spaniolă — lucrare în colaborare); *Războiul pentru independența națională* (în colaborare); *Armata română în campaniile din 1916—1917*; *Marea conflagrație a secolului XX* (în colaborare); *Atlas istoric* (în colaborare); *Al doilea război mondial* (în colaborare); *Bătălia de la Vaslui*; *Memorial de război*; *Bătălia Clujului*; la acestea se mai adaugă hărțile murale: *România în insurecție* și *Europa în cel de-al doilea război mondial*.

În curs de apariție

Istoria armatei și artei militare românești; *Memoriile lui Napoleon* (traducere, studiu introductiv și îngrijirea ediției).

Proiecte de viitor

Istoria militară universală (în cinci volume, din care primul volum este prevăzut să apară în 1982).

Scanned with OKEN Scanner

UN POPOR FERM HOTĂRÎT SĂ-ȘI APERE LIBERTATEA ȘI INDEPENDENȚA, ORICÎT DE MIC AR FI, NU POATE FI ÎNFRÎNT

— Sînteți cunoscut ca unul dintre prestigioșii specialiști în istoria militară a românilor. Dealtfel, timp de douăzeci și patru de ani ați deținut funcția de șef al catedrei de istoria artei militare la Academia militară din București. Cînd și în ce împrejurări v-ați întîlnit cu istoria și ce imbold sufletesc v-a îndrumat să vă consacrați întreaga viață acestui domeniu de cercetare și formare?

— Încă din fragedă copilărie, de cînd am început să citesc primele povești despre marile bravuri ale voievozilor și ostașilor români, am fost atras de evenimentele istorice. În școlile prin care am trecut, istoria și matematica au fost materiile mele preferate...

— Asocierea celor două mari discipline — istoria și matematica — pare, poate, mai puțin obișnuită. Întrebarea este, așadar, de ce matematica și istoria? Cum a fost cu putință pasiunea egală pentru ambele discipiline?

— Vă voi răspunde printr-un exemplu prin excelență istoric. Napoleon a avut intenția, la un moment dat, să înființeze la Paris o școală pentru pregătirea diplomaților. Pentru aceasta l-a însărcinat pe Talleyrand, ministrul său de externe, să întocmească programul de învățămînt pentru școala respectivă. Ministrul s-a achitat cum a putut mai bine de această sarcină, dar împăratul, văzînd programul propus, a fost, spre surprinderea lui Talleyrand, cît se poate de nesatisfăcut. A tăiat peste tot cu pana sa neiertătoare și a scris pe colțul hîrtiei: „Disciplinele de studiu vor fi istoria și matematica.“ Nedumerit, ministrul l-a întrebat: „Istoria înțeleg că trebuie studiată. De ce însă și matematica? Despre mine se spune

Scanned with OKEN Scanner

că aș fi un destul de bun diplomat, dar trebuie să vă mărturisesc, sire, că sînt un foarte slab matematician." La care Napoleon a răspuns : „Istoria lărgește orizontul, iar matematica precizează judecata și disciplinează gîndirea." Școala respectivă nu s-a mai înființat pentru că împăratului nu-i mai rămăsese timp de-ajuns, dar ne-a rămas de la el această măgulitoare apreciere și asociere între cele două științe de căpătîi.

— Ne-am îndepărtat, însă, de prima întrebare...

— Cu istoria militară am luat primele contacte în ultima clasă de liceu. Îmi amintesc că am găsit întîmplător în biblioteca școlii un volum complet despre campaniile napoleoniene, scris de un colonel, Manolescu. Am început să citesc cartea pe nerăsuflate. N-am înțeles atunci mare lucru deoarece autorul folosea o terminologie și unele noțiuni al căror sens nu-l prea pătrundeam. Din același sat cu mine era un ajutor de sublocotenent, pensionar, căruia i-am cerut lămuriri. În locul explicațiilor mi-a dat o carte. Era un tratat de teorie militară scris de colonelul Florea Țenescu. Această lucrare valoroasă o mai păstrez și astăzi. După citirea ei priveam prin altă prismă campaniile napoleoniene. Într-o oarecare măsură, cele două cărți au influențat hotărîrea mea de a urma o școală militară. Firește, nu pentru a deveni istoric ci ofițer combatant. După cîțiva ani — eram elev al Școlii de aplicație a artileriei — mă aflam la Dadilov, unde era centrul nostru de instrucție. Într-o zi m-a chemat comandantul — cam auzise că pe mine mă pasionează istoria —, mi-a spus că ne aflăm în apropiere de Călugăreni și m-a întrebat dacă aș putea face o expunere asupra celebrei bătălii conduse de Mihai Viteazul. I-am spus că, spre jena mea, nu cunosc îndeajuns bătălia de la Călugăreni. Cunoșteam foarte bine campaniile lui Alexandru Macedon, Hanibal, Cezar, Napoleon, dar nu știam mai nimic din activitatea militară a marilor noștri voievozi. Am cerut deci un răgaz pentru documentare. M-am repezit chiar în duminica următoare la București și după oarecari peripeții am obținut puținele lucrări care se refereau la bătălia despre care trebuia să le vorbesc camarazilor și colegilor mei. Am avut însă fericirea să-l cunosc cu acest prilej pe generalul Radu

Scanned with OKEN Scanner

D. Rosetti, membru al Academiei Române, autor a numeroase lucrări de istorie militară românească. A fost cel care m-a încurajat hotărîtor în debutul meu ca viitor istoric militar. Astăzi, părerile mele diferă în multe privințe de ale lui, dar cu toate acestea îl socotesc ca fiind cel mai de seamă istoric militar român din perioada dintre cele două războaie...

— Ce curs a urmat propunerea de a ține o expunere privind bătălia de la Călugăreni ?

— Am studiat, cum spuneam, tot ce era de studiat în legătură cu această bătălie. A fost pentru mine o mare revelație ! O comparam cu bătăliile celebre din istoria universală și mi se părea că în multe privințe se situează mai presus de multe alte bătălii cărora li s-a făcut pe drept sau nedrept atîta publicitate în istoria universală. La Cannae, spre exemplu, Hanibal a înfrînt o armată romană de două ori mai numeroasă ; la Austerlitz, Napoleon a obținut o victorie decisivă asupra unei armate austro-ungare care avea o mică superioritate numerică — pe cînd Mihai Viteazul a înfrînt la Călugăreni o armată otomană de șase ori mai numeroasă ! După o recunoaștere în teren, mi-am condus colegii și comandanții la Călugăreni și, de pe locul unde Sinan Pașa și-a trimis la atac ienicerii și spahiii, le-am povestit desfășurarea bătăliei. A fost prima mea lecție de istorie militară, după care au urmat altele...

— Este un fapt civic și de cultură că în cultivarea sentimentelor de mîndrie națională și a patriotismului la tineri, istoria neamului nostru, deci și istoria militară, cu inestimabila sa bogăție de evenimente și exemple istorice ocupă, trebuie să ocupe un loc important. Nu există un alt izvor de învățăminte și semnificații atît de generos, fiecare pagină a istoriei reprezintă pentru noi o pildă de măreție, de bărbăție și cutezanță a poporului nostru confruntat adeseori cu momente dramatice în apărarea existenței sale. V-aș ruga să-mi vorbiți despre rolul istoriei militare ca instrument în educarea tinerelor generații în spiritul patriotismului, al dragostei față de patria noastră, față de cuceririle revoluționare ale poporului nostru.

Scanned with OKEN Scanner

— Mîndria și demnitatea noastră de națiune iubitoare de pace, independență și libertate își au rădăcina adînc înfiptă în antichitatea dacică, cu ample ramificații ulterioare în secolele următoare. Politica actuală a partidului și statului nostru de strînsă colaborare cu toate statele și popoarele lumii, acțiunile de pace, de destindere, demersurile pentru dezarmare în general și pentru dezarmare nucleară în principal pe care le face România contemporană, președintele Nicolae Ceaușescu sînt o continuare a celor mai bune tradiții ale poporului român, o prelungire în timp a ideilor de libertate pentru care au militat cei mai mari voievozi și bărbați de stat pe care i-am avut. Din istoria României se desprind învățăminte fundamentale nu numai pentru noi românii, ci pentru orice popor iubitor de pace și independență. Unul dintre conceptele acestor învățăminte este acela că un popor ferm hotărît să-și apere libertatea și independența, oricît de mic ar fi, nu poate fi înfrînt! Aceasta, indiferent de cît de puternic ar fi dușmanul său. Să ne reamintim de bătălia de la Posada. Abia constituită ca stat, Țara Românească este atacată în 1330 de puternicul și îngîmfatul rege feudal maghiar Carol Robert în fruntea numeroasei și încercatei sale armate. Basarab întemeietorul își adună țăranii săi și păstorii săi, le insuflă curaj și încredere în invincibilitatea oricărui popor care luptă pentru neatîrnarea sa, dîndu-i lui Carol Robert cea mai usturătoare lecție pe care o primise vreodată. El a fost zdrobit și umilit la Posada, așa cum mai tîrziu alți mari conducători de oști care au cotropit tinerele state românești, în special otomanii, aveau să fie umiliți la Podul Înalt de la Vaslui, la Călugăreni, la Rovine, la Șelimber, la Mărășești. Toate aceste mari victorii au constituit un simbol și în același timp un imbold în lupta pe care avea s-o ducă în continuare poporul român pentru păstrarea ființei sale naționale și a neatîrnării sale, pentru unitate și libertate. Copiii, toți tinerii patriei noastre trebuie să cunoască bine și corect istoria României. Cunoscînd-o, o vor iubi. Sădind admirația și mîndria pentru trecutul nostru, sădim de fapt în inimile generațiilor tinere iubirea și dragostea pentru prezentul și viitorul

Scanned with OKEN Scanner

patriei noastre. Și, cine își iubește patria, știe să lupte pînă la sacrificiul suprem pentru apărarea ei...

— Cum vă explicați, din perspectiva cunoașterii moderne și ca istoric militar în primul rînd, numeroasele izbînzi repurtate de armatele române împotriva unor invadatori incomparabil mai numeroși și nu de puține ori mai puternici ?

— O primă explicație constă în aceea că niciodată, în nici o împrejurare armata română n-a atacat alte state, n-a declanșat războaie, n-a urmărit cotropirea altor popoare și cuceriri teritoriale. Dar și-a apărat cu dîrzenie pămîntul strămoșesc, dreptul la viață. Unii voievozi români au dat și lovituri ofensive, dar tot în scopuri de apărare. Vlad Țepeș spre exemplu, știa că va fi atacat de turci. Pentru aceasta le-a luat-o înainte, lovind hotărîtor bazele turcești de la Dunăre. Nu se aștepta ca după aceste temerare incursiuni dușmanii săi să renunțe la invadarea Țării Românești, dar știa că oricum inamicul va fi întîrziat și slăbit. Așa a și fost. Izbînda ulterioară a fost însă tot de partea lui Vlad Țepeș, care avea o oaste de cîteva ori mai mică decît aceea a năvălitorilor. O altă explicație a succeselor obținute de români o găsim în faptul că la războaiele de apărare participa sub o formă sau alta întregul popor. Deci „oastea cea mare“ cuprindea de fapt pe toți bărbații capabili să poarte o armă. Fiecare cetățean participa la apărare, deci fiecare era un soldat. Armata era poporul. Și atunci, ne putem întreba : ce conta o armată dușmană de o sută sau două sute de mii de oameni față de un popor întreg ? Acest popor era hotărît să se apere pe viață și pe moarte. Iar poporul nostru a fost întotdeauna mai numeros decît invadatorii țării și a luptat întotdeauna pentru un ideal incomparabil mai înălțător — acela de independență și libertate — față de dușmanii săi, al căror ideal nu era altul decît cotropirea și jaful...

— Amintind de participarea la luptă a întregului popor, mă gîndesc că ați avut în vedere nu numai pe bărbați, ci și femeile, care, se știe, au participat într-un fel sau altul la făurirea istoriei. Îmi vin în minte eroine ca Ecaterina Teodoroiu, Ana Ipătescu și multe altele pomenite cu cinste în paginile istoriei noastre. Întrebarea

Scanned with OKEN Scanner

mea ar fi cum vedeți rolul femeilor în istoria militară a românilor ?

— Așa cum spuneți, fără femei n-ar exista nici istoria ! Ele sînt în primul rînd mame și soții ale ostașilor noștri, și ele sînt cele dintîi care le cultivă bărbăția și dragostea de țară, ele sînt întotdeauna aproape de inima, de gîndul și adeseori de faptele celor angajați în luptă. Cît de exemplară se degajă din filele cronicii legendara figură a mamei lui Ștefan cel Mare, care, în ciuda dragostei ce-i purta fiului ei, îi refuză adăpostul cerut în cetatea Neamțului, îndemnîndu-l să nu se întoarcă acasă decît învingător. Această pildă are o semnificație profundă. Înfrîngerea fiului însemna înfrîngerea întregului popor, deci sfîrșitul, or, menirea lui de voievod era aceea de a apăra cu orice preț hotarele țării și neatîrnarea poporului său. Toate epocile au dat însă personalități marcante de femei luptătoare. Să ne gîndim, cum aminteați la Ana Ipătescu, care în 1848 a răsculat Bucureștiul pentru a elibera guvernul provizoriu arestat de reacțiune. Să ne amintim, tot la 1848, de Palaghia Roșu, fiică de moți din Munții Apuseni, care în fruntea unui grup de femei, tineri și bătrîni a dejucat planurile adversarilor revoluției și a contribuit la victoriile lui Avram Iancu. În primul război mondial, tînăra țărancă Maria Manciulea din părțile Făgărașilor a condus printr-o temerară acțiune ostașii români pe poteci ascunse în spatele inamicului, în apropiere de Făgăraș, pe valea Oltului. Ecaterina Teodoroiu, prima româncă ofițer, căzută eroic, în fruntea plutonului pe care îl comanda, în bătălia de la Mărășești... În războiul antihitlerist trebuie să ne-o amintim pe sergentul Elena Chiriță care, fiind sanitar de batalion, a luptat cu arma în mînă pentru respingerea unui contraatac german, căzînd răpusă de un obuz. Avem nenumărate alte exemple asemănătoare. Astăzi, în armata României socialiste activează numeroase femei ofițeri și subofițeri, în toate specialitățile militare. Pentru că așa cum în societatea socialistă ele se bucură de drepturi egale cu bărbații și în aceeași măsură de condiții reale pentru exercitarea acestor drepturi — tot așa armata modernă este de neconceput fără participarea la activitățile sale a femeilor. Conform concepțiilor parti-

Scanned with OKEN Scanner

dului nostru, nu există domeniu de activitate, de cercetare și creație în care femeile să nu-și poată aduce o contribuție dintre cele mai valoroase. Nimic nu poate demonstra mai convingător acest adevăr decît realitățile din țara noastră, din societatea noastră socialistă...

— Care sînt, după opinia dumneavoastră, cele mai frumoase pagini din trecutul nostru istoric ?

— Sînt numeroase astfel de pagini și voi enumera doar cîteva. Aș începe cu campaniile lui Mihai Viteazul care au dus la unirea pentru prima oară a celor trei principate românești într-un stat unitar și independent, chiar dacă această unire n-a putut fi, sub presiunea dușmanilor din afară, de lungă durată. Valoarea istorică a acestei uriașe izbînzi constă în aceea că ea a întărit conștiința națională, a întărit credința românilor din toate provinciile românești în unitatea lor de suflet, în posibilitatea unificării lor într-un singur stat, cum și avea să se întîmple cîteva secole mai tîrziu. O altă pagină măreață o constituie victoria armatei române, a poporului român în războiul de la 1877 și care a dus la dobîndirea independenței noastre de stat, ca și victoriile din primul război mondial care au contribuit la crearea condițiilor pentru desăvîrșirea statului unitar român. În cel de al doilea război mondial, armata română avea să înscrie de asemenea pagini nemuritoare în lupta pentru eliberarea teritoriului de armatele fasciste, pentru eliberarea Ungariei și Cehoslovaciei...

— Ați revenit în această discuție de mai multe ori la figura lui Mihai Viteazul. Ca istoric, aveți față de această personalitate o considerație aparte ?

— Am o admirație nețărmurită pentru toți marii noștri voievozi care au lăsat urme adînci în istoria poporului român. Pe Mihai Viteazul îl consider însă figura centrală a istoriei noastre medii. Dacă Mircea cel Bătrîn — ca să mă refer doar la cîteva exemple — a fost un mare voievod al Țării Românești, Ștefan cel Mare un neegalat voievod al Moldovei, Iancu de Hunedoara cel mai strălucit voievod transilvănean, Mihai Viteazul

Scanned with OKEN Scanner

avea să fie însă primul și cel mai mare voievod al tuturor românilor...

— Au trecut doar trei decenii și jumătate de la cea mai mare conflagrație mondială. Din memoria noastră nu s-au stins încă ecourile dezastrului, și iată că omenirea este amenințată din nou de spectrul întunecat al războiului, de fapt un război care pune sub semnul apocaliptic însăși viața pe planeta noastră. În lume, și îndeosebi în Europa, s-a acumulat o cantitate de armament nuclear care poate distruge de mai multe ori Terra. Ca istoric militar, cum vedeți epoca actuală nucleară ?

— Desigur, atît ca om de rînd, cît și ca specialist, cu cea mai mare îngrijorare ! Este cunoscut că față de acest pericol care planează deasupra omenirii țara noastră își ridică cu fermitate și consecvență glasul în apărarea păcii, venind cu inițiative originale și realiste și, în primul rînd, în privința dezarmării nucleare. În timp ce alți șefi de stat discută problema dacă să accepte sau nu rachete distrugătoare pe teritoriile lor, dacă alți conducători își bat capul cu sporirea bugetelor militare și dotarea armatelor lor cu noi și noi tipuri de arme distrugătoare, șeful statului nostru, în spiritul politicii partidului și statului, al tradițiilor de pace ale poporului nostru, nu cunoaște odihna în acțiunile sale de politică externă pentru a putea convinge omenirea că înarmarea, perfecționarea tehnicii militare n-au nici o legătură cu pacea, că rachetele nu pot în nici un caz să asigure pacea, ci s-o pună în pericol, să facă tot mai grea, mai dificilă dezarmarea și înțelegerea între state. Desigur că în aceste condiții armatei noastre îi revine îndatorirea de a se pregăti temeinic pentru apărarea suveranității și a hotarelor patriei, să fie capabilă să facă față oricărei situații militare în care ar putea-o antrena evenimentele de pe arena mondială. Deocamdată însă trăim în pace și credem cu toată tăria în pacea lumii, în posibilitatea popoarelor de a bloca, prin unitatea și voința lor, orice acțiune militară care ar putea duce la o nouă confruntare mondială în care să fie pus în mișcare înspăimîntătorul arsenal nuclear existent. În paralel cu pregătirea sa militară și politică, armata română este puternic angajată în opera de făurire a societății socialiste multilateral dez-

Scanned with OKEN Scanner

voltate, participînd nemijlocit la materializarea Programului partidului, la construcția celor mai de seamă obiective economice prevăzute pentru prezent și viitor. Armata noastră are o minunată tradiție privind participarea sa pe cele mai de seamă șantiere ale țării. Mii de ostași, în frunte cu comandanții lor, se află alături de constructori pe șantierul Canalului Dunăre—Marea Neagră, pe șantierul metroului, pe șantierele combinatelor aflate în construcție ; ei sînt prezenți pretutindeni unde se construiește. Ce minunat ar fi pentru omenire și pentru destinul ei viitor dacă toate armatele lumii ar deveni armate de constructori, dacă ele și-ar schimba tunurile și rachetele cu uneltele muncii. Atunci n-ar mai fi nici teamă în lume și nici sărăcie.

Decembrie 1980

Scanned with OKEN Scanner

CONSTANTIN DIACONESCU

S-a născut la 2 martie 1932, în orașul Dorohoi.

A absolvit liceul industrial din orașul natal, în 1952.

Este o fire meditativă, înclinată spre poezie, totuși energică, perseverentă. Animat de pasiunea pentru cunoaștere. Calm, cumpătat, generos. Are un puternic cult pentru copii.

Un rol decisiv în formarea sa l-a avut tatăl său, de profesie mecanic de locomotivă. El i-a fost primul îndrumător, sfătuitor și model în viață.

„Eram nouă copii la părinți, așadar, o familie dintre cele mai grele și cu venituri destul de modeste. Am fost însă deprinși să iubim munca de la cei mai fragezi ani ai copilăriei."

Este maistru constructor la Întreprinderea de construcții siderurgice Hunedoara. A realizat opt inovații și o invenție cu o eficiență economică de peste trei milioane lei anual.

Este Erou al Muncii Socialiste.

Pasiuni extraprofesionale : romanul istoric, filmul politic și istoric.

Funcții pe tărîm obștesc : secretar al organizației de partid, membru în Comitetul municipal și în Comitetul județean de partid, deputat în Consiliul popular județean.

Scanned with OKEN Scanner

MÎNDRIA DE A FI CONSTRUCTOR AL HUNEDOAREI

Privită de pe dealul Chizidului, sau de pe meterezele castelului Hunedoreștilor, sau de pe platforma unuia dintre furnalele cele mai înalte, Hunedoara își desfășoară privirii toate frumusețile arhitecturale și peisagistice, dar și contrastele sale istorice. Pentru că, într-adevăr, cetatea oțelului românesc, de la poalele munților Poiana Ruscăi, răsfirată pe malurile rîului Cerna, este un depozit de civilizații vechi, ce ies la suprafață chiar de la prima lovitură de tîrnăcop și, în același timp, de civilizații atît de noi, încît consemnarea lor ar trebui făcută zilnic. De oriunde ai privi astăzi Hunedoara, fie de pe dealul Chizidului, fie de pe terasele Castelului Hunedoreștilor sau de pe cele mai înalte platforme ale furnalelor, ea nu va putea fi văzută în întreaga măreție a devenirii ei umane decît din mijlocul celor care au înălțat-o, din preajma și de lîngă inima celor care, în anii 1949—1950, veniseră aici din toate colțurile țării pentru a răspunde chemării Partidului Comunist Român de a edifica o adevărată cetate modernă a oțelului românesc. Cu unul dintre acești constructori de început ne-am propus să stăm de vorbă, pentru că destinul lui este destinul a mii și mii de constructori, destinul însuși al Hunedoarei și al țării întregi.

— Așadar, v-aș ruga să vă prezentați.

— Sînt maistrul Constantin Diaconescu, șeful secției centrale de reparații auto și utilaje a Întreprinderii de construcții siderurgice Hunedoara.

— Aceasta o știu de la cei care v-au recomandat pentru dialogul nostru. M-ar interesa o scurtă incursiune în biografia dumneavoastră. De acord ?

Scanned with OKEN Scanner

— De ce nu ! M-am născut la 2 martie 1932 în Dorohoi, acolo unde s-au născut foarte mulţi dintre actualii hunedoreni. Numai familia noastră a trimis aici patru fraţi. Doi băieţi şi două fete, care ne-am căsătorit aici, ne-am întemeiat familii şi am devenit, ca atîţia alţi moldoveni, oameni ai locului.

— Cum v-aţi întîlnit cu Hunedoara ?

— În 1948 am început să învăţ lăcătuşeria la Liceul industrial din Dorohoi. Era anul în care brigadierii de pe şantierul naţional al tineretului de la Bumbeşti-Livezeni raportau partidului şi ţării terminarea lucrărilor de construcţie a liniei ferate ce leagă cele două localităţi prin defileul Văii Jiului şi care era cea mai dificilă lucrare de acest gen construită vreodată la noi. Ei au terminat-o într-un timp record, de numai doi ani, deşi au folosit o tehnică destul de rudimentară. Faima acestor brigadieri utecişti, şi a faptelor lor, devenise cunoscută în toată ţara. Eram încă un copil, dar fantezia mea, ca şi fantezia colegilor mei, căpătase aripi. Doream să ajungem şi noi pe un şantier, să repetăm faptele celor de la Bumbeşti-Livezeni, Salva-Vişeu, Agnita-Botorca şi atîtea altele care începuseră să împînzească România în acel început epopeic de istorie nouă. Şantierul Hunedoarei şi-a deschis porţile în 1949 şi mulţi dintre primii săi constructori veneau aici de pe şantierele amintite, avînd uniforme de brigadieri decolorate de soare şi zdrenţuite, dar noi, cînd am ajuns aici, le priveam cu un adevărat cult. Terminasem şcoala şi eram muncitor calificat. Am fost de la început numit şef de echipă. Nici meserie prea multă nu ştiam, nici experienţă nu aveam. Eram toţi foarte tineri, însă înflăcăraţi de ambiţia de a ne face cu orice preţ datoria. Lipsa de pricepere şi de experienţă trebuia suplinită prin eforturi în plus, dar nici unul dintre noi — eram vreo 20 de utecişti — nu se plîngea că e greu, că nu mai poate, că stă în atelier de dimineaţa pînă seara, că nu are sărbători, că mîncarea e proastă. Lucram din conştiinţa, aş zice revoluţionară, că sîntem datori să dăm tot ce putem, să nu ne cruţăm nici un efort pentru a contribui şi noi la înfăptuirea unei opere care se anunţa de pe atunci atît de grandioasă. Astăzi, cînd generaţia mea de constructori

Scanned with OKEN Scanner

ai Hunedoarei privește în urmă, simte și trăiește marea și discreta mîndrie că la temelia a tot ce se vede astăzi în marea cetate a oțelului românesc stă și o părticică din sufletul și conștiința noastră, cel puțin o amintire pentru o viață.

...Începe să depene aceste amintiri, înșiruie o mulțime de nume de brigadieri, unii care au rămas în Hunedoara, alții care au plecat mai departe, atunci, imediat, pe noi șantiere care îi chemau. Deși au trecut vreo 25 de ani de atunci, toate întîmplările care îi revin maistrului Constantin Diaconescu în memorie sînt atît de vii, atît de intense, încît i se disting ușor pe chip umbrele emoțiilor cînd le evocă. Îl întreb în continuare cînd și cum a deprins pasiunea atît de statornică pentru meseria lui.

— Tatăl meu era mecanic de locomotivă — reia el — și vă puteți ușor imagina cît de greu îi era să întrețină cu venitul lui mic o familie de 11 persoane, mai ales în perioada de război apoi în cea de secetă și foamete din 1946—1947. Numai noi știm prin ce greutăți am trecut. Dacă totuși am răzbit, se datorește faptului că de mici am fost învățați cu munca, fiecare trebuia să facem ceva, fiecare aveam în familia noastră o sarcină precisă pe care nu trebuia să ne-o repete părinții în fiecare zi. Unii săpam grădina, alții îi îngrijeam pe cei mai mici, alții o ajutam pe mama în gospodărie. De lucru se găsea destul pentru cine dorea să lucreze. Venisem, deci, pot spune, la Hunedoara, cu gustul și cu seriozitatea muncii, deprinse din familie. Tata nu ne-a bruscat niciodată, dar cînd era nemulțumit de vreo faptă de-a noastră se încrunta la noi și era suficient.

— Ce ați moștenit de la tatăl dumneavoastră ?

— Poate chiar tactul necesar în creșterea și educarea tinerilor. Din 1954 și pînă în prezent mi-au trecut prin mîini cam 150 de tineri pe care i-am pregătit în meseriile de constructor. Chiar acum mă lupt să formez o clasă de tineri pentru a-i califica într-o meserie care nu figurează în nomenclatorul profesiilor, dar de care noi avem foarte mare nevoie. E vorba de lăcătuși mecanici pentru reparații auto și utilaje. Pînă la urmă vom convinge centrala și ministerul să ne aprobe calificarea tinerilor în această meserie pentru că e mai important

Scanned with OKEN Scanner

ai Hunedoarei privește în urmă, simte și trăiește marea și discreta mîndrie că la temelia a tot ce se vede astăzi în marea cetate a oțelului românesc stă și o părticică din sufletul și conștiința noastră, cel puțin o amintire pentru o viață.

...Începe să depene aceste amintiri, înșiruie o mulțime de nume de brigadieri, unii care au rămas în Hunedoara, alții care au plecat mai departe, atunci, imediat, pe noi șantiere care îi chemau. Deși au trecut vreo 25 de ani de atunci, toate întîmplările care îi revin maistrului Constantin Diaconescu în memorie sînt atît de vii, atît de intense, încît i se disting ușor pe chip umbrele emoțiilor cînd le evocă. Îl întreb în continuare cînd și cum a deprins pasiunea atît de statornică pentru meseria lui.

— Tatăl meu era mecanic de locomotivă — reia el — și vă puteți ușor imagina cît de greu îi era să întrețină cu venitul lui mic o familie de 11 persoane, mai ales în perioada de război apoi în cea de secetă și foamete din 1946—1947. Numai noi știm prin ce greutăți am trecut. Dacă totuși am răzbit, se datorește faptului că de mici am fost învățați cu munca, fiecare trebuia să facem ceva, fiecare aveam în familia noastră o sarcină precisă pe care nu trebuia să ne-o repete părinții în fiecare zi. Unii săpam grădina, alții îi îngrijeam pe cei mai mici, alții o ajutam pe mama în gospodărie. De lucru se găsea destul pentru cine dorea să lucreze. Venisem, deci, pot spune, la Hunedoara, cu gustul și cu seriozitatea muncii, deprinse din familie. Tata nu ne-a bruscat niciodată, dar cînd era nemulțumit de vreo faptă de-a noastră se încrunta la noi și era suficient.

— Ce ați moștenit de la tatăl dumneavoastră ?

— Poate chiar tactul necesar în creșterea și educarea tinerilor. Din 1954 și pînă în prezent mi-au trecut prin mîini cam 150 de tineri pe care i-am pregătit în meseriile de constructor. Chiar acum mă lupt să formez o clasă de tineri pentru a-i califica într-o meserie care nu figurează în nomenclatorul profesiilor, dar de care noi avem foarte mare nevoie. E vorba de lăcătuși mecanici pentru reparații auto și utilaje. Pînă la urmă vom convinge centrala și ministerul să ne aprobe calificarea tinerilor în această meserie pentru că e mai important

Scanned with OKEN Scanner

să rezolvăm o problemă vitală pentru producția noastră decît să ne ferim de a ieși din litera unui nomenclator învechit. Ceea ce am făcut noi cu ani în urmă prin „Hei rup !", acum și mai ales în viitor trebuie să se facă cu oameni de înaltă calificare, cu specialiști de clasă. Hunedoara a fost, întotdeauna, o adevărată școală comunistă, de educare și formare moral-cetățenească a tinerilor, dar și o școală a științei și tehnicii, care a pregătit și pregătește cadre de cea mai mare probitate profesională pentru siderurgia și metalurgia românească. Dacă pot contribui cu ceva la continuarea și îmbogățirea acestei experiențe a Hunedoarei, voi fi satisfăcut, odată mai mult.

— Prin ce vă recunoașteți munca și viața dumneavoastră, prin ce vă regăsiți tinerețea petrecută aici, în orașul de pe Cerna ?

— În tot ce s-a construit în ultimul sfert de secol, fie că este vorba de furnale, oțelării, cocserii, laminoare, etc., fie că este vorba de obiective social-culturale, cu care s-a îmbogățit și modernizat acest oraș. Cum spuneam, de la început am lucrat în cadrul întreprinderii de construcții siderurgice, în atelierul de confecții metalice, adică noi eram aceia care puneam la dispoziția montorilor subansamblele metalice ale tuturor utilajelor și construcțiilor. Tăiam, sudam și îmbinam mii de tone de tablă și bare de oțel în fiecare an, nimic nu se putea face fără contribuția atelierului nostru. Iar în prezent, cînd am în răspundere secția de reparații auto și utilaje, cu 360 de muncitori, trebuie să asigurăm constructorilor din frontul de lucru mașinile și utilajele necesare fără nici o întîrziere, pentru că o oră întîrziată înseamnă la noi un impas, o restanță pe care răspunderea noastră de comuniști, de simpli muncitori, n-o acceptă. Ce construiam acum 10 ani, de pildă în 30 de luni, astăzi se execută în mai puțin de 12 luni. Ritmurile Hunedoarei sînt ritmurile de dezvoltare și devenire ale întregii țări.

— Care considerați că este calitatea esențială a constructorilor moderni ?

— Spiritul de inventivitate. Astăzi este de neconceput afirmarea profesională a oricărui constructor, în afara efortului creator. Aș vrea să vă dau un exemplu

Scanned with OKEN Scanner

recent. La o pompă de betoane adusă din import s-a defectat un reductor care a scos-o din folosință. A fost chemat un specialist de la firma exportatoare, dar nu i-a putut face nimic. Constructorii stăteau pe loc sau suplineau cu brațele ceea ce ar fi trebuit să facă mașina. Am promis că în cîteva zile vom găsi o soluție. Într-adevăr, după o cercetare minuțioasă a schemelor constructive ale pompei, mi-a venit ideea să-i adaptez un motor electric care să preia atribuțiile reductorului. Era o idee foarte simplă, în care, de ce să n-o spun, nu-și punea nimeni nădejdea. Am perseverat și nu în zadar. Pompa, readaptată astfel, funcționează perfect de cîteva luni, fără nici o întrerupere.

— Pentru ce ați primit titlul de Erou al muncii socialiste ? O astfel de înaltă distincție se dă, fără îndoială, pentru merite importante, pentru succese repetate.

— Cred că mi s-a acordat acest titlu pentru toată munca mea de constructor pe șantierele Hunedoarei. Primirea frumoasei stele de Erou al muncii socialiste, în 1972, a coincis însă cu o realizare de prestigiu : primiserăm o comandă din R.F.G. pentru fabricarea unei macarale portuare de mare capacitate, cum nu s-a fabricat la noi în țară, ba aș zice că nici nu s-a văzut așa ceva. Am avut și de data aceasta mîndria și curajul să ne asumăm răspunderea într-o treabă extrem de dificilă în care nu ni se întrevedea nici o șansă. Pot spune că de la primirea comenzii n-am părăsit multe zile și nopți atelierul. Am grupat în colectivul care trebuia să-și dovedească priceperea și inteligența tehnică cîțiva veterani și cîțiva tineri isteți și inimoși, toți comuniști și uteciști, care au lucrat pe brînci. Macaraua a fost terminată cu mult înainte de termenul cerut și expediată beneficiarului străin. La un an de la punerea ei în funcțiune am primit felicitări de la cei care o exploatau, pentru calitatea și funcționalitatea ei ireproșabilă. De aceea spun că prima condiție a reușitei mai ales în tehnica construcțiilor este hotărîrea, ambiția de a nu renunța, de a te îndîrji pînă la capăt în găsirea căilor care să te ducă la finalizarea sarcinilor pe care le primești, iar a doua, să înveți neîntrerupt atît din carte cît și de la cei mai buni decît

Scanned with OKEN Scanner

tine. M-am condus tot timpul după acest principiu și mi-a fost folositor.

— O ultimă întrebare, tovarășe maistru : ce înseamnă a fi constructor al Hunedoarei ?

— O mare mîndrie, dar și o mare responsabilitate. Cînd am venit eu aici, orașul avea vreo 20 de mii de locuitori. Acum are aproape 100 de mii. Producția de oțel a crescut de la cîteva sute de mii de tone la cîteva milioane de tone. Ea s-a dezvoltat la dimensiunile și în ritmurile cu care s-a dezvoltat întreaga noastră țară, iar constructorii au fost și au rămas pe linia întîi a acestei bătălii. Misiunea noastră e departe de a se fi încheiat, pentru că Hunedoara crește, se amplifică în continuare. Programul partidului rezervă industriei metalurgice un viitor din ce în ce mai luminos, iar cu prilejul vizitei sale în mijlocul siderurgiștilor și constructorilor hunedoreni, în toamna anului 1977, secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, ne-a schițat în linii sigure acest viitor. Hunedoara va fi nu numai una din vetrele principale ale oțelului românesc, dar deopotrivă un oraș modern, al civilizației socialiste, înnobilat de tradițiile muncitorești ale siderurgiștilor și constructorilor. A fi azi și mîine constructor al Hunedoarei înseamnă a duce mai departe aceste tradiții, a le cultiva cu aceeași pasiune și entuziasm cu care primii brigadieri le-au deschis drumul în acei ani de început ai epocii noastre socialiste.

Noiembrie 1977

Scanned with OKEN Scanner

CONSTANTIN C. GIURESCU
(1901—1977)

S-a născut la Focșani în 1901.

A urmat cursurile liceului „Gheorghe Lazăr“ din București.

În 1919 s-a înscris la Facultatea de Istorie și Geografie și a terminat studiile în 3 ani în loc de 4 cît era uzual.

În formarea sa științifică a fost influențat de: Constantin Giurescu, Vasile Pârvan, Dimitrie Onciul, Simion Mehedinți, Demostene Russo.

Licențiat (1922), doctor și docent (1925), conferențiar universitar (1926), profesor agregat (1927), profesor titular (1930). Membru al Școalei Române din Franța (1923—1925). Membru al Academiei de Științe sociale și politice (1971). Membru al Academiei Republicii Socialiste România (1974).

Lucrări principale

Istoria românilor (din cele mai vechi timpuri pînă la 1821) 5 volume (1935—1946), vol. I ajuns la a cincea ediție, vol II, 1, 2 la a patra ediție. *Istoria pescuitului și a pisciculturii în România* (1964). *Viața și opera lui Cuza Vodă* (1966) (ediția a doua 1970). *Istoria Bucureștilor* (1967). *Tîrguri sau orașe și cetăți moldovene din secolul al X-lea pînă la mijlocul secolului al XVI-lea* (1967). *Transilvania în istoria poporului român* (1967) (și în limbile engleză, franceză, germană, spaniolă, rusă și portugheză). *Istoricul orașului Brăila* (1968). *Istori-*

Scanned with OKEN Scanner

cul podgoriei Odobești (1969). *Jurnalul de călătorie* (1971, ediția a doua 1977). *The making of the unitary state* (1971 și în franceză, germană, spaniolă, japoneză). *Istoria românilor din cele mai vechi timpuri pînă astăzi* — sinteză într-un volum în colaborare cu Dinu C. Giurescu (1971 și ediția a doua 1975). *Istoria pădurii românești* (1975 și ediția a doua 1976). *Contribuții la istoria științei și tehnicii românești* (1972 și ediția engleză 1974). *Istoria românilor*, volumele I și II, în colaborare cu Dinu C. Giurescu (1974 și 1976). *Amintiri* (1976). *Scurtă istorie a românilor*, în colaborare cu Dinu C. Giurescu (1977). *Probleme controversate în istoriografia română*, (1977).

Premii, titluri, distincții

Premiul Academiei Republicii Socialiste România pentru lucrarea *Istoria pescuitului.*

Premiul Ministerului Educației și Învățămîntului pentru lucrarea *Istoria Bucureștilor.*

Om de știință emerit.

Decorat cu Ordinul Meritul Științific clasa I, Ordinul Tudor Vladimirescu clasa I și Ordinul 23 August clasa I.

„A fost unul dintre marii noștri istorici, un cronicar modern al Istoriei românilor, un om de mare probitate științifică.

Muncind o viață întreagă, studiind documente uitate în arhive, dosite de alții cu bună știință, el ne-a dat dovada curajului pe care-l au toți savanții acestei lumi, acela de a porni cîteodată de la nimic pentru a reconstitui dintr-o urmă săpată în piatră de un caligraf, dintr-o toartă de lut scoasă din rărunchii pămîntului de un plugar obosit sau dintr-un vers magnific scris în vreo carte, acel act de naștere virtual de care orice națiune are nevoie.

Scanned with OKEN Scanner

...Un om de înaltă ținută morală, rece, distant, om de bibliotecă și de catedră, fără apetență pentru viața lejeră, nepermițîndu-și destinderi.

...Un literat pentru care istoria a fost un rezervor de apă vie și dragostea de patrie un îndemn perpetuu."

Eugen Barbu, „Săptămîna", 18 noiembrie 1977, p. 1

Scanned with OKEN Scanner

ISTORIA CONTRIBUIE LA CUNOAȘTEREA PERSONALITĂȚII COLECTIVE A POPORULUI TĂU ȘI, IMPLICIT, A TA ÎNSĂȚI *

— Stimate academician Giurescu, am în față *Amintirile* dumneavoastră, remarcabilă scriere care s-a bucurat de o primire deosebit de călduroasă din partea cititorilor, precum și de interesul specialiștilor. Operă în care se împletesc, deopotrivă, virtuți de istoric și de literat, volumul 1 de *Amintiri,* purtînd semnătura dumneavoastră, este, totodată, cartea formării unei excepționale personalități de istoric și cărturar. Cred că nu greșesc văzînd în această scriere și un elogiu, un admirabil elogiu adus *muncii,* studiului tenace și perseverent care vă însoțește încă din anii copilăriei viața și activitatea. Subscrieți la o atare *viziune* — una dintre multele posibile dealtfel — asupra *Amintirilor* dumneavoastră ?

— Sînt în totul de acord cu acest punct de vedere. Minus adjectivele cu care binevoiți a mă cinsti. Acelea o să le ratifice sau nu viitorul.

— Citind volumul dumneavoastră de amintiri, am înțeles că față de muncă ați nutrit și nutriți un adevărat cult. În paginile cărții la care mă refer, am văzut înfiripat acest cult în anii copilăriei și ai primilor ani de școală. Vă rugăm să evocați această perioadă din viața dumneavoastră, prin prisma rolului pe care ea l-a avut în deprinderea necesității unei munci ordonate, disciplinate și continui.

— Cred că prima noțiune cu înțelesul ei grav, despre muncă, am căpătat-o acasă, văzîndu-l pe tata cum lucra,

* După o emisiune radiofonică în colaborare cu Iulius Țundrea și Ioan Ion Diaconu.

Scanned with OKEN Scanner

zi de zi, la aceleași ceasuri. De dimineața lucrînd la Ministerul de Externe, unde conducea arhivele acestui departament, după-amiază la Arhivele Statului, apoi seara în birou. După moartea părinților, mi-am dat seama că fără muncă regulată, sistematică nu poți înainta în viață și nici nu poți avea echilibrul necesar pentru a trece peste greutățile vieții.

— Numeroase pagini din acest *hronic al vîrstelor* dumneavoastră sînt dedicate profesorilor de liceu, precum și celor de la Universitatea din București — între aceștia din urmă aflîndu-se nume de înalt prestigiu ale culturii și științei românești : Vasile Pârvan, Demostene Russo, Simion Mehedinți și alții. Vă rog să sintetizați contribuția acestor profesori la formarea personalității dumneavoastră, la călăuzirea vocației de istoric, pe calea de neostenită muncă a cercetării trecutului poporului român.

— Fiecare din profesorii mei — și am avut norocul să am o seamă de profesori iluștri — m-a influențat. Onciul m-a impresionat prin metoda lui, prin felul cum cerea ca fiecare afirmație a studenților la seminar să fie sprijinită de documentul respectiv. Cînd cineva îndrăznea să formuleze o părere, care nu avea un temei riguros, Onciul îl întreba cu o voce gravă care-i făcea pe unii studenți să tremure : „Unde e documentul, domnule ? Pe ce te bizui dumneata cînd faci o asemenea afirmație ?“

Pârvan m-a impresionat prin personalitatea lui excepțională. Întrunea ipostaze deosebite. Era, întîi, un erudit, căuta să lămurească fiecare problemă mergînd pînă în cele mai mici detalii. Era, în același timp, un învățat, un savant, adică își construia lecția după un model arhitectonic, așa încît puteai să pleci după o lecție de-a lui cu o serie de cunoștințe, de noțiuni precise.

Russo a fost tipul eruditului. Era în stare pentru un detaliu pe care nu-l lămurise să zăbovească săptămîni și luni de zile. Era în contact direct cu marii anticari din Leipzig, voia să aibă ultimul cuvînt în materie de informație și din cauza acestui perfecționism aș zice, din cauza acestei tendințe de a lămuri și cele mai mici detalii, n-a apucat să isprăvească opera care trebuia să încununeze o viață de muncă, să scrie, adică, „Elenismul

Scanned with OKEN Scanner

în România", din care dăduse un foarte scurt, dar clar rezumat în prima parte a vieții.

Mehedinți m-a făcut să văd legătura strînsă dintre istorie și geografie. Am văzut, totodată, și necesitatea hărții ce trebuie să însoțească orice lucrare de istorie mai dezvoltată...

— În ce fel v-a influențat tatăl dumneavoastră, ilustrul istoric Constantin Giurescu, savantul patriot stins în floarea vieții, în 1918, în plină afirmare a calităților sale de cercetător al istoriei patriei, calități reliefate în 1975, într-o ședință comemorativă a Academiei Române, printre slujitorii căreia s-a numărat din 1909, ca membru corespondent, iar din 1914, ca titular al celui mai înalt for științific al țării; așadar ce anume îi datorați istoricului Constantin Giurescu ?...

— Într-adevăr, dascălul meu cel mai de seamă a fost părintele meu, tata. Fiindcă cercetînd lucrările lui, văzîndu-l cum redacta, cum era nemulțumit, uneori, de o primă redacție, cum o făcea pe cea de a doua, cîteodată pe cea de a treia, pînă găsea forma care-i corespundea exact gîndului său, am învățat, văzînd aceste manuscrise ale lui, că în istoriografie e necesar ca forma sau expresia să corespundă exact gîndului și că ești dator față de cititorul tău să dai o formă clară, cît mai clară cu putință, așa încît să-i fie direct și imediat accesibilă. Publicînd opera redactată, cea de a treia comunicare la Academie — celelalte două fuseseră tipărite în memoriile secțiunii istorice, am arătat în *Amintiri* de ce n-am putut să public în memoriile secțiunii istorice și cea de a treia comunicare — vreau să spun că făcînd această operațiune de a tipări manuscrisul tatălui meu, am învățat o serie întreagă de lucruri. În ce privește concepția, urmărirea strictă a adevărului, metoda și tehnica, studierea manuscriselor și fișelor lui, am învățat, pot spune, meseria completînd informațiile și perfecționînd informațiile pe care le luam la curs și la seminar de la profesorii mei.

— Credeți într-o vocație moștenită ?...

— În mare măsură, da. La început mă pregăteam să devin inginer și am făcut realul, am studiat matematicile. Mărturisesc că nu regret, pentru că matematicile conferă o perfectă disciplină spiritului, te învață cu o

Scanned with OKEN Scanner

logică strictă, te învață ca expunerea să aibă o anumită succesiune, să fie un fel de demonstrație, și de aceea mi-a folosit acest studiu al matematicilor. Însă cînd intram în clasa a VIII-a (pe a șaptea o sărisem într-o vacanță !), am constatat că față de alți colegi și în special față de colegul meu Iliuță Carafoli, eu n-aveam ceea ce se numește *bosa* matematicienilor. Deși aveam note maxime, cînd se punea o problemă eu găseam o singură soluție, el găsea două sau trei. Găsea și o soluție algebrică, găsea și o soluție geometrică la care nu mă gîndisem. Mi-am dat seama că cel mai bun lucru ar fi să mă îndrept spre aceeași disciplină spre care se îndreptase și tatăl meu, care și el, la început, avusese ezitări. S-a înscris la matematici, s-a dus o dată la medicină, dar aspectul sălii de disecție l-a făcut să părăsească imediat acest gînd de-a deveni medic. Ceea ce l-a impresionat deosebit și l-a hotărît să urmeze istoria a fost o lecție a lui Grigore Tocilescu, care a vorbit despre „Dacia Romană". Și pe mine, cînd am văzut că tatăl meu s-a prăpădit, cînd am văzut manuscrisul lui — cea de a treia comunicare la Academie, rămasă în stadiul de manuscris, neapucînd s-o tipărească el — mi-am zis că e de datoria mea să continui să merg în această direcție. Și trebuie să spun acum, ajuns la 75 de ani, că a fost o fericită hotărîre aceea luată la vremea tinereții, cînd nu împlinisem încă 18 ani ! Aș fi vrut să-i spun tatălui meu că m-am hotărît să fac tot istoria. Dar am avut — atunci cînd el trăia — un fel de rezervă. Mă temeam să nu mă socotească neserios. Regret și astăzi că n-am apucat să-i fac cunoscută acea hotărîre tatălui meu...

— Sînt convins că v-ar fi înțeles. Vă întreb însă dacă nu cumva alegerea unei profesiuni implică și ani de căutări. Aceste căutări au fost mai lesnicioase dat fiind că erați fiul unui istoric ?...

— Sînt sigur că i-aș fi făcut o mare bucurie, așa cum eu am avut această bucurie atunci cînd fiul meu, fiind încă în liceu, în clasa a șasea, mi-a spus că se hotărîse să urmeze istoria. A fost unul din momentele fericite ale vieții mele. Gîndindu-mă acum, după trecerea vremii — sînt va să zică aproape 60 de ani de cînd părintele meu a dispărut — îmi dau seama că tatăl meu era

Scanned with OKEN Scanner

tipul clasic al istoricului, acela care urmăreşte în mod consecvent şi foarte hotărît adevărul, care este însufleţit, în acelaşi timp, de o mare dragoste pentru pămîntul ţării, pentru trecutul acestei ţări, pentru tot ce au făcut înaintaşii, pentru lupta lor în vederea progresului şi dreptăţii sociale...

— Acestor idealuri le-aţi închinat şi dumneavoastră viaţa şi munca. Stau mărturie — deşi m-aţi avertizat că nu vă plac laudele — pregătirea dv. profesională, temeinică şi permanentă, rigoarea studiului, formarea unor alese trăsături civice şi morale, calităţi ce aveau să rodească din plin în opera ştiinţifică de mai tîrziu, operă izvorîtă de asemenea dintr-o adîncă şi pururi proaspătă dragoste faţă de pămîntul străbun, faţă de lupta înaintaşilor pentru menţinerea statului naţional independent şi suveran...

— Vă mulţumesc. Despre toate acestea nu se cuvine să vorbesc eu.

— Aţi susţinut în mod strălucit examenele de licenţă, de capacitate pentru învăţămîntul secundar, de doctorat şi docenţă, precum şi de profesor agregat, cu alte cuvinte profesor universitar, asta în 1927, moment despre care scrieţi în *Amintiri*: „Aveam douăzeci şi cinci de ani şi ceva peste patru luni. Îmi dădeam seama de marea răspundere ce-mi luasem, dar eram hotărît să muncesc fără preget...“ Acest moment se leagă de preocuparea de-a scrie o *Istorie a Românilor*? Aveaţi clare trăsăturile specifice ale istoriei noastre naţionale, ale contribuţiei poporului român la patrimoniul civilizaţiei şi culturii universale?...

— Îmi fixasem de la început, încă de cînd am intrat în facultate, la secţia de istorie, ca ideal, să scriu într-o zi Istoria românilor. Am făcut vreme de 8 ani curs la Universitate, tratînd acest subiect. M-a preocupat planul amplu al istoriei noastre încă din toamna lui 1919, şi a devenit ceea ce se cheamă un scop final. La Universitate, tratînd acest subiect, am început, evident, cu începutul, cu perioada cea mai veche a istoriei noastre şi mergînd pînă în vremea de atunci, adică pînă la istoria contemporană...

Scanned with OKEN Scanner

După opt ani de curs s-a produs într-o zi inițiativa lui Alexandru Rosetti, care conducea în acea vreme Fundațiile pentru literatură și artă. Mi-a telefonat și mi-a spus : „Uite, e necesar ca să scrii o Istorie a românilor. Avem nevoie de o asemenea Istorie a românilor. Te rog să treci pe la mine, să discutăm această problemă". M-am dus, am discutat, i-am spus că înțeleg să scriu o Istorie a românilor și să pun accent pe partea instituțională. Se punea acum problema asupra cărui element să insiste o sinteză a Istoriei românilor : vom accentua tot pe istoria politică, diplomatică și militară, sau vom încerca să arătăm cum a trăit poporul acesta, care a fost organizarea lui socială, viața economică, cultura lui și mi s-a părut că e just ca într-o viitoare sinteză să insistăm asupra acestor aspecte ale trecutului nostru. I-am explicat acest fapt lui Alexandru Rosetti, care a fost de acord, și i-am spus că văd încununarea acestei sinteze noi într-un capitol care să înfățișeze contribuția poporului român la civilizația și cultura omenirii. Căci, în definitiv, această contribuție constituie justificarea existenței unui popor. Cu ce ai contribuit, cu ce ai venit la masa comună a științei, a tehnicii, a literaturii și artei omenirii ? Rosetti a fost absolut de acord cu acest punct de vedere. Am încheiat contractul imediat, și am făgăduit să-i dau manuscrisul primului volum într-un an, începînd din ziua semnării contractului. N-a fost chiar un an, a fost un an și o lună, fiindcă s-a impus adăugarea a numeroase fotografii și alcătuirea unei serii de hărți, așa cum mă gîndisem să scriu Istoria Românilor și, în trei luni de zile, manuscrisul a fost publicat, în mai 1935 apărînd primul volum...

— Ce anume a determinat atunci alegerea lui Alexandru Rosetti ?

— Știu eu ? Poate că ar fi mai bine să-l întrebați pe el. Dar atît cît îmi pot da seama, poate că văzînd ce publicasem pînă atunci, teza de doctorat, lucrările care i-au urmat, probabil, și-a făcut părerea că aș fi mai indicat eu să scriu decît alții. Dar, încă o dată, poate că n-ar fi rău să-l întrebați pe el...

— Vă considerați istoricul și cărturarul fericit, care a găsit cu promptitudine răspunsul la ipotezele unuia sau

Scanned with OKEN Scanner

altuia dintre studiile dv. ? Iar dacă nu, atunci care a fost „cheia“ depășirii unor momente mai dificile în munca dv. de cercetare...

— Cînd n-ai găsit „cheia“ și nu sînt perspective s-o găsești curînd, atunci arăți cinstit lucrul acesta. Nu-l ascunzi sau nu-l ocolești abil. Cred că e preferabil să spui adevărul, și anume că în privința cutării probleme n-ai o soluție satisfăcătoare, sau n-ai ajuns, încă, la o soluție, rămînînd ca viitorul să rezolve problema care te-a preocupat...

— Ați fost profesorul multor generații de studenți. Urmăriți cu interes activitatea tinerilor cercetători în domeniul Istoriei României și faceți parte din comisii de examene de doctorat. Ce le sugerați tinerilor care intenționează să se consacre studiului istoriei ?

— Trei îndemnuri, pe care aș dori să le reformulez și aici. Primul e îndemnul de a munci serios, de a munci consecvent, de a nu lăsa să treacă nici o zi fără să adauge ceva la cunoștințele lor, pentru că numai munca sistematică și continuă asigură rezultate serioase. Aș compara munca unui cercetător științific cu debitul continuu al unui mare rîu sau fluviu ; trebuie să curgă necontenit la același nivel sau aproape la același nivel. Să nu treacă nici o zi fără ca să nu adauge ceva la capitalul lor de cunoștințe, fără să-și îmbunătățească metoda.

Al doilea îndemn este să respecte adevărul. Trebuie să spunem lucrurilor așa cum au fost. Este definiția pe care a dat-o șeful statului nostru, tovarășul Nicolae Ceaușescu. Am fost fericit cînd am auzit formulînd în felul acesta probleme fundamentale privind istoria noastră, de altfel formularea am pus-o, împreună cu fiul meu, ca motto, la noua redactare a *Istoriei Românilor*, și cred că ea rezumă o întreagă metodă. Cine se apucă să scrie istorie să știe că prima lui datorie este să spună poporului adevărul despre trecut, așa cum a fost...

Al treilea îndemn ar fi să aibă dragoste față de țara aceasta, față de pămîntul binecuvîntat al acestei țări, care este înzestrat cu atîta bogăție și frumusețe, să aibă dragoste față de pămîntul țării, față de înaintași, față de munca înaintașilor, pentru a fi gata, dacă nevoia o va cere, să apere acest pămînt...

Scanned with OKEN Scanner

— În Programul partidului, într-un mare număr de expuneri ale secretarului general al partidului, sînt înfățișate, la cotele celei mai înalte prețuiri, permanențele istoriei naționale, adevărat izvor de mîndrie și demnitate națională, factor de educație patriotică a celor care trăiesc în străvechiul spațiu carpato-dunărean. Programul de măsuri în domeniul activității ideologice, politice și cultural-educative acordă studiului istoriei patriei un rol de primă importanță. Față de acest deziderat, ce sugestii v-au preocupat în calitate de istoric ?...

— Aș sugera, sau, dacă vreți, aș recomanda o înaintare progresivă în expunerea istoriei noastre, de la simplu la complex. Adică, de la expuneri mai simple, pe înțelesul copiilor, trecînd la o expunere mai dezvoltată și urmărind nexul cauzal, în liceu, și, în sfîrșit, la expunerile ample, mergînd pînă la detaliu, în Universitate. Așadar, o prezentare a istoriei noastre potrivit cu vîrsta, cu capacitatea de înțelegere a celor cărora ne adresăm. Aș recomanda, de asemenea, o situare a istoriei noastre în cadrul european, adică, să se arate, în fiecare epocă, ce legătură este între dezvoltarea noastră istorică și realizările celorlalte popoare. Capitolul final trebuie să fie o relevare densă a contribuției pe care a adus-o poporul nostru la știința, tehnica, literatura și arta omenirii. Cred că acest popor român — care este un popor înzestrat și căruia am cinstea să-i aparțin — a adus o contribuție importantă și sub raportul științei și sub raportul tehnicii. Gîndiți-vă numai, de pildă, la capitolul aeronauticii. Și în literatură am avut și avem scriitori care sînt citiți pe întregul glob, ale căror opere sînt traduse în foarte multe limbi, de asemenea și în domeniul artei — dacă n-ar fi decît să menționez școala de pictură românească, unanim apreciată și în care am dat opere ce pot sta cu cinste alături de cele mai mari opere ale picturii universale...

Nu pot concepe un viitor cetățean, indiferent de profesiunea lui, fie el ostaș, specialist în tehnică, profesor, lucrător al pămîntului, indiferent ce ramură ar alege, care să nu aibă cunoștințe istorice, să nu știe de unde vine neamul acesta, cît de vechi este el pe pămînt, care au fost ceasurile de bucurie și de întristare prin care

Scanned with OKEN Scanner

a trecut, ce a realizat acest popor. Studiul istoriei trebuie să însoțească pe fiecare cetățean al patriei noastre de la început pînă la sfîrșit. Cred că nu se pot concepe examene de bacalaureat din care să lipsească, ca materie de bază pentru cultura generală, istoria patriei, geografia patriei, limba și literatura patriei. Aceste trei materii sînt neapărat necesare, indiferent de ce carieră va alege tînărul respectiv...

— Ce considerați că-i conferă unui specialist, de pildă, într-un domeniu prin excelență tehnic, stăpînirea lucidă și temeinică a istoriei ? Deși la această întrebare ați formulat un răspuns, indirect, totuși o afirmație concretă n-ar face decît să accentueze în plus ideea...

— Îi oferă o mai bună și mai exactă cunoaștere a personalității colective, care este poporul, și, implicit, o mai bună cunoaștere a lui însuși. Dacă idealul formulat de Socrate este valabil și astăzi : „Cunoaște-te pe tine însuți !“ — scris deasupra Templului de la Delfi — dacă acest adevăr este valabil, și, personal, cred că este valabil, atunci cu siguranță că istoria contribuie în cel mai înalt grad la cunoașterea personalității colective a neamului din care faci parte și, firește, a ta însăți. Cunoscîndu-te mai bine, cunoscînd istoria strămoșilor tăi, a patriei tale, știi și ce ai de făcut, ca om, ca profesionist și cetățean al patriei tale...

Noiembrie 1976

Scanned with OKEN Scanner

ȘTEFAN IORDACHE

S-a născut la 3 februarie 1941, la București, A urmat școala primară și liceul în cartierul Rahova. A absolvit în 1958. În urma unui examen de admitere ratat la medicină militară, a intrat timp de un an funcționar la cooperativa „Sporul". În anul 1959 a reușit la examenul de admitere la Institutul de artă teatrală și cinematografică „I. L. Caragiale", secția actorie.

A terminat facultatea în 1963 cu rolul Arturo Ui din piesa lui Brecht *Ascensiunea lui Arturo Ui poate fi oprită,* cu care a atras atenția regizorilor de teatru și film. Astfel, imediat, a urmat rolul principal din filmul *Străinul* după romanul lui Titus Popovici, cu care a luat premiul de interpretare masculină la Festivalul de la Karlovy Vary (Cehoslovacia, 1964).

Repartizat mai întîi la Timișoara, trece imediat la Constanța unde nu joacă decît un rol într-o piesă de Nicuță Tănase — „N-avem centru înaintaș". Apoi este angajat la București, la Teatrul „C. I. Nottara", unde debutează într-un spectacol „coupé" (3, 3, 3,) în piesa *Tigrul* de Murray Schisgal, alături de Ileana Predescu, în regia lui Dinu Cernescu (1965).

Urmează : Roger din muzicalul *Au fost odată două orfeline* (regia : Sanda Manu), Rică Venturiano din *O noapte furtunoasă* (regia : George Rafael, 1966), Casius din *Iulius Cezar*, la Teatrul „Bulan-

Scanned with OKEN Scanner

dra“ (regia : Andrei Șerban, 1967), Regele din *Viziuni flamande* de Ghelderode (regia : Dinu Cernescu, 1968) — spectacol pe care îl va juca 10 ani și cu care va apărea pe multe scene europene (Paris, Copenhaga, Belgrad, Praga, Budapesta), Raskolnikov din *Crimă și pedeapsă* după Dostoievski (regia : Sanda Manu, 1970), Louis Laine din *Schimbul* lui Claudel, „Jack Worthing“ din muzicalul *Bună seara, domnule Wilde* (regia : Alexandru Bocăneț, 1972), Hamlet (regia : Dinu Cernescu, 1974), Adam din *Ulciorul sfărîmat* de Kleist (regia : Dan Nicu, 1976).

Din anul 1977 joacă la Teatrul Mic : A.A. din *Emigranții* de Mrazek (regia : Mircea Danieliuc) ; Consulul Gratti din *Să îmbrăcăm pe cei goi* de Pirandello, El, din muzicalul *Nu sînt Turnul Eiffel* de Ecaterina Oproiu, Maestrul din *Maestrul și Margareta* după N. Bulgakov (toate în regia Cătălinei Buzoianu) și Sparger din *Copiii lui Kenedy* de Robert Patrick (regia : Dragoș Golgoțiu).

„Un virtuos al interpretării moderne“ (A. Băleanu), „Creator de excepție“ (Dinu Săraru), „Hamletul său va rămîne în istoria teatrului ca o mare izbîndă“ (George Timcu), Actor cu intuiții psihologice de mare profunzime, făcînd proba unui talent acaparant, purtînd greul acțiunii (Călin Căliman), „În *Copiii lui Kenedy* ține tot spectacolul pe umerii lui. Chiar atunci cînd tace. Cu o bucurie răutăcioasă parcă, și cu o irezistibilă plăcere de a forța pînă la a șoca“ (Aurel Bădescu) — sînt cîteva din atributele pe care critica a încercat să le atribuie talentului și jocului său.

În filmografia sa menționăm alături de debutul din *Străinul* filmele : *Ediție Specială* (regia : Mircea Danieliuc), *Doctorul Poenaru* (regia : Dinu Tănase), *Bietul Ioanide* (regia : Dan Pița), *Bună seara, Irina* (1980, regia : Tudor Mărăscu), *D-ale carnavalului* (regia : Lucian Pintilie), *Un pogon de flori*

Scanned with OKEN Scanner

pentru Ion (regia : Dinu Tănase), *Înghițitorul de săbii* (1981, regia : Alexa Visarion) etc.

La Televiziune, printre numeroasele roluri interpretate (peste 20), se înscriu la loc de frunte, reprezentînd pagini antologice ale teatrului T.V., personajele : Brîncoveanu, Petru Rareș (din serialul *Mușatinii*), Hernani, Don Juan, Regele Ioan. Pentru rolul barmanul din *Speranța nu moare în zori* de Romulus Guga, a primit în anul 1976 premiul de interpretare masculină la Festivalul teatrului T.V. de la Praga.

Scanned with OKEN Scanner

CRED CĂ TEATRUL ESTE CEL MAI FRUMOS LUCRU DE PE LUME

— Ultimele dumneavoastră stagiuni, care au cuprins — s-o spunem din capul locului — creații remarcabile, mi-au sugerat să vă întreb cum vă considerați în momentul acesta : la apogeul sau către apogeul artei interpretative teatrale...

— Împlinesc optsprezece ani de cînd, ca să zic așa, îmi fac meseria. Este foarte frumos ce-ați spus în întrebare, dar eu n-am avut curajul să-mi judec reușitele. Sînt un actor care mai are multe de învățat, și sper să mai pot juca încă destul de mult timp, așa că, poate mai e mult pînă la apogeu... Îmi place să cred că anul care trece și anul care va veni sînt o etapă doar în meseria mea, în viața mea, etapă pe care sper întotdeauna s-o depășesc...

— Ați pornit de la început cu această elasticitate optimistă ? Cum arăta autorul Ștefan Iordache, spre exemplu, în copilărie ?

— Este pentru prima oară cînd sînt întrebat despre copilărie ! Știu că eram un copil foarte timid, îngrozitor de timid și foarte tăcut. Eu am crescut într-un cartier mai special, unde m-am și născut, în cartierul Rahova, foarte departe de centrul orașului. Am crescut în curte, cum se spune, și pe stradă, dar nu în sensul rău al cuvîntului, așadar dincolo de Sebastian, la fostul capăt al lui 15 și 7, tramvaiele de atunci... Țin minte că mă purta mama foarte curat îmbrăcat. De fapt locuiam într-o casă-vagon cu 6—7 familii. Nu aveam acasă lumină electrică, nici apă în curte, dar nu mă plîngeam, așa

erau vremurile, am mai spus că viața de cartier, atunci, avea ceva special, care, cred eu, te marchează pentru toată viața. Îmi mai apar în memorie iernile grele și minunate totuși, trezitul dimineața în frig și fuga la bucătărie unde era cald, marmelada, coada la pîine, mingea din cîrpe pe care o băteam de dimineața pînă seara cu copiii din cartier, bidonul de gaz din magazia de lemne... și mai ales amurgurile cînd se aduna toată curtea, veneau bărbații de la serviciu, femeile terminau roboteala și fiecare familie scotea în fața ușii scăunelele și începeau taclalele sau certurile... Totul era la vedere, nu existau secrete... asta era prin '46—'47, cînd totul în lume era incert. Mi-a rămas întipărită în minte o stare pe care nu o pot îndepărta, ceva ca o spaimă, pentru că atunci eram foarte mic și nu prea pricepeam ce se întîmplă ; bărbații schimbau vorbe de neînțeles pentru mine, femeile oftau cu mîna la gură, mai trecea mortul pe la colț cu dricul acela ca un fort, mai trecea cîte o „mașină mică" neagră cu bărbați pe scară cu banderole roșii... Îmi amintesc și de-un om împușcat pe strada noastră și cum am plecat cu toții — eram prin clasa a treia sau a doua, poate — de la ora de desen să-l vedem pe mort, era un hoț, ni s-a spus, și auzisem că se făcea operația asta de curățire a hoților, de către Alimănescu, dacă nu mă înșel... Mai țin minte „bătaia la palmă" în școală, tabla neagră din colțul clasei, respectul aproape umil față de învățători, ei ni se păreau oameni care nu vor muri niciodată, și prima iubire din clasa a patra primară, o fată mică și frumoasă cu care voiam să mă căsătoresc, primele coșuri, nasul mare și roșu și, mai ales, somnul fără griji, fără vise, somn pe care l-am pierdut odată cu trecerea anilor și cu primele semne că pricep ceva din jurul meu.

— Sînt foarte interesante aceste destăinuiri. Copilăria imprimă oricui, deci și unui actor, multe date esențiale comportamentale și mai ales de afectivitate. Să ne gîndim la Freud, la psihanaliză. Să ne gîndim la excepționalul tratat comprehensiv de psihiatrie cu aproape 4000 de pagini, recent reeditat de Kaplan, Freedman și Sadock... Poate vom mai discuta pe tema aceasta.

Scanned with OKEN Scanner

— Dar mai sînt și alte momente din viața mea peste care nu pot trece. Mai ales partea din copilărie petrecută la Calafat, la bunici. Aici nu mai eram timid, probabil aveam conștiința că vin de „la oraș", eram liber de dimineața pînă se înnopta, mergeam la vie s-o păzesc, singur sau cu alți copii, făceam „comerț" cu soldații care nu mai știu ce ne dădeau, oricum eu le „vindeam" struguri și lubenițe... Dar cel mai mult mă fermeca Dunărea pe care la școală o desenam cu creionul ca o linie cu multe întortocheri, iar acum o aveam în fața mea cu totul altfel, mare și tăcută, plină de pește, misterioasă — de neînțeles — cum de există atîta apă și unde se duce ea ? Se pare că Dunărea nu m-a iubit, deși eu o divinizam și încă o divinizez, pentru că era să mă înec în ea... Am fost scos aproape mort pe mal, învîrtit de picioare ca să iasă apa din mine, și de atunci Dunărea și Marea sînt ca niște ființe de care mă apropii cu teamă, ca de ceva sfînt, ceva care mi-a spus mie un mare secret pe cînd aveam doar zece ani... Și mai era ceva, bunica, tușa Năstăsiia, mică și crăcănată de atîta apă cărată cu cobilița, și era veselia ei, erau minciunile pe care le spunea ; eu mă supăram și ea rîdea de cîte șotii putea să facă, sau cînd se făcea paparudă ca să plouă, și ploua, dar bunicul o certa, noi plîngeam, și ea, după ce stătea umilă în fața lui, nu mai rîdea ci ne povestea de Sfîntul Ilie și despre oamenii pe care mereu îi ia Dunărea, și-i duce undeva de unde nu se mai întorc... Acolo, la Calafat, am făcut cele mai multe școli, mă îmbrăcam în femeie și speriam lumea pe stradă, mă făceam șchiop ca să stîrnesc mila, mă prefăceam bolnav ca să mă iubească mai mult mama mare, ba chiar am dat și un spectacol pe căruță, cu cortină dintr-o pătură întinsă pe loitre, unde eu mă produceam cu Hora Unirii pe care o știam cel mai bine...

Întors la București, deveneam din nou tăcut, îmbrăcat frumușel, călcam din piatră în piatră cum mă învăța mama, nu povesteam nimic din întîmplările mele, eram lingav, iar aritmetica mă făcea să mă îmbolnăvesc de toate alea cînd știam că o să merg la școală... Dar m-am întins cam mult cu această poveste din copilărie. Nu însă și fără folos, căci toate acestea m-au făcut să

Scanned with OKEN Scanner

fiu așa cum sînt astăzi. Asta e temelia mea pe care o simt bine așezată în mine, și peste această temelie s-a sedimentat tot ce a urmat în viața mea, structurîndu-se omul care sînt. Și aș îndrăzni să spun chiar actorul care sînt !

— Din liceu ce vă amintiți ?

— Eu am apucat perioada cînd liceul dura mai puțin — avea zece clase — și se notau elevii pînă la 5 ; știu că stăteam trei într-o bancă, era destul de greu pe vremea aceea... dar am avut profesori buni. Liceul nr. 23 era tot în Rahova, în aceeași clădire cu clasele primare. Am urmat limba română cu Ion Zamfirescu, binecunoscutul cărturar, profesor universitar, la fizică o aveam pe doamna Grobnic, tot universitară, care nu mai știu prin ce împrejurări ajunsese să predea în cartier... Însă întîlnirea decisivă a fost cu profesorul de matematică, Racoviță. Dumnealui a fost una din șansele mele, m-a făcut să înțeleg și pe urmă să iubesc matematica. În special mă îndrăgostisem de geometria în spațiu. Datorită acestei întîmplări pot să spun că am învățat să gîndesc, să înțeleg ce se întîmplă în viață, că totul are o logică, am început să-mi ordonez în mine ceea ce pînă atunci numai simțeam, intuisem. A fost ca o lumină puternică, lumină care mi-a ușurat apoi orele de gramatică, de fizică și orele din afara școlii.

— În liceu mai erați timid ?

— Da. Destul ! Din timiditate m-am apucat de fumat ! Mulți dintre colegii mei fumau, eu nu. Rîdeau de mine, ziceau că mi-e frică. Atunci le-am dovedit că nu mi-e frică... dar pînă la armată am tot umblat cu usturoiul după mine ca să nu simtă părinții că fumez...

— Eu am auzit o versiune că erați destul de frondist în liceu.

— Probabil că din cauza complexului de timiditate aveam uneori anumite ieșiri, așa cum dealtfel au mai toți adolescenții. Aveam și un fel de agresivitate în a-mi dovedi mie însumi că nu sînt un timid, că pot să fiu altfel de cum par... Mi-aduc aminte că prin clasa a noua, la 15 ani, un profesor tînăr de sport m-a rugat să-i țin locul la niște ore de ...română !, pe care le preda la seral, la Liceul Lazăr. Eram mai înalt, aveam niște

Scanned with OKEN Scanner

haine mai acătării, de la tata... Dumnezeu știe ce l-a făcut pe profesor să-mi propună mie una ca asta... eu nici n-am clipit măcar, deși am simțit cum îmi fuge pămîntul de sub picioare... Ne-am întîlnit deci seara, m-a dus la cancelaria liceului Lazăr, m-a prezentat celorlalți profesori drept „un coleg mai tînăr", mi-a dat catalogul și am plecat spre clasă... Aveam ore de română la clasa a cincea C seral. Am deschis ușa, am intrat în clasă, nimeni nu s-a oprit din vorbit, gălăgia continua, probabil că au crezut că sînt un coleg de-al lor, unul proaspăt... Elevii erau în majoritate între 20—25 de ani, doar vreo trei fete erau mai tinere. Am spus bună ziua și nu mi-a răspuns nimeni. Atunci am ieșit din clasă, am trîntit ușa și am intrat din nou, de data asta răcnind : Bună ziua ! Toți au încremenit. Pe urmă, totul a decurs normal, am ascultat, am pus note. M-am pomenit atunci cu curaj pentru că cineva avusese încredere în mine și mă investise cu niște date pe care sigur nu le aveam, dar în mod cert mi le doream.

— Ce imagine de sine aveați după ce ați absolvit liceul și vă pregăteați pentru facultate ?

— Cînd am terminat liceul aveam 16 ani așa că e greu să vă spun ce imagine aveam atunci despre mine. Eram destul de năuc ! Nu știam pe ce drum s-o iau, nu eram pregătit după liceu pentru nimic... Faptul însă că îmi plăcea matematica nu contrazice ce-am spus mai înainte. Îmi plăcea pur și simplu, o înțelegeam, îmi dădeam seama că e un instrument util, dar nu doream să ajung cercetător în acest domeniu. De fapt nici nu știam ce doresc. Părinții mei voiau să ajung medic. Am dat la medicină și nu am intrat. În perioada asta am cunoscut alt gen de oameni, cam fără căpătîi, tineri toți, dezorientați ca și mine, mult prea tineri ca să înțelegem ce rost am putea avea în viață și-n lume. Eram cam de 16—17 ani, băteam bulevardul, nu învățam. Medicina însă nu-mi plăcea. Într-un timp am făcut chiar speculă cu bilete de cinematograf chiar la cinematografele unde peste ani rulau filme în care jucam și eu ! Neintrînd la medicină, tata m-a ras în cap și m-a trimis la muncă... Îi sînt recunoscător pentru asta toată viața, deși atunci — țin minte — aveam senzația că-mi vrea

Scanned with OKEN Scanner

răul. Am avut noroc că cineva a intervenit în viața mea la momentul cel mai potrivit, și acesta e tatăl meu.

— Care a fost primul dumneavoastră contact cu teatrul ?

— Visam să dau la medicină. Vizita medicală pentru medicină se făcea la Institutul de teatru. M-am prezentat și eu acolo. Erau și candidații de la teatru. Printre candidați era mare agitație. Mi-am notat undeva că „azi am fost și mi-am făcut vizita medicală pentru medicină și am văzut niște arătări îngrozitoare". Aceștia erau probabil unii dintre viitorii mei colegi. Nu bănuiam atunci ce se va întîmpla mai tîrziu.

— Ce era așa îngrozitor la ei ?

— Nu știu, m-am speriat de ei. Tinerii erau dezinvolți, zgomotoși, veseli, nu le păsa de nimic — asta, probabil, tot din timiditate și spaimă ! Pe mine însă m-au îngrozit, m-au speriat cînd i-am văzut și mi-am zis : În facultatea asta n-aș intra niciodată, n-aș putea să am vreo legătură cu acești oameni... și a urmat fabrica.

Într-o zi m-a chemat unul dintre tovarășii de la fabrică și mi-a spus : „Hai, nu participi ? Ai să joci în brigada artistică"... Aveam doar șaisprezece ani și am intrat în brigadă cam speriat, dar pe urmă a început să-mi placă. Se pare că a fost bine ce-am făcut atunci. De echipa aceasta de amatori, de această brigadă, cum se numea atunci, se ocupa un actor de la Teatrul Nottara — pe atunci Teatrul Armatei — Costin Dodu. El mi-a spus la un moment dat : „Încearcă să intri la facultatea de teatru"... Cum la medicină nici prin cap nu-mi mai trecea să dau, n-aveam altă speranță, altă perspectivă și, hai să dau la teatru... Am învățat fabula „Boul și vițelul" și poemul „Pașaportul sovietic", acesta din urmă de Maiakovski. Președintele comisiei era Fințești eanu. Mă așteptam ca la fabulă comisia să zîmbească, să se amuze, însă i-am văzut pe toți țepeni... în schimb la poemul plin de elan patriotic, foarte serios, rîdeau de se prăpădeau... Am crezut că am încurcat borcanele... și am ieșit afară ; m-au chemat de îndată să mă întrebe dacă mai știu ceva, și am spus o poezie de Mihai Beniuc. Mi-au dat drumul... Asta era prima etapă, și a urmat

Scanned with OKEN Scanner

a doua : calități fizice, calități ritmice, aptitudini muzicale, apoi limba română — probă scrisă, și așteptarea rezultatului. M-am uitat pe la mijlocul listei, nu-mi închipuiam că pot să fiu printre primii, nu eram, și, cînd colo, m-am găsit ultimul pe listă, ultimul intrat, cu nota cea mai mică, pare-mi-se șase sau așa ceva... M-am dus acasă cu vestea asta, taică-meu a chemat un lăutar sau doi, au venit în curte, acolo, în Rahova, unde stăteam, țin minte că nu aveam apă în curte, tata a luat un furtun de la un vecin și nu știu de ce, în vreme ce lăutarii cîntau, tata s-a stropit cu furtunul, poate de fericire... M-am bucurat că reușisem la teatru, dar eram îngrozitor de speriat și nu știam cum o să mă descurc. Nu pot zice că „de mic copil mi-am dorit să ajung actor“...

— Exteriorizarea bucuriei tatălui pare o frumoasă metaforă. Cum ați străbătut apoi perioada studenției ?

— După marea veste am continuat să lucrez în fabrică două, trei luni pentru că era acolo un colectiv de care mă atașasem și pentru că aveam nevoie de bani. Era epoca aceea cînd se purtau pantaloni foarte strîmți, destul de scurți, pantofi cu talpă de cauciuc sing-sing. În cartier la noi, în Rahova, nu se purta cravată. Cravata era considerată de noi un semn de îmburghezire ! Odată tata a insistat să-mi pun cravată ; m-am dus la bal și mi-au tăiat-o... mi-au tăiat și cozorocul italian al șepcii. Atunci se purta șapcă în opt colțuri și gulerul de la cămașă răsfrînt pe dinafară. Am uitat să vă spun că în această modă am dat examen la teatru. Vă imaginați : eram slab mort, aveam și o mustăcioară, bineînțeles creastă de cocoș, cravată și șapcă. Eram și poreclit în școală „cocoș“, poreclă de care eram foarte mîndru. Eram caraghios. Vorbeam lăbărțat ca în cartier, cu „așea“, „dupe“. Eram în totul copilul cartierului în care m-am născut... Nu știu ce i-a făcut pe cei din comisie să mă oprească în institut, probabil că eram și tînăr dar și foarte caraghios.

— Și apoi ați intrat la teatru ! Cu ce gînduri, cu ce speranțe ?

— Am intrat la optsprezece ani, cu nici un gînd, cu nici o pretenție. Cînd m-am prezentat la facultate, am

Scanned with OKEN Scanner

fost repartizat la grupa C. Eram o grupă cu o compoziție destul de specială, adică toți eram fii de muncitori sau țărani. Eram destul de mulți, vreo 20—21, și țin minte că din octombrie cînd am început facultatea, cam șase luni de zile n-am scos o vorbă. Meseria asta făcîndu-se cu vorbe, eu mă ascundeam și stăteam în fundul clasei. Aveam colegi care făcuseră teatru, intraseră în institut deja formați, făcuseră figurație în teatru, știau ce înseamnă munca asta și eram fascinat de ei și timorat, așa că stăteam în ultima bancă... Dar să vă răspund la întrebare mai precis. Primele exerciții erau de comportare : trebuia să ne urcăm pe scenă și să ne imaginăm o situație. Cu forța m-a urcat profesorul pe scenă și mi-a spus : Sînteți la cinematograf, ce faceți într-o sală de cinematograf ? Și mi-am adus aminte ce făceam într-o sală de cinematograf cînd mergeam cu prietenii mei la cinematograful Rahova... Niciodată n-am depășit perimetrul acela pînă la 18—19 ani, n-am ieșit din cartier... Țin minte că mîncam semințe, ne strigam peste rînduri, nu ne purtam prea civilizat în timpul filmului. La exercițiul de comportare am făcut lucrurile astea și toți se amuzau extraordinar, li se părea ceva ieșit din comun. Se pare că am avut succes ! Așa am făcut primul meu personaj negativ spre comedie, și am prins curaj... Însă am absolvit primul an destul de mediocru. Dacă nu luai cel puțin nota 7, trebuia să părăsești institutul. Fiecare semestru, fiecare an erau eliminatorii. Am trecut cu bine, apoi au urmat exerciții de comportare mai speciale, adică, cu relații între personaje. Cu această ocazie mulți colegi m-au ales ca partener, eu neîndrăznind să aleg pe nimeni... Eram foarte spontan, probabil pentru că nefăcînd niciodată meseria asta, mi se părea ceva firesc, totul părea normal. A început să-mi placă. Încetul cu încetul am început să simt mai mult decît să înțeleg ce înseamnă meseria asta, iar din momentul acesta mi-a plăcut să joc cu parteneri, să mă leg de ceva, chiar dacă acel partener era un obiect... Cel mai greu m-am descurcat cu poeziile. Nu-mi place să recit poezii, și cred că poeziile nu trebuie declamate... În semestrul întîi din anul doi eram gata-gata să fiu dat afară din institut... La examen am ales un monolog din Topîrceanu. Totul a

Scanned with OKEN Scanner

fost foarte prost, probabil din cauza emoțiilor. N-a rîs nimeni în sală, se uitau toți unul la altul : Ce vrea ăsta ? Totul era „foarte gros", n-am mai respectat nimic din ce făcusem înainte. Norocul meu a fost că am mai avut o apariție într-un moment al altui coleg de-al meu, unde n-aveam rolul principal. Intram într-o cameră și trebuia să anunț pe cineva ceva dar nu mai găseam pe nimeni, toți părăsiseră odaia și trebuia să mă sperii... M-am speriat foarte bine, lumea a rîs, și cred că reacția asta foarte firească la examen a dezvăluit în mine unele calități... În semestrul al doilea am început momente de spectacol din piese, jucam Molière, mi-a plăcut, m-am prezentat bine, cel mai bine m-am prezentat în „Femeile savante", aveam și colegi deosebit de talentați, ne înțelegeam de minune... V-am mai spus că eram o grupă specială, originea noastră muncitorească conta foarte mult, eram apropiați sufletește, repetam zi și noapte, n-am lipsit măcar o oră în toți acești patru ani de institut, uneori dormeam pe scenă ; era o atmosferă extraordinară, totul ne plăcea foarte mult, dar era și spaima de-a fi dați afară din institut alături de plăcerea de-a ne face meseria...

— Din acea grupă de douăzeci, grupa inițială, cîți au supraviețuit după patru ani ?

— Cred că vreo unsprezece, doisprezece... Jumătate am supraviețuit, doar jumătate ! Am absolvit anul doi pare-mi-se cu nota opt sau nouă... În anul trei am jucat *Unchiul Vania* ; aveam douăzeci de ani și jucam Serebreakov, un personaj de vreo șaizeci de ani... Am cunoscut acum un mare actor, Tomazoglu, căruia la examen i-a plăcut mult jocul meu, și am absolvit anul trei cu nota zece, pe urmă am plecat la armată, la Iași ; jucasem puțin și Iago, însă la armată am primit o scrisoare de la colegele mele prin care eram anunțați, noi, militarii, că se făcuse repertoriul pentru anul patru. Urma ca eu să joc Arturo Ui. Nu știam ce înseamnă Arturo Ui, nu se prea juca Brecht atunci și am cerut piesa, pe care am și primit-o în armată. Am citit-o și am rămas mirat : fusesem ales să fac rolul lui Hitler ! Desigur, o comedie, un pamflet politic, songuri pe muzică, rol foarte complex și complicat, mă gîndeam că n-am arătat în cei

Scanned with OKEN Scanner

trei ani de studenție ceva care să mă îndreptățească să joc acest personaj, acest tip, acest rol... M-am bucurat, însă mai mult m-am înspăimîntat. Revenind din armată, am început repetițiile... însă cam din primele lecturi intuisem personajul, ce se întîmplă în piesă, și am repetat zi și noapte mai mult singuri ; spectacolul l-am realizat în studio, supravegheați uneori de profesori. Fiecare veneam cu o idee, ne supravegheam reciproc nu exista pic de invidie și totuși Arturo Ui era singurul personaj principal... Ne ajutam mult, eram colegi și prieteni, cam în fiecare săptămînă mama făcea mîncare de fasole și-i invitam pe majoritatea colegilor din grupa mea (erau din provincie și luau masa la cantină). Aceia cu care eram mai bun prieten veneau acasă la mine de două, trei ori pe săptămînă : mîncau și dormeau la mine... În 1963, prin aprilie-mai, am lucrat la personajul acesta, și a fost rolul care m-a dezvăluit chiar mie însumi... Am rămas surprins singur de cîte drăcii eram în stare să fac. Acest rol de mișcare folosea cam toate mijloacele scenice, și eram cu toții obsedați de acea distanțare a lui Brecht de tot ce cunoscusem noi pînă acum. Nu știu cît am respectat noi aceste principii. Profesorul nostru era obsedat de Stanislavski. Îi sînt foarte recunoscător, probabil că a avut intuiție în ceea ce mă privește, și o spun cu oarecare orgoliu, el m-a ajutat mult lăsîndu-mă liber... dar după ce-am înțeles ce înseamnă meseria aceasta, m-a cenzurat într-un fel, dar fără ca eu să-mi dau seama ; era primul rol în care am demonstrat că știu să mă mișc foarte bine, că am și posibilități vocale ! M-am și lăsat de fumat atunci, mă îndrăgostisem de rol, mă antrenam, făceam sport cum fac și acuma. A fost așadar primul rol complicat pe care l-am făcut, se pare, cu destul succes... De la acest rol am fost luat să joc rolul principal în filmul *Străinul* : un băiat frumușel, cu sensibilitate, Andrei Sabin.

— Că sînteți un îndrăgostit de teatru, asta sună de-acum tautologic ! V-am văzut însă și cîntînd, dansînd, realizînd numere de acrobație... Ce potențialități mai ascundeți ? Dacă ați fi avut nesansa să nu intrați la teatru, ce altceva ați fi făcut ?

Scanned with OKEN Scanner

— Cred și acum că teatrul este cel mai frumos lucru de pe lume! N-am făcut altceva decît teatru, asta și-atunci cînd am dansat, cînd am cîntat, cînd am făcut numere de acrobație... În afară de medicină, cred că aș fi putut face orice altă meserie, pentru că eu dacă încep ceva, nu mă las pînă nu duc pînă la capăt ce-am început. La fel și acasă : dacă mă apuc să vopsesc ceva, apoi vopsesc pînă la capăt, dacă desenez, o fac cu plăcere și cu multă atenție, serios...

— Amintiți mai înainte de sport...

— În măsura în care am timp, în afară de gimnastică, pe care o fac înainte de repetiții, în fiecare dimineață mă duc în Parcul Herăstrău și alerg, asta de vreo cinci, șase ani încoace...

— Dar ați trăit, presupun, complexele începutului. Ați intrat într-o lume nouă, cu o totală lipsă de experiență. Toate acestea nu influențează moralmente negativ, nu dau o anumită inhibare, nu v-a stingherit, spre exemplu, starea de trac ?

— Este adevărat că am trăit complexul celui lipsit de experiență. Trac am la fiecare spectacol. Dar se pare că mie tracul îmi folosește, am o varietate pozitivă constructivă de trac. Nu sînt un actor de premieră, niciodată nu mi-a ieșit o premieră foarte bine, probabil că din cauza tracului, dar și pentru că nu mi-am terminat și nici nu cred că am să termin vreodată un rol ! Vreau să spun că niciodată nu mi-am terminat munca la un rol, la premieră, continui să-l lucrez, să-l descopăr, să-l redescopăr cu fiecare spectacol.

— Cam la a cîta reprezentație ajungeți la cele mai bune rezultate ?

— Cred că la al douăzecilea sau al treizecilea spectacol sînt mai aproape de personaj, aproape de idealul personajului, idealul pentru actor, pentru regizor și, firește, pentru spectatori. După un număr mare de reprezentații, unii actori se plictisesc de rol, eu nu mă plictisesc niciodată...

— Deși demarcările precise sînt uneori hazardate, totuși, vă considerați un actor cerebral sau un spontan, un instinctiv...

Scanned with OKEN Scanner

— Nu cred că există actor spontan, cerebral sau instinctiv ! În ceea ce mă privește, lucrez foarte mult, lucrez riguros la un rol, deși cine mă vede n-ar spune asta. Sînt considerat un actor spontan, dar această spontaneitate se obține prin muncă, nu este nimic improvizat. Intru foarte greu într-un personaj, mă chinuiesc mult la repetiții, dar odată cîștigat un lucru, o stare, încep imediat să mă confund cu starea, cu situația dată de autor... Am scene în care trebuie să omor, să violentez pe cineva, toate acestea se fac în limita rațională, adică bine calculat, foarte exact. Ce imaginez, las în sală celor ce mă privesc. Știu că sînt actori lucizi, care niciodată n-au trac. Nu-mi dau seama cum reușesc ei, cum pot lucra...

— Există și situații cînd actorul se bizuie mai mult pe farmecul personal. Optați pentru acest privilegiu, sau preferați să pătrundeți și altminteri în rol ?

— Pentru ca totul să fie normal, eu învăț să devin om, învăț să devin un personaj, textul îl asimilez pe parcursul repetițiilor. Rămîn însă fidel textului. Se pare că unii mizează pe farmecul personal. Mă interesează să intru în datele personajului de comun acord cu regizorul, cu textul, cu datele omului pe care vreau să-l fac verosimil în fața spectatorului, adică să intru în starea, în relațiile, în felul de a fi al omului respectiv...

— Au fost roluri care nu v-au reușit ? Unele reușite au fost umbrite de anumite imperfecțiuni pe care le-ați sesizat pe traseu sau mai tîrziu ?

— Spre exemplu, la Adam din *Ulciorul sfărîmat*, piesa lui Kleist, am greșit mult începînd cu masca ; mi-am făcut o mască complicată, perucă cu chelie, trebuia să fiu neapărat chel, destul de bătrîn, șchiop... Am lucrat mult și cu atenție, dar spectacolul era montat mai dificil, textul era destul de incomod, un decor și mai incomod ; întîmplarea se vroia realistă, iar decorul s-a făcut abstract, un fel de semn de întrebare vroia să însemne întortocherea unor situații în care era pus personajul. Această tentativă nu ne-a reușit...

— Dar fiecare rol înseamnă și o nouă identitate pentru actor, această varietate conferă și putința unei ample desfășurări sufletești și artistice. Aș zice mai degrabă

Scanned with OKEN Scanner

că într-un număr mare de roluri, avem un număr la fel de mare de Ștefan Iordache cu o notă personală, cu un farmec comun dar ipostaziat diferit...

— Este sigur că dacă reușesc să intru în personaj, cum se spune, nici unul nu va semăna cu altul. Dacă, însă, cum spuneați, fiecare personaj poartă amprenta mea, aici e mai mult de discutat. Repet ce-am mai spus : instrumentul nostru de lucru este omul, adică, altfel spus, sînt eu, corpul meu, înfățișarea mea, vocea mea, ochii mei, felul meu de-a vorbi, felul meu de-a mă mișca, felul meu de-a înțelege viața și omul. Așa fiind, se înțelege că actorul aduce în rol propria sa personalitate, în același timp, însă, cu timpul fiecare actor își capătă felul său de a se exprima în anumite situații. Este normală o reidentificare permanentă. În ce măsură eu sînt sau pot fi mereu altul, asta nu-i treaba mea, nu eu am s-o judec...

— De-a lungul carierei sale, un actor trece printr-o serie de metamorfozări de la paj la june prim, de la acesta la rolurile vîrstei de mijloc. Vîrsta îl pune pe actor în rol, hotărînd nu odată simbioza între personajul creat de dramaturg și actorul pentru care optează regizorul. Cum vedeți trecerea prin aceste etape ?

— Actorul evoluează cu vîrsta și cu anii. E bine să joci un personaj de 18 ani, într-o piesă, la 18 ani, sau un personaj de 30 de ani, la vîrsta respectivă. Sînt situații în care regizorul vede altminteri spectacolul și inversează lucrurile. Eu cred că fiecare rol este o compoziție, orice om diferit de felul tău de-a fi trebuie să-l compui, să devii tu personajul respectiv. Sigur că am jucat și roluri de bătrîni, dar și roluri de tineri. Aceste etape se amestecă. Am jucat la 28—29 de ani un rol cum este acela al regelui prăbușit, Filip al doilea... În acest rol trebuia să fiu rău, nebun, viclean. Dar din fericire, încă nu am trăit evoluția de la personaje tinere pînă la personaje în vîrstă la modul complet.

— Ați realizat multe spectacole de echipă, cum ar fi, spre exemplu, „Iulius Cezar", cu Andrei Șerban. Există părerea că și în astfel de spectacole, sînteți actorul care se detașează, sînteți o prezență aparte...

Scanned with OKEN Scanner

— Este frumos ce spuneți, dar n-am avut intenția asta niciodată. Bucuria mea este mai mare atunci cînd se creează acea armonie, o stare fascinantă care îți dă senzația că ce se întîmplă pe scenă este și adevărat, este și visare, or, asta nu se întîmplă decît atunci cînd toți partenerii merg perfect.

— Un actor trăiește, evident, clipe fericite, aplauzele și ovațiile sînt stimuli și totodată un mod de-a recunoaște o valoare, însă care sînt momentele mai grele ale artei actoricești ?

— Aplauzele și ovațiile fac parte din spectacol, iar publicul este partenerul nostru. Greutăți și satisfacții ? Le-am cuprins oarecum pînă aici. Eu sînt un om obișnuit. Îmi place cînd mă cheamă un prieten să beau un pahar de vin, sau să discutăm. Totul încetează însă cînd am în pregătire un spectacol. În acest moment mă consider intrat într-un cantonament și, de fapt, mereu eu sînt în cantonament...

— Nu vă relaxați, nu vă destindeți ?

— Nu prea am vreme să mă destind. Imediat ce-am ieșit din teatru încerc să uit că am fost pe scenă, dar din păcate nu reușesc. Aproape întotdeauna după un spectacol greu mai joc o dată rolul, chiar stînd în pat, înainte de-a adormi. Retrăiesc momentele din spectacol...

— Aveți, desigur numeroși admiratori și admiratoare. Vă asaltează ?

— Nu prea sînt asaltat de admiratori, pentru că în afara scenei și în afara teatrului nu sînt prea sociabil. Uneori nu văd oamenii pe stradă, de multe ori sînt acuzat că nu răspund la salut sau nu dau bună-ziua. N-o fac intenționat, credeți-mă...

— Cum vă încadrați în relația actor-regizor, care în orice teatru este, dacă-mi dați voie, o fatalitate !

— Îmi place ca regizorul să fie limpede în ceea ce-mi cere. Mă interesează ce vrea să spună despre piesa respectivă, ce sondează, cum, în ce scop. Dacă este un regizor încorsetat de ideile sale doar, și nu primește nimic de la actor, atunci lucrez mai dificil cu el, sau chiar încep să-l evit. Îmi plac deci regizorii care colaborează cu actorii. Începînd cu profesorul meu, cu care am absolvit institutul și care cel puțin mi-a lăsat sen-

Scanned with OKEN Scanner

zația de libertate în mișcare, am continuat fructuos colaborarea cu Sanda Manu, Dinu Cernescu, Cătălina Buzoianu, Andrei Șerban, George Rafael, Mircea Danieliuc...

— Ce preferați : succesul de critică, elogiul inițiatilor sau succesul de public ?

— Cînd eram mai tînăr apreciam succesul de critică. Eram foarte decepționat dacă un critic nu mă aprecia. Dar acum, ca să fiu sincer, cam de vreo opt ani n-am mai citit aproape nici o cronică la spectacolele în care am apărut. La început nu mă interesa deloc dacă vine public în sală sau nu. Mi se părea mereu că joc într-un spectacol înțeles de foarte puțini, cum se zice, de o elită ! Acum cred că spectacolul cu cît atrage un public mai numeros, cu atît este mai bun. Mă interesează ca publicul să fie în sală cît mai numeros, așa cum se întîmplă acum la Teatrul Mic...

— Știu că la piesele în care jucați vine un public numeros. Deci există un sincronism între succesul în fața criticii de specialitate, și acela de public... ?

— Uneori un spectacol criticat de majoritatea criticilor este apreciat de marele public. Mai rar se întîmplă ca acea critică de specialitate și publicul să fie de acord...

— Preferați scena, cinematograful ? Filmul aureolează actorul cu o popularitate întinsă, solicitantă...

— Cred că film poate face mai toată lumea. Nu prea mă interesează popularitatea, mai ales aceea oferită de film sau de spectacol chiar. Nici nu-mi doresc de fapt să fiu un actor popular. Doresc însă să-mi fac cît mai bine meseria și să-i mulțumesc pe oameni...

— Și totuși oamenii văd în actor un om mai puțin obișnuit. Psihologia actorului este mai fascinantă, el trebuie să dezvăluie și să se dezvăluie totodată...

— Mai curînd cred că spectatorul cînd vine la teatru este fascinat de ceea ce se întîmplă pe scenă, de poveste și de decoruri. Mie îmi place să cred că spectatorul este un copil și că teatrul face parte din copilăria omului, omul acceptă această joacă, acceptă o convenție, știe că pe scenă se joacă, este o propunere și nu ceva adevărat, este un vis. În general spectatorul se confundă cu eroul principal, noi lucrăm cu sentimente, ne adresăm minții dar și inimii, nu înfățișăm niște momente în general, ci

Scanned with OKEN Scanner

niște momente speciale, esențiale ale existenței umane. Credeți-mă însă că nici eu n-am înțeles prea bine de ce un spectator este fascinat de-un actor...

— Teatrul Mic, așa cum se prezintă el sub noua direcție, a devenit un teatru mare. Cum colaborați cu Dinu Săraru ?

— Dacă Teatrul Mic a devenit ceea ce este acum, asta se datorează în cea mai mare măsură lui Dinu Săraru. El n-a venit acum în teatru. A fost critic de teatru — și este —, s-a ocupat la televiziune de teatru, este obsedat de teatru, pasionat... are un anume instinct al teatrului. În clipa cînd a fost numit director, a încercat și a reușit ! A reușit să instituie un nou sistem de lucru în teatru, adică să se muncească foarte serios. De aceea am și optat pentru acest teatru. Am mai optat și pentru că Dinu Săraru a ales un repertoriu deosebit, și-a alcătuit o echipă remarcabilă, la noi în teatru nu există vedete... sau, altfel spus, vedetele sînt integrate în colectiv !

— Din perioada cînd ați jucat la Nottara, ce amintiri păstrați ?

— A fost o perioadă foarte importantă pentru evoluția mea. Acolo am debutat, acolo am crescut ca actor. Îmi aduc aminte de foarte mulți parteneri, dar, ce-i ciudat, îmi amintesc mai mult de regizorul George Rafael, care era foarte pretențios, un bun cunoscător al limbii, un regizor care lucra foarte serios cu actorul. Firește, mi-aduc aminte și de parteneri. Am avut bucuria să joc, cînd am debutat, cu Natașa Alexandra. Îmi aduc aminte de George Constantin, de Val Săndulescu, de George Trestian, de Migri Avram Nicolau care a jucat un rol foarte important în cariera mea, de la dînsa am învățat să fiu punctual, să vin cu două ore înainte de spectacol. De Gilda Marinescu îmi amintesc. Fiecare dintre ei reprezenta o personalitate. În film, de asemenea, am avut parteneri remarcabili : Ciubotărașu, Calboreanu, Fory Etterle, Măruță... Am lucrat împreună cu Marga Barbu, am jucat cu ea vreo două sau trei spectacole. Marga Barbu venea în teatru cu multe date din film, cu un foarte mare firesc. Cît privește pe George Constantin, el este un monument în teatru. M-a impre-

Scanned with OKEN Scanner

sionat la el absolut totul, este actorul care poate să joace orice, disponibil pentru orice...

— De ce-ați plecat de la Nottara ?

— N-am plecat supărat, dimpotrivă. Cu vremea am ajuns să-mi dau seama că e necesar să-mi împrospătez gîndirea despre teatru, or, asta puteam s-o fac numai schimbîndu-mi partenerii. Cred că eram puțin în pericolul de-a mă plafona, de a-mi repeta mijloacele de expresie, și am decis să-mi schimb climatul. Sigur că am fost atras și de programul lui Dinu Săraru în teatrul lui și de aceea am plecat la Teatrul Mic. Mai întîi am jucat ca invitat acolo, în *Emigranții,* iar după aceea m-am transferat. Trebuie să spun însă că și Horia Lovinescu a jucat un rol important în cariera mea, dumnealui mi-a urmărit evoluția și a avut mereu mare încredere în mine, m-a ajutat să joc...

— Schimbînd partenerii, precum spuneați mai înainte, din motive de regenerare a mijloacelor de expresie, acum, la Teatrul Mic, care dintre ei vă sînt mai apropiați ?

— Mă înțeleg foarte bine cam cu toată lumea din Teatrul Mic. Este o trupă foarte interesantă. Trebuie să încep cu Mitică Popescu, cu care am lucrat primul rol la Teatrul Mic, în *Emigranții,* am jucat cu Vali Seciu în Pirandello, cu Carmen Galin, cu Leopoldina Bălănuță... cu actorii tineri sau foarte tineri Dan Condurache, George Visu, Mihai Dinvale, Dinu Manolache — aceștia aduc prospețime, spontaneitate, dorința de muncă... De fapt este obsesia directorului Dinu Săraru de-a face totul cu oameni tineri, probabil ați observat că și regizorii și scenografii sînt tineri...

— A existat o generație de aur în teatrul nostru, de n-ar fi să-i pomenim doar pe cîțiva din această generație : Bălțățeanu, Mihai Popescu, Calboreanu, Vraca, Elvira Godeanu... O puteți compara cu generația de astăzi ? Vreau să întreb dacă aceasta o continuă pe cealaltă, dacă este o continuare a aceleia...

— Cu greu se poate face comparație între aceste generații. Erau cei pomeniți și alții foarte mari actori. I-am văzut pe Calboreanu, pe Elvira Godeanu, pe Vraca, însă fiecare generație își are vîrfurile ei, își are epoca

ei și felul ei de-a face teatru. Dacă ne deosebim prin ceva, atunci este felul nostru de-a privi teatrul acum, în prezent. Dacă ne putem lăuda cu ceva, atunci trebuie să reținem că sîntem un popor foarte talentat în teatru, iar asta este extraordinar.

— Eu cred că avem o bogăție artistică cum n-am avut niciodată în România. Sînt mulți mari actori la teatrele principale din București, desigur cei mai mulți la Teatrul Național. Cred că distribuirea rolurilor este o problemă grea tocmai pentru că-s multe mari talente.

— Nu știu dacă atunci sau acum am avut sau avem o generație de aur, fiecare generație înseamnă ceva, reprezintă ceva. O generație se constituie și prin public, acest public, astăzi, este mult mai evoluat ca în trecut, mult mai exigent, printre altele și datorită acestei bogății artistice de care dispune poporul nostru. E mai greu să faci astăzi teatru decît înainte, pentru că este cinematograful care te concurează, televiziunea care te concurează, este sportul care de asemenea te concurează. Publicul participă la toate acestea, iar tu, actor, trebuie să ții seama de acest fapt de viață...

— V-aș întreba care credeți că sînt cei mai talentați actori din contemporaneitate ?

— Talent avem toți. Am să dau cîteva nume care-mi vin acum în minte, firește, fără pretenția de-a epuiza lista lor și fără să-i repet pe cei despre care am mai vorbit : Gheorghe Dinică, Marin Moraru, Victor Rebengiuc, Petre Gheorghiu, Ogășanu, Albulescu, Olga Tudorache, Gina Patrichi, Silvia Popovici...

— În ce direcție, spre ce roluri vă îndreptați acum ? Pun această întrebare întrucît pînă acum ați jucat în toate : repertoriu shakespearean, repertoriu clasic, în piese moderne, în film, ați abordat și muzicalul...

— Nu pot avea o certitudine, o reprezentare exactă a viitorului meu artistic. Dacă mă întrebați ce preferințe am, vă pot răspunde că nu am nici una. În general m-am ferit să joc în piese care nu-mi spuneau mai nimic, care mi se părea mie că nu înseamnă mai nimic...

— O să vă îndreptați spre film ocolind o vreme scena ?

Scanned with OKEN Scanner

— Ce-am făcut pînă acum în cinematografie cred că este suficient. Pot să fac orice, dar asta nu depinde de mine, nu mă duc eu să mă ofer cinematografiei, ci numai dacă aceasta mă solicită. Depinde de ce anume mi se oferă, depinde de scenarii, depinde de regizori... De fapt nu cred că cinematografia noastră s-a ridicat la nivelul teatrului românesc. Și scenariile noastre, după părerea mea, sînt încă departe de ce ar trebui să fie, de ce se cere de către conducerea noastră superioară de partid. Filmul ar trebui să reprezinte ce se întîmplă la noi acuma, ce se întîmplă în viață, vorba lui Dinu Săraru : „Nu tot ce se întîmplă la noi este o nuntă, o horă", o bucurie permanentă, te izbești de greutăți, te izbești de multe obstacole, de oameni care încă nu înțeleg să muncească, care nu înțeleg ce se întîmplă acuma... Toate acestea apar puțin în scenarii, în piesele de teatru...

Aprilie 1981

Scanned with OKEN Scanner

IORGU IORDAN

Notă autobiografică

M-am născut la 29 septembrie (11 octombrie) 1888 în orașul Tecuci. Părinții mei au fost analfabeți. Tata muncea ca grădinar legumicultor cu o retribuție destul de bună, grație vredniciei sale deosebite. De aceea a putut crește, cu ajutorul foarte temeinic al mamei, nu mai puțin vrednică, pe cei zece copii ai lor. (Doi au murit de mici, ceilalți au ajuns maturi și, cei mai mulți, vîrstnici și foarte vîrstnici.)

Avînd gimnaziu în orașul meu natal, am putut urma, fără greutăți, primele patru clase ale liceului de pe vremuri. Cursul superior l-am făcut la Liceul Internat din Iași, ca bursier. Peste tot m-am bucurat de sprijinul moral, cîteodată și material al fratelui meu Niculai, care era învățător. Liceul amintit era cea mai bună școală secundară a țării, înființat anume pentru a crește „elite", intelectuali, ceea ce, în general, a izbutit, nu cum s-ar fi cuvenit, poate. Am primit acolo și educație politică în sens democratic, datorită atmosferei care domnea în liceu. (Majoritatea elevilor erau bursieri și mai toți fii de țărani, mai exact spus copii de la țară.) Atmosfera aceasta o creau, în mare măsură, nu prin... propagandă, ci prin simpla lor prezență, G. Ibrăileanu și alți profesori, legați spiritual de revista *Viața românească*.

La Universitate, am urmat Literele (ca bursier) și Dreptul, pe care l-am terminat respectiv în 1911 și 1912. M-am bucurat, din plin, de aprecierea celor

Scanned with OKEN Scanner

mai buni profesori din vremea aceea ai Facultății de Litere : Al. Philippide, G. Ibrăileanu și Traian Bratu (acesta germanist). Între 1911 și 1913 am funcționat, ca profesor suplinitor, în învățământul secundar, din 1914 pînă în 1927, ca titular la Iași.

În 1921—1922 am făcut studii de specialitate (Filologie spaniolă) la Bonn, în semestrul de vară 1923, la Berlin, în 1925 la Paris. Între timp am publicat, în reviste românești și străine, lucrări de specialitate, chiar și două cărți : *Diftongarea lui e și o accentuați în pozițiile ă, a* (Iași, 1921) și *Rumänische Toponomastik*, Bonn-Leipzig 1924, 1926.

În iulie 1927 am fost numit profesor titular la catedra de Filologie romanică a Universității din Iași. Șapte ani mai tîrziu, după moartea lui Al. Philippide, am trecut la catedra de Lingvistică românească, pe care o avusese el. La Iași am lucrat ca profesor universitar pînă în 1946, cînd am fost transferat la București, unde mi-am desfășurat activitatea didactică în sens strict pînă în 1972 (pînă în 1962, ca profesor activ, după aceea ca profesor consultant).

Titluri academice în sens larg

Doctor în Litere (Iași, 1919), doctor honoris causa al Universităților din Berlin, Montpellier, Iași, Gand și Roma ; membru al Academiei Române (1934, corespondent ; 1945, titular), membru corespondent al Academiilor din Leipzig-Berlin, Viena și München.

Am fost vice-președinte al Academiei Române (1956—1966), director al Institutului de Lingvistică (1949—1952, 1958—1970), decan al Facultății de Litere București (1947—1950), al Facultății de Filologie (1956—1957), rector al Universității din București (1957—1958), ambasador al României în U.R.S.S. (1945—1947), președinte, apoi vice-președinte al Comisiei naționale pentru UNESCO (1956—1957, 1958—1968).

Scanned with OKEN Scanner

Lucrări principale

Lingvistică romanică : *Lingvistică romanică. Evoluție, Curente, Metode.*

Limba română contemporană : *Limba română actuală. O gramatică a greșelilor, Limba română contemporană, Structura morfologică a limbii române* (în colaborare).

Stilistică : *Stilistica limbii române.*

Toponimie : *Toponimia românească.*

Redactor responsabil la *Dicționarul limbii române*, seria nouă.

Memorii, vol. I, II și III

Scanned with OKEN Scanner

SÎNT CATEGORIC ÎMPOTRIVA AVENTURII ÎN VIAȚĂ ȘI ÎN ȘTIINȚĂ

— Sînteți autorul uneor cercetări fundamentale în domeniul filologiei. Studiile dumneavoastră publicate pe această temă ocupă un întreg raft de bibliotecă. În același timp sînteți autorul, ca să spun așa, al unor numeroase generații de studenți pe care le-ați format ca dascăl de-a lungul anilor în care ați slujit cu autoritate catedra universitară. Mă gîndesc la faptul că ați fost atît de mult implicat în viața intelectuală a tinerilor, încît asta v-a menținut în permanență aproape de vîrsta tinereții și chiar de spontaneitatea adolescenței. Ce vă amintiți din perioada copilăriei ? A avut ea un rol însemnat în desăvîrșirea dumneavoastră intelectuală ?

— Fără nici o îndoială. Mă număr într-adevăr printre cei care au nostalgia copilăriei. Sînt necesare însă unele precizări. Am fost ce se cheamă un copil activ și echilibrat. De aceea și amintirile mele se leagă strîns de aceste calificative. Ca elev, mai cu seamă după orele de curs, citeam foarte mult. Inițial aceasta a fost pasiunea mea principală. Totodată mă și jucam mult. Nevoia de alternanță izvora, cred eu, dintr-o însușire fiziologică : sănătatea foarte bună cu care am venit pe lume !

— Sub aceste auspicii v-ați continuat apoi studiile ?

— În multe privințe, da. Ca elev de liceu, pe măsură ce promovam din clasă în clasă activitatea mea a căpătat forme tot mai concrete, mai organizate și s-a dezvoltat odată cu anii, cu preocupările, cu ocupațiile mele. Acest curs de viață n-a cunoscut hiatus-uri pe măsură ce înaintam în viață. Și în momentul de față sînt aproape la fel de activ ca în tinerețe. Firește, astăzi nu mai am elanurile

Scanned with OKEN Scanner

vîrstei dintîi, nu mai am forțele pe care le-am avut cîndva. Pentru că mi se recomandă cel puțin două ore pe zi de mers pe jos și pauze destul de lungi după ceasurile de muncă, trebuie să ies uneori din ritmul trudei mele obișnuite. Și asta mă neliniștește sau, cel puțin, mă stînjenește...

— Înțeleg deci că munca dumneavoastră a fost în mod constant răsplătită cu satisfacții. Este desigur un factor important, acela de a primi o răsplată justă pentru efortul pe care îl depui. În același timp este firesc să nu aștepți numai bucurii într-o viață îndelungată de trudă, să înfrunți adeseori ingratitudinea sau pur și simplu neînțelegerea. Vă rog să-mi spuneți cum ați primit aceste insatisfacții ?

— Orice activitate omenească presupune un salt în dublu sens : cantitativ și calitativ. Satisfacția muncii nu poate fi reală și n-are cum spori decît pe măsură ce sporește activitatea însăși. Dar nu-mi aduc aminte ca satisfacția, sau opusul ei, insatisfacția să fi avut asupra mea o influență importantă. S-a întîmplat mai degrabă altfel. Contactul cu elevii și apoi cu studenții mei, cu un mediu mereu tînăr, dinamic și activ, mi-a susținut totdeauna entuziasmul necesar muncii, iar constatarea că truda mea dă în general rezultate a fost pentru mine un izvor continuu de mulțumire. Satisfacția mea a izvorît și din activitatea științifică în care am perseverat ani și ani. Lucrările mele au fost apreciate de către specialiști români și străini, înainte de toate pentru rigoarea și seriozitatea lor. Această satisfacție se leagă și ea foarte strîns de desfășurarea firească a muncii.

— De-a lungul activității dumneavoastră de multe decenii, ați avut totuși și perioade mai dificile, fie și de oboseală, de randament mai mic. Vă întreb astfel pentru a nu se crea impresia, poate nefirească, de concordanță absolută între idealuri și puterea de muncă...

— Vă voi dezamăgi, dar perioade fie și de oboseală, cum spuneați, n-am avut niciodată, adică nu le-am cunoscut. Este adevărat însă că au apărut alte aspecte. În timpul regimului fascist (1940—1944) condițiile n-au fost deloc favorabile pentru munca mea obișnuită. Dar nu numai eu am avut de suferit. De aceea cine urmărește

Scanned with OKEN Scanner

bibliografia lucrărilor mele din această perioadă, constată cu uşurinţă că este mai săracă decît în alte epoci. Bineînţeles, cauza acestei slabe activităţi n-a fost slăbirea nevoii mele interioare de activitate, ci condiţiile exterioare care mă împiedicau să fiu activ, care îmi frînau elanurile, munca.

— Desigur că n-aţi fost indiferent faţă de viaţa politică şi socială. Întrebarea mea însă doreşte să se oprească doar la faptul dacă aţi simţit sau nu nevoia unui anturaj de muncă şi de viaţă agreabil...

— Normal, am simţit totdeauna nevoia unui anturaj interesant şi atrăgător. Asta atît fizic, cît şi psihic. Dar anturajul ţine uneori şi de întîmplare, nu numai de voinţa noastră. N-am avut totdeauna ceea ce se cheamă un anturaj, la început din pricina condiţiilor materiale modeste ale părinţilor mei. De îndată ce împrejurările mi-au îngăduit însă să-mi satisfac această nevoie, mai întîi ca student cu bursă individuală, iar mai tîrziu ca profesor în învăţămîntul de cultură generală, nevoia aceasta a fost satisfăcută, aş putea spune în întregime sau aproape. Iată deci că în ce mă priveşte anturajul meu din tinereţe era condiţionat, în mod aparent ciudat, de situaţia materială, fapt ce poate să le pară multora, astăzi, de necrezut!

De asemenea mi-a plăcut şi m-a stimulat în mare măsură anturajul psihic de care m-am putut bucura pe deplin abia după căsătorie, în 1914. Pînă atunci am fost un solitar, un izolat. Mă întîlneam, firesţe, zilnic cu prieteni, cu colegi, dar numai întîmplător la cursuri, pe stradă etc. Cînd eram invitat în vreo familie mă simţeam stingherit. Nu m-am apropiat niciodată orbeşte de oameni pe care nu-i cunoşteam. Prin căsătorie însă, am găsit această satisfacţie a anturajului. Soţia mea a făcut tot ce-a putut ca să mă ajute, să-mi fie tovarăş de viaţă, prietenă, sfătuitoare, să-mi creeze mediul favorabil activităţii mele. Pot spune că lucrările realizate de mine pînă în 1961, cînd ea s-a prăpădit, sînt într-o anumită măsură produsul colaborării. Desigur, nu e vorba de coautor, ci de faptul că — mai cu seamă pentru perioadele grele cînd eram supravegheat, urmărit ca antifascist şi, pe urmă, suspendat din învăţămînt — ea, plină de

Scanned with OKEN Scanner

curaj și devotament, m-a sprijinit și m-a făcut să simt mai puțin efectele presiunilor din afară. Ea a reprezentat pentru mine un punct de referință afectivă, de stabilitate și ordine în viața psihică și chiar în cea materială...

— Se spune, uneori, despre oamenii de știință că sînt distrați, nu prea ordonați. Sînteți un astfel de om ?

— Nu, nu sînt deloc un asemenea om ! Mi-a plăcut totdeauna ordinea, disciplina și curățenia. Această nevoie a sporit cu vremea și a putut fi satisfăcută pe deplin în momentul cînd mi-au permis împrejurările. După căsătorie, avînd o locuință confortabilă, se înțelege că satisfacția acestei nevoi a devenit posibilă în întregimea ei. Să nu se creadă însă că mă gîndesc numai la aspectul exterior al problemei. N-aș vrea să se vadă în afirmațiile precedente simple gusturi de gospodar. Cînd mă refer la ordine și la curățenie, dau acestor noțiuni un sens foarte larg, în care intervin, în primul rînd, starea sufletească, bucuria căminului și a înțelegerii cu tovarășa de viață.

Am fost și sînt un om meticulos, continui să fiu, în această privință, poate chiar pedant. Unii prieteni și cunoscuți mă credeau puțintel maniac. Lor li se părea exagerată nevoia mea de ordine, de disciplină. Pentru mine, ordinea și disciplina sînt o condiție exterioară absolut necesară unei vieți productive cu adevărat.

— Considerația și respectul v-au preocupat în chip special ?

— Am ținut, evident, totdeauna să fiu un om respectat pentru că și eu am avut totdeauna respect față de oameni. Se înțelege că i-am respectat în mod deosebit pe oamenii despre care am fost convins că merită un plus de respect. Nu vreau să spun prin asta că am împărțit oamenii în respectați și în ceilalți, mai puțin respectați. Asta ar fi o enormitate — referindu-mă, normal, la colectivitatea în care am fost integrat, la oamenii cu care m-am întîlnit zi de zi. Nu-mi amintesc să fi arătat cuiva, fără temeiuri foarte serioase, disprețul meu. Am considerat însă totdeauna respectul ca pe o răsplată de ordin moral față de alții și am cerut același lucru și de la ceilalți față de mine. M-am străduit ca munca mea,

Scanned with OKEN Scanner

atitudinea mea să fie corecte, ca să poată fi respectate de semenii mei...

— Și totuși, uneori ați fost defăimat. Cum ați reacționat în acest caz extrem ?

— În nici un fel ! În cazuri grave, interveneam cu un răspuns. Infamiile și acuzațiile de rea credință apăreau numai în gazetele de dreapta înainte de al doilea război mondial. Chiar după interzicerea mișcării antifasciste trimiteam la gazeta respectivă un răspuns în care demonstram că lucrurile nu stăteau așa cum fuseseră prezentate, adică mă apăram cu argumente, înlăturînd în felul acesta inepția și obligînd pe autorii de inepții să mediteze. În ședințele consiliului de facultate sau în reuniuni, dacă se iveau situații asemănătoare, reacționam în același fel...

— Răspunsurile pe care le trimiteați gazetelor de dreapta, de pildă, erau publicate ?

— De cele mai multe ori, nu. De aceea mă adresam gazetelor de stînga, mai ales „Adevărului" condus multă vreme de C. Mille, după care a devenit proprietatea unei societăți anonime, rămînînd însă tot democrat.

— Ați fost un om ambițios ? Ambiția în sine a jucat un rol important în viața și activitatea dumneavoastră ?

— Ambiție am avut totdeauna. Cred că fără ambiție nu se realizează nimic temeinic. Este vorba de ambiția care te îndeamnă să lucrezi serios, să ai un scop înalt, care să servească în primul rînd altora, colectivității în mijlocul căreia trăiești, nu ție însuți. Această ambiție m-a ajutat să dobîndesc cu timpul o poziție căreia i-aș spune intelectuală (nu socială sau politică), ajutat, bineînțeles, de anumite calități pe care am căutat mereu să le dezvolt. Un ideal de această natură nu se poate atinge decît într-un singur chip : prin muncă perseverentă. În privința aceasta am fost totdeauna un mare muncitor, răbdător și tenace. Munca nu m-a plictisit nici atunci cînd a trebuit să fac unele lucruri care nu mă atrăgeau prea mult. Îmi place și mi-a plăcut munca prin ea însăși. Ambiția s-a întîlnit cu răbdarea. Răbdarea am moștenit-o, nu în sensul că m-am născut cu ea — căci nu se naște nimeni perseverent și răbdător ! — ci în sensul că am avut exemplul părinților mei, în primul rînd al mamei

Scanned with OKEN Scanner

mele, care mi-a fost mai apropiată, întrucît pînă la adolescență nu m-am despărțit nici un moment de dînsa. Tatăl meu lucra mai tot anul departe de casă. Așa se explică, între altele, că nu mi-am pierdut niciodată curajul, nici cînd era, poate cazul.

— Vă place neprevăzutul, iubiți experiențele, aventura ?

— Experiențele în știință sînt necesare. Neprevăzutul poate fi pasionant. Am fost însă și sînt și astăzi inamicul aventurii, chiar și atunci cînd aceasta sfîrșește bine. Nu admir în mod special pe oamenii care ajung la rezultate remarcabile pornind de la o aventură. Mă refer la aventură în toate sensurile și în primul rînd la aventura științifică. Evident, eu dau cuvîntului aventură un sens special, unul mai mult defavorabil pe care îl are oricum.

Se înțelege însă că lucrurile se schimbă atunci cînd este vorba de cunoaștere. A cunoaște, de pildă, o țară îndepărtată este tot o „aventură", dar de o natură cu totul diferită. În sensul acesta m-am aventurat mult în călătorii. Una dintre cele mai interesante a fost în America latină, pe care am vizitat-o parțial, în cîteva rînduri. Dacă astfel de întîmplări sînt aventură — și ele pot fi numite așa ! — se înțelege că admit aventura care, de data aceasta, însemnează sete de cunoaștere, însemnează experiență de viață.

Noiembrie 1977

Scanned with OKEN Scanner

CEZAR LĂZĂRESCU

S-a născut la 3 octombrie 1923, în București.

„De mic am avut unele înclinații spre desen și pictură, înclinații moștenite de la mama mea, care era pictoriță și la rîndul ei le moștenise de la bunica, fostă profesoară de desen la Belle Arte. Înclinația aceasta îmi producea atunci și a continuat să-mi producă, tot restul vieții, cele mai mari satisfacții."

A urmat liceul la Gheorghe Lazăr în București și studiile superioare la Institutul de arhitectură Ion Mincu, absolvindu-l cu calificativul „Magna cum laudae" și încheindu-l cu o specializare în urbanism.

Imediat după terminarea școlii s-a încadrat în primul institut de proiectare înființat la noi în țară, lucrînd la Hunedoara, Călan și în regiunea minieră Baia Mare. Timp îndelungat a proiectat construcții pe Litoralul Mării Negre, apoi a revenit în București la Institutul de construcții și sistematizare unde a condus proiecte de sistematizare sau de investiții în diverse orașe ale țării : ansambluri hoteliere pe litoral, case de oaspeți, vile, clădirea aerogării din cadrul Aeroportului internațional Otopeni, Sala sporturilor (sala polivalentă pentru diverse sporturi și spectacole, cu patinoar artificial, cu o capacitate de 12 000 locuri).

În ultimii ani a participat, în cadrul relațiilor noastre cu alte țări, la proiectarea unor construcții importante în China, Sudan și Liberia (Ambasada Republicii Socialiste România de la Pekin, clădirea

Scanned with OKEN Scanner

Parlamentului din Sudan-Khartoum, case guvernamentale în Liberia).

Din 1949 și pînă în prezent a activat în învățămîntul superior de arhitectură.

Este autor al unui mare număr de articole și comunicări, precum și al unor importante lucrări de sinteză : *Proiectarea și construcția orașelor, Construcții hoteliere, Arhitectura românească în imagini, Arhitectura contemporană din România, Urbanismul în România.*

A fost distins cu ordine și medalii ale Republicii Socialiste România și cu Premiul de Stat (1960), pentru lucrările Litoralului. În 1969 a obținut titlul de doctor în arhitectură, iar în anul 1972 i s-a acordat titlul de Profesor universitar emerit.

Din 1971 este președintele Uniunii Arhitecților din România și, din același an, este rector al Institutului de arhitectură Ion Mincu din București. Face parte din Comitetul de conducere al Uniunii Internaționale a Arhitecților cu sediul la Paris. A participat, în calitate de reprezentant sau expert al acestui organism, la diverse jurii sau conferințe internaționale de specialitate.

Scanned with OKEN Scanner

A PROIECTA ÎN ARHITECTURĂ ÎNSEAMNĂ A ORGANIZA UN SPAȚIU CORESPUNZĂTOR FUNCȚIEI CĂRUIA ÎI ESTE DESTINAT

— Ca rector al unui important institut de învățămînt superior, dirijați eforturile profesorilor, asistenților și studenților care s-au dedicat arhitecturii. În acest sens, cum vedeți fructificîndu-se triada învățămînt-cercetare-producție, de altfel fundamentală pentru sarcinile ce se pun arhitecților în prezent și în perspectivă...

— Aș putea afirma de la început că întrebarea dumnevoastră își găsește un răspuns ușor de dat în cazul institutului de Arhitectură. Și am să explic de ce. Întîi, pentru că toți studenții care vin la institutul nostru sînt animați de o dorință puternică de a deveni arhitecți, de o pasiune pentru această meserie pe care de fapt încă nu o cunosc, dar în care intuiesc aportul pe care îl pot aduce la dezvoltarea societății noastre, la materializarea cadrului de viață și la înfrumusețarea lui. Nu există nici un student care să fi intrat în școala noastră pentru că nu a reușit în altă parte. Dimpotrivă, o bună parte din studenți au încercat doi sau chiar trei ani consecutiv reușita la examenul de admitere, fără să se gîndească nici un moment la o altă posibilitate de abordare a unei profesiuni. Cu asemenea studenți, activitatea didactică se desfășoară în condiții deosebit de bune.

Pe de altă parte, procesul de învățămînt în Institutul de Arhitectură se deosebește de multe institute de învățămînt superior de la noi din țară și de multe instituții de învățămînt de arhitectură din străinătate, prin caracterul lui științific, realist și practic. Din bugetul total al orelor alocate pentru formația viitorului profesionist, circa 60% reprezintă activitate practică, concretă. Nu

Scanned with OKEN Scanner

mă refer la aplicații, la cursuri sau seminarii, ci la faptul că meseria de arhitect propriu-zisă se învață printr-o elaborare continuă de studii și proiecte, care, în cea mai mare parte, se încadrează în realitățile țării noastre. Desigur că eșalonarea tematicii acestor proiecte corespunde procesului evolutiv de acumulare de cunoștințe și de formare a capacității de sintetizare a lor, dar fiecare exercițiu în parte nu este cu nimic deosebit de rezolvarea concretă a temei respective în producție. Prin aceasta vreau să subliniez că însăși natura învățămîntului îl face ca el să fie strîns legat cu producția, și de aceea recentele orientări ale învățămîntului superior din țara noastră, în formularea triadei la care vă refereați, învățămînt-cercetare-producție, ne-au găsit în situația de a perfecționa un program și un plan de învățămînt deja existent.

A proiecta în arhitectură înseamnă, în primul rînd, a organiza un spațiu corespunzător funcției căruia îi este destinat și de aceea pregătirea studenților începe cu însăși înțelegerea funcției respective. Abia după perfecta rezolvare a primului aspect, construcția cu arhitectura respectivă se mulează cît se poate de organic. Expresia imaginii exterioare a acestei construcții, care, din păcate, este considerată de marele public ca singura valență a arhitecturii, este în primul rînd un rezultat al unui proces interior de organizare și a unor tehnologii de materializare. Desigur că valențele artistice ale profesiunii noastre își spun cu greutate cuvîntul, în cadrul culturii specifice fiecărui popor.

— Pentru a deplasa discuția într-un registru mai intim, v-aș solicita cîteva aspecte ce țin de copilărie și tinerețe. În ce măsură personalitatea dumneavoastră se datorește primelor vîrste ?

— Nu aș putea spune că îmi aduc aminte cu claritate de anii copilăriei, și vîrsta mea explică această situație ; dar pot să reînviu anii tinereții, și aceasta în primul rînd prin prima mea amintire de arhitect, sau mai bine zis de viitor arhitect, pentru că eram în vacanță, după primul an de facultate, și îmi desfășuram practica pe un șantier de construcție din apropierea orașului Tîrgoviște. Cei care m-au primit nu știau prea bine în ce

Scanned with OKEN Scanner

an sînt ; de fapt, nici nu-i interesau. Ei primeau un tînăr ce se pregătea să fie arhitect și aveau nevoie de munca lui pe șantier. Din primele contacte cu muncitorii, mi-am dat seama că nu știu nimic, mai ales cu modul de formare relativ academic, specific învățămîntului din acea perioadă. Învățasem deja să vorbesc frumos despre arhitectură, dar ceea ce aveam nevoie pe șantier era cu totul altceva și despre asta nu știam mare lucru. M-am reîntors în aceeași zi în București și am cumpărat de la librării cîteva mici cărți de specialitate : cartea dulgherului, a tîmplarului, a tinichigiului, a zidarului... pe care timp de aproape o săptămînă le-am învățat pe de rost și, de abia cu acest nou bagaj de cunoștințe, am avut totuși curajul să mă duc din nou pe șantier. Aceasta este o primă amintire, dar ea cred că mi-a marcat într-un fel întreaga formație, în sensul că încă de atunci mi-am format convingerea că un proiect de arhitectură, oricît de frumos ar fi, este doar o fază intermediară în realizarea unei clădiri. El nu este un scop în sine, ci un mijloc de a realiza ceva. Rezultatul muncii noastre este calitatea edificiului pe care îl construim.

Astăzi, cred că am avut o mare șansă prin aceea că atunci am lucrat neîntrerupt pe șantiere și de aceea aș îndrăzni să le-o doresc tuturor celor care se formează în meseria de arhitect.

— Ce atitudine aveți față de propriile dumneavoastră nemulțumiri ? Cum răspundeți neliniștii care definește pe orice artist și constructor. Dați curs îndoielilor dumneavoastră, sau căutați să le atenuați, liniștindu-vă ? Mă gîndesc la faptul că într-o viață de creație cum este cea a dumneavoastră în mod firesc apar și perioade de îndoială. Vă rog să arătați cum depășiți aceste perioade, ce rol joacă ele în desăvîrșirea proiectelor și în realizarea aspirațiilor dumneavoastră artistice și constructive...

— Eu aș răstălmăci întrebarea dumneavoastră, răspunzîndu-vă că niciodată nu am fost pe deplin mulțumit de ceea ce am făcut. Și aceasta nu în sensul literar al cuvîntului și nici în sensul obișnuit, etalînd o modestie, cîteodată falsă. Pentru mine, acest sentiment avea o cauză mult mai concretă. În realizarea unei construcții, care trebuie să se încadreze într-o sumă fixă și într-un ter-

Scanned with OKEN Scanner

men dat, există o riguroasă planificare a unor etape. Pe de o parte, cele două elemente restrictive pe care le-am enunțat mai sus îți dau de la început senzația că nu poți să faci chiar tot ce ai vrea. Pe de altă parte, etapizarea fazelor de realizare îți alocă un timp mai scurt decît cel care l-ai fi dorit pentru gîndirea ta creatoare. Am studiat împreună cu colegii cu care am lucrat tot mereu, ca să găsim soluțiile cele mai bune în timpul afectat. Am fost însă convinși totdeauna că dacă am fi avut mai mult timp, sau am fi fost mai bine pregătiți, rezultatul final ar fi fost mai bun.

Desigur că această convingere mi-a explicat în dialogul cu mine însumi de ce o lucrare arată cum arată, dar nu m-a și mulțumit, fiind conștient încă pe parcursul realizării de îmbunătățirile ce puteau fi aduse. Cred însă că uneori este mai important să se realizeze o lucrare, decît să se aștepte găsirea unor soluții optime, care cîteodată nu vin. De aceea, aș spune că perioade dificile am avut tot mereu de cînd lucrez și cred că este un aspect specific profesiei noastre. Cel mai dificil, însă, a fost începutul perioadei de lucru pe litoral, de care am mai vorbit înainte, cînd realizările de acolo încercau să deschidă un drum nou arhitecturii noastre, diferit de cel pe care îl reprezenta practica curentă în perioada respectivă, drum pe care s-a înscris toată creația noastră ulterioară, într-un continuu progres.

— Care sînt satisfacțiile pe care vi le dă arhitectura, și ce nemulțumiri v-a procurat de-a lungul anilor ?

— Meseria noastră se adresează direct societății prin produsul ei. Un produs care vrea să contribuie la ridicarea nivelului de viață al oamenilor și la înfrumusețarea ei, și ori de cîte ori reușim satisfacția este evidentă.

Dar aș putea spune că pentru mine această satisfacție nu se referă în primul rînd la aspectul vizual al creației de arhitectură, ci la spațiul și cadrul uman pe care le creează. Am să dau un exemplu : la începutul profesiunii mele, am lucrat cîtva timp în regiunea extracțiilor de metale neferoase de la Baia Mare. Am fost trimis să proiectez acolo cîteva mici colonii muncitorești, într-o regiune în care dezvoltarea extracției era vertiginoasă și care era lipsită, în acea vreme, de legături și căi de

Scanned with OKEN Scanner

acces. A fost, cred, cea mai mare satisfacție profesională a mea, cînd terminînd seria acestor proiecte și revenind în locul de plecare, am regăsit pe acele terenuri virgine o viață palpitîndă, oamenii trăind, mergînd la mine, întorcîndu-se acasă, mergînd la magazinele alimentare sau la școală, exact așa cum îmi imaginasem în acele planuri.

— Ce tendințe noi se conturează în urbanistică ?

— Desigur că, dacă considerăm urbanistica, sau mai bine zis sistematizarea orașelor, o știință, există numeroase principii, tendințe, formulări, ca în orice știință care se adresează atît prezentului cît mai ales viitorului. Răsfoind cărțile și lucrările de specialitate, găsim tot felul de idei care încearcă să ne convingă că ele reprezintă formulele noilor orașe. Toate pornesc de la constatarea unor deficiențe actuale ; într-o anumită perioadă, circulația vehiculelor reprezenta cel mai mare pericol pentru viața orașelor și de aceea au apărut fel de fel de formulări în care acestea erau scoase din oraș sau rezolvate pe niveluri diferite. Astfel de previziuni au apărut de aproape o jumătate de secol și, în mare parte, ele s-au rezolvat în formule diferite de cele ale previziunilor respective. Lipsa terenului corespunzător și dificultățile complexelor echipări tehnice de care are nevoie un oraș au dus la viziuni de concentrări excesive, unele chiar apocaliptice atît ca formulă spațială cît și ca titluri — unele se numeau Babel I și Babel II, în amintirea legendarului Turn Babel. Poluarea excesivă în unele cazuri a mediului înconjurător a făcut pe unii, în speță japonezi, să împingă cu insistență studiile dezvoltării unor orașe subacvatice.

— Creativitatea în arhitectură are anumite particularități față de alte tipuri de creativitate. Care ar fi acestea ?

— Desigur că are, prin însăși natura ei. Componenta materială a creativității arhitecturale este determinantă în soluționarea problematicii pe care o pune societatea respectivă. Orice creație arhitecturală se referă la un obiect concret, palpabil, care este făcut din materie, și această materie își spune cuvîntul cu greutate. Unul din criteriile de apreciere a creației de arhitectură este însăși expresivitatea materialelor în care este realizată. Pro-

Scanned with OKEN Scanner

dusul creației arhitecturale este un produs util. (Nu aș vrea prin aceasta să se creadă că creația literară este inutilă, dar ea se adresează altor componente ale personalității umane.) Această sinteză între spiritualitate și materie, între util și frumos este tocmai esența profesiunii, ceea ce o personalizează și o diferențiază de alte creații.

— Cum v-ați defini ca om de știință sau ca om în general ?

— Este greu de răspuns, pentru că fiecare om crede despre el, așa ca un părinte despre copilul său, mai mult ce ar vrea să fie decît ce este. Mai ușor își recunosc oamenii calitățile, decît defectele. De aceea cred tot mereu că despre un om mai ușor vorbesc ceilalți. Sigur că părerea care o avem despre noi este strîns legată de ceea ce credem că trebuie să reprezinte omul în societate, de felul în care el, ca individ, participă la viața comunității căreia îi aparține.

Pentru mine, prin însăși meseria pe care o am, această apartenență este directă, pentru că toată munca mea este în slujba acestei societăți. De aci nevoia de a o înțelege și a o cunoaște cît mai profund posibil. De aci, înclinarea firească pe care cred că o am spre un evident optimism. Cred că lumea va fi din ce în ce mai bună și mai frumoasă. Nu este în această exprimare o necesitate psihologică, ci o credință fermă.

— Ce îndemnuri privind profesiunea și vocația ați dori să le transmiteți pasionaților arhitecturii, tineri arhitecți, studenți sau viitori candidați la admitere la Arhitectură ?

— Dacă vreunii dintre aceștia vor citi cele ce am spus pînă acum, cred că vor reuși să-și facă o imagine despre ceea ce cred eu că reprezintă arhitectura, imagine, sînt convins, deosebită de a lor. Mă refer în special la viitorii candidați la arhitectură, care cred, de cele mai multe ori, că arhitectura este o mare sculptură frumoasă, că preocupările unui arhitect și rezultatele muncii sale sînt, în special, cele vizuale. Unii tineri, de altfel ca și părinții lor, consideră că pentru a fi bun arhitect trebuie să visezi mult și să pictezi mult. Nu cred că, vreodată,

Scanned with OKEN Scanner

aceasta a fost adevărata meserie, dar în nici un caz nu este astăzi.

— Ce proiecte editoriale aveți ?

— În meseria noastră, oamenii scriu puțin pentru că își afectează tot timpul proiectelor la care lucrează. Mai în glumă, mai în serios, se spune între noi că scriu cei care nu proiectează. Cele cîteva cărți la care am lucrat și eu reprezintă într-adevăr perioade de mai puțin intensă activitate în proiectare.

Într-un colectiv larg, lucrez acum la o carte care va sintetiza experiența practică și concepțiile noastre actuale în domeniul construcției orașelor în toate părțile lui componente. Am început această lucrare pentru că o considerăm deosebit de utilă tuturor celor care se preocupă astăzi la noi în țară de procesele de edificare urbană.

Februarie 1977

Scanned with OKEN Scanner

NICOLAE MĂRGINEANU

(1905—1980)

Notă autobiografică

M-am născut în a doua zi de Rusalii, care în 1905 a fost și cea mai lungă zi a anului. În perioada precreștină această sărbătoare din miez de vară a fost închinată soarelui, al cărui simbol mai e și acum încrustat pe toate porțile din satul meu, Obreja, așezat la intrarea Tîrnavei în Mureș. Cu ocazia aceleiași sărbători, simbolul soarelui era reînnoit printr-o cunună de trandafiri sau roze, de unde și *Rozalia*, apoi Rusalii — cum arată Pârvan — comună așezată chiar deasupra arhetipului încrustat în lemn. Mama mea făcea această cunună cu nespusă dragoste, căci numele ei era tot Rozalia.

Numai sub zodia trandafirilor nu mi-a fost viața, dar cum știam că trandafirii au și spini, am rămas totdeauna cu inima însorită de roze.

La liceul din Blaj m-a dus mama ; tata era pe front. Îmi reamintesc și astăzi emoția cu care am urcat treptele celui mai vechi așezămînt de cultură mai înaltă din patria noastră, dus de mînă de mama pentru a-mi face înscrierea. „De acum încolo dragul mamei — mi-a spus ea după ce mi-a cumpărat și frumoasele cărți — să asculți de dascălii tăi, că eu cu puțina mea știință de carte nu te voi mai putea povățui. Din partea mea însă, să nu uiți un sfat, oricît de învățat vei ajunge tu, poate chiar pătrupop. Conștiința să ți-o porți curată ca și cămașa pe care ți-o spăl eu cu mîinile mele ca să mergi duminica la biserică.“ Protopop nu am ajuns, dar de sfatul ei nu am uitat. Cu această pace în

Scanned with OKEN Scanner

inimă — *la paix des profondeurs*, cum o numește Pascal — adusă de respectarea sfatului ei, am înfruntat și cele mai grele clipe ale vieții mele.

Cu formalismul sterp al dogmelor religioase, afișat de unii profesori-preoți de la liceul din Blaj, nu m-am putut însă împăca, iar lectura cărților lui Vasile Conta mi-a clătinat și credințele. Încrederea în Adevăr, Bine și Frumos nu m-a părăsit însă niciodată. În fond, stelele polare după care omenirea se îndreaptă, ele sînt. Și de aceea nu e nici o mirare că susținerea lor intervine în toate religiile, oricît de diferită ar fi mitologia lor. Obosit însă de părerile prea înguste ale unor profesori-preoți de la Blaj, în clasa a șasea am plecat la liceul din Orăștie, atras de figura entuziastă și luminată a profesorului Aron Demian, directorul liceului, despre care Ion Breazu din satul vecin, ulterior profesor la aceeași universitate cu mine, mi-a vorbit cu multă dragoste. Lui Aron Demian și lui Iacob, dascălul de filozofie de la liceul din Orăștie, precum și lui Ovidiu Hulea și Alexandru Borza de la liceul de la Blaj, ulterior profesor la Universitatea din Cluj, le-am păstrat cea mai caldă amintire.

Universitatea am urmat-o la Cluj, unde mi-am susținut atît examenul de licență, cît și pe cel de doctorat, studiind psihologia cu Fl. Ștefănescu-Goangă, sociologia cu Virgil Bărbat și estetica cu Ion Paul și apoi cu Bogdan-Duică. De la Virgil Bărbat și Bogdan-Duică am deprins dragostea ideilor sau „aventura“ lor, cum o numește A. N. Whitehead, profesorul meu de mai tîrziu de la Universitatea Harvard. De la Ștefănescu-Goangă am învățat spiritul metodic și de organizare. Am urmat însă aproape cu regularitate și lecțiile lui Vasile Bogrea pentru plăcerea de a asculta verbul său strălucit. De la el m-am ales cu al doilea sfat. Știința, spunea el, cere să i te dăruiești deplin, total, definitiv. Așa am și făcut.

După examenul de doctorat am plecat pentru studii de specialitate în Germania, anume la Leipzig, unde studiase nu numai Ștefănescu-Goangă, ci

Scanned with OKEN Scanner

și Rădulescu-Motru și Dimitrie Gusti, ale căror lucrări au lăsat și ele amprenta lor asupra formației mele. La Leipzig studiase și Panait Cerna, precum și o bună parte dintre psihologii din întreaga lume, din S.U.A. mai ales. De aceea, timp de patru decenii, anume din 1879, cînd a fost înființat primul laborator de psihologie experimentală din lume de către Wundt, și pînă la moartea sa în 1918, Universitatea din Leipzig a fost adevărata Mecca a psihologiei. Profesorul F. Krueger, urmașul, dar nu și elevul lui Wundt, părăsise însă tradiția experimentală a metodologiei predecesorului său, care putea fi aplicată doar proceselor psihice simple, și s-a angajat în structura complexă a celor superioare, ca și Kulpe, elevul lui Wundt, care plecase la Universitatea din Wurzburg nemaiputînd nici el suporta îngustimea vederilor maestrului său. Noul spirit al psihologiei germane dealtfel acesta era și de aceea am plecat și eu la Universitatea din Berlin pentru a studia cu W. Koehler și la cea din Hamburg pentru a-mi face ucenicia în psihologia persoanei cu W. Stern. Cu el studiase și profesorul G. W. Allport de la Universitatea Harvard, care a publicat primul tratat de psihologie a persoanei în 1937. La invitația profesorului Stern am făcut o expunere asupra tezei mele de doctorat în cadrul seminarului său. Expunerea a apărut, desigur, lărgită, în Revista de Psihologie aplicată — *Zeitschrift für angewandte Psychologie* — condusă de Stern, ocupînd un spațiu de 32 de pagini.

Reîntors în țară am publicat *Psihologia germană contemporană* și *Psihotehnica în Germania*, iar în 1931 mi-am susținut examenul de docență cu lucrarea *Psihologia învățării*, care continua cercetările din lucrarea de doctorat *Psihologia exercițiului*. Candidez apoi pentru bursa Fundației Rockefeller, iar în vara anului 1932 plec pentru continuarea studiilor de specializare în psihologia persoanei în S.U.A. cu profesorii W. McDougall, E. L. Thorndicke, A. N. Whiteahead, Mark May, G. W. Allport și L. L. Thurstone de la universitățile Harvard,

Scanned with OKEN Scanner

Yale, Columbia, Chicago și Duke. O profundă amprentă asupra formației mele științifice lasă profesorii Allport și Thurstone, de la care deprind atît interpretarea logică a persoanei umane, cît și pe cea matematică. Pentru a-mi continua studiile de analiză factorială cu profesorul Charles Spearman de la Londra și pe cele de psihologie clinică cu profesorul Pierre Janet de la *Collège de France* din Paris, obțin nu numai prelungirea bursei pentru cel de al doilea an, ci și o subvenție specială pentru jumătatea celui de al treilea an, favoare acordată înaintea mea numai profesoarei Charlotte Bühler de la Universitatea din Viena. „Ești cel mai cosmopolit psiholog", îmi scria la sfîrșitul studiilor profesorul Allport, care m-a onorat cu prietenia sa caldă, atestată de numeroasele mele scrisori pe care într-o zi sper să le public împreună cu acelea de la ceilalți dascăli strălucițI, ele reprezentînd un tablou viu al psihologiei dintre cele două războaie. Cu prietenie egal de caldă m-a onorat și profesorul Thurstone, fondatorul analizei factoriale multiple. Teoria psihologică a persoanei, împreună cu metateoria ei logică și matematică, pe de o parte, și aplicarea lor practică în clinică, educație, muncă pe de altă parte, au rămas firul conducător al lucrărilor mele *Analiza factorilor psihici, Elemente de psihometrie, Psihologia persoanei* și *Psihotehnica,* precum și al lucrărilor tipărite în acești ani : *Natura științei, Condiția umană, Psihologie logică și matematică, Condiția umană a muncii.* Alte lucrări de specialitate au apărut în revistele de psihologie din S.U.A. și Franța. Iar în urma discuțiilor purtate cu regretatul meu coleg Lucian Blaga, al cărui geniu l-am admirat atît de mult, am elaborat și lucrarea *Sub semnul omeniei,* în care încerc să analizez trăsăturile de bază ale sufletului românesc. Studiile mele din străinătate m-au apropiat dealtfel nu numai de înțelegerea sufletului omenesc, ci și de a celui românesc.

Urmînd sfatul, precum și pilda profesorului Bogrea, n-am făcut parte din nici un partid politic, dar ideile democratice nu le-am trădat niciînd. În *Psi-*

Scanned with OKEN Scanner

hologia persoanei, apărută în plin regim fascist, am combătut rasismul, fapt pentru care am fost primul pe lista profesorilor pe care guvernarea legionară urma să-i scoată din Universitate. O scrisoare a profesorului Allport din iunie 1933, reprodusă de Voicu Lăscuș în lucrarea *Natura umană și condiția ei socială și culturală* — din *Dialoguri cu profesorul N. Marinescu* — atestă atașamentul meu pentru socialism, despre care distinsul profesor de la catedra lui William James scrie și în lucrarea sa *Personalitatea și întîlnirea ei socială* — *Personality and Social Encounter*. Observații asemănătoare face și profesorul L. L. Thurstone în autobiografia sa. Acestea sînt, poate, și motivele pentru care la comemorarea a o sută de ani de la nașterea profesorului William Stern, Universitatea din Hamburg m-a invitat în 1972 să țin un curs în sala care-i poartă numele, în calitate de profesor oaspete. Dat fiind ecoul acestui curs de un semestru printre studenții de la această universitate, în anii următori Universitatea a reînnoit invitația sa pentru a ține un ciclu de lecții și în anii următori. Am fost, de fapt, primul profesor din țările socialiste care a susținut un curs la această universitate, care are numărul cel mai mare de studenți. Aprecieri similare au fost făcute și de revista *Spartakus* a studenților marxiști din organizația cu același nume de la această universitate, un adevărat bastion al democrației.

Scanned with OKEN Scanner

O IDEE TREBUIE SĂ DEVINĂ PASIUNEA VIEȚII, CU GÎNDUL CĂ SERVEȘTI NUMAI ADEVĂRUL

— Aveți o biografie profesională aproape inhibantă. Ea se împarte sau se difuzează pe mai multe meridiane, în cele mai celebre institute de psihologie, și totuși, eu am senzația, în ceea ce vă privește, că peregrinările efectuate în ani, pe la universități, n-au făcut decît să se topească exemplar în profesorul Nicolae Mărgineanu, atît de legat de glie, iar cunoștințele sale ne-au format multe generații de specialiști în psihologie. Asupra începutului ne-am mai putea opri o clipă ?

— Am pornit în tinerețea mea de la sfatul plin de înțelepciune al profesorului Bogrea, sfat pe care l-am urmat de-a lungul vieții, și care vorbea de seriozitatea și devoțiunea totală ce se cer investite în munca omului de știință. Profesorul Bogrea, personalitate didactică ce avea să-și pună pecetea spirituală asupra evoluției multor tineri din generația mea, mai spunea că nu te poți împărți în mai multe deodată și că e necesar să ai o singură și fundamentală preocupare științifică. Mai tîrziu am întîlnit aceeași convingere, exprimată în diferite feluri, de mulți alții care trăiseră aceeași experiență, una din ele fiind aceea a lui Buffon, după care știința este un procent inspirație și nouăzeci și nouă procente transpirație. Acel procent de inspirație, pînă la urmă singurul care dă valoare luptei spirituale de la granița cu necunoscutul, nu poate apărea decît din consacrarea celorlalte nouăzeci și nouă de procente unei salahorii intelectuale ce are un singur și precis scop : găsirea adevărului pe drumul cunoașterii științifice, orientat într-o singură direcție, concentrat asupra unei sin-

Scanned with OKEN Scanner

gure probleme. Cum spunea și Bergson, „Viața e prea scurtă ca să te împarți". Trebuie să frămînți o singură idee, această idee să devină pasiunea vieții, cu gîndul că servești numai adevărul și nu scopuri de altă natură, cum ar fi ambiția personală sau cariera îngust înțelese...

— Așadar, care a fost ideea pe care ați slujit-o?

— Titlul cărții dumneavoastră, *Secretul făuririi personalității*, a fost într-un fel sau altul ideea călăuzitoare, ideea căutărilor mele de o viață și totodată ideea lucrării mele din 1941, *Psihologia persoanei*, asupra căreia am revenit în cartea *Condiția umană* — de fapt a doua ediție a celei dintîi, într-o altă formulare, pe care sper să o reformulez într-o a treia ediție, a treia înfățișare, asta înainte de a-mi încheia activitatea...

— Pentru că pomeniți de activitate, cum se desfășoară aceasta de-a lungul unei zile obișnuite?

— Încep lucrul la opt dimineața și-l închei la opt seara. Deși acesta este un fel de-a spune, fiindcă, practic, în această activitate nu poți scăpa niciodată de ideile tale — ideile derivate din ideea fundamentală, de care am vorbit —, de gîndurile tale, așa cum nu poți scăpa de nevoia de a respira. În timpul plimbării de seară, dinainte de culcare, ești frămîntat în continuare de gîndurile de peste zi. Apoi, mă culc și, în general, dorm foarte bine, mai ales după munca serioasă de peste zi care mi-a dat satisfacție, dar, de obicei la orele două din noapte, mă trezesc în toiul unui vis în care frămînt aceeași idee. Și-atunci, treaz, depăn ceea ce am visat ca să fixez pentru a doua zi. Apoi readorm. După cum vedeți, s-ar putea spune că vrînd-nevrînd programul meu de lucru durează sui-generis chiar și cînd nu lucrez, chiar, uneori, și cînd dorm! În general însă dorm opt ore. Așa e bine. Dascălul meu McDougall, poate cel mai mare psiholog al vremii tinereții mele, mi-a recomandat foarte serios: Să nu faci economie la somn! Mircea Eliade a încercat să doarmă numai șase ore, dar și-a schimbat și el programul, optînd pentru varianta de opt ore...

— Vi se întîmplă vreodată să nu aveți plăcere de a lucra?

Scanned with OKEN Scanner

— Lipsa poftei de lucru este uneori legată de treburi familiale. Uneori de necazuri, care au darul de a nu ocoli pe nimeni. Dar lipsa de chef de lucru e doar aparentă. De exemplu, odată, un prieten m-a găsit bînd cafea la orele unsprezece, la birou, și mi-a spus : Vă odihniți o clipă, domnule profesor ? Nu, nu, i-am răspuns, ideile cele bune, mai pline de adevăr, îmi vin duminica, pe cîmp. Acum, cînd beau cafeaua, mi le ordonez pentru ca să le pot transcrie la mașină. Vreau să spun că munca științifică nu poate fi comparată cu o muncă de funcționar. Adevărul e că această muncă te absoarbe tot timpul, uneori, cum am mai spus-o, nu te lasă nici în somn...

— Să mai poposim o clipă la capitolul unor însușiri în aparență fără mare legătură cu știința. De pildă, ați fost întotdeauna sănătos ?

— Din fericire m-am bucurat de o sănătate excepțională. Aceasta se datorește desigur în primul rînd faptului că neam de neamul meu au fost cu toții țărani mărgineni din regiunea Făgărașului. Ei veneau din Poiana Sibiului, de unde s-au răspîndit în toată Transilvania și chiar în toată țara. Ai mei sînt așezați de patru generații în satul Obreja de lîngă Alba Iulia. S-a întîmplat că acum patru generații un strămoș din Poiana Sibiului, care venea cu pîine la Obreja, avea pe-acolo o gazdă la care oamenii locului îi aduceau pănure, iar gazda aceea avea o fată pe cînd el avea trei feciori, așa că a lăsat unul acolo, și așa a luat ființă ramura Mărginenilor din satul meu, Obreja. Sănătatea cu care mă laud, de la ei vine...

— N-ați pomenit nimic despre ambianță, despre mediu în formarea personalității dumneavoastră. Considerați că acestea au vreo importanță în viața omului de știință ? Ați resimțit vreodată nevoia de anturaj plăcut, de mediu confortabil ?

— Dacă noțiunea de anturaj se referă la dascălii mei, în mod sigur anturajul acesta a constituit un factor decisiv. Și, din fericire, studiind în Germania, apoi în Franța, Anglia și Statele Unite ale Americii, am avut ca dascăli tot ce a fost mai bun sub raport uman, spiritual și științific în acele vremuri, în meseria mea,

Scanned with OKEN Scanner

dacă pot s-o numesc așa. Legătura sufletească și, desigur, influența exemplului lor în știință se poate vedea și din faptul că și astăzi am în fața biroului meu portretele a doi dintre ei : G. W. Allport, fondatorul psihologiei persoanei, și L. L. Thurstone, fondatorul analizei factoriale. Dar aș fi nedrept dacă nu i-aș adăuga, cu omagiul cuvenit, pe profesorul W. Koehler, de la Universitatea din Berlin, W. Stern, de la Hamburg, Pierre Janet de la Paris, Charles Spearman de la Londra, iar din S.U.A. pe profesorul W. McDougall de exemplu. Acești șapte, opt profesori au fost, după dascălii mei din copilărie și adolescență, arhitecții modestei mele persoane. Soarta m-a favorizat de asemenea cu o soție cu care m-am înțeles, care m-a înțeles și mi-a ușurat munca. Am avut și am satisfacția copiilor care s-au ridicat și caută să-și facă și ei un nume, făcîndu-și datoria în meseriile lor. Pe de altă parte, elevii m-au înconjurat cu foarte multă dragoste, ceea ce mi-a dat încredere și imbold. Colegii de asemenea...

— Chiar fără excepție ?

— Eu împart oamenii de știință în două mari grupe. Unii fac știință cum ar practica oricare meserie, scriu o carte, își fac un nume, cîștigă bani ; alții se pun în slujba științei, adevărului, adică ei în slujba adevărului și a științei, și nu știința în slujba lor.

— Dintre români, ce personalități v-au influențat, v-au cucerit admirația ?

— Profesorul Ștefănescu-Goangă, de la Cluj, mi-a îndreptat primii pași în știință. A fost un mare dascăl, un animator și un bun organizator. El a creat și primul institut de psihologie din România, și azi pe-un loc frunțaș în ce privește fertilitatea științifică, ceea ce dovedește valoarea și vocația profesorilor mei de la Cluj. De asemenea, Rădulescu-Motru a fost fără îndoială cel mai de seamă psiholog al nostru în acele vremuri, cu vocație de psiholog și filozof, personalismul energetic rămînînd din punct de vedere istoric o contribuție remarcabilă în gîndirea noastră psihologică. În domeniile vecine psihologiei, filozofie, sociologie, admirația mea a mers în primul rînd către Blaga și D. D. Roșca. Pentru Blaga, admirația mea a fost nelimitată. Cred că în domeniul gîn-

Scanned with OKEN Scanner

dirii originale el a fost suprema noastră culme. Dacă înțelegem filozofia ca o sinteză a științei, atunci poate că Blaga nici nu a fost filozof ; dar dacă filozofia este o sinteză nu numai a științei ci și a literaturii și artei, a întregii spiritualități, atunci, din acest punct de vedere Blaga este acela care a deschis drumuri noi, relevante pentru adevăr, nu numai pentru țara noastră, ci la nivel european și mondial. Desigur, n-am să trec peste amintirea lui I. Petrovici, D. Gusti, Petre Andrei, Mihai Ralea, toți strălucițI profesori din generația mea. Și mai ales nu-l uit pe P. P. Negulescu, un mare păstrător al ideii lui Bogrea, care a și lăsat o operă mare și temeinică. Nu este la fel și cu D. Gusti, I. Petrovici și chiar cu Petre Andrei, care au zăbovit prea mult în politică, pentru care nu aveau chemare. Politica, după părerea mea, este una dintre cele mai nobile activități omenești, căci ce-i mai frumos decît să conduci oamenii ? Dar puțini înțeleg că politica cere vocație ca orice altă activitate omenească superioară, la fel ca știința, literatura, arta, și dacă n-o ai, n-o ai !, nu trebuie s-o forțezi. Pe de altă parte, nu poți face două lucruri bine deodată. Am regretat că un om ca Petre Andrei, pe care l-am cunoscut îndeaproape, care avea o vocație deosebită pentru sociologie, probă Tratatul său de sociologie, și-a pierdut vreme cu politica, pentru ceva față de care nu avea vocație...

— Și totuși, nu v-a frămîntat nici o mare ambiție în afară de psihologie ?

— În slujba adevărului, da, dar de ambiții personale m-am ferit. Un dascăl de la Universitatea Columbia avea o formulă foarte frumoasă : „Începutul înțelepciunii este sfîrșitul acelui foarte mic cuvînt : Eu !“, cuvînt care în engleză este într-adevăr foarte scurt, căci se scrie cu o singură literă...

— Dintre personalitățile noastre din alte domenii, de cine anume ați fost legat prin admirația ce le-o păstrați ?

— Indiscutabil Iorga și Pârvan. Buni istorici au fost Giurescu și Panaitescu. De la Cluj, Marinescu și Daicoviciu, iar la ora actuală cel mai bun, după judecata

Scanned with OKEN Scanner

mea, e prietenul David Prodan, academician. El a trăit ca un mucenic sacrificat istoriei.

— Oare Iorga nu s-a distanțat foarte mult de toți ceilalți ?

— Iorga, spre exemplu, a fost un geniu, din păcate însă a scris prea mult, iar o sinteză filozofică asupra istoriei n-a avut, dar a avut-o Xenopol, a avut-o Pârvan și o are Prodan.

— Nu pot să fiu decît în parte de acord cu afirmația dumneavoastră. Am o prea mare admirație pentru Iorga. Dar să continuăm cu critica literară.

— Din critica literară Ibrăileanu mi s-a părut figura cea mai deosebită.

— Îl prețuiți mai mult decît pe Călinescu ?

— După părerea mea, Călinescu este inegal în critică și istorie literară. Ibrăileanu ne-a lăsat puține volume, tomuri, dar ce a lăsat reprezintă valori spirituale de anvergură europeană și universală. M-a revoltat atitudinea lui Călinescu în special față de Creangă și Eminescu. Cînd a apărut *Istoria literaturii române* a lui Călinescu, Ralea a scris o recenzie foarte frumoasă și eu însumi am citit cartea cu mult entuziasm, dar apoi, recitind-o și filtrînd-o prin propriile mele criterii de judecată, mi-am dat seama că Eminescu a fost cu mult mai mare decît și-a putut da seama Călinescu. Iorga, înainte de Călinescu, l-a înțeles mult mai exact pe Eminescu cînd a spus că a fost cel mai cult român și suprema expresie a geniului românesc.

— Întrebarea care-mi stă acum în gînd revine în mod frecvent în dialogurile mele, deci n-o pot ocoli nici din discuția cu dumneavoastră. Mă refer la factorii motivaționali ai vieții și activității. Ce rol are ordinea în existența unui om de știință ?

— Sînt prin fire un om al ordinei, simțul ordinei îmi este înnăscut. Soția mea spune că sînt uneori pedant, deși dacă ar auzi această afirmație lumea din afara casei, care mă cunoaște, ar fi surprinsă, deoarece nu știe să fi fost vreodată pedant, dimpotrivă, am fost socotit uneori chiar informal în raporturile cu oamenii, cel puțin făcîndu-se caz de faptul că am dat note foarte bune

Scanned with OKEN Scanner

studenților buni înainte de a le fi citit lucrările. Important este că nu m-am înșelat niciodată.

— Asta înseamnă că nu prea sînteți meticulos...

— Sînt, categoric, un om meticulos. Scriu lunea zece pagini, iar în cele cinci zile următoare, refac, reduc pînă ce rămîn doar două.

— Cum judecați nevoia de respect, de admirație, de considerație ?

— Vă mărturisesc că toate acestea nu m-au interesat. Dar am fost preocupat să scriu cărți bune. Considerația și respectul au venit fără ca eu să le caut. Mi-am obținut examenul de docență la 25 de ani, cînd aveam deja două, trei lucrări. Dar, indiferentă cu totul nu cred că mi-ar fi fost lipsa considerației dacă aceasta n-ar fi venit de la sine. La 31 de ani eram conferențiar, iar la 38 profesor. Acum nu doresc altceva decît să reformulez și să redactez doar două cărți care reprezintă poate contribuția ce-o las în urma mea : *Condiția umană* — care este a doua formă a *Psihologiei persoanei* — și *Psihologie, logică și matematică*. Prin testament am lăsat ca numai aceste două cărți să se retipărească, căci ele reprezintă esența : teoria psihologiei persoanei și metateoria ei. Cursul de la Universitatea din Hamburg, de care n-am pomenit, tot această problemă conține...

— Vă rog să precizați. Cînd ați predat la Hamburg ?

— În 1971, cînd am ținut un ciclu de conferințe, în 1972, cînd am avut la dispoziție un semestru întreg, apoi Universitatea m-a invitat în fiecare an...

— Nu mi-ați vorbit deloc despre perioadele mai grele din viața dumneavoastră. Putem încheia cu această întrebare ?

— Au fost și asemenea perioade. Una dintre ele, cea mai neplăcută, a fost cu vreo două decenii în urmă. Dar totul a trecut. Sigur că a trebuit să îndur, să nu-mi ies din fire, să am răbdare. Și, după cum se vede, nu mi-am ieșit din fire, deși n-a fost deloc ușor, sau poate tocmai de aceea...

Decembrie 1978

Scanned with OKEN Scanner

EUGENIA MOLDOVEANU

Notă autobiografică

M-am născut în Bușteniі Prahovei, și la două săptămîni după naștere m-am mutat în Azuga — locul de naștere al mamei mele, Bușteniі fiind locul de naștere al tatălui meu. Întreaga mea viață este legată de Azuga. Deci sînt mai degrabă o azugească, decît o bucureșteancă. Tatăl meu era strungar, mama, casnică. În casa acestor părinți obișnuiți m-am pomenit făcînd muzică. Tatăl meu cînta la acordeon foarte bine, iar mama are și astăzi vocea mea, așadar am moștenit vocea de la mama. Frații și surorile mamei, mătușile, rudele ei mai cu seamă au fost înzestrate cu voci frumoase. Dar nimeni n-a ajuns să studieze ca mine și nimeni n-a ajuns chiar cîntăreț. Întîmplarea a făcut să studiez pianul de la vîrsta de șapte ani cu profesorul Ciuntu, iar după aceea, spre bucuria și norocul meu, cu Aurel Bobescu, muzicianul ilustru din familia nu mai puțin ilustră a Bobeștilor, tatăl binecunoscutei violoniste Lola Bobescu. El a fost primul care și-a dat seama că voi avea voce și, cu ajutorul lui, am început să studiez și partituri muzicale, fără să studiez însă, pînă la intrarea în Conservator, canto, fără să abordez studii de tehnică vocală.

Am urmat liceul teoretic la Bușteni și, imediat după terminarea lui, am dat examen la conservatorul „Ciprian Porumbescu“ din București, însă mai înainte, printr-o fericită întîmplare, am fost ascultată de regretatul maestru George Georgescu, care și el, la rîndul său, mi-a prezis o carieră mare și

Scanned with OKEN Scanner

care a fost impresionat de vocea mea la vremea aceea, bineînțeles... Am intrat la Conservator cu nota zece, la clasa profesoarei Arta Florescu ; am studiat cinci ani în mod temeinic și am avut norocul și fericirea să fiu îndrumată de maeștrii noștri Ștefănescu-Goangă, Nicolae Secăreanu, Lupescu pentru clasa de operă, Jean Rînzescu, iar în 1968 am debutat pe scena Operei Române în rolul Donna Anna din opera *Don Giovanni* de Mozart, cu care a și început de fapt cariera mea de solistă de operă.

În 1968, anul angajării la operă, am participat la Festivalul Internațional al tineretului și studenților de la Sofia și, odată cu acest eveniment, au început premiile internaționale. Am obținut premiul I și în 1970 la Festivalul și concursul internațional „George Enescu", apoi, la două săptămîni, la Festivalul de canto de la Toulouse și, în 1973, premiul I la Concursul Internațional „Madame Butterfly" de la Tokio — premiu care mi-a deschis porțile pentru o carieră internațională. Am avut turnee de operă în toate țările socialiste mai întîi, apoi în țările occidentale și, rînd pe rînd, începînd cu anul 1974, am fost invitata teatrelor de operă de la Viena, Hamburg, Stuttgard, München, New York (Metropolitan), invitata sălilor de concerte importante, a filarmonicilor importante, desfășurînd paralel cu activitatea de operă, și o activitate concertistică. În primăvara acestui an urmează o nouă și grea încercare la Teatrul Colon din Buenos Aires, una din scenele mari ale lumii, apoi debutul la Scala și din nou la Metropolitan...

Scanned with OKEN Scanner

— Una din cele mai complexe modalități de expresie artistică, opera este o sinteză a teatrului, a concertului simfonic și coral, a baletului. Dacă acceptăm că este o culme a spiritualității umane, nu-i mai puțin adevărat că a avut de-a lungul timpului și cei mai mulți admiratori deopotrivă cu numeroșii detractori ai genului. Iată că și în zilele noastre se aud voci sceptice privind viitorul operei...

— Părerea mea este că atît la noi cît și în lume teatrul de operă cunoaște, mai ales în ultimii ani, o perioadă de mare înflorire. Îngrijorarea scepticilor mi se pare puțin exagerată, eu n-o iau în seamă. Opera fiind unul dintre marile bunuri culturale ale omenirii, deci o virtute spirituală consacrată, nu cred că a trecut printr-o criză severă care să pună probleme grave, cum ar fi dăinuirea ei. Ca orice gen, desigur, cunoaște perioade de strălucire și perioade mai puțin strălucitoare. Dar că opera moare sau că va muri, nu pot să cred și nimeni nu poate să creadă așa ceva. Eu nu cred în moartea operei...

— Ca iubitor al operei, îngăduiți-mi să mă bucur de optimismul dumneavoastră. Mă refeream în întrebarea mea doar la o anumită alarmă, la articole cu opinii sumbre...

— Marile lucrări de operă sînt lucrări contemporane, asta pentru că pun probleme de viață, aduc în discuție sentimente umane, înfățișează conflicte care sînt valabile și azi cum au fost valabile acum o sută de ani sau o sută cincizeci de ani. Conflictele, frămîntările, sen-

Scanned with OKEN Scanner

timentele, stările sufletești ale personajelor sînt valabile pentru omul de azi ca și pentru cel de-acum un veac în urmă. Cred că acesta este cel puțin unul dintre motivele temeinice pentru care opera este nemuritoare. În al doilea rînd, un spectacol bun de operă este mereu re-creat cu ajutorul interpreților. O operă mare este *Traviata* și a fost mereu re-creată, reînsufletită, reîncarnată și, dacă vreți, îmbogățită din punctul de vedere al valorii artistice de către interpreții care au pus suflet din sufletul lor, sensibilitate din sensibilitatea lor, au înnoit-o, astfel că una din minunatele creații ale lui Verdi, creație de excepție, aș zice chiar de geniu, a putut fi reînnobilată devenind de-a pururi neperisabilă. Deci, după opinia mea, al doilea motiv pentru care opera nu poate să moară și nici nu poate să cunoască perioade prea mari de criză se datorește interpreților. Interpreți fiind nu numai neapărat cîntăreții, ci și dirijorii și întregul ansamblu care concură la materializarea artistică a unei opere.

— Să credem, așadar, în viața fără moarte a operei! Dar cum vedeți, spre exemplu, opera modernă de azi ca și pe aceea de mîine, cu achizițiile ei tehnice, electronice, cu întregul angrenaj al experimentului muzical contemporan? Considerați că la splendorile consacrate de teatrul liric, excelînd mai ales prin melodicitate, se mai poate adăuga ceva nou?

— În cursul carierei mele, ca și în foarte numeroasele turnee pe care le-am efectuat de-a lungul anilor, am ajuns la concluzia că noi, oamenii de astăzi, sîntem cu siguranță din ce în ce mai exigenți, fiind stăpîniți de un sentiment de permanentă întrecere cu noi înșine. Acest țel spre desăvîrșire și autodepășire, nevoia permanentă de reînnoire, de a face un lucru mai bine, s-a văzut și se vede astăzi foarte limpede în creația de operă. Au apărut și opere noi și compozitori noi, care s-au afirmat în ultimii ani, au apărut interpreți care s-au gîndit că deși opera este un gen tradițional, cu convențiile și convenințele lui, s-ar putea inova și în acest domeniu. De aici au pornit așa-zisele experiențe, care n-au reușit sau, dacă au reușit, au reușit într-o foarte mică măsură. În acea măsură care a venit să întregească

ceea ce vă spuneam mai înainte. De foarte multe ori și la noi și în alte țări s-a spus : Gata ! Am trecut peste perioada Verdi, peste perioada operelor cum sînt *Traviata, Trubadurul,* lumea vrea cu totul altceva, lumea vrea spectacole noi, muzică nouă, vrea să vadă altceva decît același subiect convențional, sau aceleași costume convenționale, sau să asculte aceeași muzică... S-a spus : Hai să mergem să vedem Wagner ! Wagner este un compozitor mult mai aproape de noi, un compozitor mai profund, care, într-adevăr, îți pune probleme, te solicită, îți cere o cultură muzicală... S-a spus : Trebuie să ascultăm și să vedem operele lui Wagner ! Astfel s-a creat publicul pentru operele lui Wagner, marele compozitor care a rămas, care trăiește și care nu-l dă la o parte pe Verdi, dimpotrivă, îi sporește valoarea. În momentul în care au ajuns pe scenă spectacole ale compozitorilor moderni, cum sînt Alban Berg, Schönberg sau Wozek, spectacole extrem de puțin muzicale din punctul de vedere al muzicii de operă consacrate de epoca clasică, așa cum o înțelegem noi și o înțelege majoritatea spectatorilor de operă, spectacole care, în fine, au librete foarte bune, inspirate din viață, deci în momentul în care au ajuns pe scenă și altfel de opere, inspirate din civilizația noastră, cu stress-ul și cu greutățile ei, cu răspunderile mari ale acestei civilizații, astfel de spectacole expermentale sau pur și simplu moderne uneori au rezistat, alteori, nu. Uneori au prins săli pline, alteori au încetat să mai existe datorită sălilor goale. În orice caz, astfel de opere care eludează melodia și împing experimentul nu mai sus de ilustrație n-au răspuns întotdeauna acelei dorințe permament umane de continuitate, de prospețime, de fidelitate față de sentimentele umane. Epoca clasică a operei a răspuns la toate acestea. În loc să apară acea muzică nouă, acel spectacol de operă nou, s-au suprapus și s-au impus la un moment dat tot spectacolele așa-zis vechi : *Traviata, Trubadurul, Othello* și atîtea altele... Deci tot ce a ținut de experimentul pur, de căutări care n-au fost suficient de adînci, nu s-a impus. Eu nu vreau să spun că muzica modernă de astăzi și spectacolul de operă modern de astăzi nu vor cunoaște poate în anii ce vin o

Scanned with OKEN Scanner

audiență reală, așa cum nu cred că în anii următori nu va apărea un compozitor de geniu. Poate că se vor mai naște un Wagner, un Strauss, un Verdi, un Puccini. În orice caz, acum cînd vorbim, cînd povestesc aceste lucruri, opera aparține tot aceluiași mare repertoriu universal de care am pomenit, și nu proaspetelor experimente de muzică modernă care se realizează pentru un public extrem de restrîns...

— Permiteți-mi, vă rog, să redau cîteva comentarii din presă : „...La fiecare trei ani o nouă laureată a concursului „Butterfly", plantează în Nagasaki un arbust pe care sînt gravate numele său și al țării sale. În acest an (1973) i-a revenit româncei Eugenia Moldoveanu onoarea de a planta al treilea arbust lîngă monument." „Ea posedă o mare voce, un excepțional simț al stilului." „E o soprană lirică *spinto* cu acutele clare și penetrante, cu pianissimo pline de subtilitate și cu accente dramatice." V-aș întreba care este repertoriul la care țineți ? Care sînt rolurile pe care le preferați ?

— Sînt mai mult de doisprezece ani de cînd am pășit pe scena Teatrului de Operă din București într-un rol de debut deosebit de greu căruia îmi dau seama abia acum că nu i-am cunoscut atunci toate tainele, toate dificultățile. Este vorba de Donna Anna din *Don Giovanni* de Mozart. De foarte mulți ani mă străduiesc, dacă vreți, mă chinuiesc să-i pot pune și eu o mică piatră nouă. Socotesc că-i mult loc pentru mai frumos, mai întreg, mai bine — uneori pentru toate acestea ai nevoie de trei vieți ! Pesemne că întotdeauna și oriunde este loc destul pentru mai bine, și cu atît mai mult în arta noastră. Pot spune însă că toate rolurile pe care le-am interpretat sînt rolurile mele preferate. Acum cînd stăm de vorbă mă aflu în preziua premierei cu opera *Evgheni Oneghin* la Opera Română. Ei bine, rolul meu preferat este acela la care lucrez acuma, asta pentru că trebuie să mi-l însușesc, să intru cu seriozitate în rol. Sigur că într-o zi voi aborda și alte roluri, mă gîndesc la Tosca, Aida, Manon Lescaut și atîtea altele... De fapt rolul preferat, trebuie să vă spun, nu se realizează numai pe scenă în cele patru ore de repetiții, ci

Scanned with OKEN Scanner

te obsedează săptămîni și luni în șir și nu scapi de el nici atunci cînd ai vrea să scapi...

— Există totuși un rol cu care vă confundați mai deplin? Personajele feminine din opere nu sînt toate aceleași, dimpotrivă. Cu care v-ar plăcea să vă identificați, evident, sub aspectul artistic și interpretativ care consacră o mare cîntăreață...

— Fiecare artist are de luptat înainte de toate cu temperamentul său. Temperamentul meu este cuminte, apropiat de Madame Butterfly, apropiat de finalul operei *Traviata*, de finalul operei *Othello*. Tot ce a ținut de acea femeie modernă, de acea veselie aparentă a femeilor de salon, de acel fel de a te juca jucîndu-te cu viața pe scenă au fost lucruri la care a trebuit să muncesc de zece ori mai mult. A trebuit să-mi suprasolicit persoana, fizic și moral, pentru că erau roluri mai puțin apropiate de temperamentul meu. Asta nu m-a împiedicat să fac una din cele mai bune creații cu *Manon* de Massenet, care s-a reprezentat la operă cu cîțiva ani în urmă. Sigur că am roluri preferate... am să vă povestesc însă un fapt cu totul deosebit. În 1973, cînd fetița mea împlinise abia un an, nu știam ce se va întîmpla. Trebuie să vă spun că a fi mamă pentru o cîntăreață este un lucru extrem de important, atît pentru voce, cît și pentru persoana fizică și pentru psihicul ei! Am descoperit că maternitatea este un eveniment extraordinar. Încă nu-mi dorisem un copil tocmai pentru că-mi era teamă de cariera mea muzicală și, în momentul în care am devenit mamă, ființa mea a cunoscut acea înflorire, acea plenitudine, acel fel de a simți omenește și chiar muzica pe scenă am retrăit-o altfel, căci ca mamă am putut realiza tot ce-am realizat în anii din urmă. Mi s-au deschis noi căi de receptivitate, căi pe care înainte nici nu le bănuiam măcar. Acum să mă întorc la rolul meu preferat: Cio-Cio-San. Eram deci proaspătă mamă și toată lumea îmi acorda puține șanse la un concurs internațional de amploarea, greutatea și răspunderea concursului de la Nagasaki și Tokio. Eu însă am încercat, am muncit șase luni de zile, începînd cu gimnastica, pentru a învăța să stau în genunchi și să mă pot ridica din genunchi, să învăț, apoi, să trăiesc ca o femeie japo-

Scanned with OKEN Scanner

neză pentru că mă duceam în țara lor și apoi să cînt și să mă comport ca interpreta lui Cio-Cio-San. Faptul că la 1 iunie, cînd fetița mea împlinea un an, eu cuceream marele premiu la acel concurs internațional, a fost darul pe care i l-am făcut copilului meu, darul pe care mi l-am făcut mie însămi și cred că și darul pe care l-am adus țării mele, căreia i-am adus un premiu de foarte mare prestigiu. Cu atît mai mult cu cît acest premiu mi-a fost înmînat de marea, de neuitata și regretata Maria Callas. Deci iată unul din marile roluri, sau, dacă vreți, din rolurile mele preferate. Este un rol care mă leagă de o parte din viața mea, de realizările mele importante.

— Doriți să-mi spuneți ce compozitori preferați ?

— Muzica lui Wagner răspunde la ora actuală cel mai mult exigențelor mele, sensibilității muzicale, pregătirii în general. Răspunde mai mult decît Verdi din primele sale opere. Astăzi doresc să realizez una din creațiile wagneriene, s-o întrupez pe una din eroinele lui Wagner, doresc, apoi, să cînt *Cavalerul Rozelor* de Richard Strauss. Nu pot însă să-l uit pe Puccini, care este un geniu puternic și care a adus mai mult ca toți ceilalți viața pe scena operei. Drame cu un asemenea grad de consum sufletesc, de tensiune, de căldură ca în Puccini nu se găsesc în multe opere. Îl iubesc foarte mult...

— N-am vorbit încă despre partenerii de spectacol. Vă simțiți la fel în orice companie, sau vă influențează partenerul în interpretare ? Depindeți într-o oarecare măsură de valoarea partenerului ?

— Am cîntat de-a lungul carierei mele spectacole remarcabile, extraordinare, care au fost susținute de mari distribuții, fericit îmbinate, cînd în afară de faptul că tenorul se numea Carlo Borgonzi, sau Alfredo Kraus, indiferent că baritonul se numea Giuseppi Tadei sau Mario Sereni, sau că dirijorul era tînărul și talentatul Jim Conlon de la Metropolitan, aceste tandemuri realizau pur și simplu marea artă. Pentru că, trebuie să spun, pornind de la un vechi proverb românesc : „Cu o floare nu se face primăvară“, că distribuția este un fapt fundamental într-un spectacol de operă. Am fost

Scanned with OKEN Scanner

pusă uneori și în situația de a fi aceea care trebuia să salveze spectacolul de la pieire! Alături de mari interpreți am avut deci și parteneri mai slabi, nu neapărat numai cîntăreți: și alte compartimente pot fi slabe într-un spectacol de operă... Remarc însă cu bucurie că în general teatrul nostru de operă este o școală verificată, de faimă internațională. Oriunde am colindat, școala noastră de canto este prețuită, se bucură de mare prestigiu în lume. Sînt mîndră că aparțin acestei școli. Un mare partener este Nicolae Herlea, om minunat și voce strălucită. Îmi aduc aminte de regretatul Petre Ștefănescu-Goangă, care mi-a fost, din fericire, profesor. El îmi spunea: „Omul cîntă cum arată"... De multe ori aceste vorbe îmi revin în memorie... Un artist mare este un om generos, așa cum ți-e sufletul, așa îți este și creația. Herlea este un generos. Așa-i și glasul lui. Alți colegi de-ai mei sînt colegi de generație și evit să dau vreun nume, pentru a nu părtini pe unii și a-i nemulțumi pe alții... Apoi, nu pot să uit că am fost eleva unei mari cîntărețe, Arta Florescu, de la care am avut mult de învățat. Este una din rarele femei care îmbină inteligența cu celelalte însușiri pe care i le cunoașteți și dumneavoastră întrucît ați ascultat-o pe scenă...

— Spuneați că sînteți o fire cuminte, un om retras. Aceste însușiri nu stingheresc oare interpreta?

— Eu nu pot să stau singură, sînt un om care suferă îngrozitor atunci cînd plec din țară și aș putea să spun că jumătate din viața mea, din puterea mea mi-au mîncat-o acele zile pe care le consider că le-am trăit mai puțin, zilele mele de singurătate în străinătate și care n-au fost puține. Teama de singurătate este sacrificiul suprem pe care-l fac pentru cariera mea, sacrificiul de a sta despărțită de copilul meu, de soț, de părinții și, nu în ultimă instanță, de țară. În contrast cu felul meu de-a fi, profesoarei mele Arta Florescu i-a plăcut toată viața să fie singură...

— Regizorul de operă este colaboratorul cîntărețului, acela care finalizează un rol ca și ansamblul întregii partituri muzicale și regizorale. Cum ați colaborat cu acești arhitecți ai operei?

Scanned with OKEN Scanner

— Regizorii de operă formează o categorie de oameni aparte. Majoritatea încearcă noi căi de punere în scenă, unii se hazardează pe calea experimentului și, după părerea mea, niciodată n-au reușit atunci cînd au ocolit tradiția operei și spiritul ei. Am reușit însă în majoritatea cazurilor să mă înțeleg cu regizorii, ca de altfel cu toată lumea. Așa se face că în colaborările mele cu regizorii, indiferent că e vorba de Maurice Béjart, vestitul coregraf, cu care am lucrat în vara trecută *Don Giovanni* la Geneva, sau că este vorba de regizori români, indiferent că este vorba de alt regizor, de exemplu de la Metropolitan, cu toții am căutat ca în acel spectacol de trei ore pe scenă să dăm la lumină măcar o parte din adevărul operei...

— Notam la început că opera este un spectacol complex. Cîntărețul și regizorul sînt doar părți dintr-un întreg. Toate laturile distincte ale partiturii de operă au o însemnătate egală în relația dintre ele și ca potență artistică. Cînd una din aceste dimensiuni este mai puțin ilustrată, opera întreagă suferă denivelări. M-aș referi acum la colaborarea cu dirijorii de operă...

— Dirijorul este acela care își impune concepția sa muzicală asupra partiturii unei opere. Fiecare dirijor are punctul său de vedere, ceea ce nu înseamnă că ne aflăm în plin haos, căci respectul față de originalul partiturii nu poate fi știrbit de nici o idee nouă. Însă fiecare dirijor tinde să realizeze o lucrare într-un anumit fel. Ca interpret sub bagheta dirijorului, trebuie să i te supui, căci dirijorul poartă toată greutatea spectacolului. De aceea este necesar să se creeze o perfectă comunicare între cîntăreț, dirijor și orchestră.

— Libretul, ca dimensiune epică a operei, influențează viața acesteia ?

— Bineînțeles. Există opere care n-au supraviețuit datorită unui libret slab, așa cum există librete de mare valoare care n-au supraviețuit ca operă din cauza unor muzici slabe. Intercondiționarea celor două aspecte ale operei este lege...

— Eu cred că viața unei cîntărețe este condiționată în mare măsură de aplauzele și ovațiile publicului, ceea ce înseamnă fericire, recunoașterea talentului, glorie.

Scanned with OKEN Scanner

Dar care sînt momentele mai dificile de pe scenă ? Cînd sînteți tristă ?

— Mi s-a întîmplat de foarte multe ori ca sala să mă aplaude în picioare, iar eu să fiu nemulțumită de felul cum am cîntat. Acesta este un moment mai dificil ! Niciodată însă nu-mi place să mă ascult cîntînd. Am multe spectacole înregistrate pe bandă și nu-mi place să le ascult. Resimt același efort fizic ca atunci cînd aș cînta, sufăr la fel de mult reascultîndu-mă. Chiar dacă lumea mă aplaudă, chiar dacă ziarele mă elogiază, eu știu că puteam să cînt mai bine, iar asta mă face mereu nefericită. Adeseori aplaudată de public, m-am dus la hotel cu brațul plin de flori, singură, printre străini — cred că este unul dintre momentele cele mai triste din viața mea...

— Deci un spectacol de operă vă obosește pentru că îl trăiți prea intens. Pentru dumneavoastră bineînțeles că a cînta nu înseamnă a degusta arta ca pe un divertisment. Dar ce fel de divertismente preferați ?

— Într-adevăr, pentru mine spectacolele sînt zile de istovire. Sînt colege care pot cînta la două, trei zile, eu nu pot. Cînd cînt Boema, pot susține un spectacol la trei zile, dar după Butterfly, o săptămînă nu mai sînt om ! Însă mă destind și eu, mă relaxez. Dacă stau vreodată în odihnă absolută, atunci să știți că sînt bolnavă. Mă relaxez însă de minune făcînd altceva decît fac pe scenă, de pildă cîntînd la pian, umblînd prin magazine și cumpărînd tot ce trebuie pentru casă. Toate acestea fac cît un divertisment ! Căci și atunci cînd mă plimb tot gîndesc la ceva și mai ales cînt. Nu mă pot relaxa total. Numai gimnastica este un fel de a mă simți foarte bine. Acea jumătate de oră dimineața, cînd fac gimnastică, este singura perioadă din zi cînd nu mă gîndesc în altă parte...

— Viața unui cîntăreț trebuie echilibrată în funcție de specificitatea acestei arte. Sînt cîntăreți longevivi, alții cu o carieră mare dar scurtă. Gimnastica de care mi-ați vorbit face parte din acele legi drastice care conservă o voce și o fac mereu tînără ?

— Cîntărețul este în multe privințe un sportiv. Condiția lui fizică trebuie să fie mereu bună, mereu în

Scanned with OKEN Scanner

formă. Această condiție se presupune că o ai înnăscută și, în acest caz, trebuie păstrată pe tot parcursul vieții. Este unul din motivele pentru care unii cîntăreți supraviețuiesc puțin, alții sînt longevivi. Dar aș vrea să știți că se cîntă cu capul, adică se cîntă cu creierul, cu inteligența, dacă vreți, și nu numai cu corzile vocale!

— Aveți perfectă dreptate! Marii cîntăreți au fost inteligențe excepționale, care au reușit să cînte și la vîrste înaintate. De pildă Șaliapin, marele interpret de operă a fost un om dotat cu o inteligență cu totul remarcabilă. Memoriile lui sînt valabile și astăzi pentru noi. Carusso poate fi alt exemplu. Și memoriile lui sînt actuale, fără a mai vorbi de tratatul de canto semnat de marele tenor, care tratat a slujit atîtea voci celebre... Dar spuneți-mi, vă rog, Eugenia Moldoveanu, cum arătați la optsprezece ani?

— Vă mulțumesc pentru întrebarea aceasta care ne scoate din operă... Cred că un singur cuvînt mă definește: inconștientă! Vreau să spun că la optsprezece ani eram completamente inconștientă în sensul carierii de mai tîrziu, al drumului pe care aveam să-l parcurg. Dar nu eram o novice, căci studiasem doar pianul de pe la șapte ani. La optsprezece ani citeam partituri de orchestră. Inconștientă deci în sensul carierei viitoare, căci la nouăsprezece ani, cînd am intrat la Conservator, nu studiasem canto cu nimeni ci numai pianul, eram o muziciană dar nu cîntăreață. M-am născut însă cu o impostație vocală naturală pe care am păstrat-o mulțumită în parte profesoarei mele și în parte bunului simț! Atunci nu speram să devin o primadonă, sau să devin, hai să zicem așa, unul din stîlpii creației muzicale. Dar de cînd mă știu eu fac muzică, altfel nu pot trăi. Încă de mică am fost socotită... un copil minune! Profesorul Bobescu, care azi are 96 de ani, le spunea atunci părinților mei: Fetița voastră are un bulgăraș de aur în gît!

— Este o condiție importantă ca, înainte de-a deveni cîntăreț, să cunoști un instrument muzical, adică să fii format ca muzician?

— Dacă mă gîndesc cum aș fi putut evolua fără să fi fost mai întîi pianistă, fără a ști să privesc o partitură și cu alți ochi decît ai cîntărețului care privește numai

portativul lui de canto, pot spune că trebuie să fie foarte greu să ajungi la o înțelegere superioară a muzicii și cîntului, înțelegere pe care o au cei care au studiat, înainte de-a deveni cîntăreți, un instrument muzical. Credința mea este că dacă nu ești întîi muzician, nu poți fi un mare artist de operă. Domingo, Schwarzkopf, Geda în afară de faptul că știu să cînte la un instrument, unii dirijează, alții scriu lucrări muzicale, deci au o înțelegere totală asupra interpretării și a muzicii...

— Ați trăit complexele artistului începător, sînteți o cerebrală sau o senzitivă, o sentimentală ?

— Niciodată n-am cunoscut eșecul, acele nerealizări pe care mulți le au. Sînt o cerebrală și apoi o sensibilă, la fel eram și în primii ani cînd mă lăsam mai puțin cunoscută de cei din jur și de public. Aveam și mai am o grozavă teamă de ridicol ! În profesiunea noastră există și astăzi destui interpreți care ajung în ipostaze de neinvidiat. Sînt stăpîna minții mele, a mijloacelor de coordonare fizică și psihică. Mi se spune uneori că dacă am să cînt întotdeauna cu aceeași pasiune și dăruire, am să mor ! De fapt sînt o femeie care gîndește la tot ce face, asta și din nevoia de-a nu face ceva care să frizeze bunul simț...

— Așadar nu sînteți o emotivă, nu străbateți pe scenă acele traume cu rol negativ în desfășurarea talentului și implicit a unui rol.

— Am cunoscut emoțiile de fiecare dată apărînd pe scenă, dar nu acele emoții paralizante. Totuși, nu-i doresc nimănui să aibă parte de cele patru ore de dinaintea spectacolului, de acea tensiune cumplită, de neliniștea amară, de așteptarea încordată. În clipa însă cînd am ieșit pe scenă, în următoarele secunde sînt cea de-acolo, sînt personajul, iar emoțiile sînt ale personajului și nu ale mele...

— Am fost eu mai puțin norocos, sau discuri cu vocea Eugeniei Moldoveanu nu există pe piață...

— Așa-zisa criză a operei se pare că se reflectă și în această lipsă acută de discuri ale principalilor interpreți de operă, în special ale tinerei generații de soliști. Eu am un singur disc, scos pe piață cu doi ani în urmă, și se cheamă că sînt o norocoasă. Trebuie să vă

Scanned with OKEN Scanner

spun că un Dan Iordăchescu, un Herlea, un Valentin Teodorian au într-o carieră de-o viață două discuri sau unul singur. În zilele acestea iese pe piață discul integral cu opera *Madame Butterfly* și am înregistrat, spre marea mea bucurie, un disc de lieduri care va apărea în următorul trimestru. Urmează un nou disc de lieduri și un nou disc de arii de operă. Deci o parte din lucrurile bune pe care le fac vor fi în curînd și pe discuri...

— În lumea contemporană, filmul face de-acum parte din existența oamenilor, este cel mai audiat, cel mai iubit, cel mai solicitat mod de a gusta arta prin mijlocirea celei de-a șaptea artă. Iubiți filmul muzical ? V-ar place să fiți o Madame Butterfly într-un film muzical românesc ?

— Socotesc că un asemenea film este o necesitate culturală. Primul meu film muzical — e vorba de *Don Giovanni* de Mozart, opera integrală — l-am realizat în 1974 în studiourile de televiziune cehoslovace, un film color, un film minunat care pe urmă a fost vîndut în țările occidentale. Zilele trecute am văzut un film excelent : secvențe din *Rusalka* de Dvořak, realizat de aceeași televiziune cehoslovacă. De ce noi n-am putea realiza filme integrale cu opere celebre ? Să sperăm că odată vom putea face și noi filme cu opere celebre...

— Ați călătorit mult, ați cunoscut publicul din multe țări...

— Da, am călătorit mult. Nu m-am simțit bine niciodată în străinătate, asta pentru că bine mă simt numai acasă, dar dacă e să vorbesc de turnee și de țările vizitate, iubesc Italia foarte mult. Poporul italian seamănă cu poporul nostru, țara e minunată și m-am simțit acolo ca acasă. Și teatrul Metropolitan mi-a oferit un loc de care îmi aduc aminte cu plăcere, acolo publicul m-a făcut să mă simt de asemenea ca acasă... și gîndiți-vă că Metropolitan este un teatru grandios, de două ori mai mare ca Scala din Milano... Aici am realizat în 1978 premiera operei *Traviata* într-o montare nouă, apoi m-am întors în 1979 pentru spectacolele în continuare cu aceeași operă, iar, în curînd începe turneul meu la Metropolitan cu două premiere : *Rigoletto* de Verdi și *Povestirile lui Hoffmann* de Offenbach. În *Rigoletto* voi fi Gilda, iar în

Scanned with OKEN Scanner

Povestirile lui Hoffmann — Antonia. Apoi am călătorit în Statele Unite, în 1980. Am fost la Cleveland ca invitată a celebrei orchestre filarmonice de sub conducerea lui Jim Conlon, unde am cîntat o lucrare vocal simfonică. Este vorba de *Stabat Maier* de Dvořak. A fost unul din momentele bune ale meseriei mele, unul din succese, o realizare alături de același dirijor de la Metropolitan cu care în urmă cu doi ani am colaborat în vederea premierei cu *Traviata*. În legătură cu publicul, nu sînt multe de spus. Latinii sînt mai deschiși, expansivi, exuberanți, dar dacă reușești odată să pătrunzi în sufletul nordicilor, în sufletul anglo-saxonilor, al germanilor, al rușilor, poate că te simți mai împlinit, mai bogat dacă le-ai stîrnit sensibilitatea și aplauzele. Am cîntat la Leningrad și Moscova, în concertele simfonice ale Radiotelevizi-unii Române cu Iosif Conta la pupitru. A fost o experiență minunată. Cîntam cîntecele bizantine ale lui Doru Popovici și trebuie să spun să mi-a rămas în minte dragostea formidabilă pe care rușii o au pentru muzică. Eram la Leningrad, era o iarnă groaznică, o zăpadă mare, o vreme geroasă și lumea mergea în rînd unul după altul findcă nu era drumul decît pîrtii prin zăpadă, dar sălile erau arhipline, cu oameni în picioare veniți la un concert de muzică românească. Nu vă spun despre aplauze, nu vă voi vorbi de interviurile din ziare..., de interesul stîrnit la posturile de radio... Îi admir foarte mult pe ruși și, dealtfel, rezultatele artei lor se și văd. Ei fac artă la un nivel cu totul special, cu totul deosebit, iar asta este un lucru minunat...

— Pe cînd debutul la Scala din Milano ?

— Aștept cu încredere debutul meu la Scala care va avea loc peste doi ani. Peste doi ani pentru că în general contractele sînt încheiate cu teatrele pe perioade de patru, cinci ani de zile. Eu am fost invitată la Scala acum doi ani, perioadă care s-a suprapus cu contractul de la Metropolitan, și așa se face că n-am cîntat încă la Scala. Să sperăm că peste doi ani voi păși cu dreptul la Scala...

— Ceea ce și eu vă doresc din toată inima...

Februarie 1981

Scanned with OKEN Scanner

FĂNUȘ NEAGU

„Prieteniile sînt un izvor de insomnii sau un răzor de aștri. Spun asta fiindcă nu pot trăi singur. Iată și portretul celui care mă însoțește în toate clipele.

E înalt, masiv, blond, căpcăun la vorbă și la băutură, vîrît pînă la gît în Balcani și plutind pe Dunăre într-un docar pe jumătate înecat, pe jumătate făcut țăndări, către Marea pe care o ține în Dumnezeu ca un hoinar ce-și primenește sufletul numai în iarbă, în tăvălitura de cal, în vedenii capii ce-l încolțesc și-l latră... Ehe, ce ureche de aur la tîmpla măgarului și ce timp ciudat, acolo, deasupra malului de la Brăila unde se înalță un oraș din solzi de aer albastru, împerechiați cu solzi de aer de sidef. Scrie blestemîndu-se, iubește uitîndu-se peste umăr la nevestele altora, umblă după o prințesă de rouă, e hain cu el, și nu va găsi niciodată cuvintele care să-l sature. Dacă n-ar fi atît de mult ar fi un pui de lele, dar așa e numai un netrebnic, un reazemă gardul frunții, un îndoit pe inelul ce și-l pun nălucile pe deget în seara cînd se logodesc cu poeții. Deșelat de atîtea cîntece care nu izbutesc să-i iasă din gură e totdeauna ca un brad înapoi și ca o floare-n urmă. Iar cînd nu-și mai poate răbda oasele fărîmate pe masă și haita viselor care-l duc pînă în pragul nebuniei, trece Dunărea, în Dobrogea, pe un drum subțire, se clatină prin buruieni și pîndește o zi cînd începe să bată vîntul din rupturile Orientului.

Scanned with OKEN Scanner

E întreg, om liber și cu sufletul despicat pentru toate încercările atunci cînd ajunge lîngă o moară de vînt — numai vreo cinci mai sînt în toată Dobrogea — și din răspîntiile tulburi ale lumii din mărăcini și de presimțiri răscolitoare se ridică în două aripi potopul dropiilor de nisip. Ceasuri în șir sună prin cotoarele grîului pulberi asfințite, herghelii din care n-au rămas decît izvoarele fugii, gînduri care n-au ajuns să fie faptă și nu vor muri pentru că n-au avut viață. Atunci e salcîm, sau cumpănă de fîntînă care bea sufletul cîmpiei, ticălosul.

Tîrziu se trezește într-un lan de floarea-soarelui și cade fericit într-un răzor de iasomii, într-un răzor de aștri."

Din Cartea cu prieteni *de Fănuș Neagu, Editura Sport-Turism, 1979, p. 248—250.*

„Fănuș Neagu este un prozator al sudului", adică al unei lumi în stare magmatică, a cărei temperatură arde pagina scrisă. Umanitatea scriitorului întocmai ca la Ignazio Silone, Erskine Caldwell sau Steinbeck are o legătură directă cu elementarul, cu primordialul. Una din prezențele pustiitoare și apăsătoare e vipia verii. O obsesie și o nostalgie — apa. În acest univers al arșiței nepotolite oamenii se mișcă violent sau halucinant. Starea elementelor este o simbolistică a stării umane. Există o secretă corespondență între om și peisaj, între monotonia climatică a locurilor și starea sufletească a oamenilor. Temperatura de aici e și temperatura lor și criticul descoperă între agenții patimii — femeile, ca niște furii ale naturii. Elementaritatea este în acest caz egală cu unidimensionarea, trăirea pe o singură coardă, intens, pînă la dispariție. Mediul nu e primitiv și pitoresc cum s-a spus ci arhaic. Povestirile dezvăluie permanent relicve cultice sau rituri vechi. Prozatorul a surprins o lume veche în starea de criză de dinaintea sfîrșitului. Tenta de

Scanned with OKEN Scanner

modernitate este pasiunea de a zugrăvi paroxismul care anticipează și însoțește sfîrșitul unei lumi. Fănuș Neagu ar fi din această perspectivă celebratorul unui sfîrșit, atitudine care îl apropie de eroii săi singularizați tocmai prin frenezia cu care-și trăiesc apropiatul sfîrșit".

M. Ungheanu,
„România liberă", 5 august 1971.

„În primul rînd observăm că în *Îngerul a strigat* universul epic este dominat de o lume de dezmoșteniți, de indivizi care parcurg un traseu existențial aventuros, al cărei notă dramatică apare din actul de ruptură al oamenilor de vatra lor originară. În al doilea rînd, trebuie să constatăm că și în acest *roman-evenimențial* există o evidentă preocupare pentru viața văzută ca *aventură exemplificatoare,* pentru situațiile de mare violență dramatică, ca și pentru indivizii situați în mod fatal la marginea societății prin însăși condiția lor de hoți.

Fundalul istoric din *Îngerul a strigat* este redus, dar suficient de elocvent pentru fixarea evenimentelor în timp. Primele episoade ale cărții sînt situate înainte de război, în jurul anului 1934, evenimentele mediane ale romanului au loc în timpul războiului, iar epilogul din universul concentrațional se petrece în 1954.

Intriga din *Îngerul a strigat* scoate în relief un povestitor înzestrat cu darul oralității enunțului narativ, care dispune evenimentele într-un mod capricios, determinat doar de dinamica memoriei involuntare. Fănuș Neagu descinde din familia de spirite a povestitorilor orientali. El creează o anumită povestire-cadru în care sînt integrate micronarațiuni relativ autonome, funcția acestor episoade eteroclite fiind aceea de a reconstitui imaginea unei epoci. (...)

Scanned with OKEN Scanner

Cu Fănuș Neagu, proza românească actuală se înscrie pe linia unui exotism local, a unei cronici bizantino-orientale întîrziate, care relevă cultul cuvîntului în arta romanescă.

Romanul-cronică de moravuri este revitalizat de acest mare scriitor prin latura sa pitorească, prin interesul pentru evenimentul palpitant, prin arheologia socială savuroasă a unei epoci în care s-a înscris o parte a etimonului spiritual românesc."

Din Jurnal de cărți, 2 *de* „*Romul Munteanu*
Editura Eminescu 1979, p. 253—257.

„O imagine literară curentă a lui Fănuș Neagu e modelată după prezența sa cotidiană, după comportamentul său agitat, impulsiv, imprevizibil, exploziv, fantezist. Spontaneitate în gest și în cuvînt ; o extraordinară siguranță neprotocolară ; capacitatea de a defini cu trei vorbe un om sau o situație, rostind cu dificultate un discurs convențional care să dureze mai mult de un minut ; enorm, blond, ca un lipovean, palid ca Mohrenii, ascunzînd un suflet de aur copilăresc sub o violență sănătoasă în fața normei și nu a normalului ; fiind, ca și personajele sale, atît cît este, iar ceea ce este se poate schimba de la o clipă la alta, fiind însă în clipa anume exact ceea ce arată a fi ; sportiv, gurmand și iubeț, artist în ale băutului, iubit de multe suburbii și sate, un uriaș bun din literatura lui Rabelais despre care se cunosc destule istorii pentru a se scrie un roman, care a devenit dealtfel personaj de roman pentru Eugen Barbu și Marin Preda sau de nuvelă pentru Constantin Țoiu.

Dar omul care și-a făcut din viață o operă apropiată de ficțiune, a favorizat și un transfer al impresiilor literare. De aici, cristalizarea imaginii limitate a unui prozator subiectiv, a reacției spontane, nemediate. Un scriitor „de talent", un talent destul de mare pentru a se lipsi de elaborare și de raționament constructiv. Arta lui ar fi realitatea

Scanned with OKEN Scanner

receptată de el, devenită literatură mare, e drept, dar fără efort.

Această imagine e falsă. Orice talent se bazează pe inspirație, pe dispoziție. Un autor are talent și de aceea are perioade de tăcere, urmate de altele active. Cine urmărește cronologia volumelor lui Fănuș Neagu, constată o evoluție și gestații. Primul roman apare la mulți ani după ce fusese anunțat; *Frumoșii nebuni* e anunțat în 1968 cînd apare *Îngerul a strigat*, dar e terminat opt ani mai tîrziu. Aceste indicii sînt ale cenzurii și nu ale spontaneității; un efort deliberat pentru conturarea unei evoluții. (...)

O anumită suspiciune s-a instaurat odată cu *Îngerul a strigat* asupra posibilităților romanești ale prozatorului; ea a crescut cu *Frumoșii nebuni*. Prozatorul ar fi un foarte bun povestitor, dar nu un romancier. Aceasta pentru că nu oferă serii conflictuale unice, determinate schematic de principiul cauză-efect. Nimeni n-a dat pînă acum o definiție acceptabilă romanului, dar pentru criticul tradițional ca și pentru cititorul tradițional, romanul este *story*. Un cititor contemporan mediu, cu conștiința schimbărilor moderne, poate eventual să renunțe la locuri strategice clasice ale romanului, ca incipit, deznodămînt, divizări pe capitole, dar el trăiește greu fără *story*. Prin acțiune, întîi, apoi și prin stil, Fănuș Neagu reflectă însă noul baroc, iar critica justifică mai ales punctul de vedere al cititorului neprofesionalizat. Situația nu e nouă. În *Arta poetică*, Boileau nu pomenește nici un cuvînt despre roman: romanul epocii era baroc, iar doctrina oficială aristotelică. Cine are nevoie de detalii pentru această perioadă a barocului poate consulta măcar *Circe și Păunul* de Jean Rousset, după care va descoperi cu ușurință structurile baroce în *Frumoșii nebuni;* absența unui „subiect", reducerea acțiunii principale la un pretext, renunțarea la protagonist și centrarea textului pe mai multe personaje, dezvoltarea narațiunii prin evenimente izolate, mobilitate comportamentală și verbală, amestec

Scanned with OKEN Scanner

de serii estetice, imprevizibil și aparențe de tot felul. O prezență a programului baroc apare dealtfel în *Frumoșii nebuni* prin Raminţki, teoretizarea privind ambele laturi ale fenomenului. Barocul este explicat prin instabilitatea vieții, prin sinuozitățile și variațiile ei noncauzale, și nu neapărat ca o dogmă datorată creatorului de literatură ; «Elaborez greu, căci viața nu merge în fiecare moment în picioare, cade, merge și de-a bușilea, e rea, arțăgoasă, nesuferită, mincinoasă, plină de praf, tăvălită în gunoaie... Doamne, Dumnezeule, dar într-o zi o vezi din nou atît de fragedă și duioasă, ca un ied ieșit dintr-un rîu. Și-atunci te întrebi, sau numai o parte a sufletului crede că se întreabă : unde sînt gunoaiele ? Sau au fost ele ? Cînd viața e frumoasă e cu mult mai năprasnică decît în clipele ei murdare. Mergi, respiri, rupi o frunză — și ești mai puternic decît Dumnezeu. Viața e mai apocaliptică decît moartea. Nașterea este ignoranță și inocență, dar moartea e numai ignoranță...» Din această mărturisire metaforizată baroc, reies : instabilitatea lumii, vieții, varietatea formată din dubluri sau dedubluri într-o dialectică a comuniunii urîtului cu frumosul, a omului cu creatorul său, a rupturii, deziluziei și simbiozei. Barocul are aici o justificare existențială și chiar filozofică într-un univers al opozițiilor și confuziilor.“

Din Viscolul și carnavalul *de Marian Popa. Editura Eminescu, 1980, p. 153—157.*

Scanned with OKEN Scanner

RE-CREEM LUMEA DUPĂ CE AM CUNOSCUT-O ȘI CUNOAȘTEM LUMEA DUPĂ CE O VEDEM...

— Mă aflu încă sub impresia acestei minunate cărți, care fiind „cu prieteni", relevă în fapt dimensiunile morale și nu numai ale prozatorului Fănuș Neagu. Ca iubitor de literatură și ca psiholog, trebuie să vă mărturisesc că am trăit o reală satisfacție citindu-vă, mai ales că o parte din eroii *Cărții cu prieteni* îmi sînt cunoscuți. Sper să nu greșesc afirmînd că am întîlnit aici adevărate poeme, cum sînt acelea închinate lui Nichita Stănescu, Păunescu, Eugen Barbu, Bănulescu, D. R. Popescu, Sîntimbreanu, Bălăiță, Țoiu și multor altora. Fiind un generos, un „sufletist", uneori sînteți destul de indulgent cu operele confraților (desigur, nu ne referim la cei de mai sus !). Iubirea sinceră ce le-o purtați vă face să-i vedeți pe unii mai mari, mai frumoși decît sînt în realitate. Și pentru că tot sîntem la capitolul laude, aș spune că mi-a plăcut mult penetranța observației, faptul că preferați nuanțele, intuiți temperamente și caractere. Pentru că am început cu această carte, spuneți-mi dacă o continuați...

— *Cartea cu prieteni*... Dacă înaintăm spre bătrînețe, trebuie s-o continuăm oricum, pentru a ne aduce aminte măcar de frumoșii ani ai tinereții și de visele pe care le-am plantat în fiecare zi în adolescență. Un prieten este totdeauna un arbore care îți vine în fața casei ca să-ți facă umbră. Voi continua, cum e și firesc, această carte. Voi mai scrie unul sau două volume cuprinzînd tot mai mulți scriitori, dar și oameni înrudiți cu arta noastră, cum ar fi compozitorii. De exemplu, mă simt foarte îndatorat față de Tiberiu Olah, de Anatol Vieru,

ca prieteni, ca să nu-i pedepsesc aruncînd în ei cu bulgări trecuți prin... seara sîngerie, cum am petrecut multe, alături, la Sinaia, la Pelișor, sau la mare. Vor mai fi în această carte și pictori, pentru că eu sînt, ca orice om, îndrăgostit de culoare și îi iubesc pe toți pentru că ei sînt aceia care-mi dau, de obicei, fundalul visului, ei îmi pun rama la aceia ce mi-e drag să visez. De curînd am urmărit un album — nu contează numele pictorilor, ar trebui să înșir prea mulți și nu face să-l pomenesc — în care m-am simțit transpus în Bucovina cu atîta putere, încît parcă am auzit și ninsoarea căzînd deasupra Voronețului.

— Întorcîndu-mă la *Cartea cu prieteni,* aș fi dorit să-i întîlnesc pe Preda, Baranga, Jebeleanu, Everac, Buzura și alții. V-aș mai întreba : Care este locul acestei cărți între celelalte opere ale lui Fănuș Neagu ?

— Despre Baranga am scris, iar acum, după ce a murit, o să reiau articolul. Despre Everac voi scrie. La fel și despre Jebeleanu. Iar în privința acestei cărți, el este unul mai mult de taină. E cartea mea cu jucării, dacă vreți...

— Să fi greșit acordîndu-i o importanță mare, sau că o consider de nivelul celorlalte cărți ? Tot o carte cu prieteni întîlnim și în unele cronici sportive. Așadar, mă gîndeam pînă acum la ceea ce s-ar numi „eroi reali". Scriitorul re-creează personajele, deci aș dori să vă referiți la cealaltă noțiune, „erou-ficțiune".

— „Erou real", „erou-ficțiune" ? Nici nu există așa ceva. Nu-mi place termenul de „eroi", pentru că n-au murit pe front...

— Bine, atunci, mai simplu, personaje...

— Personajele comportă și ele o depărtare de autori, ori o apropiere. Nu există în literatură, după închipuirea mea, eroi de felul acesta. Vreau să vă spun că noi, scriitorii, re-creem lumea după cum am cunoscut-o și cunoaștem lumea după ce o vedem. Iar cînd cei pe care îi înfățișăm noi ca adevărați oameni acceptă să trăiască, acceptă să-și poarte adevărurile lor în numele autorului, nu mai sînt niște plăsmuiri ci niște oameni apropiați nouă, pentru că fiecare autor se descrie pe sine și pe aproapele lui. De multe ori a te cuvînta în povestiri,

Scanned with OKEN Scanner

Visa oare elevul Constantin Arseni ce fascinant și dificil domeniu va aborda?

Unul dintre cei mai mari neurochirurgi ai lumii.

Scanned with OKEN Scanner

Visa oare elevul Constantin Arseni ce fascinant și dificil domeniu va aborda?

Unul dintre cei mai mari neurochirurgi ai lumii.

Scanned with OKEN Scanner

Ana Aslan, pe cînd crea gerovitalul.

Șefa renumitei școli românești de gerontologie și geriatrie.

Scanned with OKEN Scanner

Şerban Cioculescu, în anii trecerii de la foileton la sinteze.

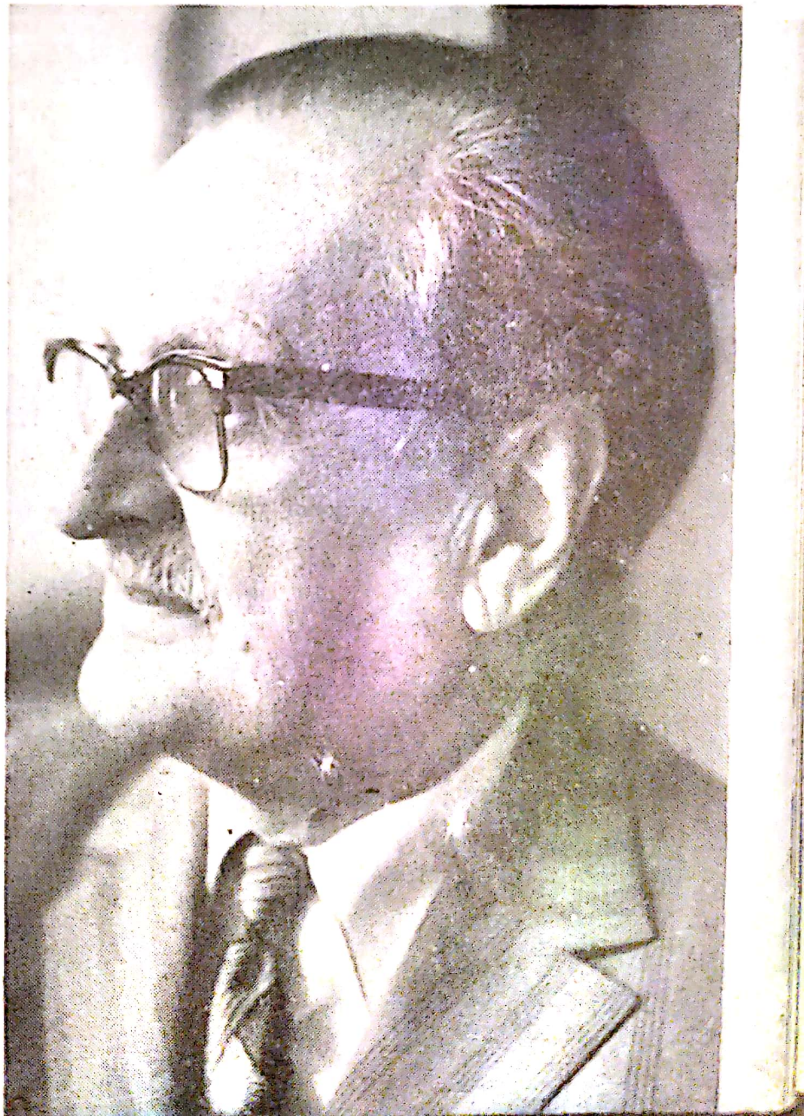

Printre cărţile lui îndrăgite, cărturarul de întinsă cultură Şerban Cioculescu, director general al Bibliotecii Academiei (1974).

Scanned with OKEN Scanner

Montreal, 1976: Nadia Comăneci își scrie propria-i legendă.

O nouă serie de medalii de aur (Moscova, 1980).

Scanned with OKEN Scanner

Tînăr ofițer de artilerie.

Ion Cupșa, șeful catedrei de istoria artei militare.

Scanned with OKEN Scanner

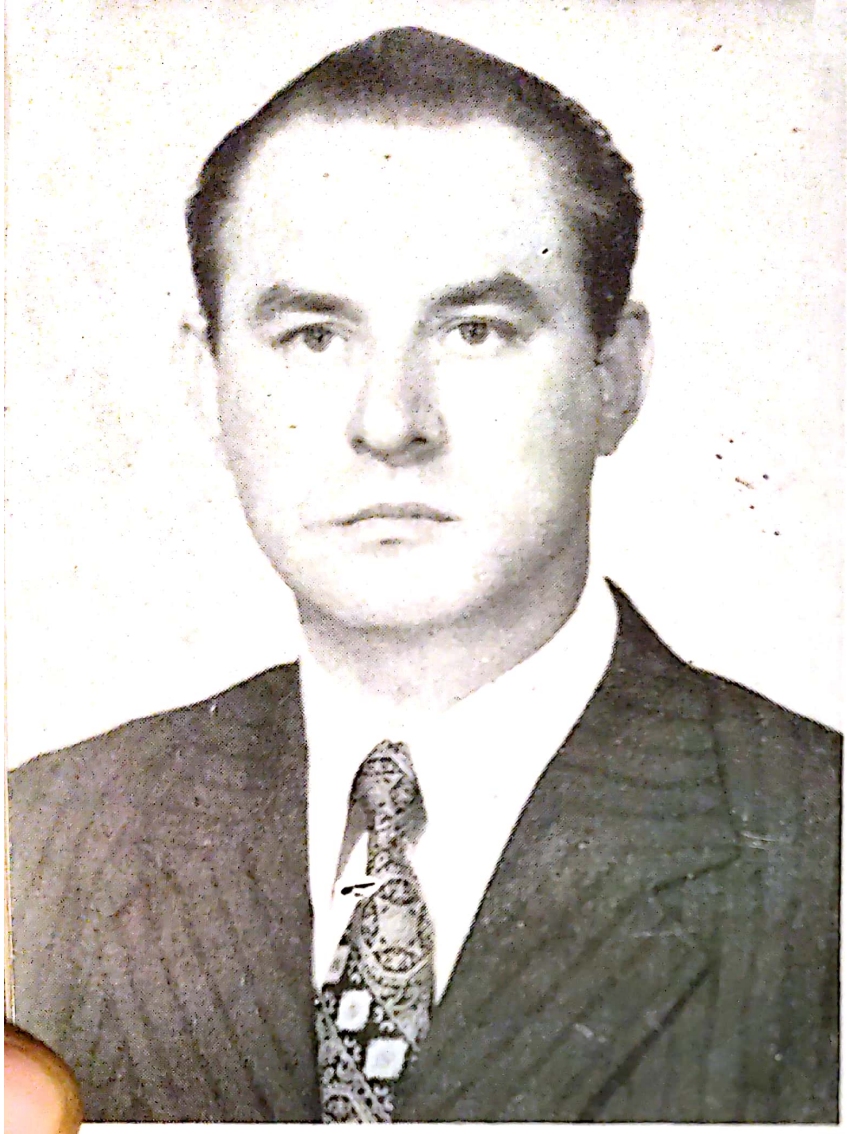

Constantin Diaconescu, Erou al Muncii Socialiste.

Un om pe care te poți bizui: Marin Nedea, președintele C.A.P. din Purani.

Scanned with OKEN Scanner

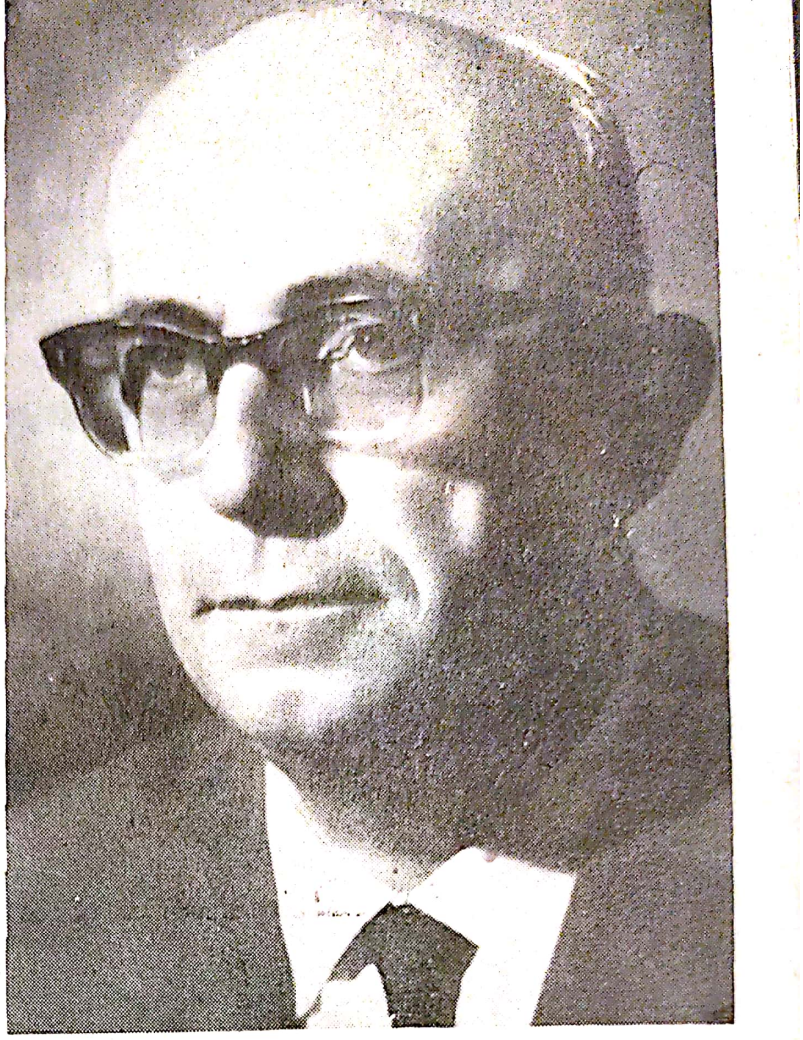

O viață de statornică dăruire în slujba cercetării istoriei românilor: Academicianul Constantin C. Giurescu la 77 ani..

Imprimînd materiei inerte propria sa energie, propria sa generozitate — Gheza Vida.

Scanned with OKEN Scanner

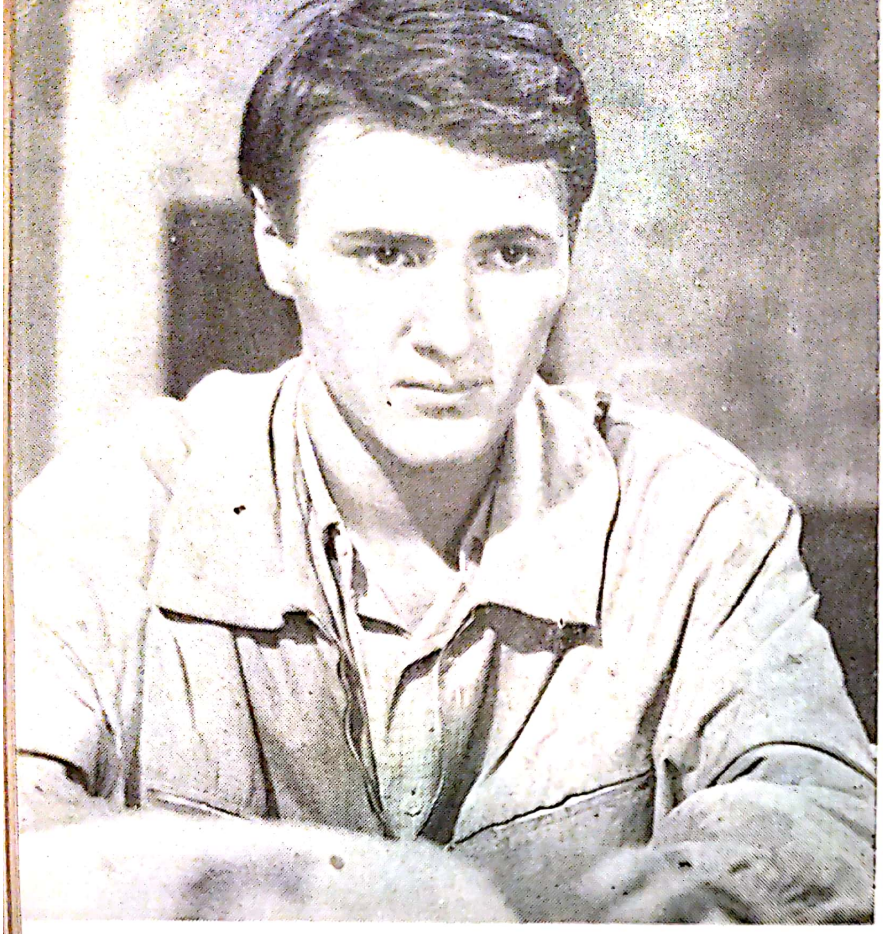

Debut în filmul „Străinul" și premiul pentru interpretare la Karlovy Vary (1964).

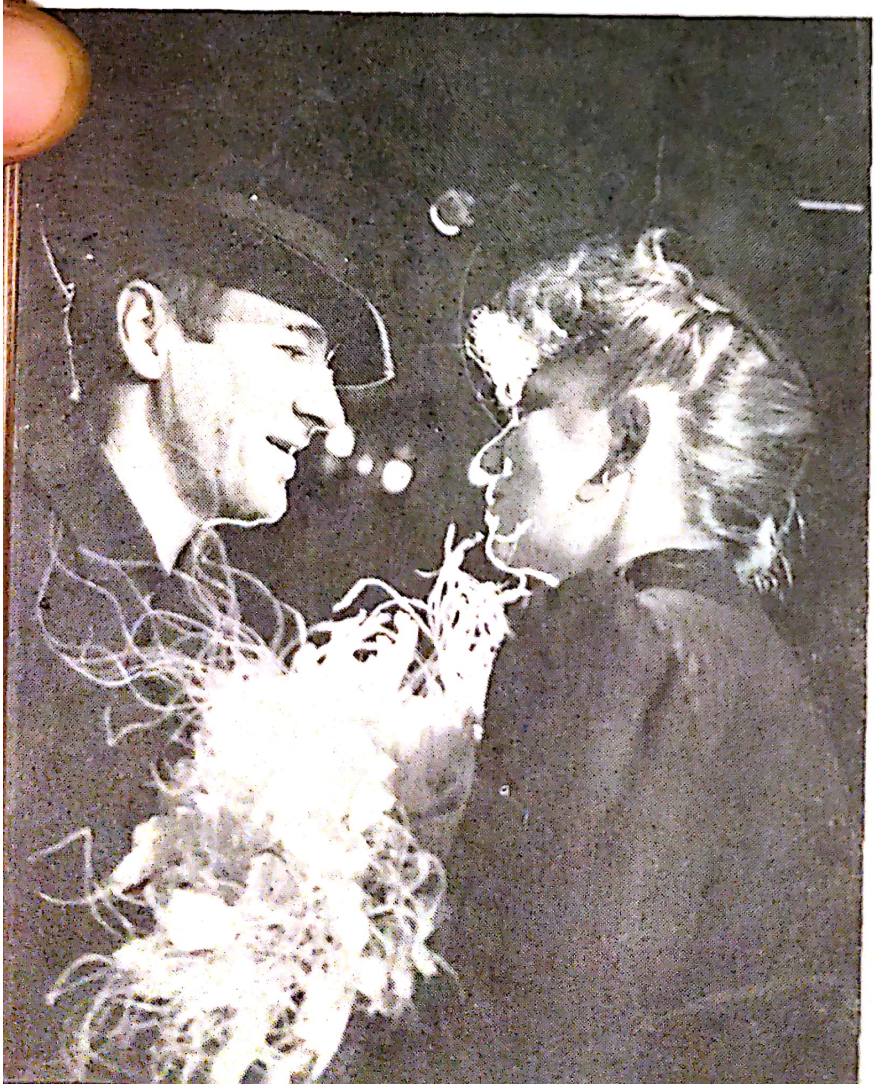

Ștefan Iordache în marea sa creație din „Maestrul și Margareta", alături de Valeria Seciu.

Scanned with OKEN Scanner

Iorgu Iordan, student în anul III (1910).

La vîrsta venerabilă a „Memoriilor".

Scanned with OKEN Scanner

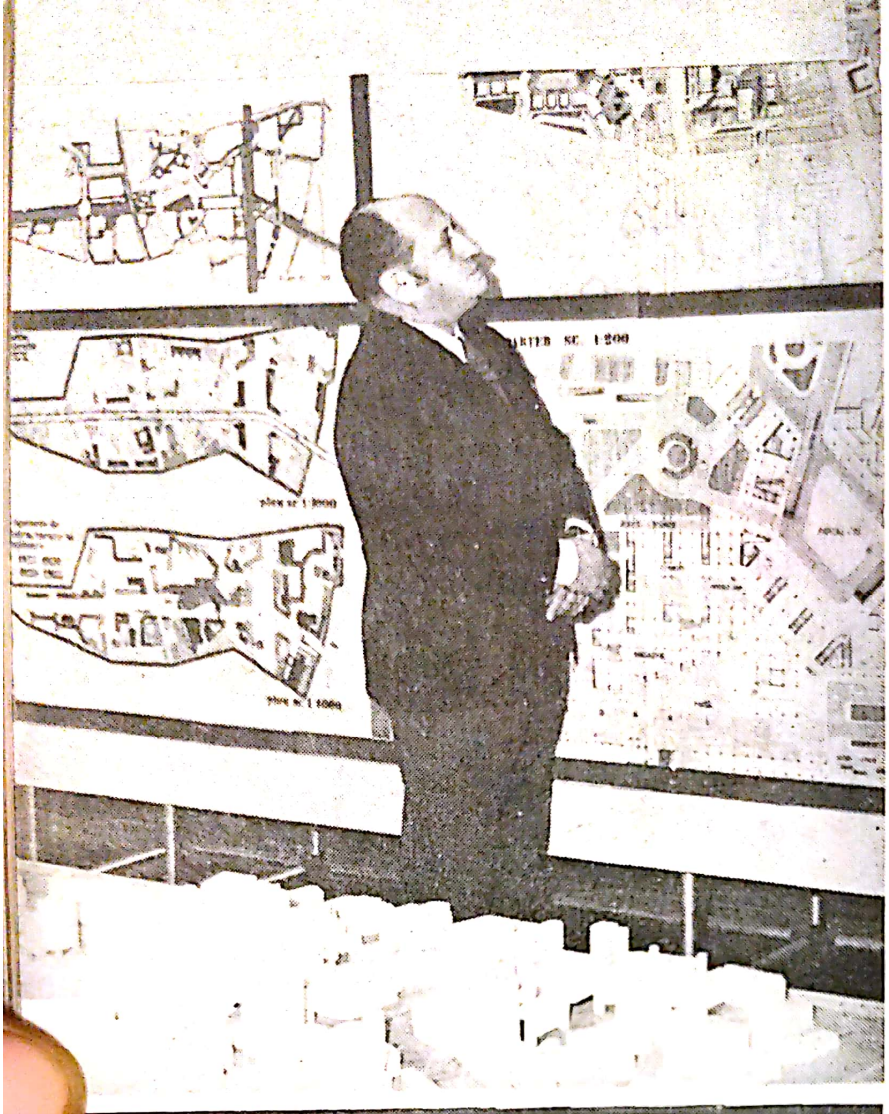

Pentru arhitectul și urbanistul Cezar Lăzărescu viitorul unui oraș ia forme moderne și armonioase.

Rectorul Institutului de Arhitectură „Ion Mincu" (1977).

Scanned with OKEN Scanner

Un bacalaureat îndrăgostit de universul psihicului uman.

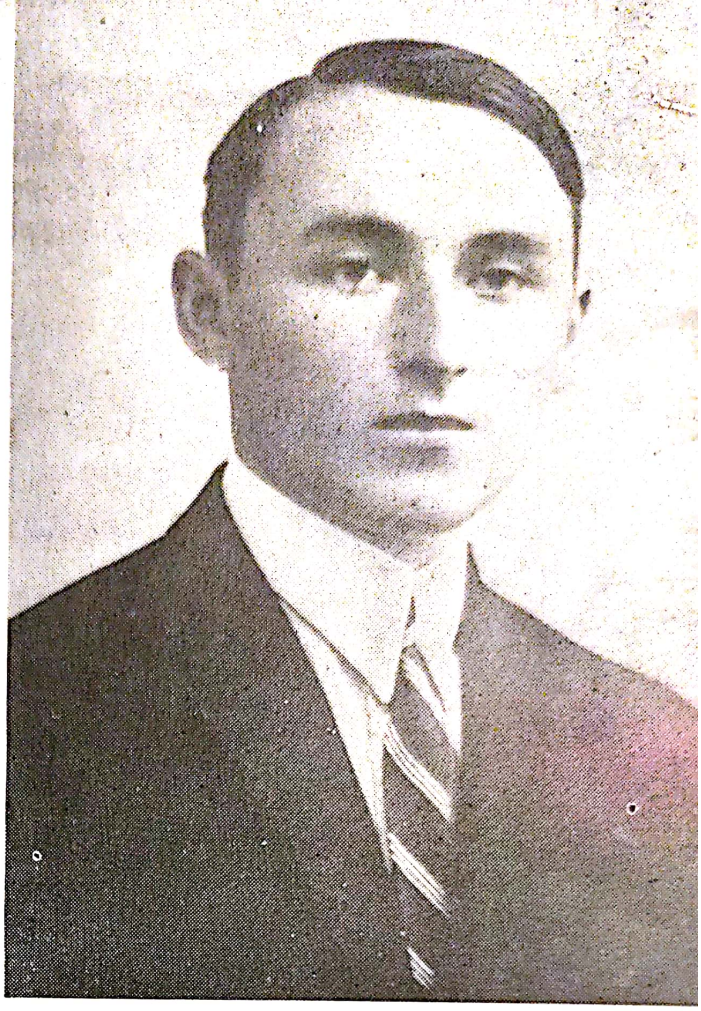

Marele psiholog Nicolae Mărgineanu, alături de fiul său, regizorul de film.

Scanned with OKEN Scanner

Eugenia Moldoveanu, strălucită studentă la Conservator (1965).

Într-un rol de mare succes la Metropolitan Opera.

Scanned with OKEN Scanner

„Noi, cei de la Dunăre, purtăm Dunărea curgîndu-ne pe trup, cum poartă fetele părul, Dobrogea, berbecii și Tîrnavele, coșul cu struguri" (*„Cartea cu prieteni"*).

„Eu iubesc caii cînd sînt liberi și aproape sălbatici".

Fănuș Neagu

Un tînăr ofițer de marină, pe care îl atrage poezia aventurii.

Sergiu Nicolaescu, creatorul unui rol de neuitat: Comisarul Moldovan.

Scanned with OKEN Scanner

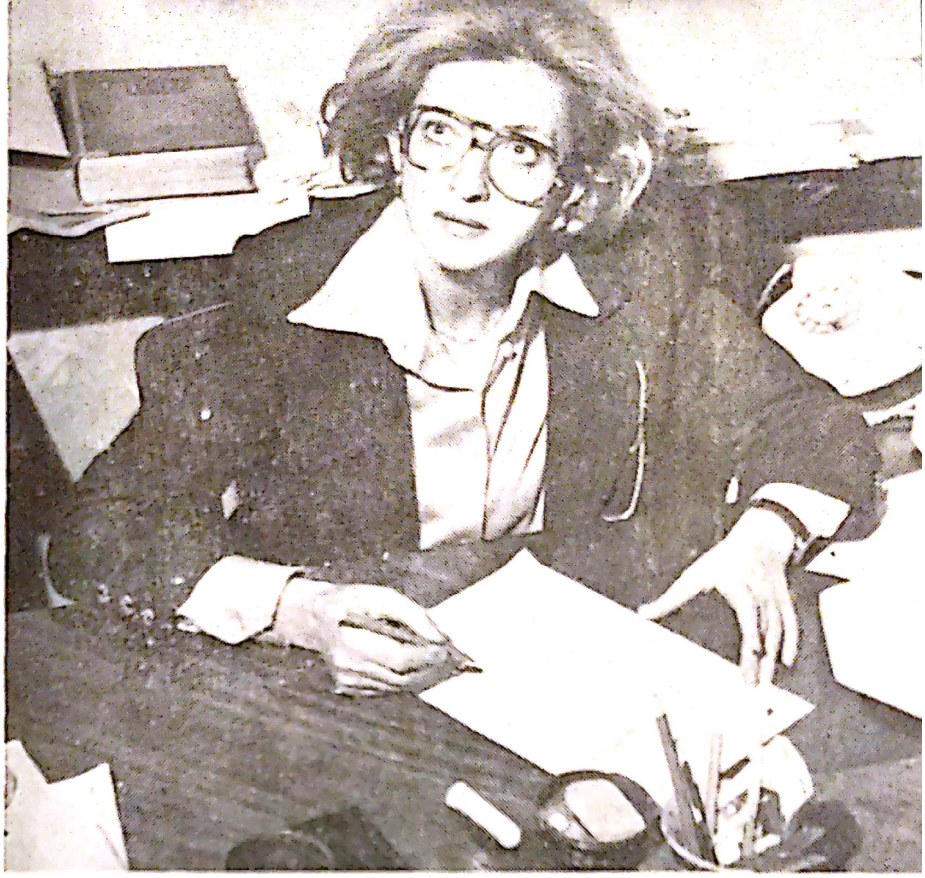

Ecaterina Oproiu, dramaturg, eseist, redactor-șef de revistă, critic de film. Toate acestea realizează o singură și strălucită ipostază cu mereu alte accente către o expresie unică.

Magdalena Popa, „una din marile balerine ale timpului nostru" *(L'Humanité)*.

Scanned with OKEN Scanner

„Nici dragostea, nici singurătatea nu le-am descoperit cu ajutorul cărților".

Octavian Paler

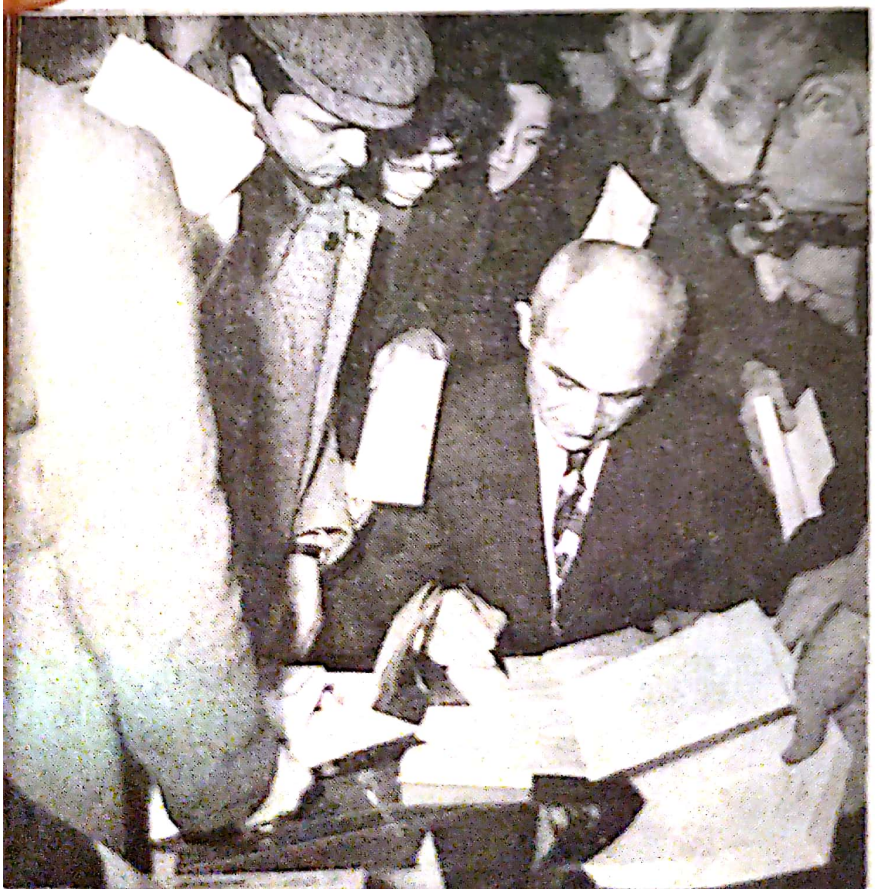

„Octavian Paler e un poet al mitologiei".

N. Manolescu

Scanned with OKEN Scanner

„Nici dragostea, nici singurătatea nu le-am descoperit cu ajutorul cărților".

Octavian Paler

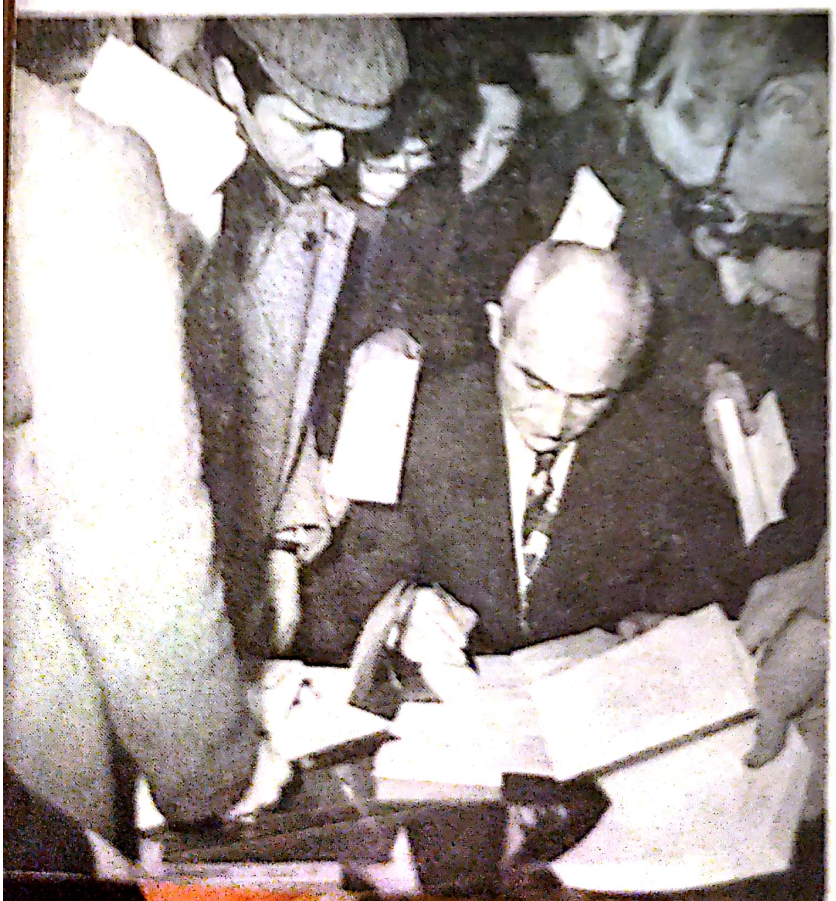

„Octavian Paler e un poet al mitologiei".

N. Manolescu

Scanned with OKEN Scanner

Tînărul avocat, C. Paraschivescu-Bălăceanu, curajos apărător în procesele comuniștilor.

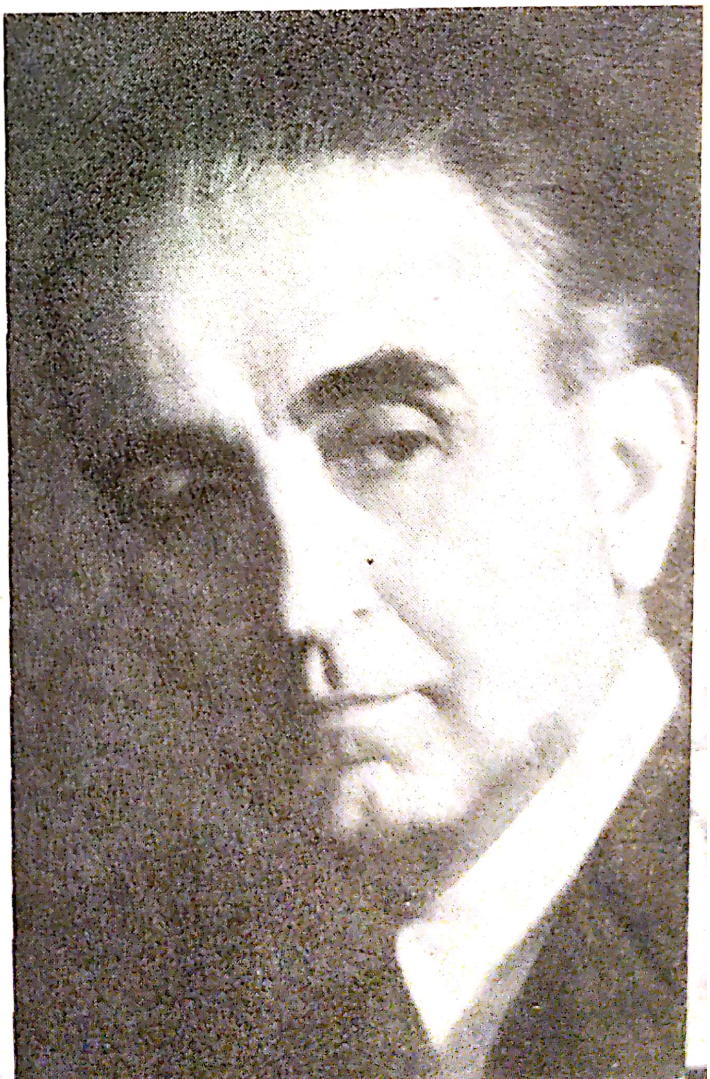

Decan al Baroului București (1945).

Scanned with OKEN Scanner

D.D. Roșca — autorul „Existenței tragice", capitol original în filozofia românească.

În timpul uriașei sale munci: versiunea românească a operei lui Hegel.

Scanned with OKEN Scanner

„Mă uit la toate lucrurile
De două ori,
O dată ca să fiu vesel
Și o dată ca să fiu trist."

Marin Sorescu

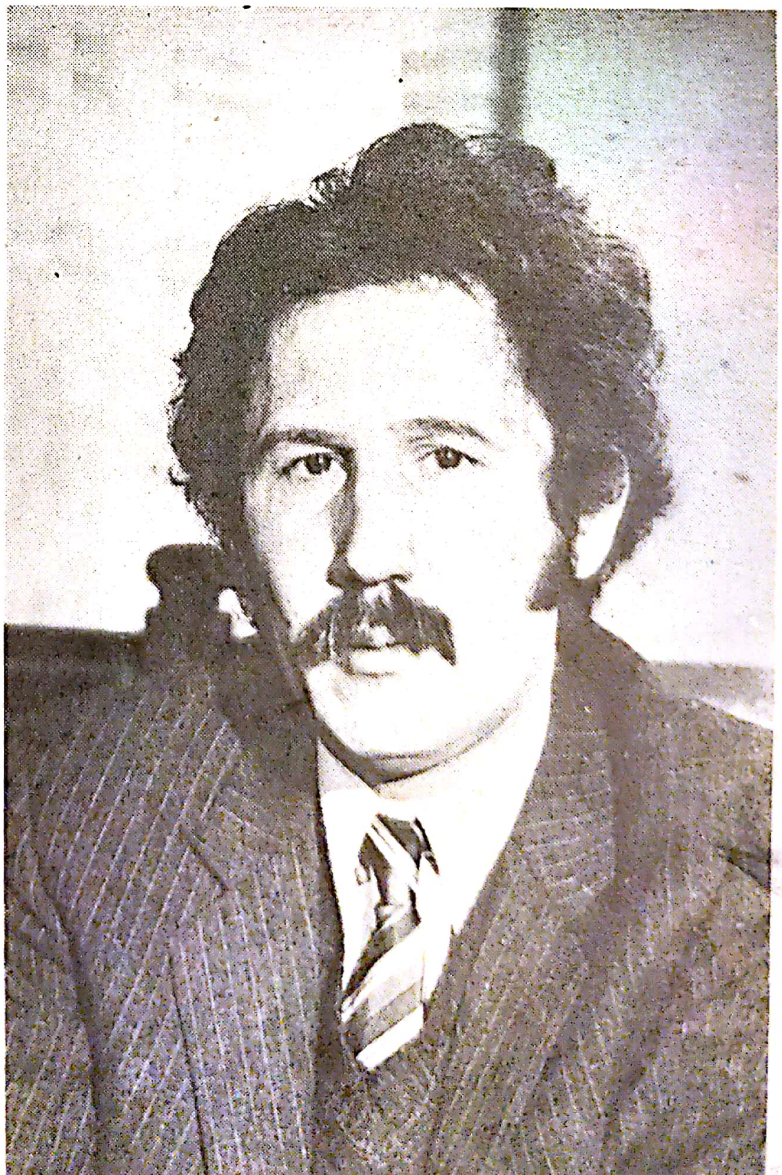

„De la teatrul său de un intelectualism acut, învăluit în metafora filozofică, pînă la lirismul narativ, plin de compasiune umană din ultima serie „La lilieci", Marin Sorescu acoperă o arie largă în care spiritul său păstrează același accent inconfundabil și penetrant."

Al. Paleologu

Scanned with OKEN Scanner

„Publicul nostru iubit, publicul românesc, este susținătorul nostru și noi îi sîntem mereu credincioși".

Ludovic Spiess

Într-unul din marile succese la Teatrul Colon din Buenos Aires.

Scanned with OKEN Scanner

Avea 17 ani. După 10 ani va debuta cu „Sensul iubirii".

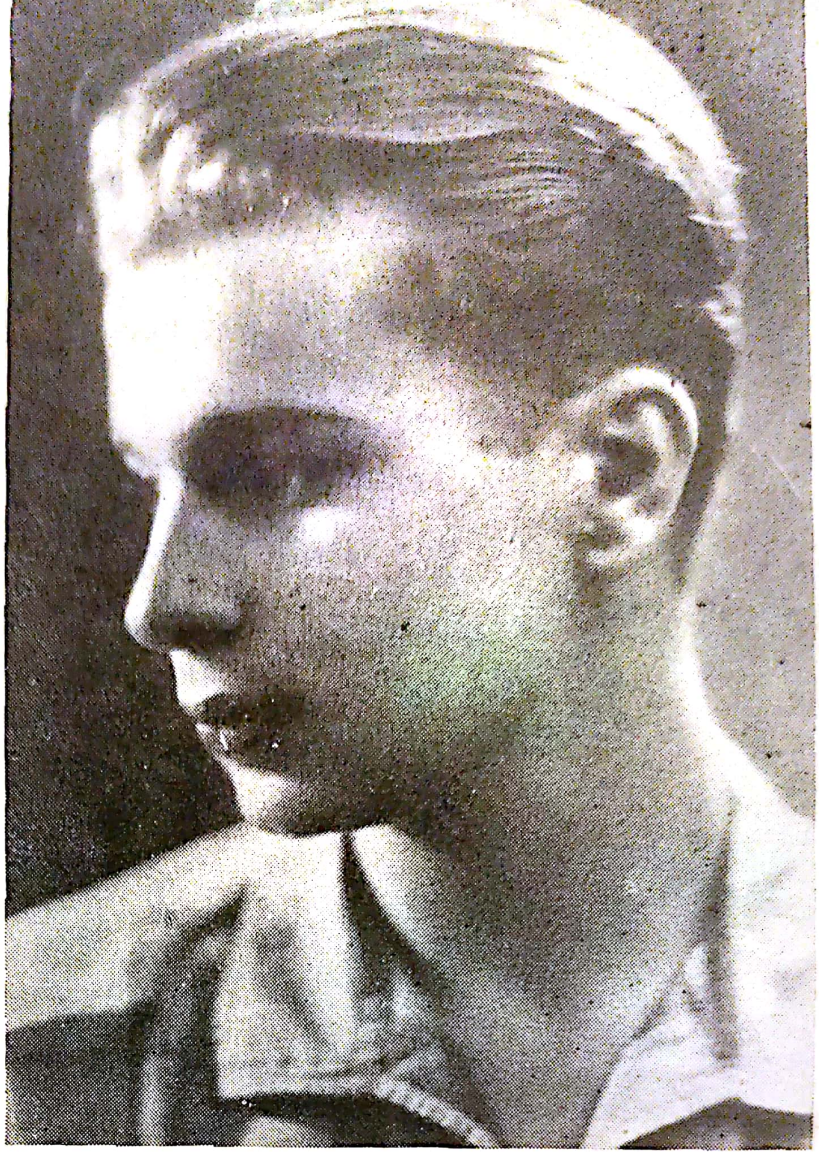

„....Statura lui Nichita Stănescu în peisajul diferențiat al literaturii noastre actuale e impunătoare."

Aurel Martin

Scanned with OKEN Scanner

D. I. Suchianu în perioada studiilor de drept și filozofie (1915).

O ipostază mai puțin obișnuită a criticului și „causeurului": actor de film.

Scanned with OKEN Scanner

Un tînăr decis să-și impună visurile.

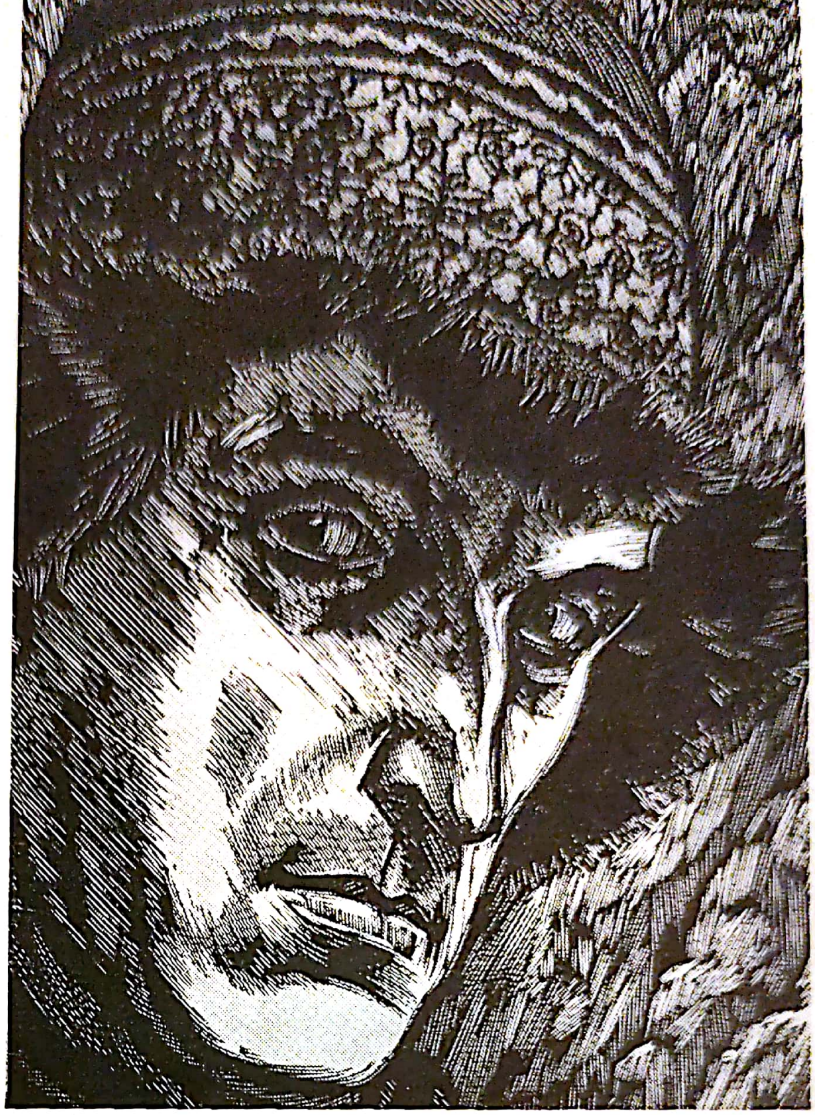

Gy. Szabó Béla, un strălucit poet al gravurii

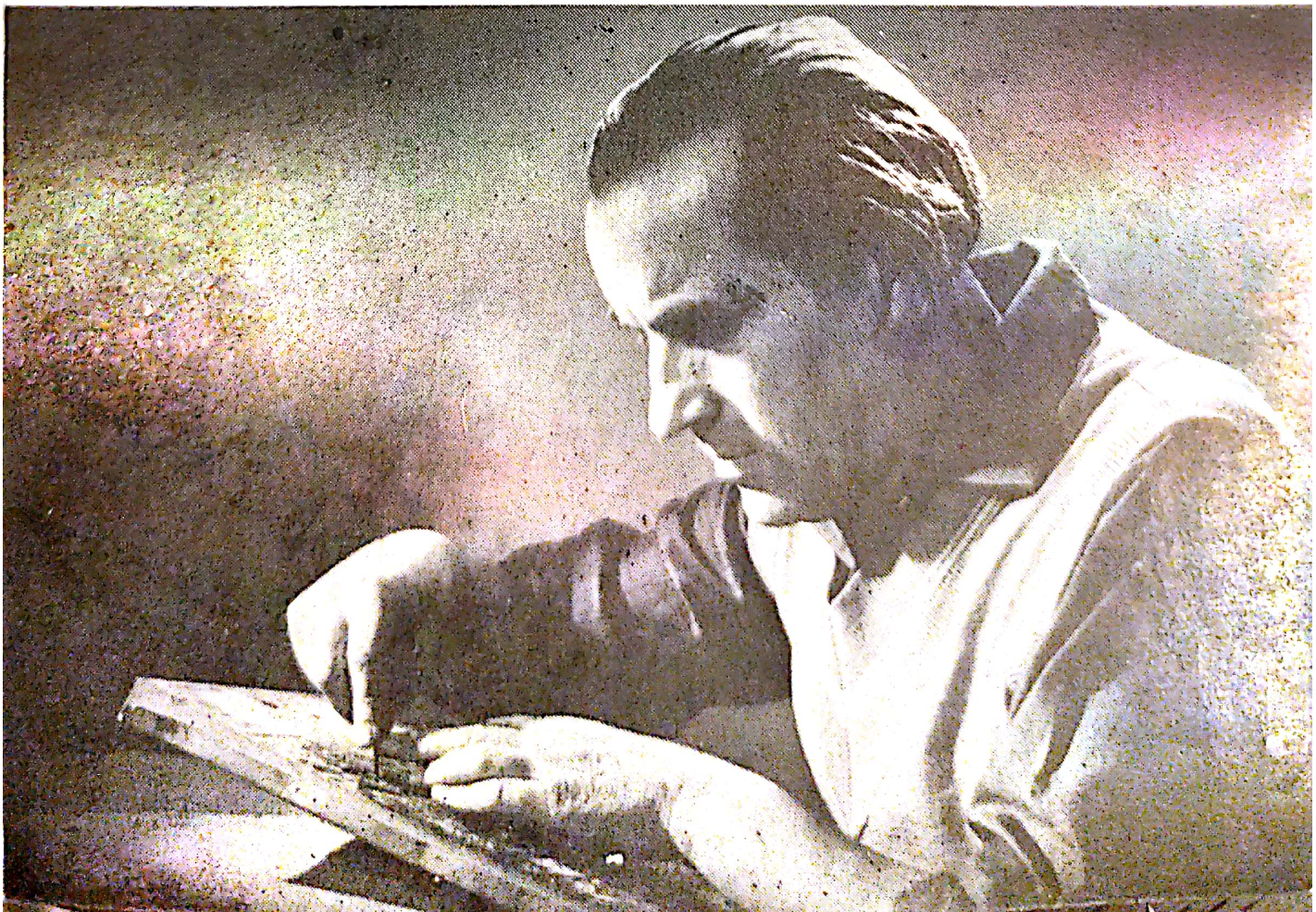

Scanned with OKEN Scanner

În anii acumulărilor decisive (1937)

Henri Wald, autorul sclipitoarele eseuri despre „homo significans".

Scanned with OKEN Scanner

în schițe, în amintiri înseamnă a vă vedea pe dumneavoastră, cei ce ne sînteți dragi sau urîți, și a vă pune în cîrcă toate momentele noastre de încrîncenare și de frumusețe. Nu există erou atît de sec încît să nu aibă ceva din sîngele autorului și nici erou așa de viu încît să nu aibă ceva din caracterul autorului...

— Nu am de gînd să comentez ceea ce prea frumos ați exprimat, însă referindu-mă acum la *Frumoșii nebuni ai marilor orașe,* care vă este mai apropiat dintre cele trei personaje ?

— Nu mai îmi amintesc. Eu sînt în trei ipostaze, și prietenii mei, scriitorul, cîntărețul, sportivul, îmi sînt dragi pentru că nu există în nici una din ipostaze mai puțin chin, mai puțină muncă pentru unul, iar pentru altul mai multă frumusețe. Pentru toți trei m-am spintecat, pentru toți sîngele care-mi curge prin stilou, prin cerneală, prin pix a fost la fel. Apoi, nu există ipostaza să nu ne placă un personaj. E adevărat că pe unele personaje le uităm, bineînțeles, ca să putem „construi" altele, dar toate personajele ne sînt dragi...

— Să trecem la un alt capitol al activității dumneavoastră : gazetăria sportivă, sau cum aș numi-o mai degrabă, poematica sportivă. Spuneți-mi, vă rog, ceva despre frumusețea fotbalului !

— Fotbalul este carnavalul meu de fiecare duminică. Mi se pare cel mai frumos joc pe care l-au născocit oamenii pentru a se povesti pe ei înșiși. Iubesc în el gloria tinereții, patima de a fi nestăvilit, frumusețea pierderii nedureroase și credința că jocul ca joc e înainte de toate viață, desfătare și uimire. Fotbalul e blestemul cel mai dulce.

— Ați cunoscut mulți mari fotbaliști. Care v-au plăcut mai mult ?

— Cel mai bun fotbalist din toată cariera mea e Dinu...

— Totuși Dinu ? !

— Da, totuși Dinu, dar și Dobrin, Lucescu, Ozon, Dumitrache, Tamango. Însă să vă spun ceva : V-am vorbit mai mult despre cei cu care mă mai întîlnesc recent. L-am uitat pe Peciovski, pe Justin, pe atîția alții.

Scanned with OKEN Scanner

— Eu care am cîțiva ani mai mult decît dumneavoastră, cred că mai trebuie să adăugăm pe marele nostru portar David, portarul acrobat supranumit „Il Dio" de italieni și pe excepționalii shooteri Baratki, Bindea, Marian.

— ...Dar cu cronicile sportive am cam încheiat-o. Un scriitor sovietic spune că trebuie să-ți dai bacalaureatul și în gazetărie. Eu trebuia să mi-l dau de mult. A fi gazetar prepetuu înseamnă a te închide într-o lacrimă, a te zăbreli într-o prea mică închisoare. Gazetăria este foarte frumoasă, pasionantă, cea sportivă este destul de dulce uneori, dar... are și ea marginile ei, și limitele ei, pentru că, profesional, zîmbind, sîntem și noi oameni trecători prin toate fenomenelele. E o poveste frumoasă sportul, dar, trăită ca o poveste frumoasă, ea trebuie să se încheie la tinerețe. Totdeauna trebuie să vină după tine unul care e mai aproape de cei ce joacă în teren. Eu, acum, de exemplu, nu mai are rost să scriu despre fotbal pentru că nu mai sînt prieten cu băieții care-l joacă. Cei despre care scriam și care-l jucau, și-mi erau prieteni, erau acolo lîngă mine, eram lîngă ei. Nu aș mai putea, nu mai pot...

— Trebuie să vă retrageți precum un Casius Clay, cu titlul în buzunar sau ca acel campion din Jack London...

— Vrînd, nevrînd, îți dai seama că îmbătrînești...

— După cîte știu, nu faceți parte dintre pesimiști, ci dintre aceia care se consacră mereu altor scrieri, altor teme, altor genuri...

— Este adevărat, vreau să stau cu mine singur, așa, să mai scriu teatru, chiar poezie. Spre exemplu, eu sînt fermecat de ideea de iarbă, de ideea de zăpadă, de alungirea verii și răsturnarea tuturor anotimpurilor, numai la țară. La București trăiesc destul de cenușiu, în sensul că nu prea îmi dau seama cum se întîmplă cu înlocuirea zilelor și cu trecerea nopții pe alte pogoane, pentru că la țară sălășluim în prostia verbului *a fi*. La București nu mă mai pocăiesc, nu mă interesează „a vrea" ci „a fi". Ca existență, sîntem mai aproape de Dumnezeu și de sînul lui la țară. La București sîntem mai aproape de statui, de Gara de Nord, de Statuia Aviatorilor, de

mîzgăleala intereselor. La țară, fără să fac nostalgia unei, idilic vorbind, republici de iarbă, la țară ne aflăm mai repede firea noastră, sîntem mai păgîni, mai cu gîndul că se poate trăi frumos. La București, e cetatea metropolă, ne aflăm mai departe de oameni, mai depărtați de mamă, mai depărtați de frați și chiar de iubire. Pentru că la București stăpînește cu pregnanță numai relația, omenia pe fața din dos. Mi se pare cam neagră povestea mea, dar...

— Dar concordă cu ceea ce scrieți. Din paginile dumneavoastră se poate deduce că aveți unele preferințe, sînt anumite zone pe care le iubiți mai mult, de pildă Brăila, Bărăganul, Delta Dunării, iar în timpul din urmă în scrisul lui Fănuș Neagu apare și muntele...

— Eu scriu cam pe locurile în care merg. Ca să descriu o poartă, trebuie să mă gîndesc unde-i poarta aceea, unde am văzut-o, cum se deschide ea, pe ce roată. Poarta larg îmbrăcată, care se deschide larg în gard, așa, mare, se numește *vraniță*. Cînd trebuie să scriu ceva, să descriu o casă sau un loc, îmi închipui : aici era poarta aceea. De obicei descriu poarta bunicilor, era foarte frumoasă poarta bunicilor, sau unde mi-a rămas mie în minte drept cea mai frumoasă...

— Vă place să scrieți mereu ?

— Nu prea. Orice vine din obligație îmi repugnă. Cînd lucrez pentru mine îmi place foarte mult, dar lucrăm prea puțin pentru noi ca scriitori și lucrăm prea mult pentru ideea că trebuie să facem cărți. Eu gîndesc așa, că orice scriitor în anul 1980 spre 2000 n-are dreptul la mai mult de trei cărți.

— Să le cizeleze la nesfîrșit ca Matei Caragiale ?

— Să le cizeleze, dar nu la nesfîrșit. Matei nu trebuia să-și ucidă zilele pe o singură carte, pentru că romanul lui a rămas fără lacrimi, fără durere și mult prea lustruit.

— Dincolo de spațiul intim transfigurat în ficțiune, în cărțile dumneavoastră, dincolo de locurile dragi, ați călătorit mult peste hotare. Dealtfel se știe că scriitorul este prin excelență un călător. Dintre călătoriile mai îndepărtate, care v-au rămas în memorie mai adînc ?

Scanned with OKEN Scanner

— Călătorului îi stă bine cu drumul și cu haimanalîcul. Eu am fost o haimana prin toată Europa. Mi-a plăcut. Cum am trecut pragul casei, mi-a plăcut dincolo. Îmi place să miroasă a izmă de străin, dincolo de pragul casei, pentru că acolo se întîmplă ceva fermecat, în sensul că îți închipui că lumea este altfel. Uneori o descoperi așa cum e acasă. Mi-au plăcut toate țările, toate sînt frumoase, în afară de unele prea monotone, fără imaginație și cu lipsă de viziune. Mi-au plăcut Franța, Spania, Portugalia, Germania. Mi-au plăcut podurile Pragăi, podurile Budapestei. Budapesta este un oraș mai frumos decît Viena. E dumnezeiască Budapesta. Leningradul îmi place ca gîndire și ca minune a lumii. Ai senzația că aștepți să-l vezi pe Raskolnikov omorînd o bătrînă. L-ați citi pe Dostoievski, pe Tolstoi... La Leningrad vezi cît sînt de mari rușii ! Și Parisul este o minune, dar eu îl cunoșteam înainte de a-l vedea, de a intra în el. Cunoșteam străzile, am găsit ușor drumul la hotelul în care am stat prima seară în Cartierul Latin. Cine spune că nu se duce la Paris pentru distracții, este un ipocrit. Dar oricare român merge acolo mai întîi ca să se verifice pe sine. Am fost și la Hamburg, la San Paoli, pe lîngă domnișoarele alea... în borcane. În Elveția am fost de vreo șase ori. Nu-mi prea place Elveția. Este un mare sanatoriu...

— Dar Alpii nu v-au plăcut ? Nu e frumos să te uiți la Jungfrau ? La Saint Gothard, Berna, Geneva ?

— Te uiți, sigur, și înlemnești de atîta frumusețe, dar, repet, totul în jur e prea sterilizat. Dumnezeiesc a fost în Spania...

— Deși acolo e atîta pămînt roșu, ars de soare și așa de puțină verdeață ?

— M-am înțeles bine cu Spania pentru că avea multe cîrciumi pe marginea drumului. Mîncam cîte o măslină verde și beam vin alb cu Sancho Panza. Și el îmi spunea despre Don Quijote.

— Vă mai amintiți orașele Andaluziei, podurile peste Guadalquivir ?

— Desigur. Guadalquivir, rîul uscat, i-am zis eu. Acolo curge atîta apă cîtă bagi într-o poezie, că mai multă apă n-au. Am văzut Toledo și Aranjuezul. Am

Scanned with OKEN Scanner

fost treaz în orașele mari și frumoase, am băut numai citronadă și oranjadă pentru că voiam să le țin minte în măreția și uscăciunea lor. Mi-au plăcut taurii, dar nu-mi place că sînt uciși. Eu sînt de partea taurilor, nu de partea toreadorului.

— Să părăsim universul... sîngeros al corridelor. Aș dori să revenim la o seamă de întrebări cu care am obișnuit dealtfel cititorul în cartea mea anterioară : *Muncă, idealuri, creație*. Cum vedeți nevoia de respect și considerație ?

— Îi respect pe oameni și mă bucur dacă mă respectă și ei...

— Trăind între oameni, nevoia de anturaj o resimțiți cu aceeași putere și la fel de abrupt ca răspunsul din urmă ?

— Eu nu pot sta singur niciodată, trebuie să am prieteni numeroși prin preajmă, deși, cînd lucrez, trebuie să fiu singur. Dar să vă pun și eu o întrebare : De ce vă băgați în sufletul omului cu întrebări de felul acesta ?

— Am explicat în prefața cărții pomenite mai înainte și în diferite interviuri din ea. Este o anchetă psihologică asupra resorturilor interioare care ridică personalitatea pînă la înălțimea creației ! Acum să vă mai întreb : Sînteți indiferent față de bunurile materiale ?

— Sînt, dar... nu chiar atît de indiferent. Adică, îmi place să am baie, gaze în sobă și la bucătărie, electricitate și să nu crăp de foame. Nu poate zice nimeni că eu vreau să fac avere. Eu sînt dintr-un neam de oameni săraci, nici unul n-a vrut să aibă avere, au vrut doar să trăiască, au vrut pur și simplu să se perpetueze ca specie...

— Iar eu mă pregăteam tocmai să vă întreb despre nevoia de aventură...

— N-am fost o fire aventuroasă decît în închipuire. Îmi iubesc foarte mult copilul.

— Vorbiți-mi vă rog despre drăgălașa Ruxandra Anita, despre farmecul copilăriei.

— Copilăria este țara cea mai frumoasă. Este izvorul tuturor bucuriilor. În ea nu există durere. Există numai primăveri înflorite și vacanțe petrecute în zăvoiul din spatele casei bunicilor. Fetița mea iubește marea ca nimic

Scanned with OKEN Scanner

altceva pe lume, și în ordine imediată zăpada de la Sinaia. Desenează frumos, numai chipuri de iezi și miei și de copii suindu-se pe vapoare. Vrea să devină geolog ca să găsească piatra somnului care să poată s-o adoarmă pe mamaia care nu doarme mai deloc și piatra care miroase frumos, a lămîie, ca să se dea oamenii pe mîini cu ea. În lumea ei mă întorc mereu cu bucurie și ca să mă încarc cu speranță. După cum vedeți sînt devotat familiei. Îmi place mai mult acasă decît la vecini. S-ar putea să fie și un semn de bătrînețe. Eu sînt un familist din aceia care-și iubesc chiar și nevestele. Îmi place să fac daruri și bucurii familiei.

Ianuarie 1980

Scanned with OKEN Scanner

MARIN NEDEA

S-a născut în comuna Depărați-Hirlești, jud. Teleorman, la 5 mai 1923. A urmat șapte clase primare, fiind totdeauna premiantul întîi. În copilărie, visa să se facă învățător. Visul a rămas neîmplinit : părinții erau săraci, mai aveau cinci copii și nu l-au putut da la învățătură.

A lucrat ca ucenic mecanic la diverși patroni din Roșiori de Vede. În 1946, după efectuarea serviciului militar, s-a întors acasă. În anul următor a fost recrutat în munca de partid la județeana Teleorman, unde a rămas pînă în 1949. Ulterior a fost director adjunct la S.M.T. Nanov, director la S.M.T. Brînceni (timp în care și-a completat studiile medii la seral — mereu cel dintîi în clasă luîndușI bacalaureatul), apoi președintele U.J.C.A.P.-Teleorman. Acum lucrează ca președinte al C.A.P. Purani-Teleoramn, director al S.M.A. din aceeași localitate și președinte al consiliului intercooperatist.

Fire iute, dinamică — „e o vijelie tot timpul“ — s-a convins din ce în ce mai mult că numai lupta permanentă cu problemele pe care le ridică viața, tenacitatea și perseverența duc la rezultate optime. Din tinerețe a muncit cu colective mari. De aceea s-a bazat pe cunoașterea oamenilor, pe grija față de problemele lor. Și-a însușit principiul : „Să fii drept, necruțător, neînfricat, dar, cînd trebuie, să știi să ierți“. E mereu efervescent și nu se liniștește atîta timp cît problema în curs nu este încă rezol-

Scanned with OKEN Scanner

vată. Nu aleargă după rezultate obținute în pripă, de azi pe mîine. La Marin Nedea nu-și găsește loc automulțumirea, care totdeauna duce la stagnare. Cînd nu are probleme la cîmp sau la S.M.A., citește lucrări de specialitate : tehnologie agricolă, zootehnie, legumicultură sau despre mașinile agricole.

Răspunde de munca ce se desfășoară pe 18 000 ha. Sub conducerea lui, unitățile din Purani au parcurs un drum mereu ascendent. Dovadă înaltele titluri primite recent : la C.A.P. Purani — Erou al Muncii Socialiste, la S.M.A. Purani — Meritul agricol clasa I.

Preocupări statornice în afara profesiei : psihologia, istoria și literatura politică.

Titluri, responsabilități

Erou al Muncii Socialiste (1974), deputat județean din 1968, deputat în Marea Adunare Națională din 1975.

Distincții

Steaua Republicii clasa a II-a, Ordinul Muncii clasa a III-a, Meritul agricol clasa a II-a, diverse medalii.

Scanned with OKEN Scanner

CONDUCI ? FII PRIMUL LA TREABĂ, DREPT CU TOATĂ LUMEA ȘI CURAT CA LACRIMA !

— Stimate tovarășe Nedea, sînteți de mai mulți ani într-o situație unică în țară : cumulați funcția de președinte al Cooperativei agricole de producție din Purani și pe cea de director al Stațiunii pentru Mecanizarea Agriculturii, din aceeași localitate. Cum ați ajuns în această ipostază profesională atît de originală ?

— Original nu înseamnă întotdeauna și năstrușnic. Situația în care mă aflu de mai mulți ani n-ar trebui să fie unică. În calitate de director al S.M.A. Purani am ajuns pe parcursul anilor să-i cunosc bine pe cooperatori, iar ei au ajuns la rîndul lor să mă cunoască bine pe mine. Atunci cînd s-au decis să mă aleagă președinte, unitatea nu stătea „pe roze" — cum se spune, iar eu am înțeles că nu este vorba de o funcție onorifică, ci de una care reclamă muncă multă și răspundere. Ca atare, am acceptat-o. M-a mișcat faptul că oamenii aveau încredere în mine și așteptau ca împreună să aducem treburile cooperativei pe făgașul firesc. În același timp eram destul de tulburat de o serie de întrebări cu privire la modalitățile concrete în care trebuie să armonizez cele două laturi ale răspunderii mele.

— În procesul colaborării dintre S.M.A. și C.A.P. se nasc ades contradicții, fricțiuni. Cum se petrec lucrurile la Purani și, mai cu seamă, cum colaborează președintele coperativei și directorul stațiunii, atunci cînd aceștia sînt îngemănați într-o singură persoană ?

— Mi s-a pus și mi se pune mereu această întrebare, dar, vă asigur, lucrurile nu sînt nici atît de ciudate, nici atît de complicate pe cum par. Înainte de toate, îngă-

Scanned with OKEN Scanner

duiți-mi să afirm că toate contradicțiile de care pomeneați reprezintă cazuri rare, conjuncturale, iar atunci cînd se petrec ele se datoresc unor înțelegeri înguste, egoiste, jocului regretabil de-a „pasarea“ răspunderii. V-am mărturisit că eu însumi nu am văzut prea clar din prima clipă cum voi face față celor două laturi ale îndatoririlor cu care eram învestit, dar, din fericire, foarte curînd m-am convins că problema pe care mi-o puneam era falsă. Totul mi s-a înfățișat sub alt aspect atunci cînd am înțeles că nu era vorba de două calități profesionale distincte, de două laturi de activități ce trebuiau puse în acord, ci, de fapt, de una singură : aceea de a determina, prin mobilizarea și organizarea cooperatorilor și mecanizatorilor — fii ai satului și unii și alții — realizarea unor producții agricole, vegetale și animale, cît mai apropiate de potențialul real al pămîntului și oamenilor. În acest spirit au privit lucrurile și cooperatorii și mecanizatorii care, uniți în aceeași bătălie pentru belșug, au izbutit să realizeze an de an sporuri însemnate de producție, căpătînd convingerea că puterea lor este uriașă și că rodnicia pămîntului nu are limite. Eu nu vreau să împovărez dialogul nostru cu cifre și procente — dar există asemenea cifre și procente care ilustrează faptul că gospodarii din Purani, prin muncă și pricepere, modelează recoltele după exigențe tot mai înalte, redimensionînd parametrii străvechi ai meșteșugului de agricultori și de crescători de animale.

— Ați pomenit de mai multe ori cuvîntul *muncă*. Referindu-vă la anii copilăriei și tinereții, ne puteți spune cum v-ați format, ce rol a avut munca în acest proces de formare ?

— Sînt fiu de țăran și mă socotesc eu însumi țăran. Faptul că de cînd eram de-o șchioapă m-am deprins cu treburile gospodăriei țărănești nu reprezintă, cred, o excepție pentru nimeni dintre cei născuți la cîmpie. Cînd după primii ani de școală în sat am plecat la o școală profesională, aceasta n-am făcut-o ca să mă despart de pămînt, ci tocmai ca să mă întorc la el mai puternic. Mi-am dorit să fiu mecanic agricol. Mai tîrziu războiul, ca și marile evenimente care au urmat după eliberarea țării mi-au adus dese schimbări biografice, dar indiferent

Scanned with OKEN Scanner

de acestea eu am rămas legat de sat, de agricultură, de pămînt — și consider că această consecvență a destinului e marele noroc al existenței mele. Nu cred că este un șablon cînd afirmăm că munca este o școală — prin muncă avem cele mai strînse raporturi cu semenii noștrii, învățăm de la ei, sîntem siliți să gîndim și să găsim soluții, ne bucurăm atunci cînd avem impresia că azi înfăptuim ceva, mai bine și mai repede decît ieri, că autodepășindu-ne avem simțămîntul realizării noastre ca oameni, al utilității noastre, că ne punem la adăpost de senzația stagnării sau a zădărniciei. Munca ne salvează, în ultimă instanță, de la ratare.

Ca să fiu sincer, sînt puțin jenat cînd vă spun aceste lucruri. Parcă aș spune : „Iată ce grozav sînt eu, ce mult iubesc munca și cît de aproape de perfecțiune am ajuns prin muncă...“ Lucrurile nu stau de fapt deloc așa. Știu că munca este o componentă a fericirii personale, dar și o obligație impusă de viață. Și mai trebuie să înveți să muncești, simpla bunăvoință nu ajunge. Eu simt în fiece zi această nevoie de a învăța și de fiecare dată, chiar atunci cînd am bucuria unui succes, constat că acesta putea fi mai mare dacă undeva aș fi știut mai bine să fac un anume lucru, să procedez într-o anumită privință mai bine. Cînd am fost ales președinte, primul lucru pe care l-am făcut a fost să-mi cumpăr o carte de psihologie și una de pedagogie. Ca să-i pot înțelege mai bine pe oameni și ca să fiu înțeles mai bine de ei. Desigur — în cele două cărți n-am găsit ceea ce s-ar putea numi „instrucțiuni“ pentru relațiile cu tovarășii de muncă, dar sînt sigur că studierea lor mi-a folosit. De asemenea am mereu în vedere faptul că noi, aici, în această familie unită a cooperatorilor, nu trebuie să creștem numai holde frumoase, ci și oameni frumoși, și ce altceva poate da mai mare frumusețe omului decît faptele sale, atunci cînd ele rodesc pentru binele întregii obști ?

— Ați avut și perioade cînd nu erați mulțumit de ceea ce realizați ? Cum ați depășit perioadele dificile ?

— Pe cît de adevărat este că omului fericirea nu-i cade din cer, pe atît de adevărat este că nici necazurile nu-i vin din senin. De cîte ori m-am găsit în

Scanned with OKEN Scanner

situații foarte grele — în agricultură nici ADAS-ul nu te asigură împotriva eșecurilor — întotdeauna am fost nevoit să constat că la rădăcina răului se află de fiecare dată cusururi omenești. O neglijență, o lipsă de prevedere, o întîrziere pot avea urmări extrem de grave. Un cooperator bătrîn spunea odată — și n-am să-i uit vorbele — că o hotărîre greșită poate fi în agricultură la fel de păgubitoare ca seceta sau ca grindina. Dimpotrivă, chiar atunci cînd impasul în care te găsești are cauze naturale — mă gîndesc la condițiile climaterice de care agricultura mai este încă dependentă — o măsură chibzuită și o intervenție promptă poate atenua și chiar înlătura răul. De cîte ori m-am găsit în situații grele am încercat să transmit oamenilor o anumită încredere în posibilitatea noastră a tuturor de a depăși momentul. Decît să dramatizezi, e mai bine să analizezi la rece ce este de făcut pentru a trece hopul. Dacă descoperi cauza răului, atunci poți descopri și calea înlăturării lui. Din multele pățanii îmi aduc aminte de una : cea cu ferma de vaci. Numai cu cîțiva ani în urmă producțiile de lapte nu ajungeau mai niciodată la nivelurile planificate și îngrijitorii ajunseseră chiar să spună că de vină sînt cifrele planificate și nu starea animalelor. Sincer vorbind, starea acestora nu era deloc de invidiat. Hrănite prost, ținute în grajduri aproape dărăpănate, era imposibil să aștepți de la ele producții superioare. Ceva se cerea făcut — și încă fără întîrziere. Mi-am amintit că, odată, pe cînd eram copil, am auzit niște țipete sfîșietoare venind din curtea vecinului. Am dat fuga, cu alții, să văd ce s-a întîmplat. Bietului om îi murise văcuța — singurul bun al gospodăriei — iar femeia și copiii se tînguiau deznădăjduiți. Proporțiile durerii bieților oameni mi s-au întipărit în minte pentru toată viața. Nu era doar durerea provocată de pagubă, ci mult mai mult — era manifestarea dragostei pentru animal, dragoste lovită de nenorocire. Și chiar cînd oamenii au încercat să-l îmbuneze pe vecin, promițînd chiar că toți de pe uliță vor pune mînă de la mînă să-l ajute să cumpere altă vacă, jalea omului și a familiei sale nu s-a potolit. Am înțeles atunci, odată pentru totdeauna, că țăranul nostru iubește animalele cu mare putere. Nu este sentimentul

Scanned with OKEN Scanner

pe care îl au orășenii pentru cîinii de rasă sau pentru pisici, ci mult mai mult — expresia fundamentală a atașamentului față de o vietuitoare de care este strîns legat și căreia îi atribuie însușiri aproape omenești.

De această întrebare mi-am amintit atunci cînd, intrînd în grajdurile cooperativei, mi s-a părut de neînțeles starea animalelor, și aceasta sub privirile indiferente ale unor îngrijitori. Am făcut eforturi ca să mă calmez, zicîndu-mi în mine: „Nu se poate, țăranul nostru e milos, el iubește vitele, — aici ceva s-a produs de lucrurile au ajuns atît de jos...“ Și am stat mult de vorbă cu oamenii. Nu i-am certat, cum poate s-ar fi așteptat ei, ci i-am întrebat ce nevoi au, ce cred că le-ar trebui ca grajdurile să fie grajduri, vitele vite și producția producție. Mi-am dat seama că erau neîncrezători la început, dezorientați, dar apoi au început să-și spună păsurile și propunerile lor erau cu miez, bine și îndelung gîndite. După o lungă discuție cu ei m-am sfătuit și cu membrii consiliului de conducere și am trecut fără întîrziere la crearea unor condiții mai prielnice de muncă. Am îmbunătățit transportul apei și procesul de producere a furajelor, am introdus elemente de mică mecanizare și foarte curînd lucrurile au început să se schimbe. De atunci și pînă în prezent ferma de vaci a cooperativei a adus multe milioane de lei venituri peste prevederile planificate. Și, vă asigur, nu este singurul caz cînd, pornind de la situații extrem de grele, am găsit în ființa oamenilor din comună resursele unor acțiuni prompte și totul a fost posibil să se schimbe. De fiecare dată necazurile s-au preschimbat în bucurii, permițîndu-ne să tragem învățăminte.

— Cum vi se pare satul de astăzi, în comparație cu satul de dinainte de război? Care sînt satisfacțiile pe care vi le oferă profesia dumneavoastră?

— Există o deosebire ca de la cer la pămînt între azi și ieri. Satul de ieri însemna pelagră, doftoroaie, opinci, chirpici — gazul din lampă era un lux, pîinea nici ea nu prisosea, chiar aici printre cei ce o agoniseau prin sudoarea lor. Urbanizarea este azi un proces real, de nimeni contestat. Toate atributele sale sînt prezente la sat, au devenit obișnuite. Dar urbanizarea nu înseamnă

Scanned with OKEN Scanner

numai nivel de trai, ci și viață spirituală, relații demne între oameni, civilizație. Țăranul este azi un om al muncii stimat, conștient de misiunea lui față de țară și semeni. El nu se mulțumește numai să-și umple hambarul pentru sine, ci se străduiește, cu cartea agrotehnică în mînă, să producă bunuri agroalimentare tot mai multe și tot mai ieftine, este mîndru că plămădește pîinea cea mare a țării. Aș cuteza chiar să afirm că țăranul de azi este și devine un luptător pentru protejarea naturii și convertirea intereselor omului — un ecolog.

— Cum îl vedeți pe țăranul de mîine ? Dat fiind că numărul țăranilor va scădea în continuare, cum vor reuși aceștia să asigure hrana țării întregi în viitor ?

— Dați-mi voie să fac o mică paranteză. Cu ani în urmă, cînd am auzit că unul a furat dintr-o magazie o traistă cu îngrășăminte chimice, într-un fel m-am bucurat. Știți de ce ? Pentru că mă lovisem ades de neîncrederea oamenilor simpli în puterea științei agrotehnice, mă obișnuisem cu acea clătinare de cap, expresie a neîncrederii în ceea ce e nou, necunoscut. Furtul de care vă spun, dincolo de ceea ce poate însemna un furt, avea și o semnificație — hai să-i zic „pozitivă". Însemna că făptașul fusese convins de valoarea îngrășămintelor chimice. Azi nimeni nu mai concepe practica agricolă fără soiuri de mare productivitate, fără irigări, fără fertilizări chimice, fără executarea mecanizată a marii majorități a lucrărilor agricole. Sporul muncii este cu totul altul pentru țăranul de azi, productivitatea muncii lui ca și nivelul recoltelor sînt incomparabile cu trecutul. De altfel oamenii citesc, se informează asiduu și știu care este nivelul pe care trebuie să-l atingă agricultura noastră în viitor. Satele de azi vor fi orașe agricole, unitățile de producție vor reprezenta cu adevărat mari uzine producătoare de bunuri vegetale și animaliere. Prevederile din Programul partidului sînt, cred, edificatoare în această privință. Țăranul de mîine va fi dăruit trup și suflet cauzei rodniciei pămîntului, va avea cunoștințele pe care le are un tehnician, iar în buzunarul salopetei va avea actul de calificare în diferite meserii specifice. De altfel, de pe acum numărul celor care conduc tractorul și lucrează cu mașini și agregate perfecționate este

Scanned with OKEN Scanner

în continuă și vizibilă creștere. Cu o calificare superioară, cu bogate cunoștințe științifice, disciplinat și abil în utilizarea unei tehnici moderne, țăranul de mîine se va deosebi poate de muncitorul industrial al orașelor doar prin aceea că va continua să lucreze sub cer, iarnă-vară în aer liber. Este, în definitiv, un privilegiu al lui.

— Ce îndemnuri doriți să dați schimbului de mîine din agricultură ?

— Să nu uite că reprezintă cel mai vechi meșteșug al omului, că este custodele sau mai bine zis gestionarul celui mai de preț bun al țării : pămîntul. El este cartea de identitate a moșilor și strămoșilor noștri, durata lor și sacrificiul făcut prin secole. Să-l cinstească prin muncă și dăruire și să nu se rușineze niciodată să se considere țărani, căci cuvîntul acesta, care vine de la *țară*, de la *țarină* și de la *țărînă*, poartă în el veșnicia.

Noiembrie 1977

Scanned with OKEN Scanner

SERGIU NICOLAESCU

S-a născut în 1930 la Tîrgu Jiu.

A urmat școala primară la Timișoara, iar Institutul politehnic la București.

Din 1954 începe să realizeze scurt-metraje obținînd premii importante la Festivalul național anual al filmului de la Mamaia și la festivalurile internaționale.

Anul 1967 marchează începutul unei bogate filmografii a regizorului și actorului Sergiu Nicolaescu. Menționăm filmele mai importante :

— *Dacii*. Premiul III la Festivalul muncitoresc de la Praga, 1967.
— *Mihai Viteazul*. Marele premiu al Asociației cineaștilor. A făcut parte din filmele selecționate în vederea decernării premiului OSCAR-1972 pentru cel mai bun film străin al anului. Premiul UNIATEC, Moscova, 1971. Premiul pentru cel mai bun film istoric al Festivalului filmului istoric de la Beaume, Franța, 1974.
— *Atunci i-am condamnat pe toți la moarte*. Premiat la Festivalul Națiunilor, Taormina (Italia).
— *Felix și Otilia* (actor).
— *Cu mîinile curate*. Premiul pentru regie al Asociației Cineaștilor. Premiat la Festivalul de la Calcutta (India), 1975.
— *Ultimul cartuș* (regizor).
— *Nemuritorii*. Premiul pentru interpretare al Asociației Cineaștilor lui Sergiu Nicolaescu.

Scanned with OKEN Scanner

— *Un comisar acuză*. Premiul pentru interpretare al Asociației Cineaștilor lui Sergiu Nicolaescu. Premiat la Festivalul de la Belgrad, 1975.
— *Osînda*. Marele premiu ex-aequo al Asociației Cineaștilor și premiul pentru interpretare actorului Amza Pelea la Festivalul internațional al filmului, Moscova, 1977.
— *Revanșa*. Premiul I pentru regie — Festivalul național „Cîntarea României".
— *Pentru patrie*. Premiul I pentru regie al Asociației Cineaștilor, Premiul I al Festivalului național „Cîntarea României". Premiul I pentru regie — Festivalul național „Cîntarea României".
— *Nea Mărin miliardar* (regizor).
— *Ultima noapte de dragoste*.
— *Capcana mercenarilor*.
— *Duelul*.

Menționăm că la toate filmele la care nu se precizează expres (regizor) sau (actor), Sergiu Nicolaescu a fost concomitent regizor și actor.

(Începînd cu anul 1968, în calitate de regizor și coregizor, desfășoară o susținută activitate pe plan internațional în domeniul coproducțiilor : *Vînătorul de căprioare, Ultimul mohican, Bătălia pentru Roma, Preria, Lacul Ontario. Lupul mărilor, Răzbunarea, Pirații din Pacific, Insula comorilor, Chemarea aurului, Omul de aur* ș.a.)

Regizor apreciat pentru rigoarea profesională, actor de mare popularitate, Sergiu Nicolaescu deține un record neegalat în cinematografia noastră : filmele sale, care acoperă un larg spectru tematic, au fost vizionate de peste 56 milioane spectatori.

„Sergiu Nicolaescu a descoperit, fără îndoială, ziua de lucru în șase schimburi. Eliminînd probabil somnul și călcînd toate sărbătorile legale, el a izbutit să dea în ultima vreme cîte două filme pe an. Productivitate de «furios» unică în spațiul nostru. Ritm frenetic dar și plin de capcane, cu

Scanned with OKEN Scanner

atît mai mult cu cît regizorul-scenaristul-actorul pare a urmări performanțe multiple și de toate genurile, inclusiv genuri pentru care nu pare a avea o vocație specială. Schimbînd des traseul, pariind mereu pe alți cai, el are totuși aerul că vrea să forțeze de fiecare dată mîna norocului printr-o încredere aparent nețărmurită în steaua proprie. De aici probabil și salturile sale acrobatice : de la filmul istoric cu bătălii spectaculoase la filmele «psihologice», de la pelicule de aventuri, suspans și pirotehnie la lumea pașnică a unui șantier contemporan, de la fresca socială la filmele lejere «de copii și tineret», de la tragedie la comedie, de la capă și spadă la «film de dragoste», de la *Nea Mărin miliardar* la Camil Petrescu. De la *Ultimul cartuș*, la noocrație. O asemenea frenezie sugerează ambiții cu coloratură sportivă, dar și o anumită ingenuitate caracteristică eroilor de western, căci, tipologic vorbind, Sergiu Nicolaescu este un astfel de exemplar. Obișnuit cu triumfurile de cassă, asaltat de spectatori, contînd pe un public «al lui», cineastul pare veșnic mînat de spiritul de aventură (profesională), de goana după altceva. În viață, ca și pe ecran, el are cultul acțiunii non-stop, al spectacolului de maxim dinamism. (...)

Dorind să-l adapteze pe Camil Petrescu, autorul compune cu profesionalismu-i binecunoscut, dar și cu subconștientul, o poveste tipică pentru sine, un film într-adevăr à la Sergiu Nicolaescu, pentru că nimeni nu se îndoiește că o filmografie atît de bogată (după socoteala mea, regizorul se află acum la al șaisprezecelea lung metraj autohton) și atît de diversă, ba chiar s-ar putea spune disparată, are totuși unul sau mai mulți factori unificatori. Putem să-l numim «cheie». Cheia filmelor lui Sergiu Nicolaescu, obsesia lor, dacă vreți, ni se pare a fi *ideea de bărbat* cu toate valorile tradiționale pe care ea le presupune : curaj, dîrzenie, cavalerism, respingerea slăbiciunilor sentimentale, masca de dur. Cea mai importantă din șirul acestor însușiri este, în mod sigur, neînfricarea care este întotdeauna la el

Scanned with OKEN Scanner

mai puternică decît însuşi instinctul de conservare. Aşa se întîmplă cu faimosul comisar Moldovan, cu *Nemuritorii*, cu directorul din *Zile fierbinţi*. Aşa se întîmplă aici cu Nicolau, personaj pe care cineastul practic îl inventează, îl înnobilează insuflîndu-i o vitejie înrudită cu bravada, dar şi cu un soi de grandoare. (...)

Camil Petrescu «vedea idei». Cînd vede idei, Sergiu Nicolaescu vede bărbaţi în luptă. Filmul de dragoste este în realitate un film al rivalităţii dintre doi bărbaţi. Cînd nu îşi încrucişează spadele «pe faţă», aşa cum se întîmplă la licitaţia fabricii sau pe front, cînd fiecare înaintează uitîndu-se nu la inamic, ci la rivalul său, existenţa fiecăruia dintre cei doi bărbaţi este obsedată de «celălalt». (...) «Romeo şi Julieta» devine astfel «Romeo şi Tybalt». Răsturnînd structural povestirea, nu e nici o mirare că scenariul răstoarnă cu aceeaşi nonşalanţă weltanschauungul scriitorului, deviza operei lui. Camil Petrescu spunea : «cîtă luciditate atîta dramă». Cineastul spune prin gura alesului său : «cîtă luciditate atîta fericire sau atîta dramă».“

Ecaterina Oproiu, „România liberă“, 5 aprilie 1980, p. 2.

„În ciuda diversităţii, personajele filmelor lui Sergiu Nicolaescu seamănă pentru că axul lor moral : integritatea, le determină acţiunile. Sigur că în cazul *Revanşei*, revenirea la un erou cu aderenţă la public, comisarul Moldovan, dovedeşte un acut simţ de orientare.

Filmul ni-l înfăţişează pe Moldovan în răfuiala lui cu legionarii în măsura în care ea intră sub incinta istoriei în jocul politic al vremii. Aici e punctul forte al cineastului ; el nu reduce conflictul la o răfuială personală, ci totul se impregnează de respiraţia pătimaşă a momentului decisiv pentru o întreagă colectivitate. Legarea poveştii individuale a Miclovanilor ori a Moldovanilor de soarta

Scanned with OKEN Scanner

țării întregi se face firesc, fără ostentație, ca o legătură între erou și epocă. De aceea, filmele au o anumită amploare, personajele trăiesc, sînt urmărite, chiar dacă par multora dure, inflexibile, fără «o viață personală». Realitatea e că nu numai cu împușcături și cascadorie a cîștigat acest regizor succesul de public, ci mai ales cu onestitatea, francheța angajării eroilor săi în marile lupte, spectaculoase fără îndoială, dar și cu o importantă miză. (...)

O regie atentă la detalii de epocă, de culoare, dar mai ales la orchestrarea ansamblului, convingător, fructifică o distribuție folosită și potrivit disponibilităților ei interioare : Sergiu Nicolaescu și Gheorghe Dinică mai completi ca manifestări, cu o notă de «încrîncenare detașată» — paradoxal, dar motivațiile fiind mai abile, apar și nuanțele, chiar contradictorii, ce dau viață tipurilor ; Jean Constantin e dotat aici cu un pitoresc mai puțin lejer ce învecinează vorba de duh cu un emoționant spirit de sacrificiu ; Amza Pellea — muncitorul, Mircea Albulescu — șeful Gestapo-ului, și încă mulți alți actori sînt prezenți nu numai cu numele."

Alice Mănoiu, „Scînteia", 6 septembrie 1978.

Scanned with OKEN Scanner

GUSTUL SUCCESULUI ? AMAR ! *

— Stimate Sergiu Nicolaescu, cred că nimeni de la noi nu poate aspira cu mai multă îndreptățire decît dumneavoastră la titlul de cineast total. Sînteți regizor, actor, scenarist, ați fost și sînteți operator. Dacă v-ați fi manifestat și în critica de film — nu-i timpul trecut ! — ați fi realizat o suită exhaustivă...

— Critica nu prea mă interesează. În rest : Am început în cinematografie ca inginer cunoscînd mai întîi partea tehnică a acestei arte, apoi ca operator la filmări combinate sau la filmări speciale, am continuat ca scenarist de scurt metraje și de idei-pilulă, cum se mai spune în cinematografie, mi-am realizat filmele de scurt metraj, am scris scenarii de lung metraj, singur sau în colaborare, am fost regizor, actor, interpret al rolurilor pe care mi le-am scris sau le-au scris alții. Mă consider într-adevăr un cineast complet, departe însă ca să fi înfăptuit tot ce aș fi putut realiza.

— Presupun că iubiți toate aceste ipostaze în care v-ați exprimat. Există totuși o pasiune mai puternică decît toate celelalte ?

— Eu am vrut să fac film și l-am făcut așa cum condițiile m-au obligat. Am început ca operator, filmînd sub apă, pe urmă într-o încăpere cu aparate speciale inventate de mine, pregătite de mine, apoi scriindu-mi singur niște idei-pretext pentru tehnica pe care o încercam s-o aplic în filmări din domenii destul de necunoscute, cum e domeniul macrofilmărilor, sau al fil-

* Interviu înregistrat pe bandă de casetofon în aprilie 1981.

mărilor submarine sau al teleobiectivelor sau obiectivelor speciale, deci o tehnică cinematografică pe care mă străduiam s-o aplic și s-o demonstrez prin imagini. Dar simpla aplicare tehnică nu-mi dădea satisfacție și atunci căutam o ideie și treceam la realizarea ei prin intermediul acestei tehnici. Așa am ajuns să realizez primele filme. Cred că în general a realiza filme presupune a ști să compui imaginea, să-ți imaginezi modul de a povesti deci „mise-en-scène" și la nevoie să-ți scrii și textul necesar. Toate aceste iubiri sînt de fapt una singură : marea dragoste pentru film. Intenția de a perfecționa, de a pune fiecare cărămidă cu mîna ta și cît mai bine, m-a dus către abordarea unor domenii diferite, mi-a dat curajul să încerc să scriu scenarii sau chiar să interpretez roluri. Deși prima idee a interpretării unui rol nu-mi aparține mie, trebuie s-o recunosc, ci unui prieten și colaborator al meu, scriitorul Titus Popovici. Consider că dintre toate aceste iubiri — cum le numiți — regia este suverană. Regizorul este autorul absolut al filmului, chiar cînd nu este și autorul scenariului respectiv și chiar dacă nu e și interpret al rolului principal.

— Mi s-a relatat cîndva că erați un inginer strălucit. Cînd s-a ivit filmul în cariera dumneavoastră de inginer și cum s-a ivit mai ales curajul de a opta pentru film.

— Sînt inginer mecanic, cum v-am mai spus. Am absolvit facultatea și am intrat la uzină, la fel ca toți colegii mei. Pe vremea aceea nici nu știam că există o cinematografie românească ! Nu pot spune că nu am văzut filme românești sau că eram dezinteresat total de această artă. Îl știam pe Ion Popescu Gopo, văzusem unul sau două filme ale lui Ciulei. Dar nimic din ceea ce vedeam nu m-ar fi atras și nu m-ar fi îndemnat să mă apuc și eu să fac film, pentru că diferența mi se părea imensă între filmul românesc și filmul internațional la acea vreme. Gîndul de a face film nu mă preocupa. E drept iubeam cinematograful de mic copil. De mic copil chiar înainte de a merge la școală, fugeam de acasă și mă duceam la filme. Este perioada acumulării mai mult sau mai puțin inconștiente, dar care mi-a

Scanned with OKEN Scanner

influențat cariera de astăzi. După ce am lucrat 2 ani la Întreprinderea de optică și mecanică de precizie, a survenit ceva hotărîtor în viața mea. În 1954 am făcut schimb cu un coleg de facultate care era repartizat la Studioul Alexandru Sahia. Schimbul l-am făcut din motive de locuință, de distanță... adică din motive foarte mărunte. Ajungînd în cinematografie la început mi s-a încredințat serviciul tehnic. Mă ocupam de mașini, de organizare, de aparatele de filmat. Contactul cu aparatul de filmat mi-a trezit curiozitatea. O altă veche pasiune, marea (am fost ofițer de marină), m-a dus prin 1952—1954 către scufundările submarine. Intrînd în cinematografie în 1954 am simțit nevoia de a înregistra imagini sub apă și de a le transmite spectatorilor. Am început să construiesc aparate de filmat sub apă, aparate de respirat sub apă, am devenit inovator din acest punct de vedere sau chiar inventator (cred că sînt unul dintre primii care am filmat sub apă și care m-am scufundat la mari adîncimi cu aparate de aer comprimat de construcție proprie), la un moment dat am deținut chiar recordul Mării Negre la scufundări submarine. Și toate acestea dintr-o pasiune dublă : aceea a scufundărilor, a mării, dar și a descoperirilor subacvatice și a dorinței de a transmite aceste imagini, spectatorilor. Așa am început să mă gîndesc la primul subiect pe care să-l pun pe hîrtie și să-l transpun într-un film. Am propus să filmăm sub apă unor colegi de la studioul Sahia dar m-au refuzat. Doar Virgil Calotescu a acceptat să facă un film cu mine, la Constanța : *Scoicile n-au vorbit niciodată*. În zilele cînd am plecat la mare de unul singur mi-aduc aminte că studioul mi-a încredințat un camion marca Csepel, îl conduceam eu, un camion încărcat cu foarte multe materiale (butelii mari cu aer comprimat, aparate de scufundat, un aparat de filmat și altele). Cum Virgil Calotescu a trebuit să plece din țară mi-a dat un scenariu scris și m-a lăsat singur spunîndu-mi : „Am încredere în tine că vei ști să filmezi". Mi-a explicat rapid, într-o după-amiază, cîteva date regizorale, ce înseamnă unghiulația și a plecat. Eu am rămas să fac filmul. Din încăpățînare, nu mi-am pierdut curajul. Am filmat sub apă, am filmat și la suprafață.

Scanned with OKEN Scanner

M-am întors în toamnă cu materialul. Era primul film realizat la noi în țară sub apă, despre viața scafandrilor, efectuat la adîncimi destul de mari, în împrejurări destul de dificile. M-au interesat apoi macrofilmările și ca să pătrund în lumea florilor, să le filmez înflorirea sau moartea, mi-am construit un aparat perfecționat. Am fost ajutat în acest sens de inginerul Marin, coleg cu mine de facultate care lucra pe atunci la studioul Sahia, și, împreună, am pus la punct o serie de aparate speciale, aveam tot felul de idei noi și voiam să le punem repede în aplicare. Așa a apărut *Primăvara obișnuită*, experiment care a obținut mari succese. I-a urmat *Memoria trandafirului* care mi-a adus multe satisfacții. E o experiență interesantă să prezinți un film cu unele simboluri și să observi că publicul din sală chiar dacă nu înțelege tot ce-ai vrut să spui, îți intuiește intențiile. Comunicarea asta dă și publicului, dar și nouă, adevărata satisfacție. Iată deci că descoperirea filmului a venit încet, cu greutăți imense. Au fost oameni în studio care m-au încurajat. Mă gîndesc la operatorul Paul Holban, pe care l-am pierdut acum cîțiva ani, un om cu totul deosebit, un suflet extraordinar, mă gîndesc la operatorul Dembinschi, sau la Ion Marinescu, ca și la cîțiva regizori care mă priveau cu simpatie. În același timp erau și unii care mi-au pus piedici directe. La un moment dat am fost acuzat că nu vreau să-mi învăț un coleg de-al meu, un operator, să se scufunde cu aparatele. Și vîrsta lui și pregătirea nu corespundeau pentru așa ceva ; respectivul operator a făcut un accident și s-a mers atît de departe încît am fost învinuit eu că aș fi provocat accidentul ca să filmez în locul operatorului. Eram foarte tînăr și toate lucrurile acestea mă dureau, dar în același timp m-au îndîrjit. E o trăsătură care m-a ajutat mult, pe care o păstrez și astăzi — aceea de a nu mă lăsa înfrînt niciodată, de a merge pînă la capăt, de a lupta pentru tot ceea ce obțin sau voi obține de-acum înainte. M-am obișnuit cu gîndul că trebuie să mă sacrific, m-am obișnuit cu ideea că drumul succesului este un drum presărat cu imense greutăți de toate genurile. Cîteodată, în ultima vreme poate mai mult, datorită vîrstei și numeroaselor dezamăgiri cu toate ma-

Scanned with OKEN Scanner

rile succese mă simt obosit. Mă oboseşte în mod deosebit prostia sau rea intenţia cu care te ciocneşti uneori. Dar după momentul de oboseală — reapare îndîrjirea din tinereţe, dorinţa de a înfrînge piedicile şi, aşa voi merge pînă la capăt.

— Ce amintiri vă mai leagă de acea perioadă, sau ce-a însemnat acea perioadă pentru dumneavoastră.

— Îmi amintesc gustul mării, al sării, al frigului cumplit. Nu aveam costum de protecţie, intram dezbrăcat în apă, adică, într-un costum inadecvat la adîncimi de 12—14—20 şi peste 20 de metri unde temperatura era foarte scăzută, pînă la 12 grade, unde pur şi simplu îngheţam. Îmi aduc aminte cum ieşind la suprafaţă deşi şedeam în soarele arzător al verii pe o punte metalică, unde scafandrii mă înveleau cu pături, tremuram ore în şir, clănţăneam de cred că se auzea de la o poştă. Îmi amintesc şi de primul meu succes ; eram la un prieten, într-o duminică şi priveam la televizor ; s-a anunţat un premiu obţinut de mine la un mare festival ; a fost primul moment de fericire care a declanşat succesele dar şi greutăţile de mai tîrziu. De fapt tot ce am făcut a fost greu, pentru tot a trebuit să lupt mult ca să reuşesc. N-am avut niciodată norocul de a obţine ceva fără să lupt. E un lucru de care nu mă plîng. De aceeia simt că tot ce am şi tot ce am cucerit, am meritat.

— Deci scurt-metrajele dumneavoastră au fost bine primite ?

— Da. Încă de la primele documentare am avut succes ; trei ani am lucrat la acest gen, în fiecare din cei trei ani am cîştigat premiul filmului experimental la Mamaia ; am obţinut apoi numeroase distincţii internaţionale, am ajuns la Cannes, Oberhausen, Cork, în fine, în multe festivaluri am început să obţin succese, deşi nu făcusem decît patru documentare. Însă după Cannes, după scurt-metrajul *Memoria trandafirului* şi cumpărarea de către firma Columbia, mi s-a deschis perspectiva realizării unui lung metraj, în calitate de regizor. La Paris, alături de Titus Popovici şi împreună cu cei mai buni scenarişti ai Franţei, într-o colaborare care ţinea de o firmă franceză „Franco-London-Film", am înţeles ce înseamnă un scenariu. Colaborarea aceasta

Scanned with OKEN Scanner

internațională m-a dus spre filmul *Dacii* și spre altele care au urmat... În împrejurări care poate nu mai merită amintite am fost obligat uneori să-mi scriu singur scenariul.

— Deci ați ajuns scenarist fără voia dumneavoastră ?

— Cam așa. În ceea ce privește actoria am realizat uneori roluri, la început, din curiozitate, din amuzament, apoi din justa evaluare a unor rezultate. Mă gîndesc la primul meu succes de actor care a fost filmul *Cu mîinile curate*. Rolul comisarului m-a lansat pe plan actoricesc. Nu mă consider cu adevărat profesionist nici ca scenarist și nici ca actor, pentru că, după părerea mea, scenaristul de film este un scriitor cu calități deosebite și cu o pregătire deosebită pe care nu o am. Dealtfel nici nu intenționez să mă perfecționez în acest domeniu. Dar nu mă dau înapoi de la întrecere cu mulți așa ziși scenariști. Sînt un colaborator excelent la un scenariu datorită imaginației pe care o am, a construcției pe care știu să o realizez, construcție dramatică, pe care am învățat-o în împrejurările amintite și pe care știu să o împărtășesc colaboratorilor mei. Dar, repet, nu doresc să perseverez în această direcție. Cînd scriu, o fac cu mare greutate, aproape cu durere. În ceea ce privește profesia de actor, interpretez roluri numai în anumite condiții : atunci cînd eu sînt regizor, cînd subiectele, cînd rolul respectiv mi se potrivește, cînd mă joc pe mine însumi ori mă regăsesc în astfel de personaje... Jucîndu-mă pe mine însumi, e mai ușor să scriu, e mai ușor să interpretez, e mai ușor să mă împart și ca regizor. Este adevărat că în ultima vreme am jucat mult, aproape în fiecare film al meu. A devenit o obișnuință. Nu știu dacă este un defect sau nu. Cu unele filme am succese deosebite, cu altele mai puțin, sau, există din partea mea o rezervă.

— Publicul spectator cunoaște mai puțin sau chiar deloc ce înseamnă o zi de lucru pentru un cineast. Ați putea să rezumați acest răstimp al unei zile obișnuită de filmare ?

— Sigur că sînt zile obișnuite și altele mai speciale în funcție de subiectul propus. O zi de filmare la *Mihai Viteazul* nu se poate compara cu o zi de filmare la *Zile*

Scanned with OKEN Scanner

fierbinți, de exemplu, asta ca să mă refer doar la filme de-ale mele. Pentru mine o zi de filmare începe cu sosirea mea de obicei primul la locul filmării. Dacă acest loc este în afara orașului, undeva în natură, acolo aștept soldații, figurația, oamenii, echipamentele. Pentru că eu sînt unul dintre acei regizori care se preocupă din păcate și de organizarea filmării, pînă la cele mai mici detalii. Controlez totul, chiar și obiectele de care am nevoie în acea zi. Acestea ar fi, mi-ar putea replica cineva, îndatoririle regizorului secund ; este foarte adevărat, dar de mai bine de zece ani eu sînt și propriul meu regizor secund. Pentru că această profesie e pe cale de dispariție la studioul Buftea. Din păcate, în cinematografia românească problemele organizării ne obligă să sacrificăm un timp imens în dauna creației. Dacă cineva ar sta pe margine și ar înregistra o zi de filmare, ar ajunge la concluzia că sînt un fel de polițist cam 30 la sută, un fel de organizator cam 30 la sută și abia restul îmi rămîne ca timp rezervat creației. Odată ajuns acasă, am nevoie de cel puțin o oră-două ca să-mi pregătesc ziua următoare. Momentul propriu-zis de creație nu apare decît atunci, cînd cunosc bine decorul, locul filmării de a doua zi ; îmi cunosc bine actorii, costumele, fiecare detaliu de recuzită. O zi de filmare poate aduce și situații hazlii dar și stări de iritare teribilă. În decursul carierei mele de aproape 15 ani am întîlnit la locurile de filmare aproape totul. Mă gîndesc la nopțile cumplite din *Ultimul cartuș,* filmînd la minus 19 grade în ger, la marginea Bucureștiului printre șine de cale ferată, cu vînt aspru, nopți întregi, șapte nopți de filmare ; mă gîndesc la *Osînda* tot cu filmări de iarnă, la *Căutătorii de aur,* sus, pe munți, cu 700 de oameni pe un ger strașnic ori la *Mihai Viteazul,* la noroiul, la mlaștina în care am stat să filmăm mai bine de trei săptămîni figuranți, armată, actori. Poate cîndva, dacă voi ajunge în momentul acelei vîrste cînd amintirile vor avea importanță, voi spune mai multe. Deocamdată încerc să uit ca să pot merge mai departe.

— Ce înseamnă pentru omul de artă capacitatea de a depăși greutățile, ce rezultă din dependența de atîția factori, încăpățînarea de a trece peste etapele mai difi-

Scanned with OKEN Scanner

cile și a răspunde singur de un film realizat cu ajutorul atîtor oameni și instituții !

— Este adevărat că un regizor depinde de foarte mulți oameni. Mi-aduc aminte că odată, în 1970 pe cînd filmam *Mihai Viteazul*, aveam 3 500 de figuranți, o întreagă armată undeva la marginea mării, aproape de Constanța. Cînd să fim gata de filmare constat că o costumieră a uitat pur și simplu să aducă de la Constanța pelerina eroului principal ! O întreagă armată de oameni a trebuit să așteptăm pînă cînd o mașină a alergat s-o aducă. Toate acestea duc la o uzură cumplită la care se adaugă și așteptarea gata de filmare ore întregi pentru a prinde măcar cinci minute de soare sau oprirea ploii... La un film am așteptat timp de 3 săptămîni un viscol sus la înălțimea de 2 000 metri și cînd a venit viscolul a fost atît de puternic încît ne-a spulberat pur și simplu, și totuși, printr-o forță pe care ți-o dă pasiunea pentru film, oamenii înfruntă natura, trec prin orice condiții și greutăți. E de-a dreptul eroic cîteodată curajul și sacrificiul acestor oameni ; dacă te gîndești că mulți dintre ei puteau să-și facă profesia în mod liniștit undeva la căldura focului, sub acoperișul care te apără de viforniță și ninsoare. Închipuiți-vă o mie, două mii de figuranți și actori, traversînd un cîmp în care se petrec treizeci, patruzeci de explozii, și în toiul atacului tună vocea regizorului „opriți“ ! și oamenii se opresc îngroziți ; ce s-a întîmplat ? Oricînd în cursul filmărilor pot apare accidente. Dacă pînă acum am fost scutit de astfel de întîmplări triste (cu excepția unui singur caz petrecut în afara filmării) — asta nu înseamnă că de fiecare dată nu am emoții și știu că totul e în regulă. De multe ori colegii mă văd dispărînd în fumul unei explozii cînd joc sau cînd verific ceva. Toate acestea și multe altele fac parte dintr-o zi de filmare foarte obișnuită pentru noi. Urmăream cu admirație ostașii cu care am colaborat, o armată adevărată care m-a sprijinit în realizarea unor filme și pot să vă spun că am propus apoi decorarea unora pentru gestul lor de curaj, de eroism, în momente extraordinar de dificile. Am curajul să afirm că unele filme pot fi comparate cu adevărate campanii în timp de război.

Scanned with OKEN Scanner

— V-aș propune să trecem de la acte de eroism, la lucruri mai prozaice. Se vorbește mult în lumea filmului despre invidie. Dealtfel nu-i o caracteristică doar „cinematografică". Pun această întrebare pentru că destui considera invidia ca un element stimulativ, creator !

— Dintre toate defectele, invidia mi se pare cea mai supărătoare. Mie îmi pare cea mai necreatoare, cea mai puțin stimulativă. Cu totul altceva înțeleg eu prin stimulare, prin competiție creatoare. Invidia este un aspect urît al unor caractere minore. Cred că este singurul defect pe care nu-l am. Din toate celelalte am cîte ceva, mai mult sau mai puțin. Invidia o consider, indiferent unde și cum s-ar manifesta, o formă jalnică a caracterului și o detest.

— Tot în lumea filmului dar și în alte părți se vorbește despre ceea ce numim bucuriile materiale. Există și mici legende în acest sens.

— Am terminat filmul *Mihai Viteazul* în 1971 cu un salariu de 2 735 lei pe lună. De atunci regizorilor li s-a recunoscut dreptul de autor și la noi în țară, ca atare am început să beneficiez și eu de aceste drepturi. Întrucît filmele pe care le realizez au succes, am început să cîștig incomparabil mai bine față de trecut. Vă mărturisesc că am știut ce înseamnă lipsurile. Țin minte că aveam un singur costum de haine și că primul meu palton mi l-am făcut după *Mihai Viteazul* în jurul vîrstei de 40 de ani ! Este adevărat că ulterior mi-am permis un standard de viață mulțumitor.

— Să înțeleg că nu rămîneți indiferent față de aspectul pămîntesc al existenței materiale ?

— N-aș spune că sînt indiferent. Mă mulțumesc însă cu o limită care, ca să spun așa, este acceptabilă și poate intra în categoria unei vieți liniștite. Îmi permit doar luxul de-a schimba uneori o mașină nu și altele ; intru într-un restaurant sau bar odată pe an și numai din obligație. Am trăit un adevărat șoc cînd mi-am cumpărat apartamentul ! Vreau să spun că există o lume materială în care trăim, totuși, în care trebuie să ne descurcăm chiar dacă din 24 de ore, 18 muncim. Noi, regizorii, sîntem acei oameni de artă care trebuie să fim tot timpul cu picioarele pe pămînt.

Scanned with OKEN Scanner

— Comit o indelicatețe întrebîndu-vă ce a reprezentat și ce reprezintă pentru Sergiu Nicolaescu nevoia de-a iubi ? Mai direct, ce reprezintă femeia pentru dumneavoastră ?

— Nu-i o indelicatețe. Femeia înseamnă în primul rînd mama și oricît m-aș gîndi aș răspunde și în al doilea și în al treilea rînd la fel : mama. Trecînd într-un timp foarte scurt prin mari greutăți, de multe ori am fost întrebat cum este gustul succesului. Întotdeauna am răspuns că este amar ! Eu mi-am sacrificat întreaga viață creației. Astăzi, la 50 de ani aș spune că nu e bine, mai ales că uneori mă simt foarte singur, dar dacă aș lua-o de la capăt, la fel aș proceda. M-am dedicat cu totul muncii mele care este și un joc serios de oameni mari pe care eu îl joc cu pasiunea unui copil și cu credința unui copil, și pentru că m-ați întrebat de iubire, de familie, vă mărturisesc că îmi pare foarte rău că n-am copii, vre-o 5—6 copii, pe care să-i văd în jurul meu. Nu am copii, am doar filmul, această lume imaginară. Nu sînt de acord cu Ecaterina Oproiu care spunea că Sergiu Nicolaescu este un misogin. Eu iubesc femeia, fără ea n-aș putea trăi, și nu văd în ea numai un mod de uitare, de destindere. Respect femeile pentru că ele pot fi mame și fiindcă pe mama mea o iubesc și o stimez.

— Cînd aveți timp liber, cum îl petreceți ?

— Timpul meu liber ? Atunci cînd nu lucrez pentru film, cînd nu scriu scenarii, atunci cînd nu mă gîndesc la viitoarele filme, cînd nu mă zbat cu probleme organizatorice, atunci cînd nu alerg ca să rezolv o serie de lucruri legate de film, de aprobări și atîtea altele... atunci cînd nu se întîmplă nimic din toate acestea pot fi găsit la garaj reparînd mașina, sau pe terenul de călărie. Sînt un pasionat al călăriei, mă relaxez muncind fizic. Sînt capabil să fac drumul București—München, 1.700 kilometri la volan dintr-o dată fără a opri. Cam 20—28 de ore stau la volan fără întrerupere, opresc doar la benzinării sau să beau o cafea. Îmi pare rău că nu am o grădină unde mi-ar place să lucrez. O mare parte din timp o rezerv documentării, dar documentarea n-o consider timp liber. Tot ce citesc, citesc în legătură cu

Scanned with OKEN Scanner

profesiunea mea, toată lumea cunoașterii mele o consider legată de această profesie. Nu mi-am luat o vacanță din 1956 de cînd eram inginer ; atunci a fost ultima mea vacanță. De atunci nu știu ce înseamnă concediu, nici dacă aș fi în stare să plec în concediu. Călătoresc mult dar nu ca să mă plimb ci ca să lucrez. Văd, înregistrez și trec mai departe. Mă simt mereu gonit din spate de o forță la care nu mă pot opune.

— Aveți în mod constant un mare succes la public. Drept dovadă recordul de spectatori consemnat de reviste (9 filme cu peste 2 milioane de spectatori din totalul de 32 de filme românești din această categorie). Ce ne puteți spune despre ecoul filmelor dumneavoastră în străinătate ?

— Sînt un regizor cu simțul publicului și nu am succes numai în țară. S-a spus recent că în țările socialiste unul dintre cei mai cunoscuți regizori este Sergiu Nicolaescu. Acest lucru mă măgulește. Am lucrat multe filme pentru Occident din care cam jumătate au fost realizate pentru diferite firme. Din păcate nu filme de mare valoare, iar cele din țară, cînd au avut șansa unor scenarii deosebite (*Moartea lui Ipu, Mihai Viteazul* sau *Osînda*) nu au avut participarea unor actori cunoscuți străini pentru ca filmul să aibă și o „piață“ externă. Există o mentalitate în acest sens în cinematografia mondială unde nu poți pătrunde fără vedete internaționale. În Germania Federală am semnat și filme mai importante, în special seriale de televiziune. *Mihai Viteazul* a făcut înconjurul lumii. Este singurul film românesc care a rulat în S.U.A. Filmele mele polițiste au pătruns în Italia cu mare succes. De asemenea am avut succes în Africa și Asia. *Comisarul Moldovan* este foarte cunoscut în Libia dar și în Egipt, Arabia Saudită sau în oricare altă țară din aceste continente. *Osînda* a rulat cu succes la televiziunea din R.F.G. De curînd au fost cumpărate tot pentru R.F.G. filmele *Cu mîinile curate* și *Duelul*. Am iscălit un contract cu o firmă din S.U.A. pentru un film american al cărui titlu este *Sebiber*. Vreau să merg mai departe, să reușesc pe plan internațional, așa cum am reușit în țară, în țările socialiste...

Scanned with OKEN Scanner

— Se discută încă despre relația teatru-cinema. Sînt destule elemente care le unesc, alții susțin că sînt foarte multe care le separă. Care este opinia dumneavoastră despre această relație ?

— Desigur că actorii de teatru pot să joace și în film. Între arta filmului și arta teatrului însă, după mine, nu există nici un fel de relație directă, sau de condiție directă. Tot ceea ce este în teatru foarte bun ar fi în film o catastrofă și invers. În ceea ce mă privește în contactele mele cu actorii de teatru ceea ce m-a preocupat a fost mereu lupta pentru ca în interpretarea lor să nu existe urme de teatru, de a rămîne cît mai natural. De aceea de multe ori lucrez cu artiști amatori de la care chiar dacă nu obțin rezultate excelente mă ajută să realizez pe peliculă ceea ce doresc. Adică firescul. Desigur că experiența scenică poate constitui un ajutor pentru actor și poate pentru regizorul de film cu toate că personal consider că în regie efectul scenic devine defect. Regizorii care provin din teatru rămîn teatrali, chiar dacă sînt regizori de valoare.

— Ați realizat superproducții, filme polițiste dar și pelicule de analiză psihologică. Sînt momente de neuitat în *Osînda, Ultima noapte de dragoste*... și altele. Pe care dintre ele le considerați mai valoroase ?

— Mi-e foarte greu să mă pronunț. Am relizat mai multe genuri, am încercat aproape totul, dar fără îndoială „monstrul sacru“ rămîne *Mihai Viteazul*. Dar nu vreau să trag linie și să fac socotelile, n-am ajuns încă la vîrsta inventarierilor și nici nu sînt în stare să le fac.

— Dintre rolurile interpretate care vă e mai aproape ?

— Sigur că am creat o diversitate destul de mare de roluri. Dar toți eroii pe care i-am interpretat, seamănă între ei. Există un tip de om cu calități deosebite, cu suflet bun și puternic, care poate fi violent atunci cînd luptă pentru o cauză dreaptă, dar care nu ar lovi un cîine. Acest tip de erou din filmele mele pe care nu l-am trădat niciodată, e poate ceea ce aș fi vrut să fiu eu în viață. Sigur că cel mai apropiat îmi e Comisarul. Țin la el și caut felul în care trebuie să sfîrșească, caut acel final absurd care-l va răpune pe acest erou, un

Scanned with OKEN Scanner

superman care pe unii îi deranjează dar pe care cei mulți, dimpotrivă, îl admiră.

— Ce doriți să realizați în viitor ?

— Simt nevoia unui film istoric de cu totul altă factură ; un film de artă, pe o temă istorică. Cred că aici cinematografia noastră a bătut pasul pe loc. Nu aș vrea să-mi închei cariera fără a da o adevărată dovadă de ceea ce se poate face în acest sens. Apoi vreau să fac o comedie la care să se rîdă mult. Vreau de asemenea să ecranizez cîteva romane, unul dintre ele *Drumul cîinelui* al lui Ion Lăncrănjan. Excelent subiect. Ioan Grigorescu are o ideie interesantă despre un film cu doi boxeri. Am un scenariu pe care îl voi realiza în această iarnă : *Întîlnirea*. Am contracte interesante cu străinătatea. Deci într-un fel intenționez să părăsesc filmul de aventuri, să revin la acel film de idei, de psihologie, cu o construcție dramatică mai originală, mai elaborată. Asta nu înseamnă că voi părăsi definitiv filmul de acțiune, care mi-a dat satisfacția marilor succese.

Scanned with OKEN Scanner

ECATERINA OPROIU

Notă autobiografică

Sînt în primul rînd un gazetar, care crede cu încăpățînare și cu fervoare în meseria lui. Sînt licențiată în științe juridice. Am scris niște piese *(Nu sînt turnul Eiffel, Interviu.)* Prima m-a transformat din autor în victimă. Protagonistul era arhitect. Apropiindu-mă mai mult de el și ajutată de faptul că eram — cum să zic eu ? — într-un „gol de producție", a început să mă preocupe arhitectura. Am dat examen. Stupefacție ! Am intrat. La facultate m-au pasionat însă matematica și cursul de rezistența materialelor. Prima, pentru că tabla lui Pitagora nu ține — deocamdată — de nici o eroare, pentru că rămîne inflexibilă în toate anotimpurile ; al doilea, pentru că studiind rezistența unei grinzi începi să capeți o anumită idee și despre rezistența unei idei sau a unei ființe. Am scris cărți : lucrări despre cinematografie (*Un idol pentru fiecare, Garbo, star antistar*), cărți de publicistică (*3×8 plus infinitul, Cartea fetelor*), nuvele (*Cînd o să cădem în jos...*). Cîteva sute de cronici (or fi o mie, or fi două ?). Cel mai insuportabil lucru de pe această planetă mi se pare media vieții. Avem de făcut atît de multe încît e revoltător că trebuie să plecăm tocmai cînd, în schimb, căpătăm și noi o vagă idee despre ceea ce ar fi bine să facem cu propria noastră viață.

Scanned with OKEN Scanner

„Printre cei mai promițători și mai originali oameni de teatru din România se relevă dramaturgul Ecaterina Oproiu. Am văzut piesa sa [*Nu sînt Turnul Eiffel*] la unul din cele două teatre mai interesante din București, Teatrul «Lucia Sturdza Bulandra», în regia lui Valeriu Moisescu. Este o interpretare dinamică, ritmată, plină de mișcări surprinzătoare și de efecte. (...) Cred că o putem considera pe autoare o Ann Jellicoe a României, ceea ce reprezintă o distincție importantă în orice împrejurări, dar cu atît mai mult pentru o țară care nu are încă un Osborne, un Pinter sau un Bolt."

Henry Popkins, „Times", Londra, 2 noiembrie 1968.

„Roșu, galben, albastru, verde... culorile se rotesc, îi învăluie un curcubeu, un curcubeu îi înfășoară, amețind pe cei doi îndrăgostiți — unicii reprezentanți ai omenirii în acea clipă pe pămînt. EL și EA s-au descoperit, uimiți, fermecați, și încep să plutească, transfigurați, de nerecunoscut, printre nori și stele, pe baloanele visului.

Asistăm la un excelent moment teatral. Metafora nașterii sentimentului e construită în linii grave și hazlii, colorîndu-l în permanență în aceste tonuri contradictorii ce-i dau o alternanță dinamică. Analizînd, altă dată, prima montare a piesei Ecaterinei Oproiu, observam că, în prezentarea regizorală, se oferă două soluții : alături de autoare sau alături de eroi. Observația e justă și — hotărît lucru — Valeriu Moisescu, regizorul spectacolului de la «Bulandra», și-a propus să se alăture autoarei, comentînd împreună cu ea, cu înțelegere sau cu ironie, cu vervă sau cu melancolie, dar totdeauna lucid, cenzurat, elanurile și avatarurile cuplului. (...)

El și Ea fac și refac lumea ; o creează și o distrug, își afirmă și își neagă bucuriile și disperările, acceptă și refuză devoțiuni și trădări. Repre-

Scanned with OKEN Scanner

zentația degajă, în primul rînd, senzația de tumult al vieții, printr-o aglomerare insolită — uneori tulburătoare — alteori caraghioasă — de idei și fapte, de biografii și destine, ascunzînd îndărătul dezordinii multicolore, dincolo de vîrtejul de întrebări și răspunsuri, de dorințe și revendicări (îndărătul metaforei — goana peste cîmp, spre șoseaua națională !), multă, foarte multă rigoare, precizie în organizare și, în primul rînd, concepție. (...)

Nu sînt Turnul Eiffel ne-a demonstrat, din nou, calitățile de teatralitate și plasticitate dramatică ale textului, prin acest spectacol care vibrează de viață și frumusețe teatrală."

Mai 1967

Din Teatrul nostru cel de toate serile *de Mira Iosif, Editura Eminescu, 1979, p. 11—12.*

„Ecaterina Oproiu este prea bine cunoscută și prețuită ca gazetar (și, parafrazînd o replică refren a eroinei din *Interviu,* aș putea s-o întreb : «Nu-i așa că nu se poate spune gazetară» ?), pentru ca să nu mai fie cîtuși de puțin nevoie s-o prezentăm cititorilor noștri. (...) În schimb, împreună cu toți cititorii ei, avem motive vechi și serioase să ne îndoim că e numai atît. Nu încape vorbă că spiritul atît de ascuțit și vioi al gazetarului, al criticului ascunde, și poate oprimă, un spirit imaginativ, poetic, creator, un spirit de scriitor, care, în prea rare momente, se lasă văzut — lăsîndu-se mereu bănuit. Un asemenea moment a fost cel de acum vreo zece ani, cînd Ecaterina Oproiu, după o rapidă și eminentă afirmare în calitate de cronicar dramatic — calitate de care din păcate s-a dezbrăcat tot atît de rapid — a dat teatrelor o comedie imaginativ-parabolică *Nu sînt Turnul Eiffel,* care, după cum se știe, s-a bucurat și se mai bucură de mult succes pe scenele mai tuturor teatrelor din țară, și pe ale multora de peste hotare, asigurîndu-și un fel de permanență în repertoriul

Scanned with OKEN Scanner

acestui deceniu. Dar dacă piesa a rămas, autoarea a dispărut, acoperită de șuvoiul cernelei gazetărești, care continuă să curgă din condeiul său galopant. Și iat-o, după mai bine de zece ani, apărînd iar din valuri, cu o nouă comedie — nu lipsită de triștețI, nu lipsită de tristețe — cu acest *Interviu* (apărută acum vreo cîteva luni în revista «Teatrul» cu titlul *Handicap*), cu intenția, parcă, de a ne intriga și mai mult asupra condiției, asupra tainei sale de scriitoare.

Căci este o scriitoare, o scriitoare poate exclusiv dramaturg (... nu-i așa că nu se poate spune «dramaturgă» ?). (...)

Interviurile, conduse cu o inteligență acută, cu o simpatie încurajatoare, cu o profundă înțelegere umană și, să adăugăm neapărat, cu un umor niciodată obosit, sau forțat, sau strident, sau covăsit, — interviurile acestea, zic, sînt cu temă, dar nu sînt nicidecum cu teză. Nimic orientat spre o anumită concluzie, nimic idilic, nimic măgulitor, — ceea ce face ca din conținutul lor să se degaje impresia neumbrită de adevăr, și să țîșnească nu puține adevăruri aspre. (...)

Interviurile acestea sînt, evident, niște dialoguri, dialogurile sînt, mai mult decît oricare alte interviuri, niște monoloage, căci arta gazetărească a eroinei este de a ști să le facă să se transforme în confesiuni. Totul este spirit, inteligență, umor, — totul este idee, și, în plus, portret autentic."

Radu Popescu, „România Liberă", 27 decembrie 1976, p. 2.

„Piesa *Interviu* își trage substanța din cartea *3×8 plus infitinul*... admirabilă sub raportul adevărurilor de viață și al observației... Reportera este prezentă pe platou... nu numai cu sondajele TV făcute prin semenele ei, cu considerațiile ei «teoretice», ci cu altceva : cu întrebările, cu căutările, cu suferințele ei personale de care Reporterul nu este deloc străin.

Scanned with OKEN Scanner

Interviu are forța unei confesiuni, frizînd deseori tragismul, iar pe alocuri, nu întru totul deliberat, comicul. E acesta un risc pe care Ecaterina Oproiu și-l asumă «bărbătește», în numele unei nobile aspirații spre autenticitate și al refuzului oricărei mistificări.

Piesa se instituie într-un omagiu adus femeii în socialism, într-un energic apel la progres spiritual și social."

Natalia Stancu, „Scînteia", 12 ianuarie 1977.

Scanned with OKEN Scanner

— Mi-ați spus cîndva că preferați să luați decît să dați interviuri. Mai știu că vi s-au solicitat adeseori interviuri, dar fără succes. Deci, vă dați seama că mă bucur foarte mult pentru această discuție chiar înainte ca ea să înceapă...

— E bine că nu v-ați supărat pe mine. Refuzurile repetate n-au fost mofturi, ci doar neîncredere într-o întîlnire între două trenuri, în care urmează să se pună întrebări cardinale și să se facă mărturisiri complete. Am voluptatea confidenței și prețuiesc prea mult dialogul ca să-mi fac iluzia că vom putea ajunge la el prin apăsarea pe butonul acestui casetofon.

— Aveți oroare de convenienţe ?

— Am !

— Cum vă explicați faptul că pretutindeni în lume, astăzi se citește, se gustă, are o mare audiență această specie pe care unii cu anumite rezerve o numesc literatură, specie care este confesiunea, interviul, discuția pur și simplu...

— Întrebarea e, desigur, retorică pentru că dumneavoastră știți cel puțin tot atît de bine ca mine că o epocă dominată, modelată, manipulată de mass media duce la nevoia de comunicare cît mai directă, la foamea de dialog. Personalitățile lumii contemporane nu mai au azi statut de Dalai Lama. Ele sînt din ce în ce mai sensibile, și pe cît posibil charismatice. Forța multora stă în această accesibilitate uneori fosforescentă. Ziaristul care ia interviuri nu este decît un instrument al istoriei, un go-between, cum ar zice Losey, un mijlocitor

Scanned with OKEN Scanner

între masa care întreabă și liderul (somitatea, vedeta), care răspunde adeseori pentru a fi contrazis. Iată, am în față cartea celei mai mari, mai curajoase, mai inteligente ziariste — poate s-ar putea spune chiar zia-rist — care funcționează la ora asta în Europa, Oriana Fallaci. Titlul spune ceva : *Intervista con la storia.* Sînt aproape șapte sute de pagini de interviuri. Cu Kissinger, cu Brandt, cu Golda Meir, cu Indira Gandhi, cu Arafat, cu Carrillo, cu Alvaro Cunhal. Eu una n-am citit demult o carte mai pasionantă despre secolul pe care îl traversăm și care ne traversează. Femeia asta a făcut să vorbească toți sfincșii. Ea a străbătut aproape toate cercurile infernului planetar. E un Dante al gazetăriei !

— De la Teofrast la Carlyle s-a tot scris despre bărbați. Iată că Oriana Fallaci scrie și despre femei. Foarte interesante, foarte expresive mi s-au părut interviurile cu Golda Meir, Indira Gandhi, Sirinaro Bandaranaike... Eu n-am citit această carte ca pe un model, ci, printre altele, cu dorința ascunsă de a vă întreba cum ați fi condus dumneavoastră discuțiile în locul Orianei Fallaci ?

— Nimeni nu se poate așeza pe locul celuilalt (decît cel mult administrativ). Fiecare este *ce* este, acolo *unde* este. Și, totuși, dacă e vorba „să discutăm meserie", ceea ce mă face s-o admir — printre altele — ar fi modul cum se pregătește să abordeze un om. Cînd apare în fața lui Haile Selassié, să zicem, ea are aerul nu numai că l-a studiat, ci că în capul ei există, știute pe dinafară, toate dosarele Interpolului, despre susnumit. Tipul Fallaci aneantizează jurnalistul fluturaș, pe reporterul care întreabă (cunoașteți exemplarul !) „ce mai e nou în filozofie, domnule academician ?".

— Nu vi se pare uneori agresivă ?

— Fără o anumită agresivitate nu se poate face ziaristică. Interviul e prin însăși formula sa o formă „de agresiune" în viața aproapelui. Agresivitatea poate fi insolentă, cum se întîmplă la Barbara Walters, starul Americii contemporane, dar în S.U.A. insolența „se poartă", raportează, place. E o formă a spiritului competitiv. E

o formă de catch-as-catch-can. In Europa, jocul ăsta în care e permis să-ți muști partenerul de nas n-a prins. Întrebările italiencei sînt dure, dar niciodată nu sugerează o curiozitate — cum să-i zic eu? — comercială, vandabilă. Pe Oriana Fallaci o interesează sistemele, structurile, nu biografiile propriu-zise, și din acest punct de vedere oamenii, chiar și cei mai importanți au aerul că nu sînt pentru ea decît un pretext, un vizor care te lasă să privești măruntaiele unui mecanism.

— Trebuie să recunoașteți că o asemenea meserie se face cu oarecare cruzime...

— Vă gîndiți, probabil la cruzimea chirurgului... Nu întotdeauna — o știți prea bine — cel care ține cuțitul e cel rău. Nu întotdeauna cel care plînge sau se plînge e victima.

— S-a încetățenit o imagine despre dumneavoastră, în care unele expresii par de neocolit; nonșalantă, mai degrabă risipitoare cu talentul atît de pregnant și de categoric, aș spune eu, poate prea prinsă în șuvoiul multiplelor preocupări, de o mare voiciune a spiritului... și mă opresc aici! Nu v-a preocupat în aceeași măsură scriitorul care sînteți, n-ați strîns în volume cronicile, eseurile pe care le scrieți, pare-mi-se, de la vîrsta de 16 ani...

— Dacă țineți la expresia asta, sînt poate o risipitoare. Totul vine, cred, din faptul că subconștientul meu e dominat de povestea românului care are șapte vieți în pieptu-i de aramă. Forma mea specifică de inconștiență este lipsa de panică în fața timpului care fuge ireparabil. Ce vreți? Sînt Dacă. Mă cred nemuritoare.

— N-aș vrea să scăpați printr-o glumă! Sînteți un om foarte harnic...

— Da, trebuie să recunosc cu oarecare jenă că dacă aș fi întrebată, așa, copilărește, „ce-ți place dumitale cel mai mult în viață", eu aș răspunde că „mie cel mai mult în viață îmi place să muncesc". Dar asta vă rog s-o ștergeți de pe bandă!

— De ce?

— Să zicem pentru că n-aș vrea să vorbesc ca într-una din anchetele TV. La mine, ideea asta despre

Scanned with OKEN Scanner

o formă de catch-as-catch-can. În Europa, jocul ăsta în care e permis să-ți muști partenerul de nas n-a prins. Întrebările italiencei sînt dure, dar niciodată nu sugerează o curiozitate — cum să-i zic eu? — comercială, vandabilă. Pe Oriana Fallaci o interesează sistemele, structurile, nu biografiile propriu-zise, și din acest punct de vedere oamenii, chiar și cei mai importanți au aerul că nu sînt pentru ea decît un pretext, un vizor care te lasă să privești mărunțaiele unui mecanism.

— Trebuie să recunoașteți că o asemenea meserie se face cu oarecare cruzime...

— Vă gîndiți, probabil la cruzimea chirurgului... Nu întotdeauna — o știți prea bine — cel care ține cuțitul e cel rău. Nu întotdeauna cel care plînge sau se plînge e victima.

— S-a încetățenit o imagine despre dumneavoastră, în care unele expresii par de neocolit; nonșalantă, mai degrabă risipitoare cu talentul atît de pregnant și de categoric, aș spune eu, poate prea prinsă în șuvoiul multiplelor preocupări, de o mare voiciune a spiritului... și mă opresc aici! Nu v-a preocupat în aceeași măsură scriitorul care sînteți, n-ați strîns în volume cronicile, eseurile pe care le scrieți, pare-mi-se, de la vîrsta de 16 ani...

— Dacă țineți la expresia asta, sînt poate o risipitoare. Totul vine, cred, din faptul că subconștientul meu e dominat de povestea românului care are șapte vieți în pieptu-i de aramă. Forma mea specifică de inconștiență este lipsa de panică în fața timpului care fuge ireparabil. Ce vreți? Sînt Dacă. Mă cred nemuritoare.

— N-aș vrea să scăpați printr-o glumă! Sînteți un om foarte harnic...

— Da, trebuie să recunosc cu oarecare jenă că dacă aș fi întrebată, așa, copilărește, „ce-ți place dumitale cel mai mult în viață", eu aș răspunde că „mie cel mai mult în viață îmi place să muncesc". Dar asta vă rog s-o ștergeți de pe bandă!

— De ce?

— Să zicem pentru că n-aș vrea să vorbesc ca într-una din anchetele TV. La mine, ideea asta despre

Scanned with OKEN Scanner

muncă nu s-a născut cu recenta luptă împotriva parazitismului. E o boală congenitală.

— Și, totuși, nu pot să cred că vă e indiferent dacă rezultatul unei munci susținute ani de ani și zi cu zi rămîne risipit prin colecții sau dacă — dimpotrivă — e adunat, sistematizat între coperțile cărții... De ce nu v-ați strîns eseurile în cărți ?

— Să zicem că n-am simțul propriei posterități. Să zicem că nedreptatea unor oameni foarte apropiați, vii, prezenți, în cunoștință de cauză, mă interesează mai mult decît eventuala dreptate a unor judecători viitori prin forța lucrurilor nu numai distanțați dar și străini, dar și — firesc ! — indiferenți în fața micilor sau marilor drame prin care am trecut noi ăștia desemnați de destin să asigurăm „perioada de tranziție". Nimeni nu are exact ce merită, dar la urma urmei fiecare smulge de la viață cam ceea ce dorește. Nu orice om poate să ajungă acolo unde-și propune. În schimb nimeni nu ajunge — să zicem — ministru împotriva voinței lui, ba chiar împotriva planurilor lui. Istoria lui Cincinat care nu vrea decît să are și să semene, dar solii stăpînirii nu-l lasă și trag de el ca să-l oblige să devină consul la Roma, nu se mai potrivește pe această planetă, aflată în permanent vacarm electoral.

— Vreți să spuneți că n-aveți simțul competitivității ?

— Să zicem că nu am simțul „postumității".

— De ce ?

— Întrebare de psihanaliză ! Fie. Odată și odată toți ne ducem să murim puțin. Cei care rămîn vorbesc de cei care sînt foarte, foarte apropiați, suferă o perioadă nedrept de mult din cauza acestei blestemate memorii care nu vrea să te șteargă brusc. Cu alte cuvinte, mi-e jenă să mor ca să nu-i fac pe ai mei să sufere. Sufăr c-or să sufere. Ce vreți ! Sîntem o planetă tînără. N-am reușit să captăm nici măcar energia propriului nostru soare. N-am învățat încă nici măcar să murim. În ce mă privește sînt o primitivă, fiindcă am o memorie afectivă sfîșietoare. N-am ajuns încă la rafinamentul resemnării.

Scanned with OKEN Scanner

— Critic de film, redactor-șef de revistă, eseist, dramaturg, iar la început ați fost multă vreme și reporter. Toate acestea realizează, dacă nu mă înșel, o singură ipostază cu mereu alte accente către o expresie unică. Totuși, de care din cele enumărate vă simțiți mai de nedesprins ?

— Deși am credința că tribulațiile mele interioare și profesionale nu pot interesa mai pe nimeni, am să vă răspund totuși : cel mai aproape mă simt de textele pe care nu le-am scris, de personajele în jurul cărora mă învîrt fără curajul de a le atinge, de frazele care-mi stau încă sub limbă, de subiectele care mă macină ele pe mine, în așteptarea momentului în care o să le macin eu pe ele. Am fi morți dacă n-am crede că mai avem să spunem lumii ceva care, dacă n-o să uluiască semenii, o să-i pună, cel puțin, pe gînduri.

— Cînd, cum și de ce ați abordat critica de film ? Pun această întrebare gîndindu-mă la prejudecăți foarte rezistente multă vreme. Orice manifestare critică, în sensul expresiei estetice, era pînă deunăzi considerată a fi prin excelență bărbătească...

— Am intrat în critica de film dintr-o întîmplare personală. Dacă nu ar fi fost acea întîmplare ar fi fost fără îndoială alta care m-ar fi aruncat, dacă nu exact aici, în orice caz prin împrejurimi. Nu cred că meseria asta prezintă dificultăți suplimentare pentru femei. Dealtfel, așa cum observați și dumneavoastră, prejudecata s-a risipit oarecum de la sine că respectivul domeniu a devenit de mulți ani un teritoriu cvasimatriarhal.

— Vă place ideea de matriarhat ?

— Îmi displace ! A înregistra după sex, iar nu după intelect, nomenclatura unei bresle.

— Nu credeți în realitatea feminității și a masculinității ?

— Ba da. Iată chiar aici, în cartea asta groasă și bleu : *„Le fait féminin“*. E o operă colectivă, monumentală, realizată prin eforturile conjugate ale unui impunător grup de oameni de știință, de renume mondial : istorici, medici, biologi, antropologi, psihiatri, sociologi, psihologi, etnologi, etc. etc., colectiv prezidat de Jacques Monod. Evelyne Sullerot a acceptat să conducă lucră-

Scanned with OKEN Scanner

rile de elaborare și, cum am zice noi, să tragă concluziile — expresie nepotrivită, desigur, pentru că lucrarea nu conchide nimic, totul este o uvertură, totul este spus ca să deschidă noi piste de reflecție asupra „faptului feminin", care este unul din datele cele mai încîlcite ale zilelor noastre, ale procesului de priză de conștiință. E o carte copleșitoare prin curajul de a pune față-n față realități ideologice ce împing femeia înainte și realități biologice care ar justifica de ce nu e cazul ca femeia să părăsească locul ei tradițional. E o carte pe care feminismul mondial o refuză, tocmai pentru că nu seamănă cu nici una dintre cărțile care au apărut în ultimele decenii în legătură cu emanciparea femeii, pentru că avansează o serie de adevăruri științifice care au aerul că — prin simplul lor enunț — pot handicapa specia feminină. Din cauza asta în S.U.A. militantele feministe s-au opus să fie tradusă. Cîțiva geneticieni analizează de pildă relativa lipsă de competitivitate a speciei feminine la nivelul realităților genetice. Dar ce deplasat este să vă vorbesc eu dumneavoastră despre dimorfismul sexual ! Important e, probabil, că acumulînd o cantitate imensă de date, relevînd diferența, iar nu egalitatea sexelor în fața șanselor sociale, cufundîndu-ne în biologie, această carte bulversează, tocmai prin demonstrația ei inversă. Tocmai prin ideea că omul poate nu să înfrîngă, ci să depășească biologicul prin cultură. Capul fiindu-mi plin de asemenea idei, unde ați mai vrea să încapă dorința de a demonstra că activitatea critică e sau nu prin excelență bărbătească ? Sîntem oameni feminini și oameni masculini. Sîntem „fiare" de ambe sexe.

— S-au tipărit în anii din urmă remarcabile cărți de critică, dicționare consacrate scriitorilor contemporani, inclusiv criticilor literari. Destul de economicos sau chiar laconic se scrie cîte ceva și despre criticii de teatru (Radu Popescu, Valentin Silvestru spre exemplu). Cît despre criticii de film, ei sînt cu adevărat într-un fel de *no man's land*...

— Impresia dumneavoastră e cît se poate de corectă. Și explicabilă. Cinematografia în general este o artă cu tradiții recente, cu rădăcini adventive. Criticul cinema-

Scanned with OKEN Scanner

tografic e un copil din flori, cu rude puține și cam sărace ; cu unchi care mor fără testament și fără averi. Critica cinematografică n-are moștenitori. N-are spate sau mai bine-zis n-are-n spate, de pildă, bătălia lui Maiorescu împotriva beției de cuvinte, nici războiul lui Gherea împotriva autonomiei esteticului, nici fervoarea lui Ibrăileanu, apărătorul specificului național, nici erudiția lui Iorga, obsedat de a integra cultura românească în circuitul internațional. Critica cinematografică are înapoia sa nu o *Viață românească* ci o plăpîndă, o șugubeață, o mondenă revistuță *Cinema* — vorbesc de *Cinema*-ul dintre cele două războaie. Noi n-avem nici măcar profilul unor eroi de mari proporții, avantajul unor excese care să fi zguduit lumea noastră într-un fel sau altul. Noi n-avem sincroniști, n-avem simboliști, n-avem protocroniști.. N-avem amintiri de la „Sburătorul". N-avem nici experiența lui, nici dobînzile aduse de capitalurile lui culturale, de greșelile lui, de idiosincraziile lui față de provincialism, față de folclorizări, de pildă. Critica cinematografică n-a avut nici mentori care să afirme că „legea civilizației e imitația", nici apostoli ai „omogenizării citadine", nici teoreticieni ai „unghiului de refracție". Sîntem, cum vă spuneam, ca o familie înjghebată, fără nași, fără proptele. N-am avut nuntă cu dar și dumnezeu știe dacă avem încă acte în regulă. În orice caz a trebuit să începem totul de la capăt, de la ibric, de la fierbător. Geniul lui Călinescu n-a trecut pe la cinema decît întîmplător, într-o sîmbătă seara. Cam aceasta ar fi antecedentele. Cam aceasta ar fi situația zestrei. Sigur că nu e cazul nici să exagerăm cu certificatele de paupertate. Un filozof ca György Lukács nu s-a ocupat de film ca de un hobby. Moravia este nu numai cine este dar și un mare critic de film. La urma urmei, nici Rebreanu și nici Camil Petrescu n-au rămas în afara fascinației cinematografului și, totuși, noi criticii cinematografici nu sîntem în *no man's land*. Sîntem numai într-o regiune de pămînturi nedesțelenite. Depinde cum te uiți la regiune. În fond, chiar și Țara Făgăduinței a fost la început un ținut barbar.

— În definitiv, care este statutul criticului de film ?

Scanned with OKEN Scanner

— Un critic de film este un cineast ca oricare altul pe care diviziunea muncii îl obligă să emită judecăți de valoare. Prin statut, toți sîntem egali, prin rezultate — așa cum știți și dumneavoastră — unii sîntem mai egali decît alții.

— Prin ce se diferențiază criticii ?

— Mai întîi prin ceea ce i-a diferențiat natura-mumă. Apoi prin puterea de muncă, prin loc geografic (într-un fel te vezi cînd scrii într-un cotidian, în alt fel cînd publici într-un lunar cu tiraj confidențial). Uneori intră în joc și norocul. A avea o rubrică permanentă e o șansă meritată sau nu. Dar asta e o altă poveste. În final, criticii s-ar putea diferenția eventual prin prestigiu.

— Ce credeți că stă la baza unui astfel de prestigiu ?

— În primul rînd sentimentul cititorului că ești de bună credință, că tu, „judecătorul", ai acea subiectivitate dezinteresată în care Călinescu vedea însăși obiectivitatea criticului. Din cînd în cînd prestigiul criticului ar putea să se tragă din capacitatea lui de a se autocorecta, de senzația că omul care analizează nu crede că sentințele lui aparțin justiției imanente și în critică e bine să ai fair-play. Să nu-ți fie rușine că te-ai înșelat, să-ți îndrepți greșeala la vedere, să nu te încăpățînezi nici în simpatii, dar mai ales în antipatii, să-ți pară bine cînd viața îți contrazice prorocirile sumbre. Să n-ai „amabilitatea marilor seniori" (critica nu se face niciodată prin și cu amabilitate), dar să fii — chiar dacă ești femeie — să fii gentleman.

— Ce anume vă nemulțumește în această profesie care este critica de film ?

— Cel mai mult mă nemulțumește confuzia pe care unii vor s-o acrediteze între opera proprie și opera istoriei. Un personaj de film nu devine important doar pentru rolul unui domnitor măreț. Eroii nu dau imunitate trubadurilor lor. Pornind de la fapte istorice splendide, se pot face și filme mizerabile și cronici demne de aceste filme. Domnia lui Ștefan cel Mare a fost minunată, dar asta nu înseamnă că toate filmele inspirate de ea vor fi la înălțimea sursei. Să nu fim vicleni. Să nu confundăm inconfundabilul, să nu ne tragem înapoia

Scanned with OKEN Scanner

statuilor, strigînd : „Cine trage în mine, trage în Bălcescu !“

— Dar în meseria de dramaturg ce vă nemulțumește ?

— În primul rînd propriile mele limite.

— Mă număr printre cei entuziasmați de *Interviu*. Deși viața unei piese de teatru este mai lungă decît viața unui actor și chiar decît forța unui rol pe care acesta în consacră, consider că a fost fericită alegerea Ginei Patrichi în rolul principal, fericită și prin aceea că remarcabila actriță vă seamănă, această particularitate mergînd pînă la fizionomie și temperament. De fapt am trăit senzația că o văd pe scenă pe Ecaterina Oproiu.

— Cred că Gina Patrichi s-ar mira auzindu-vă. N-am impresia că i-am fost model. Singurul lucru care l-a luat de la mine cred că a fost mania de a purta oricînd și oriunde o mapă cu hîrțoage.

— Lumea își amintește de apariția dumneavoastră pe micul ecran, evident, nu în roluri, ci ca om de cultură. Însă cred că posedați însușirile intelectualului care determină gustul pentru artă, fixează convingeri, destituie impostura, așadar, vreau să spun, deține prin formația de critic *un rol*. De ce ați abandonat în ultima vreme colaborarea cu televiziunea ?

— Așa a fost să fie...

— Nu vă place să vă exprimați în fața telespectatorilor ?

— Nu prea. Dacă am făcut-o la un moment dat, am făcut-o ca un fel de pariu. A-ți spune părerea despre una, despre alta, dar mai ales despre un film care se va da imediat („De ce vorbește, domnule, atît, de ce nu ne lasă să vedem filmul ?)“ este teribil de stressantă, nu numai datorită condițiilor tehnice — vorbești cu un aparat, surîzi la pereți îmbrăcați în vată izolatoare, te uiți în ochii hăului. Publicul TV este cel mai eterogen public din lume și este absolut imposibil să satisfaci în același timp și bunica rurală și studentul de la cibernetică, mai ales cînd îți propui să nu spui generalități universal valabile — „o frescă din viață...“, „o satiră la adresa....“, etc., ci să avansezi o părere ceva-ceva mai colțoasă. Televiziunea nu prea suportă „colțoșenia“, o

Scanned with OKEN Scanner

înregistrează ca pe o stare de agresivitate, și agresivii — ați observat ? — nu sînt telegenici, dimpotrivă ! — apar antipatici, nesuferiți, călcători pe nervi chiar atunci cînd au dreptate. Mai ales atunci.. Există un misterios vino-ncoa' al micului ecran. Eu îl am pe du-te-ncolo !

— Mă scuzați că nu pot fi de acord cu ultima frază. Dar să trecem de la televiziune la eseuri, eseuri dialogate. Sînteți singura scriitoare, la noi, care, cu o deosebită forță, autenticitate și convingere, cu o subtilă și tonică ironie, a ilustrat în dialoguri de mare savoare problemele majore privind condiția femeii în societatea modernă. Mă refer, desigur, la *3×8 plus infinitul*. Există, dealtfel, o mișcare amplă în lumea contemporană care ridică mereu această problemă considerată de unii paradoxală, alteori edulcorată, nu de puține ori ironizată. Cum vedeți acum, condiția femeii în societatea modernă ?

— Societatea modernă e diferită și vastă, iar de la București, oricîte cărți ai avea, oricîte ziare, nu se poate „vedea" decît un segment destul de îngust din ceea ce înseamnă azi pe glob acea faimoasă Mișcare de eliberare a femeii, numită diferit de la stat la stat și cuprinzînd orientări, tactici și strategii politice extrem de diferite uneori opuse. Feministele...

— Acceptați să vă numesc „feministă" ?

— Accept cu atît mai mult cu cît noțiunea la noi s-a însușit din capul locului deteriorată pînă la derizoriu, feministele fiind considerate, adesea, un fel de exaltate, ridicole, lipsite de feminitate, frustrate de iubire, de tandrețe, imune (pentru că-s imunizate) la farmecul vieții în cuplu. La nivelul vieții cotidiene, feminismul e perceput ca o formă de ranchiună a unor ființe frustrate care cer compensații. Nu mă consider frustrată, iar viața, slavă domnului, nu mi-a dat complexe de acest fel. Iubesc specia masculină — ca să mă exprim așa. O admir global. Și de la caz la caz individual. E unul din motivele pentru care sînt, cum ziceți dumneavoastră, feministă. O specie care a dat pe Shakespeare, pe Kant, pe Einstein are, în sfîrșit, dreptul — chiar dacă nu o dorește cu prea mare ardoare — să-și găsească un interlocutor feminin în cunștință de cauză. Asta ar fi însă

Scanned with OKEN Scanner

doar unul din cele o mie și unul de argumente. Dar vă rog mult de tot să nu mai insistăm asupra acestei probleme pe care eu, una, am întors-o pe toate fețele, atrăgînd asupra mea și tunete și fulgere și idosincrazii etc. Ce vreți ? Am eu specialitatea asta...

— *10+1 personaje* din cartea de mai sus au devenit în piesă *5+1 personaje principale*. Ați lipsit piesa de comentariile firești și oportune într-o carte, sau ați extras din carte esențialul, pe care îl regăsim în piesă ? Pun această întrebare pentru că nu cred că ați cerut cititorului ceea ce s-ar putea numi o dublă lectură...

— O dublă lectură ? Să nu exagerăm ! Cartea s-a născut din ideea prietenei mele, regretata doctoriță Doralina Berceanu, care avea un extraordinar talent literar consumat în opere orale. Ea m-a pus pe urmele acelei femei puternice, care nu mai avea nevoie de nimic, ea avînd „tot ce-și poate dori o femeie“, minus fericirea și două perdele. Piesa s-a născut — ca să zic așa — la cererea lui Liviu Ciulei, care într-o după-amiază mi-a sunat la ușă. Era cu arhitectul Dan Jitianu și voia să discutăm „business-uri“. Liviu mi-a cerut „să dramatizeze“ pentru Teatrul Municipal interviurile din *Contemporanul*. I-am promis foarte sceptică c-am să mă mai gîndesc, după ce i-am explicat de ce din „materia asta nu poate ieși niciodată o piesă“. Liviu avea în cap o formulă de spectacol pe care eu n-o vedeam. Piesa *Interviu*, intitulată inițial *Handicap*, s-a născut, deci, nu din dorința unei duble lecturi, ci din dorința a doi regizori. Primul, Liviu Ciulei, cel de al dolea, Cătălina Buzoianu, pentru că după ce Liviu a plecat în America să pună în scenă nu-mi amintesc ce, în orice caz unul din marile lui succese, a venit Cătălina cu figura ei de madonă, cu șalurile ei *de la belle époque*. Această suavă femeie-ultrafeminină are o forță de halterofil și o inteligență-napalm. E un fel de Napoleon în jupoane. În același timp discută un decor, spală o cegă, modifică mizanscena, hrănește fetița, o giugiulește, o gătește, schimbă costumul, prăjește peștele, oprește inundația apartamentului, explică protagonistului de ce „acum“ surîsul lui trebuie să devină metafizic.

Scanned with OKEN Scanner

— V-ați înțeles bine? A fost, cum s-ar zice, „un model de colaborare“?

— Ne-am înțeles mizerabil. Am colaborat prost. A fost un antimodel de colaborare, căci dramaturgul în clipa în care a hotărît că are încredere într-un regizor trebuie să-i lase întreaga libertate de mișcare. Eu sînt un autor terorist. Din fericire Cătălina Buzoianu e și ea un regizor care știe ce vrea și deci nu se lasă terorizată. O admir mult. O admir din tot sufletul.

— Ce înseamnă pentru Ecaterina Oproiu o zi obișnuită de muncă?

— Înseamnă o cafea la ora șase dimineața, pe frig — caloriferele pornesc ceva mai tîrziu — dar ce fantastic e cînd toată casa pufăie și tu, cu uneltele tale gospodărești — hîrtia, ascuțitoarea, mapa — fîșii ușor printre toți ai tăi, ascultîndu-i, veghindu-i, prezidîndu-i în somn. La ora asta în sufletul tău chiuie toți penații.

— Care e norma de lucru preferată?

— Vreți cifre? Iată-le! 12 ore. De la șase la șase, non-stop. Dar așa ceva nu-i cu putință în fiecare zi. Asta e o normă ideală. Norma ideală ar trebui să fie 25 de ore de somn pe zi.

— Simțiți nevoia de odihnă?

— Nu. Simt nevoia de anestezie!

— Ce vă doare?

— Celula nervoasă!

— Mai bine să schimbăm puțin vorba. Să trecem la altceva. De pildă, nevoia de considerație și respect este cît se poate de omenească. Cum vedeți împlinindu-se această nevoie, astăzi? Ce înseamnă aceasta pentru dumneavoastră?

— Vreți să spun că asistăm desigur, nu cu mîinile în sîn, la degradarea unei anumite idei de considerație și respect? O știți! Se vede. Într-un anumit fel, fiecare generație trebuie să treacă cel puțin o dată printr-un sentiment de răsturnare nereverențioasă a unor valori omologate. „Considerația“ este o categorie mereu mișcătoare, ca și noțiunea de respect sau respectabilitate. Greutatea specifică a unor valori se schimbă mereu. Înainte tînărul trebuia să fie cuminte, acum e preferabil să fie cu minte. Este normal ca fiecare generație să

Scanned with OKEN Scanner

vrea să reașeze, conform opticii proprii, bornele considerației și ale respectului. Alarmantă nu este această schimbare, prin firea lucrurilor, perpetuă ; alarmant este — ar fi — dacă ar dispărea „nevoia de considerație", cum ziceți dumneavoastră, nevoia de respect. O epocă se impune prin caracterul ei respectuos — prea mult respect duce la acalmie, la teșire, la somn istoric. Ea se definește totuși, în ultimă instanță, nu prin ceea ce refuză, ci prin ceea ce afirmă, adică prin obiectele respectului ei. Ce personalități respectă ? Ce talent ? Ce vedete promovează ? Ce valori ? Ce arte ? Ce genuri ?

— Ne-am putea referi poate și la „respectul" ca formă de comportament cotidian.

— Desigur. Fiecare țară are o anumită cantitate de „respect" — de politețe, de civilizație — pe cap de locuitor. Indice dinamic, la fel de semnificativ ca și cel care indică oțelul pe cap de locuitor. Cantitatea de „may I help you" ? care se întîlnește pe o stradă londoneză este un indice sociologic extrem de interesant pentru o societate norocoasă care a avut condițiile să transforme politețea în reflex. Un prieten îmi semnala, cu infinită tristețe, că a dispărut din circuitul cotidian acel ridicol „pardon" ! care fusese pe vremuri un tic mereu ridiculizat al bucureșteanului, al orășeanului român — în orașele de provincie strada mare se numea adesea „Bulevardul pardon". Pietonii simțeau nevoia să ceară iertare, dacă, doamne ferește, se atingeau. Azi se cotonogesc și nu pot să-și ierte dacă unul din ei a lăsat un cap nespart. Nu trăim pe Sirius și putem să explicăm acest exces de nervozitate și această despărțire de buna cuviință patriarhală și de frumoasele maniere. Prietenul meu are dreptate. E simptomatică, dar și regretabilă dispariția „pardon"-ului.

— Pentru cel ce v-a urmărit activitatea, pentru cel care v-a citit cu oarecare consecvență pare că sînteți străină de ambiție, iar cît privește perseverența, aceasta transpare doar în planul și în ritmul ideilor. Ce credeți despre ambiție și perseverență ?

— Cred că ambiția e una din locomotivele istoriei. Cînd nu depășește sfera sportivității, a fair-play-ului, este pentru fiecare o elice necesară. Poate chiar indis-

pensabilă. Lipsa de ambiție este de foarte multe ori un alibi al lenei. Ambiția este însă unul din acele medicamente care nu trebuie înghițit singur, care are nevoie de un medicament adjuvant. Adică : vai de ambiție în stare pură ! Vai de cei care au mai multă ambiție decît competență, mai multă ambiție decît talent. Atunci calibanii devin canibali. Încep să „pape"...

— Vă lăsați „păpată" ?

— Strivită da. „Păpată" nu. Cel puțin așa cred. Dar poate că acum, cînd spun vorbele astea, eu sînt de mult ronțăită.

— Credeți în puterea scrisului ?

— Cred în puterea zbuciumului, singurul mod de a învinge (a învinge ce ? — a învinge probabil senzația că ai fost învinsă !). De fapt singurul mod de a rezista. Din copilărie sînt obsedată de imaginea unor oameni care s-au pierdut printre zăpezile polare. Singura lor șansă de salvare este să nu înceteze să meargă. Dacă nu mai pot sta în picioare, dacă se opresc, dacă cedează, dacă nu mai pot sta treji, dacă se așază pe zăpadă și adorm, — e clar — au murit.

— Sînteți un om plin de viață. Cum ați îndurat perioadele mai grele de viață, sau aveți capacitatea de-a îndura, de-a răbda și de-a trece peste astfel de momente imprevizibile, stînjenitoare ?

— Le-am îndurat cu un sentiment de culpabilitate, știind că alții îndură și mai mult.

— A fost o perioadă — destul de mulți ani, cam între 1955—1962 — cînd n-ați mai apărut în presă. Ce-ați făcut în acești ani ?

— M-am reprofilat. Am devenit gospodină fruntașă, apoi gospodină emerită, apoi din lipsă de stimuli — nu mai aveam rivale, nu mai aveam posibilitatea de a promova mai departe, ajunsesem deci în vîrful piramidei artei culinare — m-am re-reprofilat. M-am dus cît mai departe de zonele în care nu există științe exacte (3×3 vor face întotdeauna 9). Am început deci să învăț matematică. Am pornit de la tabla înmulțirii și am ajuns la analiză, la analitică. Am dat examen la arhitectură. Am intrat. Cînd era gata-gata să ajung și arhitectă (eu

Scanned with OKEN Scanner

la origine sînt juristă), au venit alte timpuri.... așa că am fost „rechemată".

— V-a părut rău ?

— Într-un fel, da. Marea, adevărata mea vocație e să fiu studentă. De la tinerețe pîn-la bătrînețe.

— Nevoia de libertate și independență nu mai e necesar să subliniez că vă caracterizează ca om și intelectual. Ce anume credeți că nu s-a spus despre aceste mari binefaceri ale lumii noastre ?

— Greu de răspuns ! Poate faptul — vă rog să-mi scuzați acest nedorit joc de cuvinte — că nu există independență fără dependență.

— Sînteți totuși ceea ce se cheamă o femeie modernă. Ce-nseamnă pentru dumneavoastră a fi independentă ?

— Înseamnă posibilitatea de a-ți alege de cine să depinzi !

— Nu s-ar putea, n-ar fi de dorit să depinzi numai de tine însuți ?

— După mine, nici nu se poate și nici nu-i de dorit. Dealtfel, acest depins numai de tine este, în ultimă instanță, o tristă formă de singurătate. Trebuie să depindem de oamenii pe care-i iubim, pe care-i admirăm. Trebuie să simțim foarte aproape respirația celor care depind de noi. Totul în viață e simbioză.

— Cum spune Lewis Thomas ?

— Exact ! Un element izolat n-are nici o semnificație. Asta e valabil, nu-i așa, nu numai în biologie ?

— Mă gîndesc că însăși activitatea dumneavoastră de critic de film este una prin excelență neconformistă. Să vă mai întreb ce părere aveți despre conformism ?

— S-ar putea să rezulte din cele de mai sus.

— Presupun că în materie de „conformism" vă preocupă în primul rînd să fiți mereu „în conformitate" cu propria dumneavoastră conștiință.

— Acordul cu propria conștiință este numai prima literă din cuvîntul onestitate. „În acord cu propria conștiință" se pot comite — și s-au comis — erori dramatice. Conștiința noastră este un judecător important, dar trebuie, cred eu, să fim mereu cuprinși de spaima că acest judecător nu e nici el infailibil și, din cînd în cînd,

Scanned with OKEN Scanner

cred că e bine să-l privim cu mefiență, ba chiar să-l suspectăm, în orice caz să-l controlăm, să-l revizuim, să căutăm să înțelegem de ce conștiința ne dictează acest comportament și nu altul. Temnicerii au și ei o conștiință „a lor" și acționează în conformitate cu această conștiință. Există și conștiințe obtuze. Treze, dar obtuze. Ce vreau să spun cu asta. Aș vrea să spun că tipul de conștiință, calitatea de conștiință, mă interesează mai mult decît acordul cu propria conștiință.

— Ați simțit vreodată nevoia de aventură sau ați preferat să vă știți în siguranță ?

— Nu-mi vorbiți de aventură ! Eu fac parte dintr-o categorie socială născută pentru a pierde. Dacă urmam legile „normale" ale acestei categorii, n-aș fi putut urma nici o facultate. Întîmplarea — cea mai norocoasă întîmplare a vieții mele : la 17 ani, am început să lucrez la *România liberă*, unde am întîlnit — iar din întîmplare — cîțiva oameni care mi s-au părut și mi se par încă minunați, duri, încleștați, monomani dacă vreți, dar minunați. Întîmplarea, zic, mi-a dat cel mai nesperat și mai rîvnit privilegiu : mi s-a dat voie, ba chiar mi s-a dat posibilitatea să învăț atunci cînd trebuia să o fac. Recunoștința mi-a tăiat orice gust de aventură — dacă o fi existat în vreo formă oarecare, ba chiar mai mult : mi-a ros spiritul critic nu pe dinafară (pe dinafară eram oarecum colțuroasă), ci pe dinăuntru. Sper că nu iremediabil. Sper că nu definitiv.

— E un defect ?

— Pentru artă, da. Păsările domestice încetează să mai fie păsări. Devin orătănii.

— Vă place să vă autoflagelați ?

— Dacă ăsta e prețul lucidității, da.

— Atunci, ca să schimbăm puțin direcția, v-aș întreba : Cum își petrece Ecaterina Oproiu timpul liber, ce forme de divertisment preferă ?

— Am să vă dezamăgesc. Sînt, cum zicea Marcuse, omul unidimensional. Nu știu să mă recreiez. Nu știu ce s-ar putea face cu „un timp liber". Nu-mi place nici un fel de divertisment, nici un joc de societate, și ca să pun capacul acestui respingător autoportret : nici un sport. Urăsc loisir-ul. În coșmarurile acelui deceniu în care

Scanned with OKEN Scanner

lupta de clasă se ascuțea la fiecare oră, ca o coasă pe deal, mă înspăimînta nu gîndul de a fi — cum să zic eu ? — „reținută", ci ideea că ai putea să suferi o pedeapsă (de ce ? — așa ! — care să pretindă să nu faci nimic. Sînt, precum vedeți, un fel de funcționar al cărui hobby e să meargă la birou.

— Ați simțit vreodată ca pe-o neșansă faptul că sînteți femeie, sau, din punct de vedere profesional, dacă nu erați ceea ce sînteți, ce-ați fi dorit să fiți ?

— Faptul de a fi femeie, ca să zic așa, mi s-a părut întotdeauna o mare șansă. Ce-aș fi dorit să fiu dacă eu n-aș fi eu ? Sociolog, psiholog, psihiatru... sau mai degrabă un student perpetuu prin rotație, la toate facultățile, inclusiv la cea de teologie.

— Ce-mi puteți spune despre echipa cu care faceți revista *Cinema ?*

— Că o iubesc și că-i sînt recunoscătoare pentru că pe mica ei insulă aerul e respirabil, iar defectele omenești suportabile. Să te duci în fiecare dimineață la lucru fără angoase administrative nu e desigur cea mai mare fericire care poate cădea pe capul unui om, dar e totuși un privilegiu. Un antidot.

— Antidot la ce ?

— De pildă la dorința, dorința devoratoare de a intra într-o lungă, foarte lungă cură de somn, din care să nu admiți să fi trezită dacă nu ți se pune pe noptieră un borcan mare de somnifere.

Februarie 1981

Scanned with OKEN Scanner

OCTAVIAN PALER

Notă autobiografică

S-a născut la 2 iulie 1926 într-un sat din fostul județ Făgăraș : Lisa.

După propriile declarații, munții i-au fost primul profesor. Tatăl său, țăran autodidact, l-a învățat să scrie, să citească și să cunoască istoria românilor, înainte de a merge la școală. Primele cărți pe care le-a citit singur au fost un roman polițist (*Omul din Maroc* de Edgar Wallace) și *Biblia*. În ziua cînd trebuia să plece la liceu, a vrut să fugă și să se ascundă în pădure. Nici azi nu știe dacă a fost bine sau rău că tatăl său l-a ajuns și l-a convins să se întoarcă.

A urmat liceul în București (la „Spiru Haret", șapte clase) și la Făgăraș (la „Radu Negru", ultima clasă). În acei ani a descoperit singurătatea, cărțile, dragostea și himerele de uz personal.

După absolvirea liceului, a urmat cursurile Facultății de litere și filozofie și ale Facultății de drept din București. A scris atunci trei cărți (un roman, un volum de eseuri și altul de versuri), ale căror manuscrise le purta tot timpul în servietă cu sine, de teamă să nu i le fure cineva, în lipsă, sau să nu cadă pradă vreunui incendiu. Într-o zi, a uitat servieta într-o librărie unde citise pînă la ora de închidere o carte pe care n-avea bani s-o cumpere. După o noapte albă, a doua zi în zori a așteptat deschiderea librăriei, dar nu și-a mai găsit servieta.

Scanned with OKEN Scanner

A încercat un an să refacă din memorie manuscrisele pierdute, dar n-a reușit. A jurat atunci să nu mai scrie și și-a ținut jurămîntul zece ani.

A călătorit mult, deși n-a visat asta și s-a temut întotdeauna de necunoscut. Singurele călătorii pe care și le-a dorit au rămas mereu în afara drumurilor sale : Spania și nordul polar. A aflat, în schimb, o recompensă pe țărmurile însorite ale Mediteranei, unde a învățat lecția grecilor despre surîs.

Crede că omul reintră periodic în labirint pentru a-și reînnoi victoria asupra Minotaurului și că secolul XX e unul dintre aceste momente în care angoasa se amestecă cu speranța. Se teme de moarte, de suferință, de cruzime, de prostia arogantă, de șerpi și de multe altele. Se mîndrește cu un singur curaj. De a iubi totuși lumea și viața.

În adolescență a fost, uneori vara, cosaș cu ziua, în timpul studenției a vrut să se angajeze undeva casier temporar, dar, încurcînd prea repede chitanțele, a fost sfătuit să găsească alte mijloace pentru a cîștiga un ban, a ratat și o tentativă de a ocupa la o editură un post de corector, apoi dintr-o întîmplare a devenit ziarist, dar într-una din cărțile sale scrie că nu cunoaște nici o meserie mai bine ca aceea de a-și face iluzii. Are viciul cărților, cumpără mai multe cărți decît poate citi și e disperat că va muri fără să fi citit tot ce-a vrut să citească. A descoperit că transformarea greșelilor în orgoliu e un mijloc bun de a te apăra de regrete.

Scrie ușor, direct la mașină, deși fraza sa pare elaborată. C'ele mai bune pagini sînt cele scrise torențial, pe nerăsuflate. Se crispează cînd critica literară îl consideră un stilist sau un neoclasic, deoarece în artă îi admiră pe cei care pun întrebări, iar în viață nu știe, se pare, să păstreze măsura, care a fost totdeauna semnul distinctiv al spiritelor clasice. E convins că pentru a fi sfărîmată, oglinda trebuie mai întîi privită atent. Ca atare, a făcut din cărțile sale o confesiune neîntreruptă. După cum, e convins că frumosul e mai puțin important decît

Scanned with OKEN Scanner

adevărul și că omul n-ar putea trăi fără să creadă în ceva, decît dacă s-a hotărît să vorbească nu de viață, ci de carieră.

Octombrie 1980

Cărți apărute

Umbra cuvintelor — definiții lirice (1970)
Drumuri prin memorie — Egipt, Grecia (1972)
Premiul Uniunii Scriitorilor
Drumuri prin memorie — Italia (1974)
Mitologii subiective (ediția I 1975, ediția a II-a 1976)
Apărarea lui Galilei — dialog despre prudență și iubire (1978)
Premiul Academiei
Scrisori imaginare (1979)
Caminante — jurnal și contrajurnal mexican (1980)

„Octavian Paler este unul din marii noștri eseiști cu care comerțul ideilor — prin intermediul cărții — este întotdeauna profitabil. Multe din aserțiunile sale, azvîrlite parcă în fuga condeiului, ar merita o meditație pe îndelete. Dar ele sînt modul unei asemenea meditații. Treci de la o constatare din domeniul observațiilor moralistului, la o speculație privitoare la filozofia culturii, sau la o judecată estetică. (...) Este un pasionant eseu, incitant la reflecție (cum sînt în genere eseurile lui Octavian Paler), scris nu numai de un fervent al ideilor, al confruntării lor dramatice, ci de un vizionar, un poet al proiecțiilor în imaginar."

(Nicolae Balotă)

„Contemplînd un peisaj, natural sau cultural, unora li se aprinde obrazul de căldura emoției, altora ecranul memoriei le este brusc invadat de ima-

Scanned with OKEN Scanner

gini. Octavian Paler se numără cu siguranță printre cei din urmă. (...) Călătorul are simțurile treze, vii, atente și i se întîmplă adesea să «uite» piramida încărcată de mitologie, arheologie, istorie, religiozitate, delectîndu-se să simtă aerul special al pădurii tropicale apropiate. Însă simțurile lui sînt ele însești culturalizate, istorizate, dacă pot spune așa. Pielea acestui fel de călător are o porozitate particulară care modifică senzorialitatea. Urechea și nasul lui posedă memorie istorică." (...)

„Octavian Paler e un poet al mitologiei, un scriitor remarcabil, cultivat, inteligent, care are și un evident dar al expresiei."

„După o trecere prin eseu, liric și de idei deopotrivă, Octavian Paler se întoarce în *Caminante* la formula cărților de călătorie care l-au consacrat. Două deosebiri sînt însă de observat cu ochiul liber între *Drumurile prin memorie* și cartea recentă. Întîia constă în adoptarea, mai decisă, a formei jurnalului. Călătoriile în Italia, Egipt și Grecia erau reconstituite, desigur tot pe temeiul unor note, dar punctul de vedere era pretutindeni ulterior desfășurării evenimentelor subiective și a peisajelor. În *Caminante,* călătoria mexicană este înregistrată zi de zi, impresiile sînt imediate, proaspete, consemnate la fața locului : în avion, în autobuz, în camera de hotel, pe piatra fierbinte a piramidelor. Octavian Paler nu se desparte de carnetul pe care a învățat să-l folosească «din mers» sprijinindu-l pe genunchi sau pe un colț de masă. A doua deosebire provine din felul însuși al lumii descoperite. Italia, Grecia, Egiptul erau, pînă la un punct, redescoperite. Întreaga noastră cultură europocentristă le află la baza ei : și Olimpul, și piramidele sau sfinxul african, și Renașterea din cealaltă peninsulă. Sînt amintiri din copilăria Europei. Mexicul, în schimb, este aproape exotic."

(Nicolae Manolescu)

Scanned with OKEN Scanner

„De la *Mitologiile subiective* la *Apărarea lui Galilei* nu era decît un pas. Pe care Octavian Paler l-a făcut nu cu precipitare, ci cu determinarea solidă și cumva obstinată ce-l caracterizează. Pas plin. Pas drept. Încărcat cu erudiție, cu amintiri indelebile de cultură și de peisaj mediteranean, dar mai cu seamă cu o cunoaștere de sine puțin obișnuită omului contemporan. Zăbovind ani la rînd asupra culturilor clasice, regîndind mitologiile atît de complicate ale grecilor și latinilor și încercînd îndrăznețe transferuri subiective, originale substituiri moderne de ordinea «fabulei» antice în ordinea vieții interioare a omului de azi, Octavian Paler a mers parcă obligatoriu mai departe pe aceeași sigură traiectorie."

(Zoe Dumitrescu-Buşulenga)

„De fapt, cu Blaga are și alte trăsături aproape aceleași. Octavian Paler, în primul rînd, are o demnitate, o puritate și o noblețe a gîndului și a scrisului, asociate corelativ cu oroarea de naturalism, de grotesc, de caricatură. Tonul celor doi este mereu elevat. Apoi, amîndoi sînt cărturari de mare rafinament, proveniți din lumea satului ardelean. După aceea, ambii sînt, totodată, și filosofi și poeți. Singura deosebire ar fi aci numai modalitatea relației dintre gîndire și poezie. La Blaga, deși ele își corespund perfect, se manifestă, măcar ca intenție, sistematic separate, una de alta. La Octavian Paler filosofia și poezia se asimilează unitar în una și aceeași expresie. La amîndoi există o rară fascinație față de enigmele indescifrabile ale naturii, ale istoriei, ale mitului. În sfîrșit, ca urmare a acestei fascinații, la amîndoi se relevă cultul *tăcerii*."

(Edgar Papu)

„Dacă în eseurile sale de pînă acum *(Drumuri prin memorie*, I, II ; *Mitologii subiective)* Octavian

Paler schimbă confesiunea în meditație, *Apărarea lui Galilei* transformă reflecția în dezbaterea interioară. Subintitulată «dialog despre prudență și iubire», cartea începe ca un eseu cu implicații morale și filosofice, pentru a deveni romanul unei conștiințe chinuite. (...) Complexitate și chiar complicația acestui traseu lăuntric, care este nu atît unul al clarificării cît al radicalizării, capătă în cartea lui Octavian Paler înfățișarea unui labirint al interogațiilor. Iar soluția nu constă în a găsi răspunsuri pentru fiecare întrebare, ci în capacitatea de asumare a întrebărilor. La început, Galilei doar răspunde, sfîrșește prin a căuta, el însuși, noi întrebări".

„În *Scrisori imaginare* se poate vedea și un vast poem închinat iubirii. Dealtfel, fiecare epistolă este urmată de un poem care esențializează liric textul căruia îi succede ; un lirism deopotrivă grav și patetic, zbuciumat și totuși foarte reținut în expresie, născut dintr-o exacerbare a sensibilității strunită însă de puterea imaginației de a-i da o formă, așa cum în «scrisori» datele realului sînt transfigurate sub efectul imaginației reflexive." (...) „Proză de idei, *Scrisori imaginare* se situează între cele mai bune cărți ale acestui gen dificil."

(Mircea Iorgulescu)

„*Caminante* e reconfirmarea unui prozator de profunde resurse ale spiritului, cum puțini avem."

(Mircea Zaciu)

Scanned with OKEN Scanner

ÎI IUBESC PE TOȚI CEI CARE ÎMI AMINTESC CĂ N-AM FOST FĂCUȚI DIN NOROI, CI DIN ARGILĂ ȘI CU ATÎT MAI MULT PE CEI CARE NE POT ÎNVĂȚA CUM SĂ NE MODELĂM ARGILA

— În literatura noastră actuală reprezentați o strălucită sinteză a confesiunii cu eseul filozofic. Așa îmi apăreți în *Scrisori imaginare,* splendid dialog cu spirite ilustre. În această carte sînteți la fel de deschis spre mărturisire ca și spre eseul filozofic (pentru că fiecare scrisoare, împreună cu poemul final, constituie un eseu : despre ideal, speranță, iubire, despre timpul sperat, frumusețe, demnitatea omului, despre tiranie, rațiune etc.). *Comunicarea* cu marile spirite și cu noi, cititorii, și elaborarea eseului filozofic în sine sînt la fel de importante pentru dumneavoastră ?

— Să ne înțelegem mai întîi asupra noțiunii de „eseu filozofic". Cum să faci filozofie cînd judeci aproape totul cu inima ? N-am putut niciodată să urmez destul de conștiincios drumurile rațiunii. Mereu am tras cu urechea la cîntecele de sirenă care m-au împiedicat să devin un spirit sistematic. În aceste condiții, nu-mi rămînea, firește, decît confesiunea.

Și orice confesiune e, se știe, un monolog. Comunicarea se realizează numai dacă *aude* cineva această mărturisire. Abia atunci monologul devine dialog, comunicare.

Scrisorile pe care le primesc sînt, din fericire, un semn bun pentru confesiunile mele. Iată ce-mi scrie cineva : „Mi se pare că atîta vreme cît trăim totul este posibil. O putem lua mereu de la capăt, fără a contabiliza eșecurile, trădările noastre și ale celorlalți. Numai moartea ne va lua definitiv posibilitatea de a ierta, de a repara". Așa gîndesc și eu, cu o deosebire. Din pă-

cate, eu nu pot ierta fără condiții. Altădată aș fi reușit. Acum nu.

— În multe cazuri personajele din *Scrisori imaginare* sînt numai un pretext pentru a ilustra o opțiune, în altele personajul invocat trimite la altul (Unamuno la Don Quijote, Loti la Don Juan, Wells la Nietzsche etc.). Marea majoritate a lor vă sînt apropiate. Criteriul afectiv a fost unicul în selecția personajelor ?

— Într-adevăr, numele invocate sînt, în genere, un pretext. E un amănunt care a scăpat unora. Cineva care-l iubește pe Pascal, de pildă, mi-a reproșat tonul din *A patra înțelepciune*. Trebuie să precizez că și eu îl iubesc pe Pascal, dar acolo nu era vorba de el, ci de refuzul consolărilor. Lăsam să strige acea parte din mine care nu crede că trebuie să sporim singuri suferința. Ea există oricum prin grija altora.

În ce privește „criteriul afectiv", el n-a fost unicul. Pe Gide, de pildă, care a jurat credință fiecărei cărți pentru a o trăda la cartea următoare, nu-l pot privi ca pe Albert Camus. Recitesc ori de ctîe ori pot *Fructele pămîntului*, dar dincolo de vraja lor ce poți să înveți ? Talentul nu se învață, iar inconsecvența n-avem nevoie s-o învățăm, căci o avem și singuri.

— Cartea dumneavoastră — pe care o consider cea mai frumoasă și cea mai densă scrisă pînă acum — este un ansamblu unitar, o suită de confesiuni-eseuri în care temele majore sînt iubirea, singurătatea, înțelepciunea. În epistolele despre singurătate vă adresați unor mari solitari, de la Nietzsche la Kafka, în cele despre înțelepciune vă adresați filozofilor sau unui Flaubert sau Gide, pe teme filozofice. Seria personajelor închinate iubirii îmi pare mai eterogenă. Doriți să-mi spuneți cum s-a constituit respectivul capitol ?

— Nu știu cîtă importanță are asta. Mai degrabă ar trebui, cred, să spun că prin iubire înțeleg reversul singurătății. Probabil, toți oamenii încep prin a fi insule, dar unii rămîn toată viața insule și mor mai singuri decît s-au născut, în timp ce alții cunosc dragostea și dăruirea. Poate că fericirea nu e decît norocul de a fi mai puțin singuri, mai puțin insule decît alții. Sau privi-

Scanned with OKEN Scanner

legiul de a pricepe la timp că pe o insulă nu prea ai ce apăra. Nici măcar pe cel care o cultivă.

De fapt, nu avem decît ceea ce iubim. Sau, cum zicea Ortega y Gasset, lucrul iubit devine indispensabil. Dincolo de asta mă pricep prea puțin să despart binele de rău, iar înțelepții nu mi-au fost de mare ajutor, împiedicîndu-mă să simplific lucrurile. Am încercat să învăț singur, cît am reușit, să nu mă încurc prea tare în regrete. După cum vedeți, încerc să micșorez cît pot însemnătatea defectelor mele de structură.

— Sînt oare personajele *Scrisorilor imaginare* numai ocazii pentru reveriile dumneavoastră, așa cum au fost orașele Mediteranei, sau din contră — cel puțin eu așa am avut impresia — păreți mai legat afectiv de ele? Puteți fi anti-călător, dar cred că sînteți iubitor de filozofi și scriitori iluștri.

— Sînt. Chiar dacă nu văd un merit în asta. Într-o zi, așteptînd să înceapă o reuniune care nu mă interesa, am scos o carte pe masă și am început s-o răsfoiesc. Stendhal, *De l'amour*. Un prieten care stătea aproape de mine, poetul Adrian Păunescu, mi s-a adresat malițios: „Rîndul trecut citeai ceva despre Cervantes. Acum Stendhal. Vezi că ai să rămîi cu ei". Rîsetele înfundate care au urmat arătau că ironia fusese bine înțeleasă. Dar amenințarea nu mi se părea chiar atît de, cum să spun, înfricoșătoare. Obosit de confruntarea cu destule mizerii morale, recunosc că am avut uneori tentația să mă refugiez printre cărți. Nu pentru a fugi de adevăr, ci pentru a ieși în întîmpinarea lui, convins că adevărul nu se află neapărat acolo unde e zgomotul mai mare, iar arta ne poate învăța nu numai cum să ne comportăm într-un muzeu, ci și pe stradă. Vă mărturisesc că fraza cea mai tulburătoare rostită la moartea cuiva am aflat-o din istoria artei. Ea a fost rostită de un fost canibal din insula Dominique într-o dimineață de mai din 1903. „Gauguin a murit, acum nu mai există nici un om", repeta el printre hohote de plîns. Ați auzit vreun necrolog mai tulburător? Îi iubesc pe toți cei care îmi amintesc că n-am fost făcuți din noroi, ci din argilă și cu atît mai mult pe cei care ne pot învăța cum să modelăm argila.

Scanned with OKEN Scanner

— Sînteți de acord să apelăm la puternica dumneavoastră memorie afectivă și să ne întoarcem la anii copilăriei dumneavoastră ?

— Se pare că memoria e specialitatea mea... De fapt, dacă omul începe prin a fi un sistem anarhic de speranțe, el sfîrșește prin a fi un sistem organizat de amintiri. Vă rog...

— Ce ne puteți spune despre părinții dumneavoastră ?

— Imaginea lor e cea mai sfîntă remușcare a mea. Căci n-am știut, cît timp au trăit, să le spun cît de mult îi iubeam. Iar acum nu mai aud decît eu ce murmur cînd îngenunchez pe mormîntul dintr-un cimitir de la poalele Făgărașilor.

— Povestiți-mi ceva despre tatăl dumneavoastră.

— Era excepțional dotat din punct de vedere intelectual. Bunicul meu nu-i dăduse voie să meargă la școală decît iarna, în rest trebuise să păzească vitele. Cu toate acestea, în clasa a II-a primară, o comisie de la Făgăraș l-a trecut direct în clasa a V-a, iar în anul următor aceeași comisie i-a dat absolvența de șapte clase. Avea har poetic, în copilăria mea mai circulau prin sat scrisori-poeme trimise de el, pe coajă de mesteacăn cînd lipseau cărțile poștale, de pe front ; se întrecea cu studenții de la Politehnică în calcule de geometrie în spațiu, ei cu hîrtie și creion, el fără ; a învățat singur istorie universală, geografie, astronomie, mergea la plug citind pe Walter Scott sau pe Balzac, s-a apucat să învețe latina după cărțile mele... iar eu am ajuns la liceu numai pentru că el a visat să-și ia revanșa asupra destinului său, prin mine.

— Sînteți de formație umanistă. Ce vă amintiți din liceu ?

— Lucruri pe care, uneori, viața mi le-a explicat altfel. De pildă, profesorii mei de istorie m-au învățat că ori de cîte ori avem nevoie de un exemplu de barbarie, îl avem la îndemînă : Alaric intrînd în Roma. Cu timpul am aflat că Alaric n-a stat în Roma decît trei zile. Or, trei zile pot fi, la nevoie, uitate. În schimb le sînt recunoscător că m-au învățat povestea Troiei. Mai tîrziu mi-a fost de folos gîndul că forța (brută și brutală)

Scanned with OKEN Scanner

a încercat în zadar zece ani ceea ce inteligența a rezolvat într-o singură noapte.

— Dar din facultate ? Ce profesori ați avut ?

— Am avut norocul unor mari profesori. Călinescu și Vianu de pildă.

— Doriți să vorbiți despre prietenii dumneavoastră din trecut și despre cei de astăzi ?

— Adevărul e că nu m-am priceput prea bine să-mi fac prieteni, în schimb m-am priceput de minune să-i pierd pe unii. Din ingratitudinea mea îmi îndrept adesea gîndul spre cei care mi-au arătat prietenie. Sînt totuși un om norocos.

— Faulkner în *Writers at Work* se situa în următoarea suită : Mark Twain, prima generație ; Theodore Dreiser și în special Sherwood Anderson, a doua generație ; Faulkner, a treia. Ați încercat vreodată să vă situați într-o genealogie spirituală ?

— Nu. Îmi ajunge că pot să admir.

— V-ați numit singur „anti-călător", deși ați călătorit foarte mult. Desigur, scrierile de călătorie n-au fost decît un pretext pentru confesiuni lirice, pentru reverie. Marile teme favorite ale dumneavoastră : speranța, iubirea, frumusețea etică, frumusețea naturii, apar cu claritate încă din aceste prime două cărți. Visați călătoria, dar mai ales visați întoarcerea la un țărm ideal (Ithaca sau o insulă a Pacificului). Temele de mai sus apar și mai net, mai zguduitor în *Mitologii subiective* și în special în *Scrisori imaginare*. Cum să înțelegem aceste trei etape ?

— Nu pomeniți o carte la care eu țin foarte mult : *Apărarea lui Galilei*. În dilema ei se află cumva răspunsul. În realitate, sînt mai vulnerabil decît vreau să par. Și mai contradictoriu. Reflexele mele retractile nu m-au apărat de lăcomie. Nici prudența nu m-a făcut un resemnat. Tocmai de aceea sînt în stare s-o iau mereu de la capăt. Aflu mereu că viața nu e deloc o sărbătoare, cum strigă uneori partea senzuală din mine, și totuși nu mă pot instala în nici o tristețe și în nici o revoltă fără să simt că speranța mă strînge de gît. Și pe urmă, anti-călător nu înseamnă sedentar. Înseamnă numai că nu mă simt bine decît pe un „pămînt sigur", cum se

Scanned with OKEN Scanner

spune la Veneția. Incertitudinile trăite sînt cu siguranță infinit mai fertile decît certitudinile de împrumut. Dar în incertitudine nu poți locui multă vreme. Ea te arde, te biciuie, nu te lasă să dormi. În fond, chiar marinarii cei mai pasionați vor să simtă uneori în locul punții vaporului o stîncă sub picioare, visează în locul eternului tangaj al mării o oră imobilă pe țărm, iar eu n-aș fi fost un bun marinar, deși marea... Întrebați-i pe cei care au stat mai mult la Veneția ce înseamnă nostalgia „pămîntului sigur". Dar divaghez prea mult.

Iubesc fîntînile, vreau să spun, cîtă vreme ele nu-mi pun în pericol setea.

— Sînteți, în cărțile dumneavoastră, nostalgic, melancolic, deși foarte lucid, chiar înclinat spre desperare, mai rar senin. Forța leit-motivului iubirii, speranței, fericirii nu exprimă în realitate o luptă, o asprație spre ceva greu de atins, spre ceva pe care nu l-ați atins?

— Probabil, nu cred atît într-o linie de sosire cît în nevoia de a-mi urma drumul spre ea. Să vă povestesc o întîmplare petrecută în trenul de Vaslui. Un om a apărut la un moment dat în ușa compartimentului. Ținea în mîinile sale negricioase și murdare o foaie de hîrtie pătată și mototolită. Bolborosea ceva, cu o voce scăzută și monotonă. Era evident, avea o suferință, o nevoie, și deși nu înțelegeam nici un cuvînt, îmi dădeam seama că-și înșiruia justificările. Dar nimeni nu-i dădea atenție. Mai mult, toți se prefăceau că nu-l observă. Inclusiv eu. O femeie tînără și blondă citea *Au piano avec Maurice Ravel*. Alta, care stătea lîngă mine, privea drept în față cu un aer absent, continuîndu-și parcă un gînd. A treia, cu spatele, se uita pe fereastră. Eu stăteam, de asemenea, cu nasul într-o carte. Și toți așteptam cu o jenă imobilă ca omul din ușă să-și încheie bolboroseala și să plece. După ce a plecat, *fără ca nimeni dintre noi să știe cel puțin ce vroia să ne spună*, mi-am adus aminte de titlul unei cărți pe care n-am apucat încă s-o citesc. Se chema *La violence du calme*. Ei bine, spre ceea ce tind eu e să nu semăn cu cel din compartiment. Din păcate, ferindu-ne de capcane, nimerim uneori în cea mai vizibilă dintre ele. Mi-am dorit echilibrul să merg liniștit pe linia ce desparte viața de moarte, ceea ce e

Scanned with OKEN Scanner

cu totul altceva decît nepăsarea. „Există un singur destin : ce mi se întîmplă mie". ar fi o mărturisire greu de făcut. La urma urmei, chiar singurătatea n-a fost niciodată pentru mine altceva decît așteptare.

— Ați îndrăgit contemplarea pînzelor ilustre, a sculpturilor și chiar a unor simple relicve arheologice. Prin eseurile dumneavoastră am descoperit multe sensuri noi în Goya, Gauguin. Vă vor absorbi din ce în ce mai mult aceste domenii ?

— În realitate, valorile care mă interesează în artă aparțin mai degrabă moralei decît esteticii. În timp ce scriu pentru *Un muzeu în labirint,* am mereu în față „Mémoire Z" a lui Magritte. Pata de sînge de pe obrazul Afroditei mă tulbură de cîte ori o văd. Am senzația că, dacă întind mîna, voi rămîne cu o urmă de sînge pe degete. Sîngele acesta pătează obrazul de marmură, dar și plajele pe care am stat la soare. El este în egală măsură sîngele Afroditei și sîngele victimelor din secolul nostru. Cred că se înțelege de aici ce mă împinge să visez o istorie etică a artei. Ne interesează oare că Baudelaire a trăit cu o femeie pitică ? Sau că Horațiu nu arăta deloc ca un Adonis, iar Byron și Keats erau scunzi ? În schimb, ne interesează că o păstoriță din Grecia veche a ținut să zgîrie cu un cui pe piatra unei peșteri profilul umbrei iubitului ei și atunci s-a născut, se zice, primul portret. Nu e oare simbolică această legendă ? Nu explică ea mai mult decît un tratat de estetică ? Dacă trebuie să înțelegem ceva din istoria artei, atunci trebuie să înțelegem că ea n-a spus altceva decît acea păstoriță îndrăgostită. Mi se pare că scopul artei e să pună mereu în discuție lumea pentru a o înțelege. Ea nu este avocatul realității, cum se crede uneori, ci medicul ei. Istoria e însetată de acțiune. Arta, de comprehensiune.

— Spațiul mexican, prin vechimea și misterele lui, ne-a relevat la eseistul Paler un ochi inițiat și în afara spațiului european.

— În artă, zicea Braque, progresul nu constă în a-ți extinde limitele, ci în a le cunoaște mai bine. Parafrazîndu-l, aș spune că Mexicul mi-a dat tocmai această

Scanned with OKEN Scanner

ocazie, de a-mi cunoaște mai bine limitele. Am recunoscut-o, dealtfel, în *Caminante*.

— Doriți să reluăm discuția cunoscută : scriitor-ziarist ? Există o ambivalență a celor două roluri ale dumneavoastră : director de ziar, intelectual distins și poet filozof frămîntat și dionisiac ?

— Am motivele mele să vă rog să nu insistați.

— Și acum, din primul meu volum de interviuri, o serie de întrebări la care țin foarte mult. Știu că pentru dumneavoastră a devenit o a doua natură să vă exprimați în mituri, în parabole, totuși vă rog foarte mult să răspundeți cît mai direct, cît mai precis. Simțiți nevoia de considerație, de respect ?

— Ca orice om normal.

— Ce credeți despre mîndrie ?

— În general, lucruri bune. Nu-mi plac falsele modestii în aceeași măsură în care îmi repugnă aroganța.

— Doriți să-mi vorbiți despre nevoia de autocunoaștere ?

— Mi se pare ciudat să aud vorbindu-se atît despre „turnurile de fildeș". Un artist adevărat, cînd se însingurează, o face pentru a cîntări în liniște ce-a greșit într-o dăruire pe care o consideră ratată. Turnul de fildeș nu e în acest caz decît o chilie unde el încearcă să se purifice de decepții. Această purificare începe, firesc, printr-un refuz și, poate, printr-o singurătate orgolioasă, căci omul singur are nevoie de curaj. Dar orice solitar visează să-și sfărîme grota.

— Ce părere aveți despre conformism ?

— Aceeași părere ca despre bolile de ficat. Dacă e adevărat ce spun doctorii că, după o boală de ficat, foarte rar vei mai fi ca înainte. De obicei, se pare că bolnavul rămîne toată viața vulnerabil.

— Ați simțit nevoia de a fi anturat, de a fi solidar ?

— Anturat, nu. Solidar, da.

— Ați avut nevoie de „aventuri" sau ați preferat să fiți în siguranță ?

— Ce înseamnă „aventură" și cum poți să fii în siguranță ? Prudența exagerată e uneori un risc foarte grav, căci frontiera multor complicații trece prin tăcere. Cred că aceste noțiuni nu ne pot fi de mare ajutor

Scanned with OKEN Scanner

decît dacă socotim viața o problemă de abilitate. Ceea ce știu acum mai bine decît altădată e că îndrăzneala, curajul, înseamnă și a face salturi mortale la un trapez fără plasă, dar mai ales altceva.

— Cum vă petreceți timpul liber ?

— N-am timp liber. Mă tem de timpul liber. Nu mă simt „în siguranță“ decît atunci cînd am ceva de făcut. Odată am vrut să scriu o „Istorie a sinuciderilor“. Bănuiesc că toți cei care s-au sinucis au făcut-o în timpul liber. În sfîrșit, nu de plictiseală mă plîng.

— Ce forme de divertisment preferați ? Dacă vreți spuneți-mi ceva despre fotbal !

— Dincolo de pasiunile în care ard, le dau, probabil, unora o impresie de lup domesticit. Dorm, totuși, bine. Fotbalul mi se pare un mit suportabil. Nu mă exaltă și nu mă stinghereşte.

— Ați fost indiferent față de bunurile materiale ?

— Nu sînt posesiv, dar nici nu-mi doresc sfințenia sărăciei.

— Ce calitate vă doriți ? Ce virtute ?

— Nu știu. Fidelitatea, cum s-a spus, nu e o valoare în sine. Sînt destui — și scriitori — care s-au compromis fiind fideli cui nu trebuia. Din această perspectivă, nici consecvența nu e o valoare în sine. Nu lipsa de consecvență i se putea reproșa, de pildă, lui Stalin.

Dar, dacă mă gîndesc bine, încăpățînarea de a rămîne eu însumi, ferindu-mă de compromisuri, mi-o doresc în continuare. Sînt chiar mîndru uneori că n-am făcut nici un efort să mă mistific, dimpotrivă. Între altele, sînt prea convins că dogmatismul trebuie refuzat nu numai din principiu, ci zilnic, și prea stăpînit de obsesia că trebuie să dăm vieții un sens, ca să pot renunța la riscul de a-mi pune singur întrebări. Ce mai, n-am aptitudini de bigot. Trăiesc undeva la jumătatea drumului dintre neputința de a mă minți și nevoia de frumusețe, fără să am pretenția că formula mea e cea mai fericită. Flaubert scria : „Trei lucruri trebuie pentru a fi fericit : să fii imbecil, să fii egoist și să ai o sănătate bună. Dar dacă lipsește prima condiție, totul s-a sfîrșit“. Eu cred că există totuși o șansă și pentru ceilalți. Să ne asu-

Scanned with OKEN Scanner

măm păcatul de a iubi această lume în care ne-am trezit. Nu recunosc virtutea care întoarce spatele pasiunii declarînd că pasiunea e indecentă.

— Femeia — femeile au reprezentat mult pentru dumneavoastră ?

— A fi misogin mi s-a părut totdeauna o prostie posomorîtă. Şi numai ipocriţii nu vor să vadă că muzele s-ar umple de frig dacă am exclude dragostea din ele.

— Cărţile dumneavoastră se bazează pe o profundă cultură umanistă, pe o vastă cultură în general. Deşi am impresia că, în raport cu filonul afectiv-meditativ, acordaţi bogatei dumneavoastră informaţii un rol secundar, un rol de steril (cu un termen împrumutat din tehnica extracţiei miniere), eu consider această latură culturală foarte importantă şi prin ea însăşi. Acceptaţi această părere ?

— Nu. Nu mi se pare o calitate să citeşti nu ştiu cîte cărţi despre războiul Troiei. Asta o poate face oricine. În schimb, sînt bucuros că mă pot simţi, uneori, într-o amiază obişnuită, ca sub zidurile Troiei, singurul loc unde s-a purtat un război pentru frumuseţe.

— Nu ştiu dacă aţi citit cartea *Genie, Irrsin und Ruhm* de Wilhelm Lange-Eichbaum şi Wolfram Kurth, în care se discută de pe poziţii ştiinţifice corelaţia geniu-talent şi boala mintală ? Chiar dacă n-aţi citit-o, desigur este o chestiune de bun simţ să nu acceptaţi tezele obstinate lombroziene — cum faceţi dumneavoastră — să nu vezi în geniu o prevestire a nebuniei.

— Nu numai cele lombroziene. Chiar şi cele care nu merg atît de departe, dar încearcă, mai mult sau mai puţin direct, să transforme arta într-o categorie clinică, într-o sucursală a bolii sau, cum spuneţi, într-un presentiment al nebuniei. Nu neg că Van Gogh, Eminescu, Hölderlin, Nerval sau Nietzsche au înnebunit. Ceea ce susţin e că ei n-au fost Van Gogh, Eminescu, Hölderlin, Nerval sau Nietzsche pentru că au fost nebuni. Dacă am crede astfel, am sfîrşi prin a ne pierde încrederea în artă. Internînd-o în ospicii, cum s-o mai punem să lupte pentru justiţie ? Şi cum să mai aştetăm de la ea să ne înarmeze orgoliul, cînd nu ne inspiră decît compasiune ?

Scanned with OKEN Scanner

Ar fi, desigur, unele lucruri de adăugat. Arta nu e o variantă clinică, dar nu e nici plantă de seră. Înflorește acolo unde întrebările ard, biciuiesc, neliniștesc, exaltă și uneori răpun. Nu mă mir că unele genii au înnebunit. Incendiul lăuntric a ars uneori totul pînă la cenușă. Lucrurile au fost însă inversate, din păcate. Ni s-a spus că geniul lui Nietzsche sau al lui Van Gogh era prevestirea nebuniei, în loc să se vadă că noaptea nebuniei lor era cenușa incendiului în care au ars... Tot ce ne-ar putea dovedi medicii în această privință ar fi ceea ce știe toată lumea : că arta nu e străină de suferință. Și mă bucur că un om competent în ambele domenii consideră că apărarea artei de exagerările medicinei constituie o chestiune de bun-simț... Cine a zis că bunul-simț e „instinctul adevărului“ ? După cîte știu, instinctele nu se pierd atît de ușor.

Octombrie 1980

Scanned with OKEN Scanner

CONSTANTIN PARASCHIVESCU-BĂLĂCEANU

(1893—1979)

S-a născut la 27 februarie 1893, la Rîmnicu-Sărat, dintr-o familie de țărani. Tatăl i-a murit în 1894. Mama a rămas văduvă cu opt copii, fiind lipsită de orice mijloc material. Sărăcia l-a impulsionat de mic spre muncă. Ca un suprem îndemn au stăruit cuvintele mamei sale : „Să înveți carte, că ești băiat de văduvă săracă".

A urmat liceul la Buzău (1904—1912) și Facultatea de drept la București (1912—1915). Ca elev, s-a întreținut singur dînd meditații, cîntînd în coruri, iar în perioada studenției, îndeplinind slujba de copist la Tribunalul Ilfov.

Student strălucit, și-a continuat studiile la Paris, dar și aici a trebuit să lucreze ca muncitor necalificat la Fabrica De Dion Bouton și mai tîrziu ca salariat la o cooperativă bancară franceză. Și-a susținut doctoratul în drept la Paris cu teza *Finanțele de război ale României*, lucrare cu concluzii pacifiste.

Reîntors în țară s-a dedicat profesiei alese, susținînd numeroase cauze procesuale. De la început s-a angajat cu pasiune în procese politice, făcîndu-se cunoscut ca apărător al participanților la Congresul de constituire a P.C.R. (Procesul din Dealul Spirii).

Plină de curaj și de pricepere, remarcată și de Henri Barbusse, a fost pledoaria sa în faimosul proces de la Tatar-Bunar (1925).

Scanned with OKEN Scanner

A pledat în acea perioadă în mai toate procesele comuniștilor : Sindicatele Unitariene (roșii) — 1927, Revolta a 367 țărani din Silistra — 1927, Dizolvarea „Ajutorului Roșu“ — 1929, Muncitorii de la Galați — 1929, Gh. Gheorghiu-Dej — 1934 ; Grigore Preoteasa — 1935 ; P. Constantinescu-Iași — 1936 ; Al. Moghioroș, Donca Simo, J. Kessler — 1936, Coloman Radu — 1938, etc.

A avut o foarte bogată activitate obștească. Deputat în Marea Adunare Națională din 1946 neîntrerupt pînă în 1968, președinte al Comisiei Juridice și vice-președinte al M.A.N., Decan al Baroului București și Președinte al Colegiului de avocați din Republica Socialistă România. A activat ca membru în Comitetul Național pentru Apărarea Păcii, membru în Consiliul General A.R.L.U.S., vice-președinte al Comitetului național de solidaritate cu lupta poporului vietnamez etc.

Pentru rodnica sa activitate profesională și obștească, pentru contribuția sa la progresul societății noastre a fost distins cu Ordinul Muncii clasa I (1953), Steaua Republicii clasa a II-a (1963), Ordinul 23 August clasa I (1973), Medalia semicentenarului Partidului Comunist Român (1971), Medalia de onoare a Consiliului Mondial al Păcii.

Scanned with OKEN Scanner

O ACTIVITATE INTENSĂ, DISCIPLINATĂ ȘI CONTINUĂ NU-ȚI LASĂ TIMP SĂ TE ÎMBOLNĂVEȘTI

— Noi, cei mai tineri, sîntem înclinați să credem că 80 de ani, cîți aveți dumneavoastră, ani de muncă și realizări, ascund de regulă secrete de conduită demne a fi comunicate cu folos și altora. Personal, mărturisesc că mi-am propus din capul locului să aflu ce cheie ascunde înțelepciunea vieții dumneavoastră active, îndelungate ? Ce considerați, acum, că a fost esențial în modul dumneavoastră de muncă, esențial pentru realizarea personalității ?...

— Dați-mi voie mai întîi să vă felicit pentru strașnica dumneavoastră idee : faptul că aveți încredere în spontaneitate, *că vă bazați pe înregistrări cu magnetofonul.* În al doilea rînd, cred că diagnosticul caracterial temperamental pe care mi l-ați stabilit în acord cu criteriile lui Karl Leonhard * mi se potrivește. Am impresia că într-adevăr sînt *exact emotiv extravert.* Referindu-mă la întrebarea dumneavoastră, răspunsul meu este simplu : munca neîntreruptă, lupta cu timpul, faptul că am învățat din adolescență să nu pierd nici o clipă, să nu risipesc timpul lenevind. Activitatea mea a început și continuă pînă azi pe aceleași linii ale profesiei mele și muncii politice. Modestele mele începuturi, în condiții de sărăcie și de singurătate, s-au menținut multă vreme. Aș putea spune că am apărut întîi în viața politică și pe urmă în cea profesională, judecînd că imediat după ce

---

* Karl Leonhard, *Personalități accentuate în viață și literatură,* ediția a II-a, Editura Științifică și Enciclopedică, 1979. Traducere de Dr. V. Sorin și Mariana Zoltan.

Scanned with OKEN Scanner

am terminat studiile, în cursul primului război mondial, am intrat direct în viața social-politică. Repet : și politică și socială. De student am învățat să nu pierd nici o clipă. Fără să exagerez, nu știu ce înseamnă timp liber, eu n-am avut și nu am timp liber niciodată, dar absolut niciodată. N-am stat niciodată ca să stau ! Am fost un om activ întotdeauna, și, după cum vedeți, sînt activ și la 80 de ani bine împliniți. Activitatea continuă formează caracteristica vieții mele.

— Să înțeleg din cele relatate pînă aici că între idealul profesional și rigoarea muncii de fiecare zi există o legătură precisă, o determinare curentă ?

— Într-adevăr, profesia de avocat a fost idealul vieții mele și m-am consacrat acestui ideal. Împrejurările au făcut însă să mă consacru în special procesului politico-judiciar, care, după cum se știe, cere o acțiune minuțios pregătită, combativitate dar și prudență. Aceste exigențe au dus la o întărire a înclinației mele spre acțiune, a firii mele laborioase : să prepari bine procesul, cauza, să ai omenie față de cel cu care te întîlnești. Omenia și dreptatea după care alergam s-au reflectat în tot cursul vieții mele, tot atît cît și activitatea continuă, egală, în ritmul pe care și l-a găsit de la început. De aceea nu pot face, spre exemplu, o distincție netă între felul meu de-a munci la treizeci de ani, sau la șaizeci, sau, în fine, astăzi, la optzeci. Deși sînt pensionar de vreo cinci ani, vă asigur că n-am încetat nici o clipă activitățile mele. Bineînțeles, renunțînd la cele profesionale, din cauza vîrstei, am rămas cu toate celelalte, pot zice, cvasi-profesionale. Astăzi muncesc zile pline în diverse sectoare : mai întîi în acela al Comisiei Constituționale a Marii Adunări Naționale, apoi în problemele proceselor internaționale, de ordin comercial, pe lîngă Comisia de Arbitraj a Camerei de comerț, în problemele păcii, în problemele ARLUS-ului și altele. Am avut criterii de viață pe care mi le-am însușit, în anii tinereții, lucrînd ca simplu muncitor într-o fabrică străină, în fabrica „De Dion Bouton“ din împrejurimile Parisului, transformată apoi în fabrică de război (Franța intrase încă din 1914

Scanned with OKEN Scanner

în război). Acolo am învățat de la muncitori cîteva lucruri sănătoase : munca neîntreruptă pentru un ideal, lupta pentru pace și în special lupta pentru dreptate socială...

— Și totuși, această energie bine făgăşuită — pentru a folosi un termen care sper să nu vă displacă — poate complexa pe omul mai puțin dotat pentru un astfel de ritm de viață. Chiar n-ați cunoscut niciodată starea celui fără poftă de lucru ?...

— Nu, nici măcar din motive de boală ! Am 80 de ani și încă n-am fost spitalizat nici măcar o singură zi. M-am ferit de doctori în sensul profesional al cuvîntului, și n-am luat doctorii. În afară de banale răceli și de guturaiul care le însoțește, nu am suferit de altceva. Poate că sănătatea a fost norocul meu în viață, de aceea am putut să am o continuitate neîntreruptă în activitate.

— Sănătatea nu este numai un dar al naturii. De vreme ce trăiți cu convingerea că o muncă pasionată, continuă, poate însemna foarte mult pentru starea de sănătate robustă, presupun că ați și aflat tonus-ul adecvat menținerii acesteia de-a lungul anilor...

— N-aș vrea să exagerăm. Azi, beneficiarul celor 80 de ani poartă cu el și frumusețea, dar și ghimpii ! Dar cred că o activitate intensă, disciplinată și continuă nu-ți lasă timp să te îmbolnăvești. Nu uitați ce am spus la început : mi-am trăit viața profesională în special în procesul politic, iar acolo grija era cu atît mai mare, cu cît era vorba de interesele unei categorii de cetățeni, a maselor, a unor instituții politice. Dacă vreți, luați în considerare doar primul proces politic la care am participat — cel de după primul Congres al comuniștilor — celebrul proces din Dealul Spirii, cu toată conducerea muncitorimii, și care a durat nouă luni de prevenție în condiții de distrugere fizică și cinci luni de dezbateri propriu-zise... Vă veți da seama mai lesne în ce stare de preocupare am trăit, judecînd numai acest exemplu ! Este, dacă vreți, un caz asemănător cu acelea bine cunoscute de dumneavoastră, doctorii, care susțineți, desigur, pe baza unor constatări obiective, că în timp de război la mulți suferinzi de boli cronice, uneori grave,

Scanned with OKEN Scanner

boala însăşi nu se mai manifestă, ca şi cînd nu ar fi existat, iar unora dintre ei nici după război nu le mai revine vechea stare de boală. Mutatis mutandis, poate că activitatea încordată, pasionantă şi pasionată, pătimaşă, dacă vreţi, constituie o cauză de sănătate din moment ce tot ea poate constitui o cauză de însănătoşire, uneori. Exemplele, deşi nu se aseamănă în conţinut, pot oferi, cel puţin, temă de meditaţie pentru medicină...

— Vă mulţumesc foarte mult pentru această contribuţie medicală şi consider că ea este evidentă pentru toţi. Ieşind însă din extreme, în viaţa obişnuită, de muncă paşnică, în ce fel v-au influenţat anturajul şi condiţiile de mediu ? Au avut acestea un rol hotărîtor în viaţa dumneavoastră ? Le-aţi resimţit în vreun fel ?

— Pentru viaţa mea de toate zilele, caracteristică a fost singurătatea. Îmi spuneau unii prieteni : „De ce eşti atît de singur ?“ Am fost anturat numai de gîndurile mele, fără să fiu un egoist sau un mizantrop ; în sprijinul acestui amendament aduc însăşi viaţa mea.

— Singurătatea poate fi propice spiritului de meticulozitate, uneori aduce cu sine mai acut nevoia de ordine, de curăţenie. Se poate ca toate aceste rezultate ale singurătăţii, aici nu cu sensul de înstrăinare de oameni, să fi constituit elementul prielnic profesiunii însăşi...

— La toate acestea pot răspunde afirmativ, dar nu exagerat. Priviţi biroul meu. Deşi sînteţi înconjurat de toate „minunile“ pămîntului, există, totuşi, o ordine impusă de mine, aceea care cu timpul a devenit lege. Însăşi profesia mi-a impus, evident, o disciplină aparte, foarte severă...

— La fel de mult contează pentru dumneavoastră şi nevoia de consideraţie şi respect ?...

— N-am umblat niciodată după aşa ceva. M-am călăuzit şi în această privinţă după o deviză : munca bine concepută şi bine efectuată trebuie să fie sursa tuturor bucuriilor din viaţă. Evident, s-a întîmplat să cunosc şi opusul consideraţiei şi respectului. Le mulţumesc celor în cauză. Am simţit, am observat asta. Ce pot să vă spun acum, după ultimul mare eveniment din viaţa mea po-

Scanned with OKEN Scanner

litică — recent am fost decorat, cu prilejul împlinirii vîrstei de 80 de ani ! — este că după un sfert de secol de activitate parlamentară și o jumătate de secol de activitate judiciar-politică, mă simt încă tînăr, am, adică, o inimă tînără...

Am avut și puterea de-a îndura, am fost perseverent și ambițios. Dar am fost și confruntat cu perioade deosebit de dificile. Pot să exemplific cu procesul politic de la Tatar-Bunar, în anul 1925—26, unde erau în judecată sute de țărani și muncitori, și unde, ca apărător al lor, am avut multe de îndurat, mereu cu jandarmul la spate, nu numai la proces dar și pe stradă și chiar la masă. Dacă vreți un exemplu, amintiți-vă de „Les bourreaux" a lui H. Barbusse...

— Este vorba de cartea *Călăii* a scriitorului comunist francez Barbusse, prezent la procesul de care vorbiți. Voiam să vă întreb și despre nevoia de libertate, despre nevoia de independență...

— Am avut întotdeauna nevoie de libertate, deși, personal, nu i-am dus lipsa. Mă refer la libertatea de a lucra în liniște, libertatea de a-mi spune opiniile, libertatea mea de gîndire și de acțiune. Acele minunate noțiuni pe care le-am dobîndit în tinerețea mea, în lupta în uzină, în colectivitate, deci în cadrul social în care am muncit și care m-a îndemnat, m-a încurajat, m-a sprijinit, mi-a dat libertatea spirituală, toate acestea mi-au devenit călăuză. Fără toate acestea poate că nu aș fi avut uneori curajul, în timpul burghezo-moșierimii, să spun lucrurilor pe nume. Pentru că, repet, procese profesionale n-am avut, ci numai procese politice intentate de forțele represive ale burghezo-moșierimii...

— Pentru acea epocă erați un nonconformist...

— În general am criticat conformismul care făcea abstracție de adevărul politic, de adevărul social, de dreptate și omenia necesară oamenilor... Pot să spun că am participat la tot ce consideram că răspunde exigențelor juste, normale ale binelui și mersului înainte.

— Ce părere aveți despre agresivitate ?...

Scanned with OKEN Scanner

— In atîtea cauze grave, purtătoare de grave consecințe, dacă aș fi fost un agresiv, o mare parte din activitatea mea ar fi fost condamnată eșecului, asta mai ales în condițiile primului sfert de secol de activitate. Dimpotrivă, pot să spun că am fost întotdeauna de un calm aproape desăvîrșit, așa cum m-au caracterizat atîția dintre colegii mei : „calmul lui imperturbabil“...

— Presupun că mai cu seamă în autoapărare era oricum necesară o formă oarecare de agresivitate, fie și sub forma ironiei, a umorului mușcător...

— Asta, firește, mi-a plăcut și știu că place tuturor oamenilor, mai ales atunci cînd nu sînt ei în cauză. Asta dezarmează mai mult ca orice pe adversar și, în orice caz, pentru judecată, în timpul proceselor, era un lucru permis și agreabil.

— După cele discutate pînă acum, a vă întreba despre nevoia de aventură ar putea să pară deplasat. Am înțeles că v-a plăcut îndeosebi starea de siguranță, de echilibru. Ce ne puteți spune în acest sens ?

— În ceea ce mă privește, mi se poate „atașa“ nevoia de „aventură“ doar dacă mă refer la unele peregrinări în străinătate. Am făcut după socoteala nevestei mele de trei ori și jumătate înconjurul pămîntului. Desigur, aici se cuprind și călătoriile oficiale ca parlamentar. Dar am călătorit mult și ca simplu turist. Mai tot ce realizam în timpul anului judiciar era totdeauna rezervat pentru vacanțe în străinătate și întotdeauna pentru preocupări privind nu numai aspectul juridic, dar și politic...

— Deși ați desfășurat o activitate intensă, presupun că nu munciți neîntrerupt de la opt dimineața pînă la douăsprezece noaptea. Ce faceți în timpul liber — pe care se pare că nu prea-l aveți ?...

— Aveți dreptate : cînd pic de oboseală, mă duc să mă culc... În privința timpului liber sînt într-un permanent conflict cu familia. La teatru sau cinematograf n-am mai fost de aproximativ zece ani, afară, poate, de cazuri excepționale. Am rămas, cum v-am spus, un singuratic, dar nu un însingurat...

Scanned with OKEN Scanner

În schimb, am fost, mărturisesc sincer, un entuziast față de lucrurile frumoase. De aceea, odată cu licența în drept la București, am terminat și Conservatorul de artă dramatică. Gîndul meu de a face și Conservatorul și, în special, secția de Canto, dezvăluie o chemare lăuntrică pentru aprecierea și crearea frumosului, frumos pe care, bineînțeles, l-am găsit în toate. Măsura și timpul atracției pentru frumos a rămas. Adăugați dumneavoastră nuanțările potrivite vîrstelor de 30, de 40, de 60, de 80 de ani...

Iunie 1973

Scanned with OKEN Scanner

MAGDALENA POPA

Primă-balerină a Operei Române din București, apreciată și elogiată în țară și peste hotare, pretutindeni unde a dansat, ca una dintre cele mai mari balerine ale timpului nostru, Magdalena Popa a început studiul dansului la o vîrstă fragedă, cu reputații maeștri de balet Elena Penescu-Liciu, Anton Romanovski și alții din școala de coregrafie din București, și a continuat studiile la Leningrad, la Academia de coregrafie „A. Vaganova", sub direcția renumiților profesori V. N. Baltaceeva, Mihailov, Osokina...

Excepționalele calități artistice ale Magdalenei Popa s-au reliefat încă în timpul studiilor, cînd a deținut rolul de primă balerină — la vîrsta de numai 17 ani — pe scena teatrului „Kirov" din Leningrad, fiind interpreta Mașei din baletul *Spărgătorul de nuci* și al Odettei din *Lacul lebedelor*, ca partener avîndu-l pe marele dansator Konstantin Șatilov. În aceeași perioadă a obținut succese remarcabile, interpretînd ca primă-solistă fragmente din baletele *Giselle*, *Chopiniana*, *Don Quijote*, *Frumoasa din pădurea adormită*, pe scenele din Leningrad și din Moscova, ca și în emisiuni la televiziune. În 1960 a realizat tot la Leningrad filmele *O zi din viața sa*, pentru studioul Kronica, și filmul-balet *Miniaturi coregrafice* de Jacobson, pentru „Lenfilm". În același an, după ce a terminat cu mențiuni excepționale Academia de coregrafie

Scanned with OKEN Scanner

din Leningrad, Magdalena Popa devine primă-balerină a Operei Române...

Cu baletul Operei Române din București, dar și cu „Ballet Theatre Contemporain", din Franța, „London Festival Ballet", „Grand Ballet" de Monte Carlo ea a întreprins numeroase turnee internaționale. De asemenea, balerina română și-a creat repede un renume internațional prin premiile cîștigate. În 1959, Laureată a Festivalului Internațional de la Viena; în 1964, Medalia de argint la Concursul internațional de balet de la Varna, Bulgaria; în 1965, Laureată cu „Steaua de Aur" pentru cea mai bună interpretă a Festivalului Internațional de dans, de la Paris. Întreprinde mai multe turnee în Uniunea Sovietică, Franța, R.F.G., S.U.A., în Cuba, Cehoslovacia, R.D.G., Polonia, Bulgaria, Grecia, Spania, Maroc, Tunisia, Italia, Portugalia și alte numeroase țări.

Scanned with OKEN Scanner

E O ADEVĂRATĂ PASIUNE SĂ MĂ TRANSFORM ÎN FIECARE PERSONAJ INTERPRETAT

— „Magdalena Popa — Giselle de neuitat a Operei din București este una dintre principalele stele ale baletului contemporan“ (*L'Aurore* — Paris). „Ea ne transmite o mare artă, un înalt profesionalism“ (*Sovietskaia Kultura* — Moscova). „E grațioasă, cu un fluid muzical în mișcările sale. E, sigur, cea mai bună Odette“ (*Times* — Londra).

Mi-am îngăduit să citez doar trei dintre aprecierile ce s-au făcut despre arta pe care o slujiți în chip remarcabil. Dar în aceste consemnări nu se spune nimic despre ceea ce duce la excepționalele rezultate ale unei mari artiste...

— Îmi cereți deci să vorbesc eu despre eforturile care duc la aceste rezultate... Pentru a deveni balerină în adevăratul sens al cuvîntului, înseamnă a începe o viață specială încă de la vîrsta de nouă ani, poate că și mai devreme. Fiind însă vorba de mine, eu am început-o foarte devreme, pe la cinci ani și jumătate. Părinții mei m-au dus la școala de balet a maestrei Elena Penescu-Liciu, școală particulară, după cîțiva ani am fost eleva maestrului Anton Romanovski, iar la vîrsta de unsprezece ani, am devenit eleva Liceului de coregrafie din București. Aici am avut profesori pe Lulu Ross, Anton Romanovski, Gelu Matei și pe alții. La doisprezece ani am avut norocul să-l întîlnesc pe maestrul sovietic Mihail Gabovici, care, venind la București, ne-a văzut pe noi, elevele, și a ales cîteva, printre care și pe mine, ca să mergem la studii de specialitate, să continuăm lecțiile de dans la Leningrad. Părinții mei, din cauză

Scanned with OKEN Scanner

că eram încă un copil cam firav — făceam mereu amigdalită — au ezitat să mă lase să plec. Au plecat colegele mele, iar după un an a venit la București Olga Lepeșinskaia, căreia Mihail Gabovici îi recomandase să mă vadă și să insiste pe lîngă părinții mei să mă lase să plec, totuși, la studii. M-a văzut și am plecat după un an la Leningrad, unde am studiat cinci ani la Academia de dans „Vaganova", pînă în anul 1960...

— Așadar, un debut precoce într-o carieră artistică plină de rigori și mai ales de neprevăzut. Dar nu trăiați nostalgia copilăriei, a vîrstei „de joacă" ?

— Tocmai asta vream să subliniez, că de la o vîrstă destul de fragedă am intrat într-o disciplină foarte severă ! Însă copilul, se știe, trebuie să fie dotat cu calități native pentru această carieră, pentru această artă : suplețe, un corp frumos, o linie frumoasă și încă multe alte elemente specifice dansului, cum ar fi : muzicalitate, voință... Începe un studiu zilnic de la această vîrstă și nu se isprăvește pentru dans decît odată cu pensionarea, dar poate continua, bineînțeles, în pedagogie, ca maestră de balet, în arta coregrafică. Această disciplină care trebuie exersată de dimineața pînă seara, cu pauza numai a nopții, este foarte dificilă. Se reia în fiecare zi de la capăt. Deci, lucrurile pe care le-am învățat de mic copil, le fac și acum, firește, sub alt aspect, cu altă maturitate, dar le reiau de fiecare dată cînd mă așez la bară...

— Înțeleg că aceste antrenamente de tehnică coregrafică sînt un fel de perpetuum mobile necesar spectacolelor ce se pregătesc în repetiții, în ore de muzică, precum și cu ajutorul altor discipline — cum ar fi, spre exemplu, limbile străine — dat fiind faptul că circulați mult peste hotare, aveți contacte cu artiști de pe scenele teatrelor de pe alte meridiane. Totuși, ar fi interesant de aflat care este propriu-zis pregătirea în vederea unui spectacol, din ce amănunte se compune aceasta ?

— Nu se poate discuta ca despre un lucru fix, stabilit pentru totdeauna. Pregătirea variază în funcție de spectacol, de felul cum se simte dansatorul și de foarte multe lucruri. Însă este un fapt cert că antrenamentul zilnic care începe dimineața, este pur de specialitate,

Scanned with OKEN Scanner

este cu totul altceva decît gimnastica și are foarte puțină legătură cu aceasta. După aceea se continuă cu anumite repetiții în vederea unui spectacol în reluare sau pentru crearea unui nou spectacol, repetițiile durează în general pînă la orele două, iar seara se reia repetiția de dimineață sau începe una nouă, de la orele șapte la nouă și jumătate, zece... Spectacolul care începe pentru public la șapte, pentru mine ca balerină începe la orele patru și jumătate, cinci, pentru că eu la această oră mă prezint la Operă pentru pregătirea spectacolului : machiaj, încălzire, îmbrăcat, coafură și multe altele...

— Pentru cei care privim cu plăcere, cu încîntare, un spectacol de balet, toate acestea par trudnice, adică oarecum lipsite de bucuria resimțită în timpul spectacolului. Îmi dați de înțeles că în afară de însușirile pur artistice, baletul presupune și rezistență fizică, poate că și destule privațiuni...

— Într-adevăr, toate pe care le-ați enumerat și multe altele. Este o chestiune de obișnuință, și nu numai, de disciplină interioară și de multă voință. Singură ți le asumi. Efortul este foarte mare și trebuie să fie continuu ; spre perfecțiune devine și mai mare... În momentul cînd ai ajuns la un apogeu, ca să-l menții, munca trebuie să devină și mai intensă decît pînă atunci.

— Mă gîndesc însă și la satisfacții. Considerați că impresia sălii coincide cu satisfacțiile personale ?

— Pentru mine satisfacție înseamnă atunci cînd reușesc să fiu mulțumită de mine însămi, iar reușitele nu pot fi chiar zilnice, dar știu foarte bine ce trebuie să fac, tind către perfecțiune și foarte rar sînt mulțumită de mine sută la sută : întotdeauna mai rămîne în urmă ceva care aș fi dorit să fie mai apropiat de perfecțiune.

— Ce semnifică pentru dumneavoastră un turneu în străinătate ?

— Astfel de turnee trebuie să facă parte din viața artiștilor. Un artist trebuie să fie cunoscut în lume. Și, ca reprezentant al țării mele, este o chestiune de mare prestigiu. Întotdeauna am avut o bucurie aparte cînd am fost peste graniță, cînd am dansat și lumea mă recunoștea ca româncă, ca reprezentantă a țării mele... Nu este o formulă declarativă, ci vorbesc de un sentiment...

Scanned with OKEN Scanner

— O primă-balerină se confundă întotdeauna cu un mare personaj din galeria de personaje consacrate de baletul clasic și modern. Mulți consideră baletul o feerie care vorbește prin gesturi despre o lume a basmelor, a mișcării sugestive. Coregrafia semnifică în același timp un limbaj care aparține prin excelență artei complexe, întrucît din dans nu poate fi eludată muzica, muzica întregind baletul și condiționîndu-l.

— Pentru mine, crearea unui personaj a fost întotdeauna o mare pasiune și am avut grijă să mă integrez și să trăiesc în amănunt personajul respectiv. Probabil că așa se și explică interpretarea lor diversă, fiecare oferindu-mi o nouă satisfacție, punîndu-mi o nouă problemă. Din această cauză eu nu am personaje privilegiate, la care să țin mai mult și altele de mîna a doua, de-un plan secund.

— Puneți astfel un semn de egalitate între toate personajele interpretate ? Dar diferențe există, sînt unele particularități dincolo de trăsăturile care, poate, le fac să se asemene...

— Am interpretat personaje multe și variate, ceea ce m-a stimulat ca de fiecare dată să fiu mai interesată de ceea ce fac. Important pentru mine este să mă identific cu fiecare personaj, să reprezint specificul fiecărui personaj și, asta, în funcție de muzică, de coregrafie, de acțiunea epică în care evoluez. E o adevărată pasiune să mă transform în fiecare din personajele interpretate...

— Pentru că am ajuns la acest amănunt, vă întreb care dintre creațiile dumneavoastră au trezit un mai mare interes, despre care s-a vorbit mai mult ?

— Spre exemplu, cu baletele *Giselle* și *Lacul lebedelor* am fost mai des în străinătate. Sînt balete cunoscute în toată lumea. Dar sînt și multe altele în care am interpretat personaje ignorate de publicul român. De pildă, cele cărora le-am dat viață la Paris, ca invitată a baletului Teatrului Contemporan. Foarte interesante, acele spectacole mi-au dat mult de lucru — este adevărat — dar și mari satisfacții în spectacole cu muzică nouă, coregrafie nouă, scenografie aparte. Ceva ce

Scanned with OKEN Scanner

nu s-a văzut la noi pe scenă, ci poate numai în fotografiile din reviste ilustrate... Din păcate, însă, nu-i mai puțin adevărat că nici acele balete de o factură mai originală, create la noi, nu le-am putut arăta peste hotare, iar asta din diferite motive... De aceea se vorbește mai mult de *Lacul lebedelor* și de *Giselle*, lucrări arhicunoscute în toată lumea... Însă nu pot afirma că aceste două balete nu sînt deosebit de complexe ca să-mi poată da mari satisfacții.

— O mare balerină are și parteneri mari. De care vă amintiți ?

— Greu de spus. Totuși, spre exemplu, la noi am dansat foarte mult cu Ștefan Bănică, cu Amatto Checiulescu, care este și soțul meu. Nu de mult mi-a fost partener în *Dafne și Cloe* Gheorghe Bondarciuc, un tînăr interpret de-al nostru. El a debutat de curînd cu mine în *Romeo și Julieta*. În străinătate mi-a fost partener Atanasoff, cu care am dansat un fragment din *Lacul lebedelor*, într-un spectacol de gală, la Paris. Este un balerin de origine bulgară, dar născut în Franța, și este prim-dansator la Opera Mare din Paris. Pe urmă, Michel Bruelle, tot francez, Juan Giuliano, de asemeni, Jean Babillé care a fost un mare dansator și un foarte interesant coregraf. Cu el am dansat într-un balet pe care l-a montat pe muzica lui Weber și în decorurile lui Leon Zac. Mi s-a părut a fi un om de o inteligență cu totul aparte.

— N-am vorbit deloc despre maeștrii coregrafi ! Este un capitol important în formarea unei balerine ?

— Din fericire am avut ocazia unor foarte interesante reușite cu maeștri coregrafi prin faptul că ei au văzut în mine și un adevărat colaborator. Este important ca un interpret să sesizeze repede intenția maestrului coregraf și să-i vină în întîmpinare. Asemenea colaborări sînt fructuoase. De fapt și interpretul este un creator, în momentul creației își pune toate posibilitățile în joc. Am colaborat cu Oleg Danovski, în special la realizarea baletului din opera *Carmen*, cu Vasile Marcu, atunci cînd a montat baletul *Primăvara*, și tot cu el am debutat în *Romeo și Julieta*, spectacol a cărui premieră românească avusese loc cu Irinel Liciu. O mare calitate a

Scanned with OKEN Scanner

unui coregraf este aceea de a vedea totul în interpret, și de a-l cunoaște atît de bine încît să știe sigur ce și cît să-i ceară. Așa s-au petrecut lucrurile și în frumoasa colaborare cu Alexa Mezincescu, care îmi este și colegă și care a creat baletul *Tristan și Isolda* pe muzica lui Wagner.

— La balet nu există regizori...

— Acesta este un aspect foarte important ; căci spre deosebire de operă, unde regizorul are o partitură cu text și note muzicale, în balet există numai note, dar nu și text ! Creatorul baletelor trebuie să fie deci și regizor coregraf. De aici și necesitatea ca el să inventeze acest vocabular, în cazul nostru, de dans, prin care să realizeze specificul unui tip de spectacol cu caracteristici aparte. Și în acest sens, pot vorbi, fără părtinire, de o excelentă colaborare cu Amatto Checiulescu, care a creat întîi, pe muzica lui Enescu, *Enesciana* și, după aceea, *Dafne și Cloe,* în care am fost interpreta principală ; el m-a ajutat foarte mult pe mine, și cred că și eu pe el.

— ... Balerinele scriu cu corpul lor poeme inefabile. Diafane, aeriene, ele aduc ceva de vis pe scenă... Totul plutește în arabescuri neverosimile, zugrăvite cu tușe de neasemuită fluiditate sub irizările reflectoarelor. Această impresie de irealitate, de celest se realizează într-un spectacol numai cu prețul a sute și mii de piruete, ridicări pe poante, salturi, *entrechat*-uri și *fouété*-uri. Se mai poate vorbi de momente dificile pe scenă, sau totul e la maximum de dificultate ?

— Adevărul este că pentru a-ți atinge țelul, trebuie să muncești din ce în ce mai mult. Deci chiar dacă reiau a nu știu cîta oară un spectacol, caut să-l perfecționez de fiecare dată. Și asta va fi la fel pînă în ultima clipă cînd voi apărea pe scenă. Pentru că prin forța lucrurilor noi avem ca instrument corpul. Or, știți prea bine, mai ales dumneavoastră, ca medic, că după o noapte întreagă de repaus natural, corpul unei dansatoare își pierde din ceea ce a acumulat cu o zi înainte și atunci trebuie iar să pui în funcțiune toată musculatura, toate ligamentele, pentru a fi perfect pregătite de spectacol în ziua următoare. Este un fel de muncă a lui Sisif și sînt lucruri de dificultate care trebuie continuu să le

Scanned with OKEN Scanner

abordezi, în fiecare zi să le ai în bagajul de cunoștințe, în felul acesta corpul să le stăpînească fără greș.

— Pe acest fond de dificultăți și poezie mai există și alte probleme ? De pildă, se vorbește de trac, de emoții...

— Eu aș spune că nu știu ce înseamnă tracul. Știu însă ce înseamnă emoția și plăcerea, bucuria. Este, dacă vreți, o stare specială... Eram foarte mică, aveam vreo șase ani și jumătate și am dansat rolul păpușii de porțelan din baletul *Zîna păpușilor* — montat de Elena Penescu-Liciu, a cărei elevă eram în vremea aceea. Toată familia mea era în culmea emoțiilor, nu știau cum voi reacționa... Ei, și ! ? Eu m-am descurcat bine, n-am avut deloc emoții.

— Probabil copilul Magdalena Popa nu conștientiza faptul în sine. Dar mai tîrziu ?

— Mai tîrziu însă a apărut și s-a consolidat conștientizarea faptului a ceea ce trebuie să fac, și am de făcut ceva foarte precis pe scenă, apoi s-a asociat și un puternic sentiment al răspunderii. Dar toate acestea nu m-au împins în brațele emoției care să mă inhibe. În schimb este din ce în ce mai accentuată cu trecerea anilor conștiința răspunderii. De aceea acum nu-mi pot permite nici o greșeală : am ajuns așadar la un nivel pe care trebuie să-l păstrez. Acest lucru este foarte important pentru mine...

— Întrucît zilnic profesiunea dumneavoastră poate să pară pentru un neinițiat o formă superioară de „divertisment", v-aș întreba totuși ce forme de... divertisment preferă Magdalena Popa ?

— Spectacole cît mai diverse. Întotdeauna am vrut să văd, să mă bucur. Cînd sînt mai obosită, mă uit la televizor. Văd spectacole de balet prezentat de trupe străine sau balete noi românești. Fără a fi chiar un divertisment, îmi place să învăț tot timpul. Din orice se poate învăța, chiar și din greșelile altora. De aceea mi-a plăcut să cunosc cît mai mulți artiști, oameni, să discut cu ei, sau, în domeniul dansului, să văd cît mai multe spectacole de balet. M-a interesat însă întotdeauna să cunosc cît mai multe lucruri pe care, după ce le-am verificat, le-am valorificat în ceea ce am realizat eu...

Scanned with OKEN Scanner

— S-a încetățenit de puțină vreme expresia : gimnastică artistică. Între balet, care este prin excelență artă, și gimnastică, disciplină sportivă, nu există propriu-zis o legătură concretă. Gimnastele noastre însă și în special Nadia Comăneci au dovedit că se poate face o apropiere între arta coregrafică și sport. Considerați că este utilă această apropiere, sau remarca mea este abuzivă...

— Oarecum ! Elemente comune există, dar fiecare în parte este altceva, este vorba de modalități și de specialități deosebite. Chiar dacă ne referim la dansul clasic, care, după părerea mea, este adevărata bază a baletului... După ce dobîndește această bază, balerina poate aborda orice alt gen de dans : modern, de caracter etc. Însă invers nu este cu putință ! O gimnastă sau o dansatoare oarecare, neposedînd această bază clasică, nu poate deveni dansatoare clasică. În primul rînd fiziologic baletul clasic implică obligatoriu acel „en dehors“ — în deschis : coapsele și picioarele trebuie desfăcute în poziție deschisă — lucru foarte dificil pentru un om normal, fără antrenamentul special. Vedeți, în gimnastică așa ceva nu se folosește. Pe urmă poantele, ridicarea maximă a corpului ca să stea în vîrfuri, în degete. Bineînțeles că aceste elemente se întrebuințează și în dansul modern contemporan. Dar nu în gimnastică. Dar ceea ce separă baletul de gimnastică este faptul că primul aparține prin excelență artei, al doilea sportului...

— De la Maria Taglioni la Galina Ulanova și Maia Plisețkaia, strălucite balerine de prestigiu mondial au evoluat pe scene în decursul deceniilor cucerind laude și aplauze. Vă întreb însă care considerați că ar fi calitățile balerinei ideale ?

— Ar fi greu de dat un răspuns categoric. Un complex de elemente concură la formarea unei balerine, cum ziceați, ideale ! Nu se poate explica inexplicabilul. Marile balerine pe care le-ați menționat nu seamănă una cu alta, nici arta lor de la una la alta. Fiecare are o personalitate distinctă...

— Sînt balerine scunde, balerine înalte. Există o fizionomie ideală ?

Scanned with OKEN Scanner

— Dansul de artă trebuie să placă publicului, să-l emoționeze. Tocmai de aceea o balerină trebuie să aibă pur și simplu un fizic plăcut. Să nu fie nici prea înaltă, dar nici prea scundă. Este important să facă un cuplu plăcut cu partenerul. Partenerul, vedeți, în desfășurarea baletului trebuie să o și ridice — sînt acele „prize“ de multe ori foarte dificile și cu o tehnică aparte ; de aceea balerina trebuie să fie de statură potrivită, să aibă toate celelalte calități pe care le-am pomenit mai înainte. Foarte rar, însă, am văzut balerine scunde, niciodată acestea n-au devenit personalități, dar au fost întrebuințate în anumite roluri care cereau această statură. Nici balerine prea înalte n-am văzut decît rar de tot, și tot în roluri specifice. Și unele și altele n-au fost perfecte și nici ideale ; Julieta, Odette, Giselle, niciodată n-au fost decît de statură mijlocie...

— V-aș ruga să vă amintiți de anii petrecuți la Leningrad...

— Anii petrecuți la Leningrad au fost deosebit de importanți pentru mine, atunci mi-am făcut educația din multe puncte de vedere și în special artistic. Acolo am avut pedagogi strălucițți, nu pot să-i uit niciodată. Profesoara mea de dans clasic, Valeria Baltaceeva, fostă asistentă a Vaganovei, apoi Mihailov, Osokina și mulți alții cu care am studiat dansul clasic și de caracter, măiestria actorului, dansul istoric, duetul clasic, ritmica și atîtea altele. Istoria dansului, istoria baletului, istoria muzicii, a artelor... Acolo am învățat pianul — am și dat concerte la Leningrad !

— După ce parcurge și își însușește aceste studii complexe, un balerin poate ajunge un artist autentic, stăpîn nu numai pe tehnica coregrafică, ci și capabil de a subordona execuția ireproșabilă *interpretării cu mare forță de expresie*.

— Desigur. La Leningrad era foarte important că, pe lîngă cursurile la școală, făceam și practică în Ansamblul Teatrului de balet „Kirov“ — un privilegiu și o șansă oferită numai celor mai buni elevi ai școlii. Așa se face că am apărut în toate baletele clasice din repertoriul de pe afiș : *Frumoasa din pădurea adormită, Giselle, Lacul lebedelor* și multe altele. Și, probabil, de-

Scanned with OKEN Scanner

tașîndu-mă și evidențiindu-mă, mi s-au încredințat roluri de solistă pînă la roluri de primă balerină. În acest fel am dansat acolo rolul principal din baletul *Spărgătorul de nuci*, cu o coregrafie complet alta decît la opera din București. Și rolul Odettei din *Lacul lebedelor* — cu artistul emerit Konstantin Șatilov în rolul lui Siegfried și colega mea, Rodica Simion, în rolul Odillei. Interesant că, tot ca eleve ale școlii, înaintea noastră, numai Ulanova și Dudinskaia au mai dansat cele două roluri în același spectacol... Sigur, evenimentul a fost o mare mîndrie a noastră și a școlii, dar trecînd peste acestea, pot sintetiza că, acordîndu-ni-se creditul și posibilitatea de a dansa roluri solistice în spectacole susținute de prestigiosul ansamblu al teatrului Kirov, am revenit în țară cu un bagaj enorm de cunoștințe. Cu toate acestea, la București am luat-o de la capăt în corpul de balet ! Nu a fost rău, dimpotrivă. Am demonstrat că și aici arta e suverană și am dansat cu aceeași abnegație și cu aceeași dăruire fiind în ultima linie a ansamblului... Un an de zile am fost o balerină în corpul de balet ! După aceea mi s-a încredințat rolul Mașei mari din *Spărgătorul de nuci*, în coregrafia teatrului bucureștean, apoi rolul Julietei. Acesta a reprezentat un moment crucial pentru mine. Pentru Julieta, a trebuit să studiez textul shakespearean, muzica lui Prokofiev, de o factură modernă și foarte interesantă, am continuat apoi învățînd coregrafia spectacolului, pe urmă am început cu textul în mînă să-l pun în pașii de dans. Poate că de la acest rol se trage un mod al meu de a aborda spectacolul de balet, care cu timpul a devenit un imperativ categoric. Niciodată n-aș putea dansa fără un text, indiferent dacă el există scris sau nu : eu îl am în minte și astfel mișcarea depășește virtuozitatea, oricît de spectaculară, dobîndind în felul acesta *expresie*. Dansul nu poate exista în afara interpretării, a expresiei. Dansul trebuie să fie o expresie a ideilor...

— Avem mulți și valoroși artiști de operă. Se poate afirma la fel despre balerine și balerini ?

— Eu cred că da. După cum spuneam, în balet complexitatea este foarte mare, cu toate acestea am avut și avem în țară interpreți de valoare. Am văzut-o puțin

Scanned with OKEN Scanner

timp pe Sanda Orleanu-Jar, dar știu că a fost o mare dansatoare. Am văzut-o și am trăit mai mult alături cu Irinel Liciu, pentru mine ea a fost o adevărată revelație, am o profundă admirație față de personalitatea ei, pentru marile-i calități de artist și de om. Și azi regret că a părăsit atît de devreme scena, a abandonat chiar dansul. Asta mă doare! Multe am mai fi putut învăța de la ea, de mare sprijin și ajutor ne-ar fi fost în ceea ce făceam... Acum avem printre noi pe Ileana Iliescu, Alexa Mezincescu, Gheorghe Cotovelea, Eugen Mărcui; pe toți îi stimez și-i apreciez foarte mult. Toți sînt personalități distincte și expresive...

— În mai toate artele contemporane se vorbește de cîte un nou val, de experiențe artistice noi, de elemente artistice dotate...

— Încercăm să descoperim aceste elemente noi, dar natura nu se arată darnică de multe ori, adică nu în chiar fiecare an. Să n-o acuzăm, totuși, de zgîrcenie. A face dintr-o apariție pe scenă un autentic eveniment artistic reprezintă extrem de mult.

— Desigur, elemente tinere, dotate cu virtuozitate nativă, nu apar pe bandă rulantă...

— Tineri înzestrați încep să apară, firește, dar încă nu s-au desfășurat. Ei sînt permanent în atenția mea, și încerc să-i ajut în acest sens și să scot din talentul lor cît mai mult.

— Este evident că adevăratul dansator este un interpret care face artă, nu exhibiționism de suprafață... Or, un artist nu se ivește și nici nu se formează peste noapte. Să vorbim puțin despre modalitatea debutului: apariții explozive — de exemplu a dumneavoastră — și dezvoltări prin acumulări cantitative.

— Studiind istoria baletului și reflectînd pe marginea experienței mele artistice, cred că o personalitate evidentă apare chiar din școală, ea se vede cu „ochiul liber“ și la un copil, mai exteriorizată prin particularități de comportament, în specificități ale aparițiilor pe scenă. Foarte rar se întîmplă ca o dezvoltare mereu în crescendo să fie curmată brusc prin cădere, și invers. Uneori după debuturi modeste intervine experiența și atunci măiestria ghidată de inteligență compensează anu-

Scanned with OKEN Scanner

mite carențe ale adevăratului talent. Dar un adevărat talent cu inteligență aleasă și calități fizice deosebite are toate premisele propice realizării unei personalități de la debut...

— Dintre anii care jalonează cariera dumneavoastră de balerină, pe care îi considerați mai strălucitori...

— Cînd ai un palmares cu atîtea evenimente, pe care să-l favorizezi ?

— Desigur, ar fi foarte simplu dacă ar trebui să apăsați pe un buton numerotat... ca în testele colective pentru școlari sau conducători auto... dar nu ne aflăm într-un cabinet psihologic...

— Totuși, ca să nu las întrebarea fără răspuns, pot spune că îi port o frumoasă amintire anului 1965. Ca o încununare a tuturor succeselor de pînă atunci, mi s-a decernat acel titlu „Oscar" al baletului. Din țara noastră, sînt singura care îl deține...

— Cum ați răspunde sau cum ați reacționa dacă v-ar bate la ușă un cineast, un regizor de film ?

— Mai încape vorbă ? Aș fi chiar foarte receptivă, aștept mai de mult această bătaie la ușă... și regret mereu ! La noi, cinematografia nu-și îndreaptă „ochiul magic" și asupra baletului. Căci ar realiza fixarea efemerului... Imaginați-vă spectacolul de seară, imortalizat pe memoria peliculei — cu balerinii în plenitudinea forței lor artistice. Și ce virtuți de difuzare largă a baletului are pelicula... ce valoare didactică pentru tinerii care vor ucenici mîine ca să continuie ceea ce am făcut noi azi... ce valoare documentară pentru viitorime, despre baletul românesc de astăzi... ce instrument de cunoaștere a acestuia peste hotarele țării... Probabil că cineaștii noștri dansează și ei, ca toți oamenii, la diverse petreceri, ca și colegii lor sovietici, englezi, americani. Numai aceștia însă fac filme-balet. Cine știe ? Poate că au alte dansuri...

— Dar ați apărut, dacă nu mă înșel, în două filme...

— Cînd eram încă în școală, la Leningrad. Unul era un medalion cinematografic de scurt metraj consacrat mie, cu titlul *O zi din viața ei* ; celălalt, era o realizare a coregrafului Leonid Iacobson sub titlul *Miniaturi coregrafice*. În acest lung metraj am interpretat dansul

Scanned with OKEN Scanner

Oarba pe muzica lui Ponce — îl mai dansez și acum uneori în recitaluri. Un rol foarte dificil — oarbă în dans ! — dar și foarte interesant...

— În legătură cu dansul, cu baletul, în special, ce anume vă preocupă ?

— Mă gîndesc că ar fi minunat dacă s-ar sublinia importanța dansului în context social mai larg. Prin arta dansului — dacă este bine îndrumată și potențată la maximum de expresivitate — poți aduce un mesaj oriunde, indiferent de limbă, de obiceiuri ; cu atît mai mult cu cît, avînd corpul ca instrument de comunicare, practic posibilitățile de exprimare sînt nelimitate. Dar pentru transformarea acestor posibilități în realități, munca artistului-balerin este extrem de grea. Cîți știu asta ? Eu aș dori ca toată lumea să o cunoască, mai ales oamenii nedansatori care răspund de soarta noastră... Este o problemă care m-a frămîntat cînd am avut funcții obștești, mă frămîntă și acum și sînt sigură că mă va obseda în continuare. Cred că din discuția noastră v-ați dat seama cît de complexă, de grea și de acaparatoare este munca artistului balerin. Fără ea, n-ar putea exista acea atmosferă de vis în scenă, despre care ați vorbit mai sus. Și e păcat că nu se știe. Dacă n-ar ști, ar fi bine... fie și numai pentru că nu s-ar mai da apă la moară părerii că baletul nu e mai mult decît... o frumoasă joacă ! Destui mari artiști balerini de-ai noștri au afirmat în mod strălucit valoarea școlii românești de balet în lume și pe parcursul multor ani... Or, despre aceștia s-a scris prea puțin, aprecierile de care s-au bucurat în țară au avut mereu și încă au o inexplicabilă surdină...

— Nu v-am întrebat încă despre publicul pe care l-ați întîlnit pe scenele pe care ați dansat...

— Publicul sovietic este bun cunoscător al baletului, pentru care este de-a dreptul pasionat. Cine a mers la Balșoi Teatr din Moscova sau la Teatrul Kirov din Leningrad nu se poate să nu fi fost frapat de mulțimea admiratorilor — tineri și vîrstnici — care nu o dată fac adevărate demonstrații de simpatie marilor artiști... chiar și dincolo de sala de spectacol, după ultima cădere a cortinei. Poate că asemenea public — pe cît de competent, pe atît de entuziast și de generos — n-am întîl-

Scanned with OKEN Scanner

nit decît în America și în Franța. Publicul londonez pare rece ; în fond, este foarte concentrat, nu se manifestă pe cît cunoaște. În general englezii se exteriorizează mai puțin... Țin minte însă că în Italia și în Spania, atunci cînd spectatorilor le place ceva, se dezlănțuie cu frenezie. Îmi aduc aminte că nu mai puteam ieși pe ușa artiștilor — era blocată de mulțimea pe care nici poliția nu putea s-o împrăștie, și trebuia să mă strecor afară prin cine știe ce ușă de serviciu...

Martie 1981

Scanned with OKEN Scanner

D. D. ROȘCA

(1895—1980)

Notă autobiografică

M-am născut în Sălișteˌ județul Sibiu, la 29 ianuarie (11 februarie) 1895. Studiile secundare le-am urmat la liceul din Sibiu, cinci clase, în limba maghiară, și la liceul „Andrei Șaguna“ din Brașov, unde în iulie 1914 am trecut examenul de bacalaureat.

În vara anului 1914, izbucnind primul război mondial și renunțînd la gîndul de a urma medicina — dorința tatălui meu —, m-am înscris la Institutul de Teologie din Sibiu, ceea ce, potrivit legilor austro-ungare, mă scutea de înrolare în armată.

În anii 1917 și 1918 am urmat cursuri și am promovat examene la Facultatea de filozofie din Viena, iar în primăvara anului 1919, tînăr cetățean al României, m-am înscris la Facultatea de litere și filozofie din București, în anul trei și ultimul, unde am ascultat pentru prima oară cursuri universitare în limba română, și apoi am promovat examenele secției de filozofie.

Între timp, circulînd zvonul că Statul român va acorda schimb favorabil — 400 franci francezi contra 600 lei — studenților care dovedesc că fac studii serioase la instituțiile franceze de învățămînt superior, am plecat la Paris cu 300 franci în buzunar și cu foarte tinereasca speranță că zvonul despre schimbul favorabil se va dovedi întemeiat; cum s-a și dovedit dealtfel.

Scanned with OKEN Scanner

La Paris, înscris la Facultatea de Litere în noiembrie 1919, am trecut examenul de licență (examen de Stat) în iulie 1921, adică la un an și jumătate de la înscrierea în facultate, performanță remarcată și de unii profesori examinatori. „Performanță“ fiindcă era vorba de un tînăr student străin care în momentul sosirii sale la Paris nu știa să ceară în franțuzește nici măcar un pahar cu apă.

Toate acestea arată drumul oarecum exterior al formării mele din punct de vedere intelectual și spiritual între anii 1914 și 1921. Adaug aici că anii de teologie de la Sibiu au fost ani de foarte adîncite studii de filozofie în biblioteca institutului, bogată în cărți de filozofie germană.

A doua etapă a procesului de „creștere“ despre care aș dori să vorbesc o constituie îndelungata și laborioasa muncă de cercetare și de elaborare logică impuse de lucrarea intitulată *Influența lui Hegel asupra lui Taine*. Această lucrare a fost prezentată la Sorbona ca teză principală de doctorat pentru obținerea titlului de „docteur ès lettres“ — se știe că facultatea de litere acorda două feluri de doctorate : unul numit „doctorat de l'Université“, conferit pe baza susținerii unei singure teze, considerată, în principiu, ca onorabilă lucrare de începător, și al doilea fel de doctorat, conferit pe baza a două teze, dintre care una trebuia să trateze o problemă nouă și importantă în specialitatea căreia îi aparține teza. Or, problema importantă pentru istoria gîndirii filozofice franceze și europene, pe care am încercat s-o rezolv în sus-numita carte, era aceea de a demonstra cu rigoare științifică și cu suficientă limpezime că Taine n-a fost filozof pozitivist afiliat pozitivismului lui Comte, că, prin urmare, el n-a vehiculat prin frumoasele și mult cititele lui cărți — citite pe toată aria gîndirii europene — concepții filozofice pozitiviste în critica și-n istoria literară, în estetică și-n epistemologie, ci a susținut și difuzat concepții în primul rînd hegeliene. Dat fiind faptul că marele critic și istoric literar a susținut explicit și cu bună dreptate că, înainte de a fi

Scanned with OKEN Scanner

critic și istoric literar, el era filozof — filozof hegelian, a precizat tot el — și dat fiind faptul că, așa cum ne lămurește și el în critica și-n istoria literară, a aplicat concepții filozofice generale în domenii relativ particulare, problemă cuprinzătoare ce s-a pus autorului cărții despre influența lui Hegel asupra lui Taine, și care a fost analiza cît mai departe împinsă, a epistemologiei și a esteticii lui Taine, și încercarea de a deriva din acestea semnificația nepozitivistă și hegeliană a conceptelor de bază cu care operează autorul francez.

S-a scris mult despre Taine criticul literar și istoricul literar, s-a scris însă relativ puțin despre Taine teoretician al cunoașterii și al artei, iar influența lui Hegel asupra lui Taine a fost adeseori semnalată fără să fie însă demonstrată cu aparat științific corespunzător. Filozofiei sale generale neacordîndu-i-se importanță suficientă, n-au fost înțelese just numeroase concepte de bază ale operei sale. Astfel s-a întîmplat că acest reprezentant de mare talie al culturii franceze din a doua jumătate a secolului al XIX-lea a intrat în istoria filozofiei europene ca gînditor pozitivist afiliat lui Auguste Comte, și nu ca ceea ce a fost, ca gînditor hegelian. Și, fapt de tot curios, la elaborarea acestei imagini a lui Taine au colaborat autori de mare prestigiu, francezi și nefrancezi, ca E. Faguet, G. Lanson, A. Lalande, E. Meyerson, A. Weber, H. Höfding, Überweg-Heinze.

Lucrarea de care vorbesc aici a fost bine primită de critica de specialitate atît în Franța, unde ea putea fi controlată de aproape, cît și în Germania, precum și de către critica din alte țări, inclusiv de cea de la noi. Astfel, apariția lucrării a fost semnalată cu elogii, sau recenzată favorabil, între alții, de F. Strovski, E. Seillère și A. Chevrillon de la Academia franceză, de E. Bréhier și H. Gouhier, profesori la Sorbona, de Lucian Blaga, Nicolae Iorga, Octav Botez și D. I. Suchianu, de la noi.

În încheierea acestei părți a prezentei expuneri fie-mi îngăduit să reproduc două fragmente din ar-

Scanned with OKEN Scanner

ticolul profesorului I. Kinkel (Heidelberg), articol publicat în „Zeitschrift zur französischen und englischen Unterricht", Berlin, 1932 : „Însemnătatea lui Hegel pentru gîndirea modernă — scrie profesorul Kinkel — chiar și pentru cea de dincolo de frontierele Germaniei, a fost adesea apreciată și arătată, dar forma în care au acționat ideile lui Hegel în Franța, și anume prin marea influență ce a avut-o în această țară Taine, abia acum a fost pusă perfect în lumină, în toată amploarea și adîncimea ei, prin lucrarea fundamentală a lui D. D. Roșca.

Această lucrare a făcut cu drept cuvînt așa de mare senzație prin faptul că ne-a zdruncinat în chipul cel mai puternic concepția noastră despre Taine ca despre un reprezentant al pozitivismului, dependent în primul rînd de Comte, concepție pe care am moștenit-o în urma cunoscutelor analize ale lui Faguet, Fouillée, Scheler, Lalande, Höfding, Überweg-Heinze și mulți alții. D. D. Roșca ne arată un Taine care stă la antipozii concepțiilor fundamentale ale pozitivismului". Profesorul Kinkel termină lungul său articol prin cuvintele : „Noi, profesorii școlilor superioare germane, va trebui să ne orientăm în direcția nouă interpretarea pe care o vom da lui Taine, sprijinindu-ne pe demonstrația lui D. D. Roșca... Astfel Taine, exemplu concret al complexității spiritului european, ne apare a fi mai mult decît un simplu exponent al pozitivismului."

În toți acești ani de început, ani de lectură mereu reluată a unor pagini cum nu se poate mai obscure, am citit, pentru destindere, literatură, literatură universală foarte multă. S-ar putea ca citirea pasionată în această perioadă a vieții mele încă tinere a *Eseurilor* lui Montaigne, a dramelor lui Shakespeare și a moraliștilor francezi să fi influențat pe viitorul autor al *Existenței tragice*. Am ascultat și cursuri, însă nu prea regulat, cu excepția prelegerilor lui Levy-Brühl *(Istoria filozofiei engleze)*, Abel Rey *(Filozofia științelor naturii)* și Pierre Janet *(Psihologie)*. Ieșind de la prelegerile acestor mari profesori și mari savanți aveai certitudinea

Scanned with OKEN Scanner

că mereu ai învățat ceva, și poate iluzia că ești mai inteligent decît erai cu un ceas mai înainte.

A treia perioadă a vieții mele intelectuale și spirituale o constituie munca de elaborare a *Existenței tragice*. Dacă *Influența lui Hegel asupra lui Taine* este o vastă lucrare de analiză filozofică, *Existența tragică* este, așa cum o anunță și subtitlul ei, o încercare de sinteză filozofică. Elaborată îndelung și oarecum în subconștient, între anii 1929 și 1933, această carte a fost scrisă doar în cîteva luni, luni consumate nu de elaborarea conținutului ei, ci de aceea a „formei" ei stilistice, formă interioară și exterioară. Străduindu-mă să evit pe cît posibil limbajul tehnic, mi-am sprijinit concepția tragică despre viață pe o viziune a existenței luate în totalitatea ei și am dedus caracterul tragic al vieții omenești din constituția esențială și inelucidabilă a întregii realități date de experiență. De structura acesteia depinde în bună măsură ideea ce ne-o facem despre natură, în ultima analiză despre rostul vieții omenești, despre locul ei în lume, despre valoarea culturii umane. Concluzia generală și îndemnurile etice ce se desprind din această carte sînt optimiste, căci acceptînd și căutînd să realizez stilul de viață descris și propus în paginile cărții, am reușit poate să-mi convertesc destinul — altfel impus din afară — în destin dominat de mine însumi, dinăuntrul meu, sau, cu alte cuvinte, destin dominat de noi înșine dinăuntrul nostru. Așadar cartea despre care vorbesc propune o atitudine eroică în fața existenței, o concepție filozofică, care în pofida structurii antagonice a esenței înseși a lumii, spune *da* vieții.

Existența tragică a fost foarte bine primită de critică atît în prima ediție (1934) cît și în cea de-a doua (1968), și abia pusă pe piață, s-a vîndut în cîteva zile. În anul 1935 cartea a fost premiată de Academia Română, iar dacă terminam mai curînd traducerea ei în limba franceză, adică înainte de izbucnirea celui de-al doilea război mondial, ea ar fi putut să apară în 1937 la o editură aleasă de profesorul Emile Bréhier căruia îi plăcea mult cartea

Scanned with OKEN Scanner

— profesorul Bréhier fusese oponent al tezei mele principale de doctorat zece ani mai înainte.

Între anii 1962 şi 1969 am publicat la Editura Academiei traducerea în româneşte a 12 volume din cele 18 cuprinse în ediţia îngrijită de foşti elevi ai lui Hegel. Oricine a încercat să citească din scrierile lui Hegel îşi poate imagina uşor cît de grea poate fi munca depusă de traducător pentru realizarea în condiţii mulţumitoare a acestei translaţii. Este adevărat că multe texte din *Estetică* şi din *Istoria filozofiei* le aveam traduse în anii în care lucram la *Influenţa lui Hegel asupra lui Taine*. Luate însă una după alta, traducerea celor 12 volume hegeliene mi-a cerut 13—14 ani de muncă grea. M-am înhămat la ea, deşi ştiam din experienţa personală — oh !, foarte personală — ce înseamnă pentru mine această angajare. Angajare însă necesară dacă ţinem seamă de faptul că doctrina lui Hegel constituie unul din izvoarele teoretice ale marxismului. Şi-n al doilea rînd era o datorie de onoare a noastră ca una din creaţiile teoretice cele mai mari produse de gîndirea filozofică europeană, să fie traduse şi în româneşte.

Închei aceste sumare pagini amintind că sînt membru al Academiei R.S.R. şi membru al Academiei de Ştiinţe Sociale şi Politice. Sînt decorat cu Ordinul Muncii clasa a II-a, cu Meritul Cultural clasa a II-a şi sînt om de ştiinţă emerit.

Lucrări principale

a. *Originale*

L'influence de Hegel sur Taine, théoreticien de la connaissance et de l'art. Paris, Gamber, 1928.
Existenţa tragică. Încercare de sinteză filozofică, Bucureşti, Fundaţia pentru literatură şi artă, 1934.
Linii şi figuri, Sibiu, Editura Ţara, 1943.
Puncte de sprijin, Sibiu, Editura Ţara, 1943.

Scanned with OKEN Scanner

Însemnări despre Hegel, București, Editura științifică, 1967.
Oameni și climate, Studii, Cluj, Editura Dacia, 1971.

b. *Traduceri*

Hegel G. W. F., *Vie de Jésus*. Traduit et précédé d'une introduction par D. D. Roșca, Paris, J. Gamber, 1928, 159, p.
Hegel G. W. F., *Enciclopedia științelor filozofice* (în colaborare), 3 volume, București, Editura Academiei, 1962—1971. Partea I — *Logica* — 1962, 375 p; Partea a II-a — *Filozofia naturii* — 1971, 583 p.; Partea a III-a — *Filozofia spiritului* — 1966, 407 p.
Hegel G. W. F., *Prelegeri de istorie a filozofiei*, vol. I—II, Editura Academiei, 1963—1964, vol. I 664 p.; vol. II 703 p.
Hegel G. W. F., *Prelegeri de estetică*, vol. I—II, Editura Academiei, București, 1966, vol. I 631 p.; vol. II 664 p.
Hegel G. W. F., *Știința logicii*, București, Editura Academiei, 1966, 860 p. și 1967, 331 p.
Hegel G. W. F., *Studii filozofice*, București, Editura Academiei, 1967, 331 p.
Hegel G. W. F., *Prelegeri de filozofie a religiei*, București, Editura Academiei, 1969, 534 p.
TOTAL: 5701 pagini de traduceri din Hegel.

„Filozofia lui D. D. Roșca se caracterizează printr-o încercare de *sinteză dialectică* dintre romantism, raționalism și umanism, cu o anume pondere a tendințelor romantice și atestînd, totodată, prezența unor *motive* existențialiste, fără a fi însă vorba de o concepție existențialistă. Termenul romantic este luat aici în sensul său larg, ca o dimensiune necesară pentru toate acele orientări filozofice care nu ignoră, ci, dimpotrivă, sînt profund neliniștite (în înțelesul metafizic al cuvîntului) de antinomiile

Scanned with OKEN Scanner

existenței umane. Romantismul lui D. D. Roșca nu se opune deci nici raționalismului, nici nevoii de cunoaștere științifică. Una dintre cele mai izbutite caracterizări ale concepției sale aparține lui Lucrețiu Pătrășcanu. Înainte ca D. D. Roșca să adere întru totul la gîndirea marxistă, deși pe plan politic gesturile sale de după 23 August erau grăitoare în sensul unei evoluții în această direcție, Lucrețiu Pătrășcanu scria : «D. D. Roșca apare ca un adept al gîndirii hegeliene dar nu în conținutul pe care încearcă să i-l dea astăzi cei ce cultivă în opera filozofului german tradițiile mistice. Raționalismul său este de factură hegeliană, amplificat prin gîndirea dialectică, ceea ce la un moment dat l-a apropiat de concepția materialismului dialectic». [1] Vorbind despre sursele filozofice și culturale ale sintezei pe care o întreprinde, trebuie să-l numim înainte de toate pe Hegel, marele său maestru, prin intermediul căruia a descoperit și marxismul. Dar alături de Hegel situează el însuși opera altor gînditori ca izvor de sugestii, de material ideatic pentru propria sa construcție — «Căci este evident, scrie D. D. Roșca, că pentru a nu fi anacronică și anticipativ depășită, o sinteză filozofică trebuie să fie înfăptuită la nivelul atins de știința momentului istoric, cînd este întreprinsă elaborarea sintezei. Să amintim deci că au fost utilizate ca elemente cu rol de material unele din ideile lui Heraclit, Böhme, Pascal, Hume, Hegel, Schopenhauer, Nietzsche, Bergson, Mach, W. James, Husserl și Scheler. Apoi unele din rezultatele cercetărilor istorice ale lui Burckhardt, Renan, Tannery (Paul), Meyerson și Rey.»

Nu trebuie să considerăm aceste izvoare ca tot atîtea influențe ideologice ; ele reprezintă numai surse pentru laboratorul unei creații filozofice originale...

---

[1] Lucrețiu Pătrășcanu, *Curente și tendințe în filozofia românească*, Editura Politică, 1971, p. 138.

Scanned with OKEN Scanner

Existența tragică. Încercare de sinteză filozofică — apare într-un moment de grea cumpănă pentru viața intelectuală a Europei...

În aceste condiții în care omul și valorile perene — umaniste și raționaliste — ale culturii umane se află în fața unui pericol mortal prin ofensiva celor mai obscurantiste, antiumane forțe politice, cartea lui D. D. Roșca a avut în epocă — și continuă să aibă și azi — o valoare de simbol ca un adevărat imn închinat omului și destinului său prometeic. Dacă proiectul unei traduceri franceze s-ar fi putut realiza în anii următori, aceasta ar fi avut o influență benefică, revitalizantă în lumea spirituală atît de frămîntată și dezorientată a Europei. Este însă profund regretabil că, chiar în țara noastră, conștiința filozofică și culturală nu a receptat la justa sa valoare mesajul profund al acestei cărți. Și nu e vorba doar de anii grei ai ofensivei brutale a ideologiei fasciste, antiumaniste și antiraționaliste, ci și de perioada postbelică de reconstituire radicală, pe temeiuri noi, a societății și culturii românești. Altminteri e greu să ne explicăm atitudinea de receptare a unor aspecte de *antropologie umanistă* ale existențialismului francez. Fără a micșora cu nimic meritele existențialiștilor francezi — îndeosebi ale lui Jean-Paul Sartre — soluția existențialistă a problemei omului este minată de o scindare dramatică între *planul obiectiv*, înstrăinat, frustrat, inautentic și cel *subiectiv*, autentic al existenței umane. Cum se poate depăși această ruptură, cum se poate omul regăsi pe sine în autenticitatea forțelor sale creatoare ? Evident, nu într-o manieră *subiectivistă, iraționalistă și pesimistă* ca la existențialiști, ci asumîndu-și responsabilitatea destinului său tragic în mod optimist, într-o manieră umanistă și raționalistă ca la D. D. Roșca. (...)

Comentatorii marxiști ai operei lui D. D. Roșca sînt de acord în aprecierea că este vorba de o personalitate complexă, înzestrată cu sensibilitate cri-

Scanned with OKEN Scanner

tică și estetică, receptivă față de problematica umană, îndeosebi față de aspectele tragice și eroice ale vieții, încrezător în capacitatea omului de a raționaliza noi și noi porțiuni ale realității în vederea stăpînirii lor practice. De aici decurg *concluzii optimiste* pentru *cunoaștere* și *acțiune* și, deci, pentru *destinul* viitor al omului."

Din Istoria filozofiei românești, *coordonatori Dumitru Ghișe, Nicolae Gogoneață ;* D. D. Roșca — 1. Viața și opera *de Alexandru Tănase, vol. II, Editura Academiei R.S.R., 1980, p. 477—480.*

Scanned with OKEN Scanner

VIAȚA MEA S-A SUPUS CONȘTIENT SIMȚULUI MĂSURII

— Întrucît orice schiță biografică este prin forța lucrurilor aridă, rece, exactă, vă solicit îngăduința să depășim în această convorbire cadrul acesta, optînd pentru ceea ce ar putea fi o scurtă preumblare prin zone de viață ce se află dincolo de gîndirea celui care a dat filozofiei românești opere originale, de mare expresivitate și valoare. Așadar, aș începe conversația noastră cu amănunte mai puțin cunoscute sau știute, de pildă, ce considerați că a fost esențial în formarea personalității dumneavoastră sau chiar în viață ?

— Pînă spre mijlocul ei, viața mea a evoluat ascultînd spontan și instinctiv de ceea ce se numește simț al măsurii, simț cu care poate fi cîntărită valoarea oricăreia dintre faptele noastre, ba chiar valoarea gîndurilor noastre. În a doua jumătate a ei, viața mea s-a supus conștient simțului măsurii pe toate planurile de desfășurare. Spun „conștient“ fiindcă mintea mea începuse să înțeleagă că acest simț al măsurii, ca măsură practică de conduită, se concretizează în ceea ce numim echilibru sufletesc și trupesc. Dealtfel, țin să remarc că mi-am trăit copilăria și adolescența — adică partea cea mai sensibilă a vieții față de influențele bune și rele venite din afară — în Sălișteа Sibiului, într-un mediu social în care simțul măsurii putea fi întîlnit la tot pasul în forme concrete și perceptibile. Este posibil ca un astfel de climat sufletesc să fi influențat felul de a fi și de a concepe viața al adolescentului care eram. După cum vedeți, nu e nimic misterios printre factorii-norme, care mi-au călăuzit viața. Mă întrebați ce consider că

a fost esențial în viața mea. Esențial a fost norocul de a-mi fi ales o profesiune care mi-a plăcut mult de tot și pe care am practicat-o cu pasiune aproape patruzeci de ani. Al doilea fapt esențial în viață a fost prietenia mea cu omul fermecător care a fost Mihai Ralea. În ultimă analiză, atît alegerea profesiunii cît și întîlnirea cu Mihai Ralea au fost simple întîmplări.

— Dar ați trăit mai aproape de spiritul lui Lucian Blaga, știu că de marele taciturn v-a legat o prietenie frumoasă. Ce v-a atras sau influențat mai mult din opera lui Blaga, sau, ce rezerve aveați asupra scrierilor lui, în fine, cum vi-l amintiți pe Lucian Blaga din viața de fiecare zi ?

— Prietenia mea cu Lucian Blaga a început în chiar ziua în care ne-am cunoscut. Era în prima tinerețe. Pe atunci locuia într-o cameră din centrul orașului (Sibiu), împreună cu fratele său, avocat. M-a condus la el un consătean de-al lui, Iosif Păcuraru, coleg cu noi în clasa a șasea de liceu. L-am găsit pe Blaga îngropat în sumedenie de cărți, dar nu cărticele ci cărți grele, tratate, pe care abia le ținea în mîini. Nu pot spune cu precizie ce anume citea atunci, parcă primele principii ale lui Herbert Spencer, o carte foarte greu de înțeles, pe care, uimitor lucru, elevul de clasa a șasea liceală găsise că e cazul să o citească, ba chiar s-o studieze. Pot spune în general că primii mei pași în filozofie au fost inițiați de prietenia cu Blaga. Ani de zile el a fost informatorul meu bibliografic. El avea faimă de taciturn printre elevi, iar unii interpretau faptul acesta ca un semn de aroganță. Nu este însă așa. Blaga avea în primul rînd o fire timidă. Prietenia noastră a durat pînă la moartea lui, dar nu a fost, de-a lungul a zeci de ani, de același nivel sentimental. Față de filozofia lui am ridicat unele rezerve într-un studiu publicat în „Viața românească“ și dedicat lui Ion Petrovici, cu speranța că acesta din urmă va lua parte la discuție, va răspunde obiecțiilor pe care le ridicam în acel studiu. Sigur că Blaga a fost sensibil la critica pe care i-am adus-o, chiar mai sensibil decît mă așteptam, deși făcusem acel studiu la insistența lui, dar, probabil, luasem lucrurile prea în serios. Nu pot spune că l-a supărat critica mea. Am ră-

Scanned with OKEN Scanner

mas prieteni mai departe, și totuși, din cînd în cînd, chiar peste ani de zile, simțeam din partea lui o anumită nemulțumire. Asta în ce privește filozofia lui. În ce privește poezia lui Blaga? Blaga a fost și este un mare poet, a fost și este unul dintre cei mai mari poeți ai noștri. Am avut posibilitatea, norocul chiar, să asist la nașterea primelor lui poezii publicate, cele din 1918. Atunci eram studenți în anul doi la facultatea de filozofie din Viena și, bineînțeles, ne întîlneam în fiecare zi. Totdeauna după ce-i comunica poezia Corneliei Brediceanu, viitoarea lui soție, mi-o comunica și mie, cerîndu-mi apoi părerea. Avea și atunci faima că ar fi un om tăcut. În realitate, în cercul de prieteni sau de cunoscuți apropiați era un om foarte agreabil, ținea isonul în toate manifestările. În vremea aceea el citea teribil de mult, mai totdeauna cu cartea în mînă. În țară fiind, venea adesea la mine, la Sălișteș, sta cîteva zile, pleca și apoi, peste o lună sau peste o săptămînă, revenea. Am fost foarte legați de gînduri, de idealuri, de viață comună. Atunci, la Sălișteș, am citit împreună. Spre exemplu, am descifrat împreună *Rațiunea pură* a lui Immanuel Kant și multe alte texte clasice.

— Mai exact, cînd se întîmpla asta?

— În timpul primului război mondial. Ne luam mîncare cu noi și plecam dimineața la munte. Acolo citeam și discutam. Și, lucru curios, atunci s-a simțit puțin diferența de orientare între noi. Eu vedeam altfel lucrurile.

— Este interesant de știut cum reacționa Lucian Blaga la păreri contrarii, cînd acestea veneau din partea unui prieten. Fiind contrazis, se supăra?

— Da, se supăra. Avea o fire foarte susceptibilă, dar nu era un vanitos. În fond, prea erau lucruri de talent ca să se poată spune așa ceva. Vorbesc mai ales de poezia lui. În filozofie însă, era ceva mai vulnerabil ca fire...

— Aminteați mai înainte de marea prietenie ce v-a legat de Mihai Ralea. Presupun că vă leagă în acest caz alte amintiri, alte experiențe. Îmi permit această observație întrucît personal întotdeauna vă vedeam mai

aproape de filozoful Lucian Blaga decît de oricare alt intelectual din generația dumneavoastră.

— Cu Mihai Ralea m-am cunoscut la Paris în anul 1922. La început, relațiile noastre au fost ceva mai inexpresive, aproape superficiale. Trebuie să amintesc aici că Ralea descindea la Paris cu prejudecata la care avea să renunțe în curînd — că la nord de Carpați nu pot exista oameni de nivel intelectual remarcabil! Din pricina acestei opinii ciudate m-am ținut la distanță de el, deși îl vedeam în fiecare zi. Întîmplător, luam masa la același restaurant, dar nu ne cunoșteam. Ne-a apropiat o discuție în contradictoriu în jurul esteticii lui Hegel. În acel moment s-a născut prietenia noastră, care timp de patruzeci de ani nu a fost întunecată niciodată de nici o umbră. După părerea mea, întemeiată pe zeci de ani de experiență, Mihai Ralea a fost cel mai inteligent om pe care l-am cunoscut. Dar Ralea n-a fost numai o inteligență rară, ci a fost un om de o căldură sufletească inimaginabilă. A fost generos cu prietenii, ba uneori chiar și cu neprietenii, cu inamicii. Din opera lui, cartea pe care o apreciez cel mai mult este *Explicarea omului*. El ar fi putut da mai mult decît a lăsat. Totdeauna am regretat deschis că Mihai Ralea s-a amestecat într-un domeniu unde o valoare de mărimea și mai ales de natura valorii lui nu avea ce căuta, și anume în politică. Nu mă refer la politica pe care a făcut-o după August 1944, ci la politica pe care a făcut-o înainte de ultimul război mondial, pentru că atunci, în vîrsta cea mai prolifică, creatoare, și-a risipit energia mult, foarte mult timp. Din această cauză Ralea n-a lăsat o operă mai mare, la înălțimea calităților lui excepționale.

— Reținînișteopinii critice destul de malițioase care afirmă că lucrările lui Mihai Ralea cele mai valoroase ar fi — exceptînd *Explicarea omului* și operele de beletristică — acelea semnate în colaborare cu alți autori. Evident, este vorba de *Introducere în psihologia socială*, de *Sociologia succesului* scrise împreună cu Traian Herseni, de *Istoria psihologiei*, împreună cu Constantin Botez.

— Este foarte adevărat că *Sociologia succesului*, semnată împreună cu Traian Herseni, face impresie, dar

Scanned with OKEN Scanner

o carte ca aceasta nu reclamă calități de același înalt nivel cu cele cerute, spre exemplu, de *Explicarea omului*. În același timp însă, *Sociologia succesului* nu este o carte de informație pur și simplu, acolo se află o teorie interesantă, originală, care rămîne și care combină o bibliografie enormă, sintetizează un mare volum de lecturi. Se poate ca materialul acesta să-l fi adus Herseni, dar, lucru hotărît, în ce privește generalizarea lui, sinteză, teorie, eu simt și contribuția de maestru a lui Ralea, mintea și pana lui.

— Pentru a continua șirul prieteniilor care v-au însoțit de-a lungul vieții, aș pomeni, cu îngăduința dumneavoastră și anticipînd mărturisirea, numele lui Tudor Vianu. Dacă sînt corect informat în privința acestei prietenii, v-aș ruga să împărtășiți ce imagine îi păstrați lui Tudor Vianu, ce anume v-a atras în opera lui, în comportamentul cărturarului ?

— Fără să fi avut — după părerea mea — strălucirea lui Ralea, Vianu a produs opere mai mari și mai mici, care în vederile mele îl pun, totuși alături de prietenul lui și-al meu, Mihai Ralea. Poate că e o impresie prea sumară. Cu Vianu nu am avut prilejul — deși l-am cunoscut mai devreme, în 1919, la București — să petrec împreună atît de mult timp cum am avut cu Ralea. Oricum, spre deosebire de Ralea, Vianu s-a concentrat asupra studiului și a scrisului său, a fost un mare, un foarte mare muncitor...

— ...care ne-a dat opere strălucite.

— Desigur. Cea mai mare operă a lui rămîne *Estetica*.

— Exegeții dumneavoastră citează în mod frecvent două opere care vă caracterizează și a căror paternitate o dețineți : *Existența tragică* și *Influența lui Hegel asupra lui Taine*. Cred că o traducere din filozofia germană, și încă atît de complexă ca aceea a filozofiei lui Hegel, presupune o intensă angajare și este un act original, aproape de nivelul de creativitate, de tensiunea cerută de *Existența tragică*. Considerați că ați „creat“ în românește opera lui Hegel ? Ce prețuiți mai mult *Existența tragică* sau transpunerea în românește a operei lui Hegel ?

Scanned with OKEN Scanner

— Grea întrebarea și și mai greu răspunsul. Vedeți, pentru cultura filozofică românească în special, traducerea lui Hegel este incomparabil mai importantă ca realizare decît *Existența tragică*, lucrare originală. Pe de altă parte, autorul care sînt are pretenția de a fi creat prin *Existența tragică* o sinteză filozofică originală. Nivelul la care se desfășoară această lucrare nu există pînă la ea în filozofia românească.

— După acest periplu prin filozofie și prietenii, curiozitatea mă îndeamnă să poposesc o clipă în intimitatea camerei de lucru a academicianului D. D. Roșca. Ce înseamnă pentru dumneavoastră o zi de lucru?

— Nu știu ce aș putea spune interesant pentru alții, asta pentru că viața unui intelectual este organizată în funcție de natura muncii pe care o face, de temperament, de ritmul propriu și chiar de filozofie. În general, eu am scris lucrările mele de filozofie după un program riguros de șase ore pe zi: de la 9 la 12 dimineața, și de la 17 la 20 seara. Spun „am scris" pentru că această activitate este foarte concretă și de aceea poate fi cuprinsă, delimitată într-un orar. Dar munca, sau mai bine zis activitatea de elaborare, cea de fond, nu se isprăvește niciodată cît timp ești treaz. Acest aspect este mai greu, dacă nu chiar imposibil de descris. Pot să adaug că în perioada cînd l-am tradus pe Hegel am lucrat două ore în plus, astfel, dimineața de la orele 8 la 12 și după-amiază de la orele 16 la 20.

— Această ritmicitate îmi dă sentimentul de ordine impecabilă sau de perseverență perfect programată, ambele însușiri, presupun, călăuzite de o puternică pasiune și dragoste de muncă.

— Văd că ne apropiem de sfîrșit, îmi spune acad. D. D. Roșca. Să vă întreb și eu ceva. V-am citit „Istoria filozofiei" — manuscris redactat în 1946. Păreați pasionat de filozofie. De ce n-ați perseverat în această direcție, de ce nu v-ați înscris la filozofie?

— Vă mulțumesc pentru a fi avut răbdarea să vă uitați prin manuscris. În ultima clasă de liceu, redactasem această scurtă istorie a filozofiei de 291 pagini, pe care am păstrat-o și pe care ați văzut-o. După cum ați remarcat e o lucrare mai mult eclectică. Am fost într-ade-

Scanned with OKEN Scanner

văr pasionat de filozofie, dar și de psihologie, medicină și literatură. Dealtfel și după înscrierea la medicină, am frecventat multe din cursurile lui Călinescu, Ralea și alții. N-am mers numai la N. Ionescu-Sisești, Gr. T. Popa, Hortolomei, Băltățeanu etc. Fiecare din aceste specialități sînt însă destul de pretențioase. Mi-am dat seama că nu le pot îmbrățișa concomitent. M-am despărțit cu regret de filozofie, însă acele noțiuni de bază cîștigate atunci mi-au fost mereu de folos în medicină, în psihologie, în tot ce-am scris... Să revenim însă la vechea noastră discuție. Îmi este greu să-mi imaginez că n-ați avut și zile lipsite de plăcerea de-a lucra...

— Da, recunosc, am avut asemenea zile și chiar perioade, dar condiționate strict. Cea mai lungă dintre acestea a fost anul ce-a urmat morții soției mele, în 1951. Am mai traversat un an la fel de greu, în 1942, cînd l-am pierdut pe fiul nostru într-un accident de mașină. În general, după cum vedeți, asemenea perioade sau zile au fost rezultatul unor mari necazuri sau dureri familiale.

— Acordați un rol important faptului că activitatea dumneavoastră a fost slujită și de o bună sănătate.

— Da, dar și invers. Buna sănătate a fost o condiție pentru activitatea mea continuă.

— Mediul, ambianța, anturajul au avut un rol hotărîtor în viața dumneavoastră, în procesul de creație mai ales ?

— Desigur, mai ales prieteniile, în special acelea întemeiate în tinerețe au fost decisive. În ce privește mediul, cel mai dorit de mine a fost cel natural. Am iubit muntele, pădurea, drumețiile. Cît m-au slujit picioarele, adică pînă acum vreo cinci ani, am fost un turist pasionat.

— Ce itinerarii v-au atras ?

— Destul de des am drumețit în munții Apuseni, de obicei în grup de cîte trei, patru inși. Plecam dimineața și ne întorceam seara...

— Am înțeles din tot ce-ați spus că sînteți adeptul studiului extrem de riguros, al ordinei și disciplinei în orice domeniu.

Scanned with OKEN Scanner

— Acestea sînt nevoi la fel de naturale ca aerul și apa...

— Ce rol au avut, în realizarea personalității dumneavoastră, nevoia de considerație, sentimentul prețuirii ?

— În general, după opinia mea, da, acestea sînt firești, dar numai dacă sînt însoțite de simțul măsurii de care am vorbit în discuția noastră. Oricum, acestea au valoare, dar au fost condiții secundare în viața mea. Am slujit mereu ideea de libertate, de independență. Timp de 37 de ani, cît am predat filozofia, n-am făcut în fond altceva decît să pledez pentru aceste bunuri și valori inestimabile ale ființei umane...

Ianuarie 1979.

Scanned with OKEN Scanner

MARIN SORESCU

„Născut la 19 februarie 1936 în Bulzești, Dolj. Poet și dramaturg. Fiul lui Ștefan Sorescu și al Nicoliței (n. Ionescu, țărani). În 1960 termină Facultatea de filologie la Iași, stabilindu-se ulterior în București. Debutează cu versuri în *Viața studențească* (1957), iar editorial cu vol. de parodii *Singur printre poeți* (1964). Intră curînd în atenția cititorilor și a criticii, fiind remarcat imediat de către G. Călinescu. În 1965 apare vol. *Poeme*, urmat în anul următor de *Moartea ceasului*. Paralel cu creația propriu-zisă, traduce din literatura universală (un vol. din B. P. Pasternak în 1969) și scrie eseuri în care se manifestă un spirit demistificator și incisiv (*Teoria sferelor de influență, 1969*). De cîteva ori premiat de Uniunea Scriitorilor. Fără a-și modifica în esență spiritul său structural epigramistic, S. evoluează spre un lirism fantast și ironic, cu implicații în problematică existențială contemporană. Inteligență demistificatoare acidă, dar simulînd și grimasa tragică, scriitorul reinterpretează cu dezinvoltură mari mituri ale umanității fie în poezie (*Tinerețea lui Don Quijote*, 1968), fie în teatru (*Iona*, 1968 ; *Paracliserul*, 1970) ; se dedă purelor jocuri spirituale, precum în *Tușiți* (1970) ori în *O aripă și-un picior*. Prin vol. *Suflete bune la toate* (1972) și *Astfel* (1973) revine la vechile mijloace artistice."

Din Mic Dicționar — Scriitori români, *Coordonarea Mircea Zaciu, în colaborare cu M. Papahagi și A. Sasu ;* Marin Sorescu *de Petru Poantă, Editura Științifică și Enciclopedică, 1978, p. 425—427.*

Scanned with OKEN Scanner

„Sorescu a debutat cu un volum de parodii : *Singur printre poeți* (1964). Un nou Topîrceanu ! a spus de îndată critica literară, și formula a urmărit multă vreme pe autor. Adevărul este că parodiile lui Sorescu folosesc procedeul pe care G. Călinescu îl numea odată „uitarea în model", semnul, tot după G. Călinescu, al clasicei inspirații. Inteligența și talentul parodistului superior constau în evitarea pastișei care duce, inevitabil, la simpla poezie umoristică. Operînd cu elemente ce au fost o dată folosite în vers, el trebuie să construiască în așa chip noul poem, încît să depășească simpla caricatură și să dea sentimentul de gravitate estetică în comic. Cei mai mulți parodiști ridiculizează o slăbiciune, un tic stilistic și scot efecte umoristice din exacerbarea acestor laturi, liricii adevărați (creatorii) se folosesc de instrumentele parodiei pentru a suprapune propria lor viziune peste un peisaj liric constituit. Marin Sorescu este unul dintre aceștia. (...)

Moartea ceasului (1968), *Tinerețea lui Don Quijote* (1968), *Tușiți* (1970), *Suflete bune la toate* (1972), *Astfel* (1973) l-au consacrat pe Marin Sorescu ca poet și au impus un stil de a face poezie. Stilul a creat repede o școală, fiind imitată schema lui generală, mai puțin finețea reflecției lirice, mai greu de imitat. Ce surprinde acum este deschiderea mai mare a poemului spre gravitatea existenței. Mica poantă înveselitoare rămîne în umbră, rîsul fin nu mai înșală asupra naturii serioase a meditației. Sorescu nu mai arată nici o ezitare în fața marilor teme. (...)

Marin Sorescu, care scrie delimitîndu-se totdeauna de ceva, vorbește în *La Lilieci* (1973) despre viața la țară, luînd în rîs două rînduri de prejudecăți, sau, mai bine zis, două rînduri de mituri. Este, mai întîi, mitul tradiționalist al vieții frumoase și profunde de la sat, tradus de regulă într-o literatură fără conștiință estetică, mediocră, și, nu mai puțin răspîndit, mitul născut din intoleranța față de cel dintîi.

Scanned with OKEN Scanner

Parodierea temelor tradiționaliste se vede numaidecît, încercarea de a reabilita o mitologie compromisă de alții și de a respinge, astfel, o prejudecată literară constituie planul secund al poemelor. Critica, observînd numai primul aspect, a subliniat încă o dată virtuțile de ironist ale lui Marin Sorescu și a ignorat lirismul dezvoltat în umbra ironiei, poezia *implicată* în negația unei false poezii. Poezia trăiește însă în ambele planuri și se condiționează. Ironia construiește în măsura în care distruge, protejează *obiectul* și-l reabilitează, bătîndu-și joc de expresia lui degradantă. (...)

Trei dinți din față (1977) nu este un roman liric, nu-i nici măcar un roman simbolic (altă variantă a lirismului în proză), este, pur și simplu, un roman de observație, scris limpede (cu strălucirea simplității) și cu o compoziție nesofisticată. Iritat, probabil, de inutila complicație a romanului de azi și de lipsa lui de epic, M. Sorescu scrie o carte cu o intrigă bogată (multe «coincidențe», suspansuri, piste false) și încearcă să fixeze o tipologie verosimilă în ordinea psihologică. Abuzului de introspecție și fragmentarism, autorul îi răspunde, programatic, printr-o narațiune nu zic liniară, previzibilă, dar suficient de clară pentru a afla din primele pagini cine vorbește și a cunoaște, în continuare, care este esența dramei.

Obiceiul de *a da raita prin epopei* (este expresia autorului), pentru a vedea cum mai stăm, duce la scrierea acestor pagini, speculative, hrănite de o fantezie comică și de o inteligență ce nu se teme de complexitatea operelor fundamentale. Pentru că s-a accentuat latura lor metafizică, pentru că s-a vorbit prea mult de inefabilul, sublimitatea lor, Marin Sorescu mută accentul și introduce în comentariu o familiaritate care pe unii poate să-i jeneze, pentru că, nu-i așa ?, operele mari nu trebuie bagatelizate. Este însă un bun simț, o știință a eseistului de a nu coborî analiza sub o anumită limită a ve-

Scanned with OKEN Scanner

rosimilului, de a nu stărui în *cîrtire* și de a reface, printr-o schimbare oportună a tonului, unitatea și măreția capodoperei. Asta dă încredere în comentariu și înlătură suspiciunea cititorului, îngrijorat să nu fie tras pe sfoară.

Cînd un poet scrie teatru, este aproape sigur că piesele lui sînt niște metafore dezvoltate. Marin Sorescu face excepție, piesele lui nu intră în categoria incertă a *teatrului poetic,* deși, prin tensiunea ideilor și traducerea unor atitudini umane în simboluri mari, nu sînt lipsite de lirism și nici de dramatism. *Iona, Paracliserul* și *Matca* sînt opere dramatice în sensul nou pe care îl dau termenului scriitorii moderni de genul Beckett sau Ionesco : *o căutare spirituală.* Temele dezvoltate de aceste monologuri dramatice merg, pînă la un punct, în direcția existențialiștilor (omul în fața existenței copleșitoare, revolta față de determinismul circumstanțelor etc.), însă Marin Sorescu nu face din moarte o problemă fundamentală și nu caută în absurd o eternă soluție de salvare. *Iona,* cea mai existenționalistă dintre piesele sale, dă o rezolvare originală unui conflict ce s-a dezbătut și altă dată pe scenă : omul față în față cu moartea. Pentru Camus, individul intrat într-o situație de acest fel nu are decît o singură soluție, și anume să iasă cît mai demn din comedia existenței. Marin Sorescu dă, reluînd această dezbatere, altă interpretare faptelor, făcînd din revolta față de condiția imposibilă în care l-a pus existența adevărata problemă a unui individ. *Iona* intră într-o trilogie (împreună cu *Paracliserul* și *Matca)* sub titlul *Setea muntelui de sare* și alăturarea nu este gratuită pentru că (...) o problematică unică leagă cele trei piese."

Din vol. Scriitori români de azi, *I, ediția a II-a, de Eugen Simion, Editura Cartea Românească, 1978, p. 270—306.*

Scanned with OKEN Scanner

„Poet, dramaturg, romancier, critic, Marin Sorescu poate fi clasat printre creatorii care atingînd rapid o înaltă expresivitate în cadrul unui stil, au dorit imediat să îmbrace haina nouă a altuia. Poetul ce dăduse naștere unei adevărate mode — sorescianismul — a inventat odată cu primul volum al trilogiei *La Lilieci* (1973) o altă manieră lirică. Autorul pieselor *Iona, Matca, Paracliserul* a trecut cu *Răceala* de la parabola expresionistă la parabola istorică de dimensiuni ample etc. Fără să fie vorba de rupturi stilistice, ci de o consecință superioară a creatorului cu sine însuși dincolo de orice gen și stil, este totuși evident că Marin Sorescu practică o cale originală de salvare a creației «condamnate» la o ciudată atingere a unui apogeu stilistic într-un timp relativ scurt — deci la o mortificare timpurie în propriile ei tipare — printr-o «fugă în genuri» și o negare a formelor «expresive» în cadrele fiecărui gen. Poezia din *La Lilieci* a consemnat și ea o asemenea asumare a unei alte modalități lirice, desprinderea brutală de un model propriu consacrat. «Fuga în genuri» și metamorfoza în cadrul fiecăruia dintre ele mi se par trăsăturile distincte ale unei personalități ce mai poate fi apropiată, structural vorbind, prin modalitatea particulară în care articulează spiritualitatea cultă, modernitatea artei contemporane și zestrea folcloristică a satului oltenesc, de tipologia creatoare a lui Constantin Brâncuși. (...)

Referitor la ambiguitatea dintre comedie și tragedie, în opera lui Marin Sorescu există anumite limite ale acceptării sentimentului tragic. Ceea ce tinde să traverseze aceste hotare trasate rigid este supus unei rapide conversii de către un vector activ al sensibilității creatoare. Acesta aruncă fulgerător atmosfera tragică în registrul comediei scoțînd acele efecte de ambiguitate din care se trage puternicul sentiment al detașării personajului dramatic sau eului liric de propria sa condiție dramatică inițial dată.

Scanned with OKEN Scanner

Important este de văzut pe ce traiectorii stilistice va intra de aici înainte o poezie ce a înțeles să parcurgă experiența neobișnuită a unei coborîri în elementaritate cu o degajare, să recunoaștem, reconfortantă și farmec artistic."

Mirela Roznoveanu, „România liberă", 3 martie 1981, p. 2.

„Aspectul cel mai impunător, în *La lilieci*, îl constituie relieful epopeic al evocărilor de lumi țărănești și acea (...) pasiune vegheată de lucioditate, (...) căldură umană și vocație superioară a umorului filozofic."

G. Dimisianu, „România literară", 18 martie 1982, p. 5.

Scanned with OKEN Scanner

— Aș spune, nu neapărat pentru a vă fi agreabil, că poetul și dramaturgul și romancierul Marin Sorescu se bucură de o cotă literară foarte ridicată. Ultimele istorii literare, presa literară au consemnat cu promptitudine opera dumneavoastră, noile apariții, s-au scris studii de referință. Sînteți un autor tînăr tradus în alte limbi. Acest „răsfăț", desigur justificat, din partea criticii și a cititorilor, oare nu-i periculos ?

— Nu-i periculos.

— Rostul criticilor literari și ai istoricilor literari este de a stabili ierarhii, de a schița tablouri critice. Îl citesc cu plăcere pe poetul, dramaturgul și eseistul Marin Sorescu. Aș dori să aflu însă mai multe, deocamdată, despre omul care sînteți, iar ceva mai încolo și despre operă... Sînteți un ambițios, un spirit perseverent ?

— Cîteodată sînt eu perseverent, altădată sînt alții perseverenți cu mine. Cred că în literatură nu se poate vorbi propriu-zis de ambiție. Trebuie să fie ceva în tine care să nu te lase să dormi. Ceva ca un microb. (Sînteți în specialitate.) Ambiția, dacă este, este ambiția microbului. În afară de ce scriu, trăiesc în așa fel încît să nu se vadă că sînt scriitor. Nu mă interesează poza de scriitor. Dealtfel, am așa de puțin timp liber încît nu mi-ar mai rămîne nici o clipă ca să-mi confecționez această poză.

— La început pomeneam de răsfățatul autor. Sper să nu mă contrazic dacă vă întreb cînd și cum ați traversat perioadele mai dificile. Aveți capacitatea de a

îndura, sînteți un scriitor răbdător, treceți cu ușurință peste perioadele grele ?

— Într-un fel, literatura ține și de vîrstă. (Oricum, trebuie făcută înainte de bătrînețe.) Poezia, mai ales, trebuie începută, ca și pianul, de mic copil. Perioadele grele care se ivesc în activitatea noastră sînt legate de dorința de a ne înnoi. Vorbesc de obstacolele subiective. În ce mă privește, am încercat întotdeauna de a nu îmbătrîni într-un singur gen. Trecerea de la un gen la altul înseamnă, desigur, un efort destul de mare, dar care, odată depășit, te răsplătește cu bucurii dintr-un orizont nou. Trebuie să încerci mereu să te observi din alt unghi de vedere.

— Se știe prea bine că nu sînteți un conformist, așa cum nu vă știu un „teoretician" al nonconformismului, ceea ce, ca să mă exprim altfel, nu înseamnă totuși că v-ați afla pe-o albie de mijloc, ci mai curînd în ținuta demnă a unei atitudini deloc echivoce. Ce-ar trebui să reținem din acea credință care vă animă munca, din înțelesurile acesteia ?

— Etichetele de acest fel țin, de cele mai multe ori, de o modă. Încerc să mă conduc după un imperativ al coloanei vertebrale. Și atunci nu trebuie să fiu atent la cuvinte și la rubrica în care voi fi încadrat de critici. Arta are o demnitate care ne e sfîntă.

— Ca scriitor dintr-o generație ce-a reînvigorat spiritul literaturii noastre din ultimele două decenii, presupun că ați simțit nevoia de-a fi anturat, sau trăiți cel puțin cu nostalgia unor prietenii ideale, nu vă este indiferentă această nevoie socială de climat și certitudine...

— Este foarte important pentru creatorii dintr-un anumit moment dacă trăiesc într-un climat propice dezvoltării artei lor. Pe de altă parte, acest climat nu se formează singur. La crearea lui participă toți. În general, avem climatul pe care îl merităm. Am prieteni foarte buni, mai vechi decît vinul bun și uneori tot așa de negăsit, întrucît se izolează și nu mă caută decît atunci cînd sînt cu greu de găsit. Ar fi bine ca spiritul de prietenie să se poată vedea și în presa literară, unde se poartă în ultima vreme prea mult inamiciția.

Scanned with OKEN Scanner

— Dacă nu greșesc, în nu prea numeroase prilejuri ați impus un tip de polemică în totul „soresciană“, care se distinge printr-o subtilă și suculentă ironie, o polemică intelectuală, care, și atunci cînd persiflează, rămîne de-o culoare aparte, gustată aproape indiferent de „subiectul“ implicat. Pot deduce din această modalitate că nutriți aversiune față de agresivitate ?

— Chiar polemica mea este pornită dintr-un sentiment de stimă față de persoana cu care polemizez. (Altfel, n-ar merita să fie băgate în seamă.) Sînt necesare și aceste „discuții“ mai apăsate. În general, atmosfera trebuie să fie sănătoasă, respirabilă. Sigur, nu-mi place agresivitatea. De cele mai multe ori ea nu înseamnă principialitate, ci dimpotrivă. Oameni agresivi sînt mulți. Putem să-i considerăm pe toți scriitori ? Scriitorii sînt mult mai puțini...

— La vremea cînd apăreați „singur printre poeți“, prima dumneavoastră carte li s-a părut unora o frumoasă aventură literară. Au urmat multe alte „aventuri“, care însă au impus un spirit, și nu doar un nume în poezia noastră. După cîte știu, niciodată n-ați mărturisit dacă ați simțit nevoia de aventură, fie și în sensul ne-scriitoricesc al cuvîntului, sau preferați un climat de siguranță...

— Îmi plac și aventurile, și literatura fantastică. Și nu disprețuiesc nici climatul de siguranță.

— De o bună bucată de vreme, știu că vă împărțiți timpul între București și Craiova. Cum vă petreceți însă timpul liber ? Ce forme de divertisment preferați ?

— E adevărat că îmi ia mult timp revista *Ramuri* din Craiova, care mă pune mereu pe drumuri, și pe vreme bună, și pe vreme rea. Ilie Purcaru, prietenul meu vechi, care a trăit aceeași experiență, mi-a împărtășit din secretele de a scoate o revistă bună fără a-ți mai dărui în afară de ea nici un pic de timp liber. M-am convins că avea perfectă dreptate. Poți să te ocupi cu entuziasm de munca la o revistă numai renunțînd la foarte multe lucruri și, uneori, chiar la unele din cărțile tale. Pot spune că nu-mi pare rău de navetă, pentru că ea, la urma urmelor, înseamnă mișcare, și mișcarea e bună la orice.

Scanned with OKEN Scanner

Chiar dacă am avea timp liber, cred că n-am ști cum să-l folosim. Clasicii aveau o mai bună impresie despre ei. Nu se cheltuiau cu nemiluita. Sadoveanu mai ieșea la o vînătoare, și, uite, a împlinit suta. Arghezi mai ținea un stup, Păstorel se mai plimba prin vii...

— Ce imagine despre sine aveați la 20 de ani ?

— Nu prea bună. Tot încercam fără succes să debutez. Consumasem cîteva experiențe lirice și eram plin de o energie mai mult decît avîntată. Vîrsta de 20 de ani a trecut totuși prea repede și, cu ea, imaginea mea despre mine. Era cu totul altceva dacă mă întrebați ce imagine aveam despre mine la 21 de ani. Lucrurile începuseră să se mai așeze.

— Aproape nimeni, astăzi mai cu seamă, nu contestă universul poetic sorescian. S-a spus și se mai spune că faceți parte din familia europeană a unor Prévert, Ionescu, Beckett și s-a pomenit uneori, dintre români, Topîrceanu, deși cred că ultima dintre filiații este discutabilă. Considerați că a existat și există un sincronism între scrisul dumneavoastră și afirmația critică despre cărțile pe care le-ați tipărit pînă în prezent ?

— O fi fost fiind, ca să vorbesc în termeni poetici. Să încerc să-l descopăr ? Mi-ar lua mai mult decît scrierea altor cărți. Am, cu toate acestea, o mare stimă pentru critica literară, pe care o practic și eu uneori.

— Dacă marele public vă este fidel, cum priviți oscilațiile criticii literare ?

— Au fost critici mari care n-au avut oscilații în ce privește scrisul meu. Există și critici tineri care gustă cărțile mele. Restul nu mă mai interesează atît de mult. Sigur, foarte importantă este și părerea cititorilor. Avem cititori foarte buni.

— Este un fapt că revista *Ramuri*, pe care o conduceți de niște ani încoace, se găsește la chioșcuri cu mare dificultate. Îmi aduc aminte că, încă de la primul număr al noii serii, publicația craioveană a trezit interesul nu numai al scriitorilor, al criticii, ci și al marelui public. Dacă reușitele sînt evidente, ce anume n-ați reușit să realizați pînă în clipa aceasta ?

— Rămîn încă de realizat deziderateleă a căror rezolvare ținea de durată : descoperirea unor talente noi,

Scanned with OKEN Scanner

formarea unui cerc de scriitori în jurul revistei, impunerea unor puncte de vedere deosebite în legătură cu anumiți creatori olteni și neolteni. Un început din toate acestea s-a văzut pînă acum, însă, desigur, doar un început. O revistă nu înseamnă numai un redactor-șef. Și meritele, și defectele ei nu-i aparțin numai lui, ci și celor din jur. Aș fi vrut să pot scrie cronica literară la fiecare număr, de exemplu, însă la o cronică literară lucrez două luni. (Chiar dacă ea pare spontană !) Există încă multe inerții și unele greutăți obiective, mai ales legate de revistele din provincie.

— Ce considerați că-i prisosește și ce-i lipsește vieții noastre literare ?

— Nu-i prisosește nimic și nu-i lipsește nimic. E pe muchie de cuțit între a fi și a nu fi. Mă gîndesc la o viață literară în sensul clasic al cuvîntului, care presupune existența unor cenacluri adevărate (nu conglomerate administrative, ci făcute pe afinități). Mă gîndesc la existența multor, multor reviste, la discuții principiale, la obiect, și la mai multe altele.

— Ce înseamnă, în literatură, ideea de evoluție ?

— Și în literatură, evoluția înseamnă să mergi înainte. Altfel se numește involuție.

— Care a fost faptul, sau întîmplarea extraordinară pe care ați trăit-o pînă acum ?

— Faptul de a te fi născut este o întîmplare extraordinară. Eu nu-mi revin din această întîmplare nici acum.

— În afară de scris, ce v-ar fi plăcut să faceți în viață ?

— În școala primară, încă și mai tîrziu, țineam foarte mult să mă fac pictor. Chiar și acum am nostalgia picturii. Vizitez muzee, urmăresc evoluția multor artiști ai penelului...

— Sînteți un scriitor cunoscut și peste hotarele țării. Presupun că aveți prieteni printre scriitorii străini pe care i-ați întîlnit. Ce impresii v-au lăsat ei, ce se știe în străinătate despre literatura română contemporană ?

— Avem o literatură foarte bogată și profundă și serioasă. Mă refer atît la poezie, cît și la proză și la teatru. (Din păcate, teatrul este mai puțin luat în consi-

Scanned with OKEN Scanner

derație, deși în ultimii ani s-a dezvoltat la noi o dramaturgie care o depășește pe cea dintre cele două războaie.) Există foarte multe talente viguroase, ceea ce este un noroc pentru literatura noastră de azi.

În străinătate sîntem cunoscuți, dar nu suficient. De multe ori străinii au o impresie denaturată despre noi. S-au tradus la ei puține cărți de-ale noastre. Eforturile editurilor românești pe acest plan sînt prea mici. Asta nu înseamnă că nu există și români cunoscuți în străinătate. Prezența vie a unei cărți traduse, a unui spectacol văzut și pe alte scene sper să fie molipsitoare și pentru celelalte cărți bune sau spectacole bune, pe care să le tîrască după ele prin lumea largă. În ce mă privește, eu mă tîrăsc singur prin lume. Vreau să spun, asumîndu-mi riscul unor eforturi fizice și al învingerii comodității care ne paște pe toți. Sigur, îmi place și să călătoresc (am observat că le place și cărților mele) și mă bucur cînd întîlnesc peste tot prieteni foarte buni ai țării noastre, chiar dacă nu ne-au vizitat încă niciodată și știu despre noi din mult-puținul care a răzbit pînă la ei.

E o datorie a fiecărui artist de a spori această cîtime de inefabil despre România.

Noiembrie 1980

Scanned with OKEN Scanner

LUDOVIC SPIESS

Născut la 13 mai 1938 în Cluj-Napoca, se stabileşte ulterior cu familia la Mediaş, apoi, din 1956, la Braşov, unde termină şcoala. La 18 ani asistă la primul spectacol de operă, care îi trezeşte dorinţa imperioasă de a cînta. După aceea consultă o profesoară de canto, care îi recomandă cu fermitate să renunţe la dorinţa de a deveni cîntăreţ. Tînărul Spiess nu ţine seama de acest sfat, ci de propria-i vocaţie. (După cum ne-a mărturisit : „Ambiţia, tenacitatea, îndrăzneala, munca stăruitoare, răbdarea, planificarea riguroasă a tuturor activităţilor, amabilitatea şi bunăvoinţa m-au călăuzit tot timpul".)

1960—1962 : susţinută activitate în Ansamblul Armatei, în contact strîns cu viaţa muzicală a Capitalei ; face cunoştinţă şi cu profesori de canto care îl încurajează, prezicîndu-i un frumos viitor artistic.

12 ianuarie 1962 : debutează ca angajat al Teatrului Muzical din Braşov în rolul Voicu din opera *Trandafirii Doftanei* de Norbert Petri. În continuare, se afirmă ca solist pe scena lirică braşoveană, iar în 1964 optează pentru Teatrul de stat de operetă din Bucureşti, unde — concomitent cu apariţiile în spectacolele din repertoriul curent — îşi completează sistematic pregătirea profesională, începută cu Gogu Pascu, în special sub îndrumarea lui Petre Ştefănescu-Goangă. În 1964 este angajat la Opera Română din Bucureşti.

În 1964, primul succes într-o importantă confruntare internațională : Marele Premiu atribuit de juriul Concursului de Canto de la Toulouse. Curînd după acest eveniment semnează contractul prin care urmează să interpreteze rolul Samson din *Samson și Dalila* de Saint-Saëns pe aceeași scenă.

Alte trofee în „panoplia" artistică personală : 3 premii la Concursul internațional de la Rio de Janeiro.

1965—1966 : un „respiro" vital în ascensiunea sa artistică — specializare în Italia sub îndrumarea pedagogului Antonio Norducci („În afara studiilor zilnice, am avut posibilitatea să cunosc și să-mi apropii nivelul de pregătire muzicală și scenică «la zi» în această perioadă") și apariția „fulger" pe scena Concursului internațional de canto de la Hertogenbosch (Olanda), unde obține Marele Premiu.

Revenit în țară, se impune publicului și criticii de specialitate ca o mare revelație a artei noastre lirice în rolul titular din *Lohengrin* de Wagner, în premieră la Opera Română din București (1967).

În același an, consacrarea internațională prin participarea la prestigiosul Festival de la Salzburg, desfășurat sub directa coordonare a lui Herbert von Karajan, și care îi va prilejui apariția pe marile scene lirice ale lumii : Opera de stat din Viena (frecvente prezențe în spectacole timp de un deceniu) ; Metropolitan din New York (în *Trubadurul, Paiațe, Boema, Turandot)* ; Teatrul Colon din Buenos Aires (după celebra Haricleea Darclée, e primul cîntăreț român pe această scenă) ;Opera din München (numeroase participări la spectacole extraordinare și premiere) ; Opera din Toulouse (15 ani de fructuoase colaborări) ; Scala din Milano (în compania marilor vedete italiene) ; Opera din San Francisco (apariții în mai multe stagiuni consecutive) ; Teatro San Carlo din Napoli *(Trubadurul, Bal mascat, Fidelio)* ; Teatrul Reggio din Torino (*Aida*) ; participări la festivaluri de vară la Arenele din Verona, Terme di Caracalla (Roma).

Scanned with OKEN Scanner

În 1971 a cîntat pentru prima oară rolul lui Florestan din *Fidelio* sub bagheta dirijorală a lui Leonard Bernstein, fiind unanim elogiat de public și critica de specialitate ; în 1978 a colaborat la un mare spectacol *Fidelio* transpus și pe peliculă T.V.

În repertoriu, 40 de opere și multe lucrări vocal-simfonice. Rolurile pe care le consideră cele mai importante : Rodolfo *(Boema)* ; Calaf *(Turandot)* ; Cavaradosii *(Tosca)* ; Radames *(Aida)* ; Manrico *(Trubadurul)* ; Riccardo *(Bal mascat)* ; Florestan *(Fidelio)*, la care se adaugă cel mai recent (1980) — Herodes *(Salomeea* de Richard Strauss). Numeroase imprimări de discuri *(Samson și Dalila ; Turandot ;* arii din opere, arii din operete — Casa „Electrecord", România ; *Aida, Turandot, Carmen, Casa* „Electrola", R.F.G. ; Arii din opere de Verdi — Casa „Intercord", R.F.G. ; *Ifigenia în Aulida* de Gluck — Casa „Ariola", R.F.G. *Boris Godunov* — Casa Decca...). Înregistrări integrale de opere la Radiodifuziunea italiană *(Boris Godunov, Hovanscina, Fidelio, Ioana D'Arc, Dalibor).*

Distincții : Ordinul Muncii cl. a II-a, Ordinul Meritul cultural cl. a III-a și cl. a II-a ; Goldener Rathausmann, din partea primăriei orașului Viena.

Scanned with OKEN Scanner

DE CE NU SE FAC FILME ROMÂNEȘTI DUPĂ OPERE ?...

— Ne-ați reprezentat cu multă strălucire de atîția ani în țară și peste hotare. Din lunga serie de comentarii elogioase din presă dăm numai unul : „Ludovic Spiess a stupefiat publicul prin bravura sa. Este tipul clasic al tenorului forte : statură monumentală, voce eroică și răsunătoare. E neîntrecut în scenele lirice“ *(Le monde)*. Aveți un repertoriu vast. Care vă sînt rolurile preferate ?

— Despre roluri se poate vorbi mult. Fiecare din ele (și sînt multe) mi-a consumat cîte o parte din viață și mi-a cerut o muncă enormă. Am crezut și am investit mult în fiecare, mereu dornic să mi se ofere ceea ce nu mi-a oferit altul. E ceva ca și cum ai urmări o „fata morgana“. Da... Din fiecare rol năzuiești să faci o creație care să te consacre sau să te afirme... Și să te plaseze statornic în memoria publicului.

Teoriile despre ierarhia rolurilor or fi ele bune..., dar greu de aplicat practic.

Cînd intri într-un circuit internațional — este și cazul meu — repertoriul îl stabilesc directorii de teatre, fiecare în interesul și după nevoile lui. Așa stînd lucrurile, sînt — și vor fi în continuare — inevitabile erorile, cînd e vorba de rolul și genul pe care ar trebui să-l abordeze un tînăr cîntăreț. Parcă eu nu am greșit ? Zelul tinereții ! Totuși fiecare dintre noi are roluri de care e mai legat, roluri care au lăsat amintiri ori au dat satisfacții mai mari. În ce mă privește, nu pot uita primul rol pe care l-am studiat pentru cel dintîi contact cu teatrul străin : Samson din *Samson și Dalila* de Saint-

Scanned with OKEN Scanner

Saëns. Pasiunea cu care îl învățam, dorința de a ști cît mai mult despre el, despre epoca în care se desfășura acțiunea, biografia pe care o studiam de-a dreptul captivat mi-au oferit voluptatea descoperirii unui personaj viu, omenesc, ca un semen de-al meu. Satisfacția după primul spectacol... greu de descris în cuvinte. Urmarea strict practică (dar nu lipsită de euforie) ? O nouă serie de contracte și roluri.

Rolurile de anvergură însă — cum era de așteptat, firește — au venit mai tîrziu. În 1968, după o serie de spectacole la Stuttgart — cu *Tosca* și *Aida* — mi se propune o premieră cu *Turandot* de Puccini : rolul Calaf. L-am învățat și studiat „ca la carte", apoi au început repetițiile la teatru, cu regizori și dirijori. Simțeam că voi da lovitura. O doream și aveam nevoie. Eram tînăr și abițios, dar cu suficientă experiență și tact. Și iată seara cea mare : premiera. Un adevărat triumf. Avalanșe de cronici, comentarii și preziceri în presă și... contracte. Peste trei luni eram cu Calaf în America. Pe scurt : Calaful meu m-a purtat în toată lumea și pe cele mai reputate scene, dorite de orice cîntăreț : San Francisco, Teatrul Colon din Buenos Aires, Arenele din Verona, Scala din Milano, München, Viena etc.

Alt rol „circulat" a fost Manrico din *Trubadurul* și, legat de el, Radames din *Aida*. Amîndouă dificile și complicate, de mare întindere vocală și rezistență, dar dătătoare de frumoase satisfacții... totdeauna căutate și bine onorate pe toate meridianele lumii.

Mai sînt și roluri de suflet, roluri legate de tine, de viața ta, în care te găsești mai bine, mai intim decît în altele cărora le dai viață. Rodolfo din *Boema* a fost și rămîne preferatul meu. Un tînăr poet îndrăgostit, un romantic în mrejele dragostei și geloziei, totul pornind de la o glumă tinerească... Ce poate fi mai seducător ?

— Personajele cărora le dați viață, Radames, Manrico, Cavaradossi, Canio, Samson și atîtea altele, le considerați contemporane sau aparținînd epocii în care au fost create ?

Scanned with OKEN Scanner

— Mă puneți în dificultate!... Totuși, să încerc o ieșire. Da, asemenea personaje aparțin unor epoci îndepărtate, cu alte mentalități și altă viață, în general. Nu e de mirare, deci, că în unele lucrări vii — și implicit roluri — apare o contradicție între decor, costume și interpretare. Dorind să aduc personajul cît mai aproape de zilele noastre, prin modalitatea de înțelegere, de transmitere și vitalizare a textului, fără să vrei ajungi totuși la un compromis. Încă multe roluri rămîn numai de performanță vocală, cu fraze și muzică frumoasă. Dar așa au trăit și tot așa își prelungesc existența.

— Care este compozitorul sau compozitorii pe care-i iubiți cel mai mult?

— Cu toate că — abordînd un larg repertoriu — am putut cunoaște creațiile multor mari compozitori, multe din ele dîndu-mi mari satisfacții, mă opresc la Puccini, compozitor și om de teatru de valoare unică. Prin muzica și sensibilitatea lui a subjugat melomani și interpreți care i-au devenit fideli, încă de la începuturile afirmării. Avînd simțul ascuțit al dinamicii dramei și al desfășurării ei scenice, știe să deruleze acțiunea și să o încadreze într-o atmosferă muzicală cum nu se poate mai potrivită. Nu este însă mai puțin adevărat că a beneficiat și de librete, de care Verdi, de pildă, nu a avut parte totdeauna.

— Ați cîntat în compania unor mari voci în țară și străinătate. Ce înseamnă pentru un cîntăreț o parteneră sau un partener de neuitat?

— A te întreține cu un om care nu are prea multe de spus, nu poate să te contrazică și se limitează doar la „da“ și „nu“ — e greu! A da viață atîtor personaje, alături de parteneri care nu simt, nu participă, nu te înțeleg, nu comunică, nu împărtășesc stările tale sufletești — e și mai greu!

A cînta roluri mari sau mici împreună cu cîntăreți adevărați, din toate punctele de vedere, este un stimulent.

A ști să asculți o replică este extrem de important. A ști să dai o replică, servindu-ți pe aceeași „lungime de undă“ partenerul, este o chestiune de respect și de de-

Scanned with OKEN Scanner

plină colaborare cu cel sau cu cea de lîngă tine în actul artistic de pe scenă.

O voce frumoasă, bine condusă, corect impostată, cu un evantai larg de culori și sensibilități, nu face decît să te stimuleze să te autodepășești.

— Cum ați colaborat cu regizorii de operă? În ce măsură v-au stimulat și ce anume v-a displăcut la ei?

— Un adevărat interpret care se respectă, care își gîndește rolul și partitura muzicală, vine la scenă deja cu o idee și o viziune conturată a rolului. Este normal — și firesc — să te încadrezi în concepția regizorului, să participi la crearea unui personaj cum îl vede el în ansamblu. Desigur, fără știrbirea personalității interpretului autentic, care are ceva într-adevăr propriu de spus și de arătat. E detestabilă docilitatea de a imita și niciodată nu m-am pliat autorității regizorale despotice care vrea să transforme interpretul viu, cu personalitate pregnantă și distinctă, într-o mașină, într-un robot. Am fost fericit să lucrez cu regizori de teatru, de teatru muzical și film de reputație mondială, ea G. Rennert, Otto Schenk, Herbert von Karajan, Franco Zefirelli, M. Veilmann, Pötcken etc.

— Este dirijorul omul cel mai important și aceasta chiar dacă nu se numește Karajan sau Bernstein?

— Dirijorul este personajul care poate duce spectacolul la succes sau insucces. Este omul care concentrează și modelează munca multor creatori, interpreți; într-un cuvînt, asamblează mai multe formații: orchestră, cor, soliști, balet. În plus, întreaga dinamică a spectacolului stă în mîna și în sufletul lui. Un bun dirijor face dintr-un spectacol mediocru unul foarte bun. Acesta este adevăratul profesionist în accepția cea mai profundă a termenului. Cunoscător în adîncime al partiturilor, al tradiției și cu un gust extrem de rafinat în alegerea și sesizarea subtilității paginilor muzicale ce-și găsesc drumul la mintea și inima publicului sensibil și receptiv la frumusețile artei. Pe el teatrele îl caută, îl cer, de el au nevoie.

— Vorbiți-mi vă rog despre colaborarea dumneavoastră cu Karajan!

Scanned with OKEN Scanner

— Care cîntăreț nu dorește să lucreze cu un mare dirijor, o remarcabilă personalitate, un titan al muzicii ca Herbert von Karajan ? Și totuși — mi-amintesc de parcă lucrurile s-au petrecut ieri — primul contact cu el a fost ca o joacă. Tinerețea bat-o vina, cu dezinvoltura și superficialitatea ei.

Abia după aceea am început să înțeleg cine e, ce vrea și mai ales ce poate.

După prima întîlnire și audiție de probă, am plecat cu contractul în buzunar, urmînd să interpretez rolul Falsului Dimitrie din *Boris Godunov*. Cînd muzica se leagă armonios cu gîndirea scenică, urmărind același țel artistic, se poate spune că te apropii de perfecțiune. Ei bine, așa ceva a fost „Boris" al lui Karajan la Salzburg. Climatul de maximă exigență, calmul, tactul și ponderația au făcut din aceste repetiții — cel puțin pentru mine — veritabile lecții de înaltă ținută artistică. Iar spectacolul dirijat ireproșabil, cu pasiune și trăire totală, într-o atmosferă și montare ieșită din comun, cu mișcări largi și generoase, invita spectatorii nu pur și simplu să asiste, ci să participe la el cu mare intensitate emoțională. După un an a urmat înregistrarea operei complete. Mai tîrziu am mai colaborat cu von Karajan în concerte simfonice cu Orchestra filarmonică din Berlinul occidental, interpretînd ciclul de lieduri „Cîntecul pămîntului" de Gustav Mahler.

— Ce rol considerați că au libretele în țesătura epică și muzicală a unei opere ? Uneori a existat părerea că libretele unor opere nu sînt la înălțimea muzicii pentru care au fost scrise. Să existe, oare, inadvertență între text și muzică, sau autorul dramatic să fie mai puțin inspirat decît compozitorul ? De obicei compozitorii își aleg libretiștii sau temele viitoarei opere.

— Fără îndoială, libretul este hotărîtor în reușita unei lucrări. Pentru cei ce nu știu, e cazul să afle că mai întîi e scris scenariul. După ce are libretul, compozitorul își scrie opera. El este cel ce mai modifică, scurtează sau completează textul, acțiunea ca atare. În general compozitorii au dus și duc mare lipsă de librete bune, cu acțiune și trăire neconvențională, cît mai aproape de palpitația vieții înseși. Să ne gîndim, bună-

Scanned with OKEN Scanner

oară, la marele Verdi. *Otello* a fost într-adevăr un libret de valoare, ca și *Falstaff*. Restul lucrărilor lui trăiesc prin muzica divină, răscolitoare, plină de patos și patimă. Sînt mulți care își pun întrebarea : ce ar fi fost cu Verdi și lucrările lui dacă toate libretele s-ar fi situat la nivelul muzicii pe care a scris-o ? Și astăzi, aceeași problemă e pe tapet : criza generală de librete adecvate.

— Știu care-s clipele fericite ale cîntărețului : cînd își dă seama că place publicului, cînd este aplaudat la scenă deschisă, în timpul și la sfîrșitul spectacolului. Dar care-s momentele dificile pe care le trăiește ?

— Mulți cred că viața noastră de cîntăreți este dintre cele mai ușoare, mai plăcute și fără probleme. Ce eroare ! Nu vreau să mă scuz, nici să încarc viața cîntăreților cu poveri sau servituți imaginare. Sîntem și noi oameni, cu toate drepturile la viață pe care fiecare le are, le pretinde și le dorește împlinițe. Mai sîntem însă și sclavii unei voci, a două corzi vocale care trebuie îngrijite cu multă atenție. Bine, veți replica, dar toată lumea are voce și corzi vocale. Da, vă răspund, dar ale noastre se deosebesc prin ceea ce pot produce *în plus* și *diferit* față de ale altora. Or, pentru asta e nevoie nu numai de calitatea vocii, de talent — ca în orice artă — ci și de muncă. O muncă permanentă, grea, migăloasă, cu nervii mereu încordați și mereu gata pentru examene decisive. Foarte adevărat că examenul trecut cu „brio“ este plăcut, făcîndu-te să uiți greul, munca adesea epuizantă, sacrificiile, renunțările. „Sclavia“, însă, rămîne ca un „memento“ implacabil, cu dificultăți și cumpene și de altă natură. De pildă, cînd trebuie să apari în fața publicului și ești indispus sau treci printr-un impas ; nu te simți bine nici cînd din scenă vezi spectatori icicolo. Căci muncim și creăm pentru public. El este cel ce stimulează și susține creația noastră. Cît de deprimant și de greu e să cînți un spectacol într-o sală aproape goală... Și ce tonică este o sală receptivă și plină de interes. Așa cum publicul simte și apreciază seara unui interpret care dăruiește și trăiește din plin o pagină muzicală sau un monolog, tot așa simte și artistul pulsul unei săli bune sau al unei săli — cum spunem noi — „obosite“.

Scanned with OKEN Scanner

— O mare artă a cîntăreţului este şi dozarea eforturilor. El nu trebuie să cînte exagerat de mult. Nu credeţi că, forţînd, se poate ajunge la unele consecinţe neplăcute ?

— Arta dozării se cîştigă după ani şi ani de muncă. Ei, dacă ne-am naşte cu acest simţ !... Dar, cum mai spuneam, tinereţea e risipitoare : cred că poţi tot şi oricînd. Se spune între noi că avem patru PREA : Prea-mult ; Prea-tare ; Prea-sus ; Prea-des. Se spune, dar nu PREA se ţine cont de spuse. Păcat. Odată ceva pierdut sau alterat, foarte greu se recuperează. Tot o chestiune de dozaj este şi amestecul de stiluri. Nu se poate face în acelaşi timp belcanto — stilul italian — şi repertoriu wagnerian ; nici repertoriu mozartian împreună cu cel wagnerian. Fiecare stil are o anumită ţesătură, manieră şi calibru. Este normal să nu-ţi fie uşor şi la îndemînă un recitativ mozartian, care este o dantelărie, după ce ai cîntat pagini largi wagneriene. Aici intervine măiestria conducerilor din teatre de a te folosi după posibilităţile prezente şi pregătirea necesară.

— Deci, spre a-i scuti pe tinerii interpreţi de zigzagurile cu atîtea erori (ce se resimt mai tîrziu), este nevoie ca evoluţia lor să fie urmărită şi îndrumată consecvent şi competent. Nu numai în interesul lor, al longevităţii lor artistice, ci şi al instituţiilor muzicale înseşi pe care le slujesc şi a căror onoare o reprezintă oriunde se afirmă ca prezenţe de prestigiu ale artei lirice. Dar să mergem mai departe. Ce imagine de sine aveaţi la 18 ani ?

— La 18 ani am văzut primul spectacol de operă din viaţa mea. Am fost aşa de tulburat, încît nu îmi găseam liniştea. Începeam să mă văd acolo pe scenă fără să-mi dau prea bine seama şi fără să am o cît de mică siguranţă că aş putea deveni *ceva* sau *cineva*. Acel *ceva* mă îndemna spre un nou destin. Prima încercare n-a dat nici un rezultat, nici măcar o vagă promisiune, dimpotrivă, mi-a năruit idei şi vise. A doua tentativă, însă, m-a întărit şi încurajat spre un drum pe care se ştie bine ce am realizat în ţară şi peste hotare, dăruind acestei nobile arte tot ce am putut pentru progresul şi afirmarea artei româneşti.

Scanned with OKEN Scanner

— Unii mari cîntăreți, înainte de a studia belcanto-ul, și-au făcut inițierea la un instrument muzical, fie cu coarde, fie cu clape, ca, de exemplu, pianul ; mai puțini cîntăreți au debutat în muzică la un instrument de suflat. Știut fiind că arta cîntului se studiază cam de pe la 18 ani înainte, nu cumva un cîntăreț complet are nevoie de astfel de educație muzicală prealabilă ? Care este în acest sens părerea dumneavoastră ?

— A cunoaște un instrument este de un mare ajutor. Să știi teorie și solfegiu este aproape obligatoriu, chiar indispensabil în meseria noastră. Hotărîtor nu, dar foarte util. Sînt multe cariere spectaculoase de mari artiști-cîntăreți care n-au avut posibilitatea să studieze un instrument sau prea multă muzică. Au fost mari genii ale artei cîntului, talente native cu forță de muncă și un simț al frazării deosebit de dezvoltat. În lumea capitalistă — unde nu toți au posibilitatea să studieze — se găsesc cele mai multe exemple de felul acesta. Studiul particular a dat și mai dă încă artiști de excepție.

— Ați avut complexele începătorului : că nu posedați încă experiența necesară ? Ulterior ați avut vreodată trac ?

— Tracul este prietenul cel mai apropiat. Fără el nu cred că se poate crea. El te pregătește și te aduce la tensiunea necesară. Mă refer la tracul creator, bineînțeles. Pentru că mai este însă și tracul care paralizează, care pune stăpînire pe sistemul nervos de nu mai ascultă nici o comandă. E greu de crezut că acel care este dominat de un asemenea trac va putea face o carieră remarcabilă. Experiența, siguranța, cunoașterea din scoarță-n scoarță a rolului, a partiturii muzicale, o serie de reușite depline te fac să depășești mai ușor tracul, să-l înfrunți și să-l înfrîngi mai repede și astfel să-ți dirijezi nestingherit, neinhibat toată forța și capacitatea de care dispui. Deoarece, chiar dacă subzistă în tot ceea ce facem, indiferent de meserie, tracul e prezent cu mult mai multă acuitate în confruntările cu publicul.

— Ce amintiri păstrați de la operetă ? Care este relația cîntăreț de operetă — cîntăreț de operă ?

— Mi-e greu să vorbesc sau să apelez la amintiri... dar cînd mă despart 20 de ani de la debut, se cuvine.

Scanned with OKEN Scanner

Am îndrăgit opereta de la început. M-a învățat mult și multe. Este un gen folositor ca meserie, ca relații între personaje și așa mai departe. Primele roluri mi-au lăsat o amprentă durabilă, mi-au croit un drum și mi-au structurat un mod de a trata, de a lucra un rol. Pentru că opereta, în pofida aparențelor care-l pot înșela pe un profan, nu este deloc un gen ușor. Cere dezinvoltură, prezență scenică de o specificitate caracteristică, pretinde prezență de spirit și simț de orientare ieșite din comun. Trebuie să cunoști și să stăpînești bine un limbaj pe care e obligatoriu să-l rostești cu multă naturalețe în părțile de proză. Cere eleganță în atitudini și mișcare, mobilitate degajată. Imaginația nici ea nu se cade să fie oarecare, ci foarte vie, chiar scăpărătoare. Toate acestea se impun, deoarece cîntărețul-actor de operetă este un artist complet. Natural, în condițiile în care opereta este făcută la cel mai înalt nivel artistic. Așa că, după ce ai trecut prin „școala" genului, ești mai bine înarmat ca să faci față operei, unde particularitatea spectacolului implică altă comportare, altă ținută scenică. Activitatea la operetă m-a format, adăugînd pregătirii mele pentru viitor elemente de maximă importanță, ca prestanță și personalitate.

— Muzical-urile americane sînt oare cîntecul de lebădă ale operetei sau anunță o artă nouă și în acest domeniu ?

— După cum se știe, opereta — la fel ca și opera — sînt genuri bine cunoscute în America. Dar astăzi, exceptînd opera, opereta se întîlnește din ce în ce mai puțin pe scene. În schimb, sînt foarte prezente și susținute „muzical"-urile, gen mai apropiat temperamentului american. La urma urmelor „muzical-ul" este copilul americanilor, creația lor, în care sînt de neîntrecut. De aici — explicabil, nu ? — marea importanță ce i se acordă, ca și dorința manifestată de a-l lansa și de a-l impune în lumea întreagă.

Orchestre de mare amploare, orchestrații moderne, ritmuri pregnante, montări fastuoase oferă spectacole vii și antrenante : balet modern și fascinație pe scenă ; colorit și efecte de lumini, trucuri care plac spectatorilor. Iată de ce adepții și susținătorii „muzical-ului" sînt din

Scanned with OKEN Scanner

ce în ce mai mulți, mai pretențioși și mai dornici de senzație. Nimic de mirare, fiindcă e un gen de artă deconectant, antrenant, agreabil. Iar dacă interpreții cîntăreți și dansatori sînt de primă mînă, atunci spectacolul este savurat la maximum. Despre apusul operei și operetei nu se poate vorbi nicăieri. Dacă ne uităm în programele și afișele din Viena — unul din centrele muzicale de mare renume — vom găsi că, pe lîngă concertele camerale și simfonice, spectacolele de operă și operă bufă, opereta își are locul ei bine cîștigat și stabil, prin prestigiul și respectul pe care și-l merită din plin.

— Există multe discuri cu vocea dumneavoastră. Nu ne vom putea referi la toate discurile înregistrate, dar aș dori să aflu la care țineți mai mult ?

— Discul este ceea ce rămîne după noi. E cartea de vizită după o activitate de ani, după dăruirea și eforturile făcute cu prețul multor sacrificii. Se poate spune că el oglindește în mare măsură arta și măiestria de a tălmăci, de a da viață paginilor muzicale, generatoare de multe și nobile emoții. Dar omul de teatru adevărat, cu experiență, un mare director de teatru nu se ia niciodată după un disc. Dacă ar angaja un interpret care să apară în scenă, numai pe baza audierii unui disc, ar risca un eșec poate chiar catastrofal. Da, da, nici nu vă puteți închipui cîtă tehnică savantă intră în... prepararea ideală a unui disc ! Revenind, însă, la întrebarea dumneavoastră... Două discuri îmi plac mai mult : *Recitalul Verdi* — realizat în R.F.G., înmănunchind arii celebre, antologice, de mare bravură ; opera integrală *Forța destinului* — realizată la casa de discuri „Electrecord“ București. O operă de mare succes, care, din păcate, la noi nu a văzut încă lumina rampei. Imprimarea reunește voci de înaltă calitate ale școlii noastre interpretative, artiști consacrați care au lăsat și lasă amprente durabile în lumea muzicală internațională contemporană. Și este regretabil că asemenea imprimări — căci *Forța destinului* nu e singura — nu sînt introduse pe orbita discurilor de mare circulație în lume. Dacă ar fi invers, arta românească ar fi reprezentată cu mai mare strălucire, și totodată s-ar face cunoscute — așa cum merită — valoarea și

Scanned with OKEN Scanner

potențialul artei noastre interpretative. Inexplicabile reținеri și întîrzieri împiedică sau îngreunează mult realizarea altor discuri, recitaluri și opere complete. Trebuie să ne gîndim — și cît mai repede — că sînt generații de interpreți care dispar și nu vor mai putea fi folosiți pentru înregistrări. De aparatură tehnică perfecționată nu cred că ne-am putea plînge : în ultima vreme s-au importat (și pe bani grei !) instalații adecvate ; ne lipsește însă — nu știu de ce și cît timp — rapiditatea în decizii și acțiuni concrete. Și dat fiind că pe acestea nu le importăm, poate că se va reuși să fie obținute... din resurse locale.

— De ce publicul preferă unui disc perfect, cu cea mai aleasă intepretare, spectacolul „viu“ de operă ?

— Autenticul cunoscător și iubitor de operă este cel care vine și urmărește spectacolul de operă *pe viu*. Nu se lasă prins în capcana trucurilor și a tehnicii fabricării discului. Discul a deformat urechile multor melomani, împingîndu-i să devină căutători de sunete perfecte tehnic ; de sonorități artificiale, în fond. Pentru acest motiv însă, nu se cade să tăiem capul maestrului de sunet. Cîte miracole e în stare să facă... Cu microfonul lui magic poate scoate ceva uluitor dintr-o voce mediocră. Și totuși... Repetarea unei fraze de mai multe ori face ca pînă la urmă totul să fie absolut corect, perfect ; dar aria astfel înregistrată și imprimată nu comunică ascultătorului fiorul trăirii, ca în spectacolul din scenă. O oarecare ameliorare se simte la discul în care interpreții au cîntat anterior rolurile pe scenă. Transpunerea, încadrarea în atmosferă e mai ușoară. Dar și pentru aceștia microfonul ca atare dă trac. (Experiența, însă, și aici ajută.) Societatea noastră, însă, are nevoie de discuri, de multe discuri. Ele sînt mijloace foarte bune de culturalizare, de cunoaștere a muzicii, reprezintă un instrument eficace de educație și îmbogățire spirituală a oamenilor cu trăiri fără echivalent pe care muzica le prilejuiește din plin și generos. Din toate timpurile, nu spun o noutate, artele — printre care și muzica — fac viața mai nobilă, mai frumoasă, lărgind orizontul asupra a tot ce ne înconjoară. Nici azi, viața fără artă n-ar fi

Scanned with OKEN Scanner

posibilă. Trăim o epocă în care toate artele au ajuns la forme și au dobîndit o amploare și un rafinament la care înaintașii noștri nici nu s-au gîndit. Poate că și multe creații contemporane nu sînt încă înțelese. Timpul va selecta și păstra ceea ce se va dovedi într-adevăr autentic și valoros.

— La un popor atît de muzical ca al nostru, existența numai a cîtorva filme de gen mi se pare nedreaptă. Avem un film „Darclée" (la care a colaborat și un regretat coleg și prieten, Ionel Hristea), avem un film „Ciprian Porumbescu". Și cam atît. Cum vedeți dumneavoastră această sărăcie a filmului muzical românesc ?

— Mă întreb și eu la rîndul meu : de ce nu se fac filme de operă ? Să ne gîndim că un film are o arie largă de pătrundere ; el s-ar adresa milioanelor de spectatori, fără limită de sală, de spectacol și localitate. În la doilea rînd, ce posibilități de expresie are un film muzical !... În al treilea rînd, școala românească de canto are un mare prestigiu în lume. Avem mari cîntărețe și cîntăreți reputați, dirijori și regizori. Cel puțin deocamdată, filmul are mari datorii față de operă, față de toți iubitorii acestui gen muzical (care sînt și melomani, și cinefili). Cînd o să înceapă cu adevărat să și le achite ?...

— La al XXII-lea Congres Intrenațional de psihologie de la Berlin din iulie 1980, închinat marelui psiholog Wilhelm Wundt, s-a susținut că unul dintre factorii importanți pentru reușita în viață, alături de muncă, sănătate, bune relații sociale, este confortul material (o casă bună, un venit frumos și securitatea pentru viitor). Sînteți de acord cu această concluzie ?

— Radamentul fiecărui om în munca pe care o desfășoară evident că nu poate fi despărțit de viața lui particulară. Un om bine dispus produce mai mult, mai bine și mai frumos. Pentru a fi bine dispus trebuie să ai o existență liniștită, să-ți duci viața într-un mediu plăcut, armonios, cu o familie echilibrată, fără probleme care să-ți acapareze timpul de gîndire, de pregătire a muncii. Posibilitatea de a realiza lunar cîte ceva, perspectiva dobîndirii unor lucruri mai mari, mai costisitoare fac ca

Scanned with OKEN Scanner

omul să muncească mai cu spor, cu grijă și chiar cu pasiune...

— ...Desigur, avînd și o bogată viață spirituală... Dar să continuăm : Ați călătorit mult, ați cîntat în multe țări. Unde v-ați simțit mai bine în străinătate ? Ce țări v-au plăcut mai mult, ce public ați îndrăgit ?

— Iată-ne ajunși să vorbim despre public și mentalitatea lui, despre acest public pentru care muncim, creăm și fără de care nu am exista. El ne încurajează să ne consacrăm meseriei. Publicul nostru iubit, publicul românesc este susținătorul nostru și noi îi sîntem credincioși, mereu dornici să nu-i dezmințim așteptările și să-i dăm cele mai mari satisfacții. Să nu uităm însă că publicul e diferențiat în funcție de pregătire, de temperament și de diferitele zone ale lumii. Latinii sînt căutători de senzații, sînt mai expansivi, mai spontani. La ei aplauzele la scenă deschisă sînt frecvente, neținînd cont că tulbură atmosfera spectacolului, poți să-i mulțumești cu note în registrul acut, impecabil intonate. Îi pasionează mai mult frazele erotice, mai violente și cu acute în final, ținute cît mai mult, chiar dacă depășesc limitele bunului gust. O altă categorie de public este cel ușor naiv, îi place tot și nu protestează la nimic. Vrea decor fastuos, eleganță și colorit care ia ochii. Îl găsești de regulă în America de Nord. Acolo am avut cele mai ușoare spectacole din carieră, mai fără griji sau preocupări speciale decît oriunde. Spectacolele au întotdeauna un frumos succes. De multe ori m-am gîndit că această atmosferă euforică și liniștită e favorabilă bunei desfășurări a spectacolului. Eliberați de spaima fluierăturilor sau vociferărilor, așa cum se mai întîmplă în alte părți, interpreții sînt mai deconectați și cîntă cu mai multă plăcere și pasiune. Publicul saxon e calm și răbdător pînă la căderea cortinei. Nu că nu gustă și că nu ar trăi actul de creație dar nu tulbură spectacolul. Savurează toată muzica, ca și desfășurarea întregii acțiuni. În final poate fi exaltat, și atunci e în stare să facă din spectacol un triumf. De multe ori întîlnești săli pestrițe ; temperamente și opinii diferite. Cînd unii vor să aplaude, alții îi opresc cu acel „sssttt“ (situații delicate și de

Scanned with OKEN Scanner

multe ori derutante pentru ceilalți spectatori). Poate că e bine să amintim că de multe ori, în unele teatre, publicul este împins la reacții bine calculate și scontate de către „clacheri". Cine sînt ei ? Spectatori care vin seară de seară la fiecare spectacol ; știu obiceiurile casei, unde să se aplaude, cînd și cît. Sînt ași în a da tonul și a „dirija" atmosfera din sală ; de aceea e bine să fii cu ei în relații pașnice, chiar dacă uneori asta e cam „costisitor". Au fost și cazuri cînd artiști veritabili au devenit victime ale acestor „specialiști" ; nereușind să se înțeleagă asupra prețului, „clacherii" le-au făcut atmosferă nedorită în teatre și lăcașuri de cultură. Mai sînt și melomani cărora le place să asculte numai ce știu, ce cunosc ; de obicei sînt foarte refractari la ceva nou sau modern. Ceea ce nu e recomandabil. Da, sigur că o lucrare pe care o asculți pentru prima oară nu te poate captiva dintr-o dată. Libret, acțiune, muzică, regie, orchestră, decor, balet... Prea multe lucruri noi pe care nu le poți cuprinde în totalitate. Așa că o operă trebuie văzută, gîndită, ascultată de mai multe ori. Abia după aceea poți să te pronunți în cunoștință de cauză. Dar să mă reîntorc la întrebarea dumneavoastră. Întotdeauna m-am simțit bine și am cîntat cu plăcere în fața publicului italian. El simte mai bine vocea, fraza ; și odată trecut cu bine prin teatrele italiene, poți merge liniștit cu repertoriul respectiv în toată lumea.

— Opera a avut și are numeroși admiratori. Sînt oare niște pesimiști incorigibili cei ce-și fac probleme în privința viitorului operei ?

— De cîteva decenii se discută și se comentează mult în jurul operei. Cei ce caută să arunce o umbră mai puțin dorită asupra genului sînt puțini, dar manevra lor are urmări ce nu sînt de neglijat, așa cum s-ar părea la prima vedere. Nerealizații, cei ce au încercat să abordeze genul liric fără să reușească, își contrazic chiar propriile idealuri inițiale ! Iar critici, comentatori, ziariști cu mai puțină chemare și pregătire sînt aproape mereu nemulțumiți. Întrebarea este : Ce vor ? Cum vor să fie spectacolele de operă ? S-au încercat nenumărate forme și variante de spectacole noi, moderne, în diferite

Scanned with OKEN Scanner

viziuni, dar cu puține rezultate viabile. Spectacolul clasic se dovedește pînă în momentul de față cel mai mulțumitor, pe placul marelui public. Un lucru, însă, e cert : spectacolul de operă este scump, avem de-a face cu un gen de artă costisitor. Dar merită ! Pentru că avem o mare tradiție, un patrimoniu cu totul remarcabil, o istorie pe parcursul căreia opera și-a cîștigat din ce în ce mai mulți admiratori, de-a dreptul pasionați pînă la sacrificii. Am avut și avem cîntăreți care, reprezentînd cu cinste în lumea întreagă această nobilă artă, au impus totodată în arena mondială valoarea școlii muzicale românești. De aici, cred eu, decurge obligația de a duce mai departe ștafeta, de a perfecționa — oricît ar părea de paradoxal — perfecțiunea însăși, prin toate mijloacele moderne de care dispunem astăzi. Talente tinere există și sînt convins că mîine vor fi „stele“ de primă mărime. De la voci „de aur“ — fără de care opera nu ar exista — pînă la dirijori ce conduc munca migăloasă a multor săptămîni de repetiții, pentru a dărui publicului bijuteria celor trei ore de la premieră. Iată de ce — trecînd peste accentele „forte“ a ceea ce vi s-ar putea părea a fi o pledoarie „pro-domo“ — cred că pesimiștii (chiar incorigibili, cum v-ați exprimat) greșesc cînd șușotesc — sau spun cu glas tare ! — că opera ar fi un gen perimat sau de dat uitării.

— Cum vedeți opera de mîine ? Își va însuși achizițiile tehnice-electronice, se va „metamorfoza“ ?

— Trăim într-o epocă de-a dreptul uluitoare. Tehnica a evoluat, s-a dezvoltat, oferă omului lucruri aproape neverosimile : televiziunea, navele spațiale, imagini de la distanțe fantastice, zboruri cosmice etc. Dar nu s-a inventat încă nici un aparat care să înlocuiască corzile vocale ! Adevărat că viața de azi — caracterizîndu-se printr-un ritm și o tensiune cu totul deosebite și o forță de cunoaștere și înțelegere mai mult decît se credea că e posibil — modelează un altfel de om, cu o altă psihologie. Și de această situație socotesc că nu se poate face abstracție nici în viața teatrului liric. Trebuie să aducem ceva mai credibil, mai convingător și mai plauzibil în creația ce dă viață acțiunii din scenă. Cel puțin așa văd eu

„modulația". Muzica înscrisă în partituri este aceeași, de neschimbat. Cu amprenta epocii și cu pecetea inconfundabilă a celui care a compus-o. Nu ne putem permite modificări. Ea poate fi însă îmbogățită ca vibrație, dăruire, prin participare cu toată ființa noastră de oameni de azi. Se cade să eliminăm manierismele, tradițiile vetuste ale acestui gen de artă, care uneori pot nemulțumi spectatorii. Putem să-i dăm, cu gîndirea și cultura noastră acumulată pe parcurs, o nouă interpretare, o nouă calitate a trăirii, a simțirii. Și prin aceasta s-o împrospătăm cu oxigenul contemporaneității.

Martie 1981

Scanned with OKEN Scanner

NICHITA STĂNESCU

Notă autobiografică

S-a născut la Ploiești, la 31 martie 1933, dintr-un țăran român venit la oraș și dintr-o rusoaică stabilită la Ploiești cu prilejul mutării sediului rafinăriilor de petrol de la Constanța.

A rămas repetent în clasa întîia primară fiindu-i deosebit de greu să-și imagineze că vorba vorbită și cuvîntul cuvîntat există și că ar putea fi scrise. Mai tîrziu, după diferite eforturi fizice provenite din plăcerea sportului, s-a mirat brusc remarcînd că are un trup și din această pricină, părăsind calea dreaptă a științei, s-a apucat cu rîvnă, în fine, alfabetizat fiind, să scrie versuri sau mai degrabă un fel de versuri, sau mai degrabă un fel de texte cu un caracter subiectiv.

A citit Bacovia și s-a uluit de viziunea lui totală și a descoperit parodiile lui Topîrceanu de la care a luat o lecție vie de diferite forme prozodice amare învelite în ciocolata umorului. A învățat atît de bine lecția încît în cele din urmă a reușit să o uite. Așa se face că matur fiind, încă neconvins de faptul că vorbirea poate fi scrisă, a rămas din nou repetent în fața cuvintelor, prin practica leit-motivului unor viziuni, și mai ales cu prilejul compunerii unei cărți mai speciale intitulată *Necuvintele*.

Temperament contradictoriu și paradoxal, el este, așa cum au remarcat și prietenii săi, profund

Scanned with OKEN Scanner

influențabil în zonele exterioare și convenționale, ca orice om civilizat, și înlăuntrul spiritului său, dacă-l putem numi spirit, îndărătnic pe ce a cunoscut de unul singur, și original ca un barbar.

Aparența lenei în acțiunea fizică este numai o aparență. Se gîndește obsesiv zile și nopți la o singură viziune, iar cînd o scrie sau mai degrabă o dictează dă iluzia improvizației.

E probabil că nu va reuși niciodată să-și constituie o familie, din excesul de idealizare a ideii de femeie iubită.

Mirat și uluit de ideea că există timp, vede în orice ceas, în orice orologiu, în orice clepsidră, forma unui posibil sicriu.

Nu-i place să călătorească, deși a călătorit, nu iubește lucrurile de care atunci cînd le posedă se desparte repede, cu o bucurie ironică.

Citește de nenumărate ori, mereu și mereu, aceleași cărți : cum ar fi bunăoară poemul *Ghilgameș*, Cartea lui Iov, *Odiseea,* și unele piese ale tînărului scriitor Shakespeare.

O oră pe an este extrem de mulțumit de propria sa muncă. Tot o oră pe an este nemulțumit de propria sa muncă, iar în rest muncește pur și simplu.

Acum, la această dată, are 44 ani și a traversat din creier pe hîrtie încă un metru cub de cuvinte scrise, din care poate se vor alege cîteva poezii bune.

Acum, în acest moment, stă și se uită prelung la o veche drahmă de Istria și se gîndește că prea mare lucru nu este de spus despre sine însuși și că sinea altora, dacă nu cumva sinea generală a speciei umane, este cu mult mai aptă de contemplație, deși însăși contemplația, și ea, are natura unei misterioase oglinzi.

1 noiembrie 1977

Scanned with OKEN Scanner

Lucrări principale:

11 elegii, Laus Ptolemaei, Necuvintele, Epica magna, Operele imperfecte.
Premiul Herder * în 1976.

* Premiul Herder este decernat în fiecare an, în luna mai, de fundația „Freiherr von Stein" — Hamburg, sub auspiciile Universității din Viena, unor scriitori, artiști și oameni de știință (istorici, etnologi, muzicologi etc.).

Din țara noastră au mai primit acest premiu : *Tudor Arghezi* — 1965, *Alexandru Philippide* — 1967 , *Mihai Pop* — 1967, *Constantin Daicoviciu* — 1968, *Mihail Jora* — 1969, *Franyó Zoltán* — 1970, *Zaharia Stancu* — 1971, *Virgil Vătășianu* — 1972, *Eugen Jebeleanu* — 1973, *Zeno Vancea* — 1974, *Maria Musicescu* — 1975, *Ion Vlăduțiu* — 1977, *Eugen Barbu* — 1978, *Sütö András* — 1979, *Alexandru Rosetti* — 1980, *Emil Condurachi* — 1981 și *Ana Blandiana* — 1982.

„Urmărind să descifrăm modul cum se constituie în poezia lui Nichita Stănescu un spațiu specific și un spațiu liric care se definește între coordonatele sale, am putut constata extrema lor mobilitate, caracterul lor plurivoc : un univers în necontenită transformare, deschis mutațiilor celor mai surprinzătoare, un eu nu mai puțin disponibil și deschis metamorfozării. Întreprinzînd acest studiu, am pornit de la sentimentul că dinamica solidară a celor două deschideri este reglată conform unui model interior, de o anumită stabilitate. De la o carte la alta, de la un orizont problematic la altul, poetul probează multitudinea posibilităților sale și ale poeziei, de a construi sensuri, de a configura universuri. «Măștile» sale sînt tot atîtea ipoteze lirice cu privire la capacitatea de încarnare a spiritului creator. Între *unitate* și *alteritate*, între *contemplație* și proteismul *metamorfozelor*, poetul — ca instanță producătoare — experimentează (ca să nu spunem *trăiește*) succesiv o gîndire și o imaginație a căror disponibilitate absolută tinde să se consume pînă la ultimele limite. Dar această dinamică aleatorie a imaginarului este alimentată

Scanned with OKEN Scanner

de un fond unitar de sensibilitate, de o gîndire poetică ce rămîne consecventă cu sine, din „punctul de plecare" pînă la ultimele realizări.

...Între «viziunea sentimentelor» și «viziunea cuvintelor» de mai tîrziu, legătura e organică : eul creator nu-și pierde niciodată poziția centrală, de *sursă de energie afectivă* (în prima fază) ori de *instanță discursivă*, de energie verbală (în ultimele). *Sentiment* sau *cuvînt*, ea se afirmă mereu ca agent transformator al unei lumi inițial obiectuale, apoi mai abstracte, definibilă, cum am încercat s-o caracterizăm, ca *spațiu al potențialității sensului*, în care «biografia» poetului își estompează trăsăturile mai mult sau mai puțin particulare, pentru a deveni o prezență generică, exponențială. E itinerariul străbătut, în plan formal, de la poemul de factură «fantezistă» la o *ars combinatoria* ce aduce în prim plan dinamica textului, jocul cuvintelor. «Mitologia limbajului poetic» vădește o evoluție de același sens : de la o interpretare «substanțialistă» a verbului ca materie/energie în permanentă transformare, modelîndu-se în structuri echivalente realității *date*, — la un cuvînt ce tinde către autosemnificare, dovedind o altă concretețe, ce nu mai are nevoie de raportarea strictă la repere exterioare sieși. Este un drum străbătut de o mare parte a liricii moderne, dinspre simbolismul de factură romantică, spre substanțialitatea nouă a *textului*. (...)

În ultimă analiză, toată poezia lui Nichita Stănescu — fie că profită de experiențele imagismului suprarealist, fie că își impune rigoarea glacială a expresiei gnomice, ori că se lasă sedusă de experiențele ludice, rămîne fundamental obsedată de această năzuință de a *numi* : ea construiește spectacolul *poeziei în acțiune*, multiplele ipostaze a ceea ce poetul însuși definește ca «stare (a) poeziei». (...)

Scanned with OKEN Scanner

În peisajul liric al deceniului șapte, ceea ce a frapat la lectura operei lui Nichita Stănescu, stîrnind entuziasm, nedumerire sau atitudini contestatare, au fost însă îndeosebi marile libertăți pe care și le ia poetul față de limbaj, contrazicînd relațiile admise între cuvinte, tulburînd logica discursului tradițional și utilizînd tiparele cele mai stabile ca pe niște măști și roluri repede schimbate. Dar tocmai această migrație printre măști ca și deplina egalitate realizată între limbajul de tip noțional-abstract și cel metaforic era indiciul că ne găsim în fața unui poet «operator al limbajului», care dacă nu se desparte în toate privințele de perspectiva romantică asupra lumii, menținînd un număr de teme și atitudini caracteristice, mitic orientate (spațiul și timpul «paradisiace», sub semnul «Vîrstei de aur a dragostei», lumea privită ca Tot cosmic față de care eul poetic se află în corespondență analogică, primatul subiectivității creatoare ce se răsfrînge asupra universului ambiant, pînă la o ipostaziere a ei «demiurgică», interesul pentru cosmogonii, nostalgia indicibilului și reveria unui limbaj primordial, «edenic», în care cuvîntul și obiectul numit coincid, dialectica unității și a multiplului, a contemplației și metamorfozei — corespunzătoare romanticului sentiment al Totului cosmic în raport cu conștiința alienată a individuației etc.), face ca toate aceste date de sorginte romantică ale operei să sufere însă, cum s-a putut vedea, o transformare în sensul celei mai acute modernități. Construind o mitologie romantică în esență, poetul o aplică universului verbal, cu o detașare intelectuală care e prin excelență a creatorului de azi ; tiparele mitice constituie pentru el doar niște cadre, ca să spunem așa, orientative, — căci în interiorul lor discursul liric nu mizează atît pe funcția de *simbolizare* a cuvintelor tinzînd să cuprindă o realitate de *dincolo* de ele cît pe însăși concretețea obiectuală a limbajului, încît poetul e îndreptățit să scrie, cum o face în *Epica magna* : «Eu construiesc misterul, nu îl admir». (...)

Scanned with OKEN Scanner

Șocul «momentului Nichita Stănescu» e explicabil, oricum, prin extensiunea experiențelor asumate (într-o perioadă în care avangarda nu mai funcționa ca mișcare capabilă să întrețină fervoarea iconoclastă și pasiunea noului) și prin totala libertate pe care reușește să și-o ia față de limbaj, fără să renunțe cu totul la structurile mitice, însă estompîndu-le treptat importanța. Degajarea de poncifele limbajului din deceniul al șaselea nu s-a realizat totuși, cum se știe, fără acele dificultăți tipice pentru epocă. Dar reala desprindere o pun în lumină deja reușitele parțiale din volumul de debut și din cele imediat următoare, și chiar stîngăciile în acomodarea la teme exterioare realei vocații a poetului. De la început, noutatea universului său imaginar, culoarea stilistică originală s-au impus cu pregnanță, pentru ca — odată cu *11 elegii* și pînă la *Operele imperfecte* — cărțile succesive să constituie o *operă* — una dintre acelea capabile să contribuie major la definirea unei epoci literare și la dinamizarea ei. Că este așa o dovedește nu numai ecoul ei în conștiința critică, ci și influența asupra noii poezii românești, prezentă — dincolo de răsfrîngerile de suprafață — în chiar spiritul ei. Căci Nichita Stănescu a oferit și oferă un exemplu de *deschidere* spre o întinsă arie de experiențe, un gust al libertății poeziei față de convențional, o permanentă interogație cu privire la posibilitățile limbajului de a se afirma ca forță constructivă.

Un cititor exigent nu poate trece desigur cu vederea inegalitățile acestui itinerar, concesiile de circumstanță, insuficiența spiritului critic la un poet fascinat tocmai de propria sa libertate interioară. (Cine n-a fost surprins, de exemplu, că, în anii deplinei maturități artistice, alături de *Oul și Sfera* a putut apărea *Roșu vertical* — în 1967 ?). — Nu-i va fi greu însă acestui cititor să descopere oricînd — degajat de materia aluvionară care-l ascunde uneori — un itinerar esențial, care e nu numai al unui poet *important* între frontierele timpului său literar, ci și al unui poet *mare*. Oricum, întrucît

Scanned with OKEN Scanner

lectura unei opere este inevitabil marcată de contextul în care se realizează, ceea ce se poate spune cu siguranță este că *acum* această operă este vie, că ea ne *vorbește* convingător. Îndoielnica «eternitate» va aduna sau scădea, poate, la vocile ei încă în mișcare. Așa cum se înfățișează astăzi, în dimensiunile sale majore, ea are toate șansele să dureze."

Din Nichita Stănescu *de Ion Pop, Editura Albatros, 1980, p. 250—262.*

„Există în *Operele imperfecte* un număr de poezii, nu doar tulburătoare prin expresivitate și profunzime dar vădind, fără dubiu, că un sentiment nou începe să-și facă loc în registrul temelor lui Nichita Stănescu : thanaticul. Absent din cărțile mai vechi, abia conturat într-una din elegii, accidental în *Epica magna,* sentimentul acesta se descrie monografic (reflexivul dă o indicație de reticență) în cartea de acum. Climatul ontologic în care se dezvoltă sentimentul este dominat de două constante cu mare tradiție culturală : nașterea prin hazard («Ah, n-aș fi vrut niciodată să am durerea / de-a fi întîmplător») și bunul simț determinist («Iartă-mă tu, iartă-mă că o să mor / din vina faptului de a mă fi născut»). Dacă fundamentul nu e prea original, traducerea poetică a sentimentului e personală chiar și atunci cînd viziunea teoretică, ideea securității absolute a morții, vine ca un ecou multiplu din romantism, din cel eminescian în primul rînd. O foarte sugestivă «evocare» propune cu rafinament o ambiguitate ce îngăduie indecizia sau confuzia eros-thanatos, limpezită abia în distihul final prin opoziția de simboluri «pămînt» (=etern stabil, etern durabil) și «apă» (=mișcător, trecător, efemer) : «Ea era frumoasă ca umbra unei idei, — / a piele de copil mirosea spinarea ei, / a piatră proaspăt spartă / a strigăt dintr-o limbă moartă / / Ea nu avea greutate, ca respirarea. / Rî-

Scanned with OKEN Scanner

zîndă și plîngîndă cu lacrimi mari / era sărată ca sarea / slăvită de ospețe de barbari / / Ea era frumoasă ca umbra unui gînd. / Între ape, numai ea era pămînt». Ce grea melancolie a viului e pe cale să se instaureze în psihologia poetului, ce fel de oboseală a mișcării de ea însăși îi împiedică gesturile, ce înfiorare de altă lume îi alunecă prin respirație dacă, departe de a fi obsesie terorizantă, sentimentul thanatic tinde, paradoxal, să devină un refugiu de liniște și împăcare surîzătoare. Această neașteptată și întrucîtva bizară originalitate în trăirea unui sentiment îndeobște apăsător și încruntat cu gravitate este, totuși, foarte modernă, decurgînd din asumarea existenței sub unghi relativist-ironic. Vechea relație eros-thanatos comportă la Nichita Stănescu o subtilă amnezie a diferențelor în favoarea supralicitării corespondențelor."

Laurențiu Ulici, „Contemporanul", 4 mai 1979, p. 10

Scanned with OKEN Scanner

NU MI-AM PUS ÎN MOD SPECIAL PROBLEMA UNUI PRESTIGIU PERSONAL

— Stimate Nichita Stănescu, după cum prea bine știți, orice pasionat al poeziei pe care o scrieți mi-ar fi luat întrebarea ce urmează din vîrful condeiului : Există o seamă de resorturi intime, inabordabile, absolut secrete ale creației dumneavoastră ? Ca să ajungem aici, totuși, îngăduiți-mi să vă întreb cu altfel de curiozitate : Ce v-a determinat să scrieți poezie ?...

— O serie de fapte ale existenței, fapte care fie că m-au stîrnit, fie că le-am stîrnit eu, încărcîndu-mă cu ele, cu tensiunea lor — nu am putut să le elimin sau să le justific sau să le înțeleg decît, într-o oarecare măsură, prin ceea ce numim în genere poezie sau sentimentul poeziei. Anumite tensiuni de natură intelectuală sau de natură sentimentală nu au putut să mă elibereze de ele, sau eu nu am putut să mă eliberez de ele sau să le eliberez decît încercînd pînă la obsesie să-mi lămuresc misterul exprimării lor mai înainte de a-mi exprima misterul lor semantic propriu-zis. Această rădăcină, evident, este cuvîntul. Cred că în apropierea timidă, atentă și perseverentă față de cuvînt, în această apropiere și în această perseverență am constatat cele cîteva texte din cîte am scris pînă acum, care au valoare literară...

— Mă gîndesc însă că ați trăit într-o perpetuă metamorfoză, într-o combustie artistică necurmată avînd ca rezultat acumulări mai cu seamă calitative. Evoluția este ușor de descoperit. Nichita Stănescu din anul 1974 nu este același cu Nichita Stănescu de la debut, din anul 1957...

Scanned with OKEN Scanner

— Nu cred că există, în această raportare, o diferență de fond, ci există numai una de expresie. În genere cred că vîrsta de maximă revelație — cel puțin așa cum s-a întîmplat cu mine, dar cred că nu numai cu mine — este aceea a adolescenței, înțelegînd nu în mod neapărat adolescența biologică, ci în sensul adolescenței sufletești, care este ceva mai lungă decît cea biologică, a unei anumite naivități sufletești, care poate să țină pînă la 30 de ani. Toate aceste tipuri de adolescență, nu numai a mea, cred că sînt străbătute de diferite șocuri ale realului, șocuri care nu-și găsesc tot timpul transformarea în idee, șocuri care nu se pot schimba să zicem într-o comunicare imediată...

Cred că am spus și altădată că, aproape copil fiind, spălîndu-mi mîinile la pompă după un meci de volei, am avut brusc revelația faptului că ele sînt absurde, am avut brusc sentimentul că pot să spun despre propriile mele mîini *ele*, iar nu *eu*...

— Dacă nu mă înșel, i-ați destăinuit această revelație lui Adrian Păunescu, prin 1968—1969...

— Da, cred că după această vîrstă a adolescenței nu mai vin noi revelații, nu mai apar decît foarte rar, în cazurile obsesive, dar cred că prelungirea în maturitate a acestor revelații constă în special în exprimarea lor. Ca să răspund la întrebarea dumneavoastră, voi spune că diferența între începuturile mele poetice și momentul poetic în care mă aflu este mai degrabă una de exprimare decît una de revelație, una de amănunțire și de purificare în cuvînt a unor stări cărora le-aș putea spune cosmice, care nu-și găsesc întocmai locul lor în cuvînt...

— Cu voia dumneavoastră, să coborîm în zilele obișnuite ale poetului, în înțeles pămîntean, de trudă. Așadar, ce cuprinde o zi obișnuită din viața poetului Nichita Stănescu ?...

— În general zilele mele nu se repetă între ele din punct de vedere intim, iar din punct de vedere exterior ziua medie are o mare monotonie. În genere scriu noaptea, seara sau chiar după miezul nopții, descărcînd o electricitate adunată de peste zi sau de peste săptămînă sau de peste lună. Așa se face că sînt zile în care nu scriu

Scanned with OKEN Scanner

nimic și sînt nopți în care scriu indecent de mult, evident rupînd cu decență după aceea...

— Ați spus că sînt zile în care nu lucrați. Au fost însă și perioade mai mari de timp în care n-ați scris? Preiau afirmația dumneavoastră folosind-o pentru a sugera o altă întrebare: Dacă există momente prielnice scrisului sau mai puțin prielnice, în ce mod sînt ele determinate, adică ce motivație suportă ele?

— Nu am avut propriu-zis perioade mai lungi în care să nu lucrez. Am avut un an sau doi de inadaptare la poezia pentru publicat. După ce mi-a apărut prima carte, ea a fost bine primită în conjunctura critică a vremii, nedrept de bine primită, însă mărturisesc că am avut în sine un moment de dezorientare și de dezamăgire față de textul produs și tipărit, cu atît mai mult cu cît debutul meu a fost relativ tîrziu. (Eu cred că poetul trebuie să tipărească chiar din adolescență, pentru că lucrul acesta îl încurajează foarte mult, chiar dacă la maturitate neagă tot ce-a scris în adolescență. Vorbesc în cazul destinelor mai mult sau mai puțin normale, nu în cazul destinelor de excepție cum ar fi acela al lui Labiș sau al lui Rimbaud.) Deci, după prima carte am avut o perioadă de un an de zile în care tot ce produceam era absolut sălciu și lipsit de tensiune poetică, chiar dacă din punct de vedere tehnic era mai mult sau mai puțin lucios. Dar în afara acestei perioade care a ținut cam un an sau un an și jumătate, după care am mai avut încă o perioadă de un an, un an și jumătate în imediata ei continuare, de timidă elaborare a celei de-a doua cărți, în genere am lucrat fără întreruperi vizibile.

— Părăsind masa de lucru și frămîntările imanente scrisului, v-aș întreba în ce fel condițiile de mediu au avut vreun rol în geneza și tensionarea poeziei dumneavoastră? Vreau să spun în ce măsură ați resimțit nevoia unui anturaj prielnic?...

— Nu cred că a avut vreun rol anturajul asupra mea. Cel puțin de cîțiva ani buni de zile încoace nu-i simt nici un fel de influență. Bucuria de a avea prieteni o am pur și simplu pentru bucuria de a avea prieteni, pentru că sînt un om mai mult sau mai puțin sociabil, dar în ce privește scrisul, el este un lucru de taină, un lucru

Scanned with OKEN Scanner

profund pudic și fără nici o legătură imediată cu cei care mă înconjoară și cu o relație, aș spune eu, mai amplă față de cele cîteva obsesii care m-au marcat și față de cele cîteva mari experiențe de lectură pe care le-am avut și — aș îndrăzni să spun — față de cele cîteva grave și profunde experiențe de dragoste pe care le-am avut...

— Cu riscul de-a fi impropriu, dar nu cu intenția de a abuza de chestionări, v-aș întreba ce înseamnă pentru poet meticulozitatea, sau dacă vă caracterizează o astfel de însușire. Evident, nu leg acest amănunt de lucruri foarte importante, așa cum el nu mi se pare indiferent în elaborarea operei literare. În aceeași sferă intră și nevoia de ordine. Simțiți această nevoie ?

— Eu nu am avut niciodată un loc foarte fix, al meu. N-am avut ceea ce se cheamă o cameră de lucru, așa că meticulozitatea mea a avut, în măsura în care a existat, numai un caracter strict exterior, reflectat asupra celor cîteva obiecte pe care le-am posedat sau pe care le posed, pe care mi-a plăcut — cum spune un proverb chinezesc că „În China pămîntul nu se ară, ci se sculptează“ — mi-a plăcut deci să le sculptez aproape și prin puținătatea lor, dar și prin precaritatea lor, neavînd un instinct prea mare al posesiunii și tocmai de aceea eu fiind exagerat asupra unor absurde mici colecții. Cît despre scris, el s-a desfășurat întotdeauna într-un flux și reflux mai mult sau mai puțin spontan, iar compunerea cărților, arhitectura cărților mi-a luat întotdeauna un foarte mare timp de gîndire, dar și acest timp de gîndire a avut un caracter mai mult sau mai puțin spontan. Nu am fost totdeauna mulțumit de cărțile mele, așa cum le-am reușit arhitectonic sau de puritatea textelor pe care le-am publicat, dar timpul cred că îmi va permite să retipăresc din cînd în cînd retrospective din ce în ce mai apropiate de semnul adevărat al poeziei așa cum îl concep eu. Aș mai vrea să adaug că sînt două feluri de a lucra în sensul meticulozității, un fel pe orizontală, ca să simplific puțin, și un fel pe verticală. Fără să fac nici un fel de comparație și păstrînd toate distanțele și de istorie și de gust și de valoare, un poet ca Ion Barbu lucra pe verticală, adică revenea de nenumărate ori asupra textului

Scanned with OKEN Scanner

profund pudic și fără nici o legătură imediată cu cei care mă înconjoară și cu o relație, aș spune eu, mai amplă față de cele cîteva obsesii care m-au marcat și față de cele cîteva mari experiențe de lectură pe care le-am avut și — aș îndrăzni să spun — față de cele cîteva grave și profunde experiențe de dragoste pe care le-am avut...

— Cu riscul de-a fi impropriu, dar nu cu intenția de a abuza de chestionări, v-aș întreba ce înseamnă pentru poet meticulozitatea, sau dacă vă caracterizează o astfel de însușire. Evident, nu leg acest amănunt de lucruri foarte importante, așa cum el nu mi se pare indiferent în elaborarea operei literare. În aceeași sferă intră și nevoia de ordine. Simțiți această nevoie ?

— Eu nu am avut niciodată un loc foarte fix, al meu. N-am avut ceea ce se cheamă o cameră de lucru, așa că meticulozitatea mea a avut, în măsura în care a existat, numai un caracter strict exterior, reflectat asupra celor cîteva obiecte pe care le-am posedat sau pe care le posed, pe care mi-a plăcut — cum spune un proverb chinezesc că „În China pămîntul nu se ară, ci se sculptează“ — mi-a plăcut deci să le sculptez aproape și prin puținătatea lor, dar și prin precaritatea lor, neavînd un instinct prea mare al posesiunii și tocmai de aceea eu fiind exagerat asupra unor absurde mici colecții. Cît despre scris, el s-a desfășurat întotdeauna într-un flux și reflux mai mult sau mai puțin spontan, iar compunerea cărților, arhitectura cărților mi-a luat întotdeauna un foarte mare timp de gîndire, dar și acest timp de gîndire a avut un caracter mai mult sau mai puțin spontan. Nu am fost totdeauna mulțumit de cărțile mele, așa cum le-am reușit arhitectonic sau de puritatea textelor pe care le-am publicat, dar timpul cred că îmi va permite să retipăresc din cînd în cînd retrospective din ce în ce mai apropiate de semnul adevărat al poeziei așa cum îl concep eu. Aș mai vrea să adaug că sînt două feluri de a lucra în sensul meticulozității, un fel pe orizontală, ca să simplific puțin, și un fel pe verticală. Fără să fac nici un fel de comparație și păstrînd toate distanțele și de istorie și de gust și de valoare, un poet ca Ion Barbu lucra pe verticală, adică revenea de nenumărate ori asupra textului

Scanned with OKEN Scanner

unei poezii. Repetînd că eu nu vreau să fac nici un fel de comparație de valoare, aș spune că eu lucrez pe orizontală, adică scriu 10 poezii în mod spontan, ca să-mi iasă una bună, dar nu scriu o poezie și o refac pînă iese bună.

— Cu prilejul altei discuții îmi spuneați că hîrtia vă inhibă și că preferați interviurile prin magnetofon sau prin stenografie, și chiar poeziile preferați să le dictați. Nu le fixați în scris poate pentru că, fiind foarte exigent în materie de cuvînt, ați reveni prea des și ați tăia din spontaneitatea elanului poetic...

— Da, este foarte exact. Cuvîntul văzut mă intimidează cu atît mai mult, cu cît toată adolescența mea a fost din punctul de vedere al poeziei eronat îndrumată și eu însumi am avut o înțelegere strict formală a poeziei, identificînd arta poetică, poezia, cu forma. Cred că în adolescență scriam cu foarte mare dezinvoltură sonete, gazeluri și cam în toate formele fixe și în toate ritmurile care pot încăpea în limba română. Mai tîrziu mi-am dat seama că toate aceste lucruri n-au nimic de-a face cu poezia. Ele sînt necesare doar ca o igienă pentru cel care scrie, dar trebuie să te eliberezi de ele ca să poți să ajungi la rodul vital al poeziei. Din această pricină și astăzi am o tendință specială, atunci cînd scriu, de a șlefui la maximum textul, de a-l ermetiza, astfel că uneori devine strălucitor ca frumusețe lexicală, dar își pierde total spontaneitatea, acea taină de a comunica în mod spontan. Asta este una dintre pricinile pentru care, după ce meditez mai înainte, prefer să dictez decît să scriu, pentru ca din zece dictări să aleg una pe care, evident, după aceea o revăd...

— Ați simțit vreodată nevoia de considerație, de apreciere ?

— N-aș putea să spun foarte exact. N-am meditat foarte mult asupra nevoii de considerație. Fără doar și poate că există, dar ea are un caracter profund pudic. Întotdeauna m-au crispat profund prietenii, cînd m-au lăudat cu epitete mari, și mărturisesc că m-au crispat și articolele critice, care mi-au părut adeseori ca un epitet fără acoperire. Nici nu mi-am pus în mod special problema unui prestigiu personal, dar asta nu înseamnă

Scanned with OKEN Scanner

că odată pe lună sau odată la două luni, timp de cîteva minute, nu am gîndit cu o profundă încredere în talentul meu literar. Numai că lucrul acesta s-a produs în singurătate, scurt și atît cît să-mi dea avînt ca să scriu mai departe. M-a bucurat întotdeauna cînd a existat o considerație pentru lucrurile pe care și eu le consideram valoroase, m-a întristat uneori cînd unele lucruri pe care le-am considerat meritorii, nu au fost considerate ca atare, dar niciodată nu m-a obsedat și nu m-a interesat în mod special acest lucru. Cînd te confunzi cu propria ta poezie, și cînd ai starea de inspirare și de patimă în fața viziunii poetice, nu știu dacă te interesează foarte mult și aplauzele...

— Aș greși dacă aș spune totuși că sînteți ambițios și perseverent ?...

— Sînt tentat să fac un paradox. Aș spune că știu foarte puțin despre ambiție și despre perseverență. Cred mai mult în plăcerea scrisului și în bucuria lui, în tensiunea și în tristețea scrisului. De cîte ori a trebuit să scriu un lucru care m-a atras mai puțin, l-am scris cu imensă dificultate. Altfel mi se întîmplă noaptea, cînd mă trezesc din somn și alerg înnebunit să scriu pe colțul mesei două-trei idei, pe care le-am visat sau care m-au obsedat încă de cu zi și care, dintr-o dată, mi-au apărut clare în ecranul cuvintelor.

N-aș vrea să se creadă că nu văd în perseverență și răbdare niște merite reale. Nu cred însă că ele sînt meritele artistului în genere. Eu cred că un artist autentic muncește într-un mod cu totul aparte față de, să spunem, omologul său intelectual, față de omul de știință. Cred că uneori dînd impresia că te afli într-o profundă inerție, de fapt lucrezi mai mult decît în lucrul așa cum este el înțeles în mod tradițional. Se întîmplă ca uneori, citind o carte fundamentală, meditația îndelungată și secretă asupra acestei cărți — care nu se traduce fizionomic sau nu se traduce gestic — să fie un produs al muncii și al perseverenței însă înțelese într-un cu totul și cu totul alt sistem de referință...

— Se cere o clarificare de o natură specială, cel puțin așa simt în clipa aceasta, clarificare de ordin biografic la care dacă consimțiți, n-am face decît să luminăm, în

linia celor discutate pînă aici, o seamă de lucruri nu lipsite de interes. Ce-au însemnat, aşadar, pentru poetul Nichita Stănescu, perioadele sau momentele mai grele din viaţă ? S-au sedimentat, acestea, cu consecinţe sau poate că nici n-au existat astfel de momente ? Dacă au existat, cum le-aţi depăşit ?...

— Am cunoscut şi perioade foarte grele, dar ele nu au fost niciodată de ordin material, ci de ordin moral, aş spune. Bineînţeles că în timpul studenţiei şi chiar şi o parte a adolescenţei am fost foarte sărac. Multă vreme după aceea nu am fost un om cu dare de mînă, cum aş zice că sînt acuma, uneori. Niciodată nu m-a afectat acest aspect, dar am avut cîteva momente de reală suferinţă morală, pe care din discreţie mai tîrziu, faţă de mine însumi, şi din pudoare, faţă de dumneavoastră, nu aş vrea să le sugerez...

— Dar despre agresivitate, ce părere aveţi ?

— Din ce punct de vedere ?...

— Fie din punct de vedere intelectual, fie social...

— N-am meditat niciodată foarte serios asupra agresivităţii. Atunci cînd ea ţine de adrenalină, adeseori am fost şi eu cuprins de agresivitate, dar ea a trecut odată cu adrenalina. În rest, sînt partizanul acelui vechi dicton oriental : „Înţeleptul cunoaşte lumea fără să fie nevoie să-şi părăsească odaia“. Agresivitatea înţeleasă ca o expresie maximă a epocii, ca o tensiune epică e un lucru profund detestabil. Ştiu eu, n-am văzut niciodată un copac care să omoare alt copac sau nu-mi imaginez ca o piatră să poată ucide altă piatră. În regnurile animale şi umane, agresivitatea rămîne pentru mine un lucru de neînţeles. Poate doar ca o manifestare a unei forţe profunde sau ca o dirijare a unei forţe istorice profunde...

— De la aceste observaţii grave şi rostite cu o clară opţiune pentru non-agresivitate, v-aş ruga să amintiţi cum vă petreceţi în general timpul liber. Dacă vi s-ar cere o definiţie a acestei noţiuni, cum aţi formula-o ?...

— Nu există un timp liber, după cum nu există nici un timp ocupat. În cazul celui care face poezie, există în surdină o perpetuă activitate de tip poetic şi cînd spun de tip poetic nu mă gîndesc la tipul poetizant, adică o permanentă activitate de reaşezare a gîndurilor, de di-

recționare a lor în sensul unei lucrări mai ample sau mai mici. Nu cred că în cazul acestei profesiuni — să-i spunem așa — aceea de a fi poet (dacă acceptăm că este o profesiune și într-o oarecare măsură este o profesiune), există timp de odihnă sau există timp liber. Aș crede că sînt momente de mare tensiune în care se expulzează sub forma cuvîntului o obsesie și aș crede că sînt momente de reflux, în care se încarcă dicționarul golit al sensurilor. O definiție a timpului liber nu-mi stă la îndemînă...

— Ce preferințe poetice are poetul Nichita Stănescu ?...

— Ideea de preferință, în artă, cred că la mine nu este stabilă decît în cîteva cazuri fundamentale. Mi se întîmplă, ca și altor colegi de-ai mei, să iubesc pe rînd o serie de foarte interesanți poeți, după aceea să obosesc în dragostea mea pentru ei, după aceea din nou să mă revigorez în ea, dar la modul fundamental cărțile la care am revenit au fost relativ puține și ele s-au constituit pentru mine în mai mult decît niște preferințe, ci în lecturi de căpătîi la care revin perpetuu. Bunăoară aș putea să citez *Ghilgameș*, poate cel mai vechi poem laic cunoscut, poem pe care l-am citit și recitit cu fervoare și pe care l-am cercetat în mai toate variantele care mi-au fost accesibile. Apoi istoricii latini și în special Suetoniu, pe care, într-o vreme, îl citeam aproape zilnic, uluindu-mă întotdeauna de absența totală de cosmos și de fior mistic în opera lui, absență atît de pură încît adesea „Cei 12 Cezari“ mi-a apărut ca o carte aproape mistică.

În fine, Mihai Eminescu, cel care ne-a pus în conștiință sămînța limbii românești și de la care toți ne tragem, Baudelaire și Bacovia...

— Dar din poeții contemporani ?...

— Despre poeții contemporani români și străini n-aș vrea să citez la întîmplare jignind pe unii dintre ei, prin omisiunea unei secunde. Să vă spun ceva : eu nici nu consider că există poeți în genere, consider că există poezie. În acest sens, mai înainte de a face poezie, sînt un îndrăgostit de poezie și în acest sens un îndrăgostit pînă la invidie de minunatele poezii care uneori îmi cad în mînă, sau pe care alteori le descopăr cu asiduitate

Scanned with OKEN Scanner

prin cărți. Poezia românească de astăzi este una din cele mai interesante poezii pe care le-a avut istoria poeziei românești și în același timp cred că ea este una din cele mai interesante poezii care se scriu astăzi în lume. Indiferent dacă este cunoscută de străini sau nu, valoarea ei de experiență umană rămîne în sufletul meu intangibilă...

— Și, dincolo de poezie, ce arte vă sînt aproape !...

— Gusturile mele în celelalte arte consider că sînt gusturile unui om mediu, adică aproape tot ce-a fost mai minunat și mai bine exprimat a obținut o adeziune caldă din partea mea. Bineînțeles că am ascultat și am reascultat Bach și Beethoven, preclasicii, sau am fost copleșit de desenele lui Dali pe care am avut norocul să le pot vedea aproape în întregime cu ochiul liber, dar toate aceste lucrări sînt mai degrabă întîmplări fericite de cultură, nu cuprind în ele ceva deosebit, ci reacția bunului simț și adeziunea unei sensibilități la opera de artă...

Aprilie 1974

Scanned with OKEN Scanner

D. I. SUCHIANU

S-a născut la 2 septembrie 1895 în București.

După absolvirea Liceului Internat din Iași, și-a luat licența în drept în același oraș, iar licența în litere și filozofie la Universitatea din București. Este doctor în științele politice și economice al Universității din Paris.

A fost influențat de Constantin Stere, Durkheim, Marx, Tarde, Bergson, Pierre Janet, Ibrăileanu, Anatole France, Dostoievski, Eminescu, Arghezi.

Încă student la Paris, scria articole elogios apreciate de Ibrăileanu. Ulterior a fost redactor la ziarele *Adevărul* și *Dimineața,* pentru rubrica „Cărți, oameni, fapte".

A fost conferențiar de Istoria doctrinelor sociale la Facultatea de drept din București, profesor la Școala de Științe de Stat, profesor de Economie și Finanțe la Școala Superioară de Război (Actuala Academie Militară), profesor de literatură română la Academia Ronsard.

A condus revista *Viața românească* împreună cu Mihai Ralea și a fost director general al Cinematografiei Naționale cu rang de ministru adjunct.

Alte funcții : consilier de casație, consilier științific la Academia Română și efor la Muzeul Zambaccian.

A fondat cronica cinematografică în 1927, dată la care acest gen de critică nu exista nicăieri în

Scanned with OKEN Scanner

lume. Decenii în şir s-a consacrat studiului sistematic al artei cinematografice.

Lucrări principale

Cinematograful — acest necunoscut, în care se pun în evidenţă legile acestei arte. Ciclul : *Filme de neuitat* — în colaborare cu Constantin Popescu (vol. I *Filme de neuitat,* vol. II *Metamorfoze,* vol. III *Shakespeare pe ecran,* vol. IV *Drumuri — destine — climate)* — excepţionale lecturi pentru viitori cineaşti. *Nestemate cinematografice.* Un curs de cinematograf (1932).

A mai scris *Foste adevăruri viitoare* (eseuri, portrete de scriitori români şi străini, aforisme), *Despre avuţie* (în care interpretează în mod original capitolul respectiv din *Capitalul* lui Marx), un curs de economie politică şi *Amica mea Europa...*

A tradus în limba franceză 40 poezii de Eminescu, numeroase altele de Coşbuc, Arghezi, Beniuc etc.

Decoraţii — premii

Ofiţer al Legiunii de onoare franceze, Ordinul Meritul Cultural, Premiul criticii (1976) decernat de Asociaţia cineaştilor din Uniunea Sovietică, Premiul Asociaţiei cineaştilor din România pentru întreaga activitate (1976).

„Fără el, fără acest juvenil patriarh, mereu în vervă, mereu în atac, mereu în clocot, scăpărător ca bradul unor milionari dintr-o producţie MGM, inflamabil ca încărcătura din «Salariul groazei», alert ca o goană à la Charlot, simpatic ca o creatură de Disney, «sir» ca un Laurence Olivier, năvalnic ca scena carurilor din Ben Hur, şarmant ca Maurice Chevalier în «Văduva veselă», glamouros ca o comedie briliantă dintre cele două războaie, fără el cinefilia noastră şi-ar pierde nu numai sarea, dar şi panaşul.

Scanned with OKEN Scanner

...Pofta de a-l citi, îmbulzeala la conferințele sale, interesul trezit de critic și în rîndurile mari ale admiratorilor și în rîndurile mici ale neadmiratorilor săi, deci interesul entuziast, mirat sau scandalizat vizează în primul rînd nu sentința artistică — de multe ori discutabilă — cît judecătorul, care este, incontestabil, un adevărat one-man-show. În general, cronicile cinematografice se citesc, bineînțeles, pentru filmele în cauză. Cronicile iscălite D. I. S. se citesc nu atît pentru recenzat, cît pentru recenzent".

Din Un climat numit D.I.S. *de Ecaterina Oproiu*, „Cinema", octombrie 1977, p. 24—25.

Scanned with OKEN Scanner

GÎNDIREA ESTE O FUNCȚIUNE EMINAMENTE CREATOARE

— Sînteți, maestre Suchianu, un interlocutor ideal pe foarte multe planuri, rod al unor multiple cauze. Una dintre ele, presupun, este aceea că ați traversat, de-a lungul anilor, o întreagă epocă de publicistică pasionată și adîncă, întotdeauna interesantă. Interlocutor ideal, repet, pentru nevoia noastră intelectuală de-a ști și de a ne aminti, de-a aduce în discuție idei, oameni, întîmplări, și nu numai atît. Dacă îmi îngăduiți, aș porni de la o noțiune fundamentală : creație și originalitate.

— Vedeți dumneavoastră, foarte mulți oameni se silesc să fie originali. Din vanitate, evident. Atunci cînd ești original, ești, implicit, și vedetă. Dar mai există și un alt sentiment care te împinge la această obligație de originalitate. Un sentiment pe care l-am practicat toată viața. Un sentiment de rușine față de concetățenii tăi, față de public. Căci atunci cînd te-ai apucat de o meserie intelectuală, ca aceea de scriitor, pictor, muzician, meserii care comportă inovații, este necinstit să scrii ceva dacă nu dai publicului ceva nou. Am zis : publicului. Căci nu ești un simplu profesor care transmite elevilor, școlarilor, ideile altora. Deși, și aici există un fel de semioriginalitate, în discernămîntul cu care profesorul alege. De exemplu, regretatul meu prieten Vianu avea un colosal talent de a alege din cultura universală, pe care o stăpînea în mod remarcabil, numai lucrări bune, numai lucrări unu și unu...

— Același lucru se poate spune și cu privire la Ralea...

Scanned with OKEN Scanner

— Nu la fel, căci Ralea era și original, aducea totdeauna ceva de la el. Ideile altora el le fecunda.

— Dacă nu mă înșel, c-un alt prilej îmi spuneați că Ralea, spre deosebire de alții, cînd avea de discutat o problemă, deși cunoștea în amploare bibliografia ei, se referea doar la unul sau două exemple pe care le considera mai pregnante. Din o sută de exemple sau o sută de cărți, Ralea alegea două sau trei, asta în contrast, spre exemplu, cu Petre Andrei care expunea tot ce știa...

— Da. Făcea pe dicționarul...

— Și totuși, impresia extraordinară o lăsa Ralea ?

— Sigur. Deși Petre Andrei oferea mult mai multe date.

— Andrei, ca și Vianu, era un mare difuzor de idei...

— Dar Vianu avea eleganță, avea o remarcabilă acurateță spirituală și putem să spunem că în ultima perioadă — în ultimii 20 de ani, cînd a activat ca profesor — cred că nu există intelectual român care să fi adus atîtea servicii tineretului intelectual ca Vianu. Pentru că toate lucrările pe care le comunica el, acest tineret nu avea unde să le găsească, nu avea cine să-i indice unde să le caute ; și chiar dacă i le indica, era complicat să se ducă să le găsească singur, pe cînd Vianu i le dădea de-a gata și le prezenta cu o mare frumusețe... Revenind la Ralea, acesta folosea în cursurile lui de psihologie aceeași metodă ca mine în cursurile mele de artă cinematografică. Cînd vorbeam despre o operă, vorbeam întîi despre ideea generală care o călăuzește, despre tema care o articulează, despre fapte ; după aceea adăugam că oricît ar fi această temă de interesantă, de pasionantă, ea nu face doi bani dacă nu este tratată dramatic. Și a trata dramatic înseamnă a o concentra, a o comprima pe alocuri în scene-cheie, în niște momente de frumusețe, de adevăr, de emoție care durează cîteva zeci de secunde, dar evocă gînduri de cîteva mii de secunde. Ei, cam așa proceda și Ralea. Alegea o experiență crucială și o privea din toate colțurile sub toate unghiurile, așa cum ar face pe platoul de filmare un operator cinematografic care filmează obiectul din toate părțile. Și de aceea tot ce scria Ralea avea un relief considerabil. El a fost, între

Scanned with OKEN Scanner

altele, și un mare călător. Dar nu numai pentru că a cutreierat tot globul, dar mai ales pentru că avea suflet de călător. Pentru el a călători însemna a învăța, iar pe de altă parte nu concepea a învăța altfel decît iubind lucrurile pe care le afla...

— Am citit, cîndva, amintirile pe care le-ați publicat în revista clujeană *Tribuna*. Erau deosebit de interesante și, pare-mi-se, dezvoltau perfect tocmai această idee...

— Și care idee explică în parte de ce Călinescu ne-a acuzat și pe Ralea și pe mine că sîntem amatori ! Da ! Sîntem amatori ! În sensul că iubim ceea ce învățăm...

— S-ar putea ivi de aici concluzia că în acest sens și Călinescu era amator ca dumneavoastră și ca Ralea ?...

— Călinescu era de două ori amator ! Mai întîi pentru că el cînd iubea, iubea frenetic, iubea nebunește. Iar atunci cînd iubea ceva, odată cu iubirea îl mai atrăgea și o ură implacabilă pentru lucrul contrar. Foarte adesea el iubea ceva *contra* cuiva. Apoi, spre deosebire de noi, el era amator și în sensul de *diletant*. E foarte curios cum acest om, care avea o erudiție colosală, acest om capabil să se înfunde zile întregi la arhivă ca să afle detalii minuscule, uneori se mulțumea să ghicească fără să controleze. Îi plăcea să flereze, să miroasă...

Dar să ne întoarcem la ideea de la început. La activitatea intelectualului scriitor. Eu socot că n-ai dreptul, cînd ești scriitor, să pui mîna pe condei, dacă nu ai ceva nou de scris. Dacă e vorba să spui ce-au mai spus alții, atunci nu mai ești scriitor...

— Un verdict ce mi se pare cam dur ! De mii de ani se scrie despre aceleași lucruri, se contopesc aceleași idei. Mă gîndesc că am făptui o nedreptate numindu-i pe toți compilatori, comentatori sau profesori.

— Da. Și dacă nu ai originalitate, nu ești scriitor. Afară de asta, mai e și chestiunea cu citatele...

— Parcă vorbeam de originalitate...

— Bineînțeles, dar vreau să mă refer la faptul că atunci cînd spui ceva deja spus de alții, trebuie neapărat să pui și citatul. Ceea ce mulți nu fac. Dacă repeți fără să citezi ce-a spus altul, comiți două delicte : îl induci în eroare pe cititor și îl nedreptățești pe autor. De altfel,

Scanned with OKEN Scanner

nu este cine știe ce scofală atunci cînd gîndești să spui ceva nou. Cred că nu se observă de-ajuns, în cărțile de psihologie, că gîndirea este o funcție eminamente creatoare. A gîndi ceva înseamnă a rezolva ceva. Mi-aduc aminte că Ibrăileanu spunea că inteligența, înțelegerea lucrurilor este supunere la obiect. La prima vedere inteligența ar fi deci o calitate extrem de pasivă, modestă, supusă, umilă. Te pleci în fața realității. Dar această plăcere de a te apleca în fața realității este totuși un act creator, pentru că a înțelege înseamnă a rezolva o problemă. A te supune realității înseamnă a rezista aparențelor înșelătoare, a lupta contra primejdiei de a înțelege greșit. A înțelege greșit este adevăratul contrariu al actului de creație. A înțelege corect, exact, este de altfel ceva foarte simplu. Există un proverb latinesc folosit dacă nu mă înșel de Bacon : *naturae non imperatur nisi parendo,* cu alte cuvinte, dacă vrei să poruncești naturii, nu există decît un singur mijloc : supune-te ei, supunîndu-te legilor ei. Creația este o utilizare a unor lucruri deja existente, — pentru a prelua o idee din întrebarea dumneavoastră inițială. Aceste lucruri însă dacă le pricepi, actul dumitale este un act creator. Totdeauna cînd te supui la ceva, există o ecuație personală, există un mod personal de a i te impune. Așa că aceste două lucruri : modestia și orgoliul — sau mai bine zis mîndria ! — merg perfect împreună. Mîndria este altceva decît vanitatea. De altfel a vorbi despre propriile tale calități nu este o dovadă de înfumurare, ci, dimpotrivă, o dovadă de onestitate și de curaj, de gust al riscului...

— De ce și al riscului ?

— Pentru că dacă ai norocul să posezi cutare calitate, ești obligat s-o pui tot timpul în practică. În fiecare moment trebuie să dai dovezi că o ai. Ceea ce filistinii, ipocriții, numesc modestie, este pur și simplu dorința și nevoia foarte naturală de a te sustrage acestei incomode obligații. E mult mai comod să lași să te laude alții. Dacă tu, prin faptele tale, îi dezminți, ei se ard, nu tu. Căci tu, modestul, n-ai spus nimic !...

— De la aceste considerații, v-aș sugera să ne întoarcem mai aproape de dumneavoastră. De fapt, cu întrebarea care urmează ar fi trebuit să începem convorbirea

Scanned with OKEN Scanner

noastră. În speță, cum se desfășoară activitatea dumneavoastră luînd, de pildă, drept etalon spațiul unei zile ?...

— Păi se desfășoară foarte variabil și, în același timp, foarte invariabil, în sensul că totdeauna mă apuc de treabă ca de o scadență apropiată. S-ar părea că am un mare atu, acela de a fi propriul distribuitor al timpului meu. Dar vorba vine, căci în realitate îmi distribui timpul legat de obligații pe care mi le impun alții. Totuși, odată aceste obligații stabilite, felul cum îmi repartizez orele de lucru depinde numai de mine. Astfel reușesc să lucrez întotdeauna cu maximum de bună dispoziție. De altfel această bună dispoziție este de obicei obținută prin simplul fapt că în viața mea n-am făcut decît operații, desigur foarte serioase, dar care mi-au făcut și mie plăcere. Totdeauna munca mea a coincis și cu plăcerea mea. Că această muncă plăcută are, ca orice muncă, și partea ei de bucătărie dezagreabilă, plicticoasă, agasantă, asta e sigur. Dar dacă plăcerea finală este mare, atunci treci peste neplăcerile rutinei...

— Vorbești de o fază anume, pe care o numeați „de bucătărie". Ca să mă exprim astfel, aș fi mai la dumneavoastră acasă dacă mi-ați spune ce înțelegeți prin această fază ?...

— Iată, vă răspund. De pildă : strîngerea materialului. Am tradus 40 de poeme de Eminescu în franțuzește. Toți cei care le-au citit mi-au spus că nu-și închipuiau că Eminescu poate să sune în franțuzește așa de... Eminescu ! Explicația e că, printr-o muncă migăloasă, am tradus nu numai vorbă cu vorbă, dar și sunet cu sunet. Și vă rog să credeți că pentru asta a trebuit să iau așa, bucătărește, fiecare cuvînt. Cînd îmi trebuia o rimă, luam silabele la rînd : cu *b*, cu *c*, cu *d*, cu *s*, cu dicționarul de rime, cu dicționare de sinonime — pentru că dacă nu era cuvîntul acela, poate era altul !... O întreagă bucătărie. Dar, finalmente, după această operație migăloasă, de robot, deodată, ca o explozie, ca un salt, apărea soluția pentru strofa aceea, pentru rima aceea. Așa încît totdeauna am știut să anulez caracterul plicticos, neplăcut, fastidios al operațiilor mărunte de bucătărie, inerente oricărei munci.

— Dobîndind, evident, satisfacția finală.

Scanned with OKEN Scanner

— Da, finală, dar și anticipată. Precum și fidelitatea la temă. Asta este una. Și, al doilea, așa cum v-am mai spus : să știi *unde* să cauți. De pildă, eu nu fac o cronică cinematografică dacă nu am citit cel puțin două-trei cronici străine din periodice internaționale...

— Asta s-ar traduce prin aceea că vă feriți să vă spuneți părerea direct, fără bibliografie, sau făcînd chiar abstracție de alții ?...

— Păi plăcerea mea este tocmai să fac abstracție de alții, dar nu ignorîndu-i, ci scriind contra lor. Pentru că unii dintre ei spun amarnice prostii ! Totuși, nu este cinstit să nu le cunoști părerile. Mai întîi, cum vă spuneam la început, există un risc. Dacă, cumva, ceva ce voi scrie eu a mai fost spus și de alții ? Așa-i că atunci voi fi trișor fără voie ? !...

— Și totuși, n-ați renunțat niciodată la această consecvență ? Adică n-ați fost tentat să scrieți fără să fi citit în prealabil, pentru a vă verifica mai pe urmă opiniile ?...

— Mi-am interzis să fac asta pentru că riscam să fraudez, să mă dau drept autorul unui lucru care-i aparține altuia...

— Nu mi-ați vorbit încă de elementul oarecum invariabil din programul dumneavoastră, adică de felul obișnuit de a lucra.

— De obicei încep lucrul la nouă și jumătate-zece dimineața și lucrez cu mici pauze pentru odihnă, pentru mîncare și pentru sport, pînă pe la unu din noapte...

— Presupun că vă odihniți după-amiază...

— Nu mai mult de douăzeci de minunte, o jumătate de ceas...

— Și după acest somn scurt, reparator, de după-amiază, reîncepeți activitatea și lucrați pînă pe la unu din noapte...

— Cînd mă aflu în vacanță, lucrez mai mult ca oricînd. Într-o lună de vacanță la mare, lucrez fără întrerupere, continuu...

— Vorbeați și de sport. Cînd faceți sport ?...

— La mare, spre exemplu, fac un kilometru de craul pe zi, la sfîrșitul dimineții. Tenis joc la ore mai răcoroase, spre seară, sau dimineața, pe la nouă. Iarna fac

Scanned with OKEN Scanner

cinci, șase ore de ski pe zi. Interesant este că acele săptămîni de vacanță sînt săptămîni de intensă activitate intelectuală. Cînd nu sînt în apa mării sau pe doage, sînt cu condeiul în mînă...

— Acest ritm îmi dă senzația de program perfect. Nu există în activitatea dumneavoastră perioade în care nu aveți dispoziție de lucru? Și de ce anume depind astfel de momente?...

— Se poate întîmpla ca omul să nu aibă chef de lucru; dar să nu aibă chef de nimic? — așa ceva, cel puțin mie, nu mi s-a întîmplat niciodată!

— Care ar fi motivele ce v-ar frînge cheful de lucru?

— Există o intoxicație în orice domeniu. Dacă ceva durează prea mult, ți se face lehamite și atunci vrei să te odihnești.

— Mi-ați vorbit de felul în care munciți, dar de felul cum vă odihniți ați evitat să spuneți...

— Aș vrea să-ți mărturisesc că este o foarte mare greșeală în felul în care se concepe uneori odihna. Odihna nu înseamnă a nu face nimic. Odihna înseamnă a face ceva care să fie cu totul altceva decît ai făcut pînă la un moment dat... De pildă, spuneam că fac sport... Sau mă apuc de o gramatică latină sau spaniolă, și îmi perfecționez cunoștințele lingvistice. Sau îmi repar schiurile. Sau dreg cîte ceva prin casă... Toate aceste perioade de relaxare activă durează atîta cît e nevoie ca să isprăvesc treburile, adică pînă simt că nu mai e nimic de făcut, iar asta coincide cu clipa cînd am din nou poftă de lucru...

— Cu voia dumneavoastră am pătruns în mediul dumneavoastră ambiant. Dacă nu comit o indiscreție, simțiți nevoia unui anumit anturaj, adică sînteți preocupat de acest aspect intim?...

— Totdeauna am simțit o crîncenă nevoie să am în jurul meu oameni deștepți și să fug ca dracul de tămîie de proști. Proștii mă descurajează, mă demoralizează, de aceea îi evit.

— Vreți să subliniați probabil că ați știut să vă alegeți interlocutorii, și n-ați acceptat insinuarea proștilor în viața dumneavoastră. Dar, mă întreb, cum sînteți atunci cînd doriți să lucrați, cînd simțiți nevoia de li-

Scanned with OKEN Scanner

niște ? Nu știu dacă toleraţi să fiţi deranjat de la masa de lucru, dacă vă place ordinea, într-un cuvînt, dacă ţineţi la anumite condiţii de ambianţă...

— În viaţa mea n-am fost un om ticăit sau tacticos. Totdeauna am trăit într-o dezordine din care mă descurcam însă foarte bine. Pentru că fiecare animal îşi are arma lui : unul are coarne, altul copite, altul are unghii. Eu am metodele mele de a mă descurca în lucrurile mele. În dosarele mele, în hîrţoagele mele, în ocupaţiile mele. Odaia mea de lucru pare la prima vedere o capodoperă de dezordine. Asta poate să vă dezamăgească, dar mă grăbesc să spun că nu este chiar aşa. Eu mă descurc în această aparentă dezordine foarte uşor. Iar cînd cîte cineva se pune să facă curăţenie, să facă ordine, atunci e catastrofă ! Nu mai găsesc nimic...

— Poate că devin incomod, — şi-mi cer scuze înainte de a trece la o altă întrebare, care vizează alte aspecte din viaţa dumneavoastră. Spre exemplu, fiind aşa cum succint v-aţi mărturisit, oare nu simţiţi nevoia de consideraţie din partea celor din jur, nu simţiţi nevoia de-a fi respectat ? Sînteţi într-adevăr un izolat ?...

— Vedeţi dumneavoastră, eu am avut nişte funcţii foarte simandicoase. Am fost magistrat cu rang de consilier la Casaţie, am fost profesor universitar, am fost directorul celei mai mari reviste din România, *Viaţa românească*, am fost directorul general al Cinematografiei. Eram şi un fel de vedetă, în sensul că a fost un timp cînd nu era aproape săptămînă să nu apară numele meu de trei-patru ori în presă. Cu toate acestea, am o sfîntă oroare pentru tot ce este ifos, pentru tot ce este gravitate pontificală, pentru mofturi şi fumuri. Totdeauna mi-a plăcut să se simtă omul cu mine pe picior de egalitate. Am oroare de tot ce e poză. Dacă mi se întîmplă să mi se arunce acel cuvînt care de obicei „înnebuneşte“ pe om, de pildă, la telefon : „Alo, aici este un admirator al dumneavoastră“, vă rog să credeţi că mă simt cumplit de jenat. Niciodată stima altora nu mi s-a suit la cap şi, din contră, totdeauna am făcut haz tocmai de acei care mă luau peste picior...

— Sper să nu comit şi eu o faptă care nu vă este pe plac afirmînd că sînteţi, într-adevăr, foarte iubit de

Scanned with OKEN Scanner

toți cei care vă cunosc. Aș vrea însă să știu cum v-ați simțit atunci cînd ați fost defăimat ? Cum ați reacționat în astfel de împrejurări ?...

— Dacă foarte mulți oameni mă iubesc, asta este pentru că și eu iubesc oamenii, și tot ce fac, fac pentru ei. Dar există și răutate pe lume. Sînt foarte mulți cei care mă urăsc de moarte, care, dacă ar putea, m-ar sfîșia și care, în mod activ și eficace, mi-au făcut rău. Mă întrebați cum reacționez eu la toate acestea ? O fi ea omenească dorința de răzbunare, o fi ea soră bună cu nevoia de sancționare, de pedepsire, o fi, zic, dar eu niciodată n-am avut nevoie să mă răzbun. De ce ? Foarte curios, pentru că aveam un aliat. Pentru că, cum să spun, pentru că aveam aritmetica de partea mea. Vedeți dumneavoastră, eu, de dimineață pînă seara, mă căznesc să fac o plăcere unuia sau altuia, cîte vreunui om de la care n-am nici un avantaj de așteptat. Așa că dacă cineva este în stare să facă rău unui om ca mine, este imposibil ca el să nu facă rău la mai mulți alții. Așa încît victimele se adună și vine un moment cînd ele îi vor da la cap păcătosului și mi-l vor rotunji și pedepsi fără ca eu să mai am nevoie s-o fac. Chestiune de statistică, de aritmetică...

— Poate că nu greșesc bănuind că sînteți și ambițios, și perseverent !...

— Este bine și este necesar să ai mai mult decît ambiție, este nevoie să ai un program, un plan de viață și, pe baza acestuia, să nu te lași un moment oprit într-un loc. Asta nu înseamnă nici machiavelism, nici că, atunci cînd vezi că treaba nu merge, să te încăpățînezi. Mai lași, mai aștepți, mai cauți. Ceea ce este mai greu este să fii suficient de cinstit ca să descifrezi ce se potrivește și ce nu se potrivește cu tine. Am spus : să fii *cinstit*. E o dovadă de multă probitate morală și intelectuală să nu ne înșelăm în aprecierea lucrurilor. Căci unii oameni își fac despre ei înșiși un portret fals, un portret bine-înțeles înfrumusețat, împodobit. Și atunci, pe baza acestui portret trucat, își închipuie că un anumit lucru li se potrivește, cînd, în realitate, li se potrivește ca nuca în perete. Atunci acuză ghinionul în loc să acuze propria noastră tîmpenie și fudulie...

Scanned with OKEN Scanner

— Cu o asemenea stare de spirit, bănuiesc că ați avut, în perioadele mai grele, destulă răbdare, adică, ați suportat acele perioade îndurîndu-le, sau cu înțelepciunea ce vă caracterizează ?...

— Da, am avut perioade mai grele, cînd activitatea mea intelectuală, care pînă atunci fusese intensă și întinsă, a trebuit s-o încetinesc de tot și să încetez de a mă mai manifesta în exterior. A fost o vreme cînd în publicistica românească, conduita pe care am avut-o totdeauna, stilul meu, nu se mai potriveau cu epoca. Felul meu de a spune adevărul în față, fără nici un fel de jenă, era oarecum rău văzut. A fost o perioadă în care a trebuit să tac. Însă în acea vreme am scris versuri, am tradus mari poeți, am tradus pe Baudelaire, pe Verhaeren în românește, pe Eminescu în franțuzește, am citit sau recitit lucrări cinematografice. Au fost două perioade de vaci slabe — cum se spune în popor. A fost mai întîi toată perioada războiului, cînd, bineînțeles, eram oaia neagră, socotit ca vîndut comuniștilor. Toate păcatele pămîntului erau pe mine. Legionarii m-au dat afară de la cinematografie și mi-au intentat diverse procese.

După război a fost perioada așa-zis proletcultistă, în care stilul scrisului meu era indezirabil. Nimeni nu mai scria așa. Am așteptat, și am reintrat în arenă în 1956, într-un moment cînd nu se mai făcea la noi cronică cinematografică. Trebuie să-mi exprim marea mea recunoștință și afecțiune pentru un tovarăș colaborator de altădată, pentru Miron Constantinescu, care a fost colaboratorul nostru la revista *Viața românească* și care, în 1956, fiind vicepreședinte al Consiliului de Miniștri și membru în Biroul politic, a cerut ca eu să reîncep activitatea de scriitor. Și-a adus aminte de colaborarea noastră de altădată și a cerut ca eu să reintru în publicistică. Și am reintrat în publicistică cu arme și bagaje, adică exact așa cum eram și înainte, neschimbînd nimic din stilul meu. Atîta vreme cît n-am putut să scriu așa cum cred eu că e bine să se scrie ; atîta vreme cît fiecare articol de pe piață avea aerul că este simpla copie a

Scanned with OKEN Scanner

unei lucrări anterioare — în toată această perioadă am preferat să tac. Bineînțeles, am rămas mai departe un foarte fidel soldat care aștepta momentul să intre în luptă. Nu era încă momentul meu. Am așteptat și am reintrat cu un foarte lung articol, o bombă despre „absurdităților și stupiditățile care se comiteau în producția noastră cinematografică", și despre felul alandala cum se aprobau scenarii, și altele... A produs răscoală acest articol...

— Toate acestea v-au satisfăcut și prin faptul că vă dădeau sentimentul de libertate, întîmpinau, poate, nevoia dumneavoastră de independență ?...

— Vedeți dumneavoastră, libertatea, ca toate celelalte idei și ca toate celelalte sentimente, este dublă și, ca să zic așa, ancorată pe propriul său contrariu. Tot ce face omul liber este, bineînțeles, încadrat într-un program. Și se manifestă în alegerea mijloacelor de a duce la bun sfîrșit un plan care, ca orice plan, angajează, leagă. Nu există libertate anarhică, așa cum ea înflorește azi, adesea, vai, în unele țări. Libertatea este ceva organic, ceva organizat, ceva articulat. Totdeauna am ales, eu singur, liber, mijloacele de a-mi manifesta și de a-mi împlini datoriile, libertatea mea rămînînd însă întotdeauna în funcție de o anumită datorie.

— Această atitudine presupun că se corelează și cu o anume nevoie socială...

— Aș vrea ca, din contră, dumneavoastră să-mi spuneți ce înțelegeți prin *nevoia socială ?*

— Am în vedere nevoia unor prieteni, unor colaboratori și, în primul rînd, a contactului amplu cu publicul, cu cititorii, adică acea manifestare care sparge liniștea unei odăi, care sparge și tăcerea, care gestează ideile și se confruntă larg cu beneficiarii gîndului dumneavoastră.

— Îmi place foarte mult societatea copiilor, adolescenților, școlarilor. Apoi, îmi place societatea oamenilor simpli. Pentru ce toate acestea ? Pentru că sînt cinstiți, sînt complecși. Am oroare de cei plini de ifose, am oroare de păsărească lor incomprehensibilă în stil de Brahmaputra. Îmi plac oamenii simpli, cu ei mă înțeleg

Scanned with OKEN Scanner

foarte bine și cu ei pot discuta lucruri mai subtile, mai profunde, mai filozofice, dacă vreți, fiindcă ei le pricep, pe cînd „mandarinii“ nu pricep nimic. Așa că, dacă e vorba de anturaj, evit compania bolnavilor de „ifosită“ !...

— În ultimul timp se vorbește cu insistență despre agresivitate. Ce părere aveți despre acest aspect ?...

— Da, despre asta vorbesc cu plăcere pentru că vreau, doresc și simt că este o datorie să fii totdeauna agresiv. Bineînțeles, agresiv împotriva dușmanilor gîndirii, ai frumuseții, ai inteligenței, ai emoției, împotriva prostiei. În privința aceasta cine nu e agresiv, degeaba s-a născut pe pămînt. Acela care nu luptă cu agresivitate contra proștilor și împotriva imposturii și a impostorilor, degeaba s-a născut pe lume...

— Deci pledați pentru o „agresivitate“ culturală și etică. Doriți să-mi spuneți, în acest context, ce anume preferați : aventura, sau simțiți nevoia de siguranță...

— Aventură nu înseamnă neapărat peripeție. Aventură înseamnă ceea ce spunea un mare filozof german, George Simmel : aventura înseamnă să ieși la un moment dat din albia cea mare, din matca largă a existenței tale cotidiene, obișnuite, și să te avînți temporar pe o alee laterală, unde să ai voluptatea lucrului nou, a lucrului fantezist. Aventură nu înseamnă altceva decît aceste salturi de la lucru rigid, terestru, la lucruri de emoție, de frumusețe, de sentiment...

— Maestre Suchianu, vreți să-mi spuneți, în afară de sport, în ce fel vă destindeți, adică, cum vă petreceți timpul liber ?...

— Păi v-am răspuns, printre altele, la această întrebare. Nu v-am spus însă că în sport, de pildă, obțin rezultate onorabile ; nu de performanță, ci de stil ! Și mai e ceva în plăcerea sportului : în momentul cînd lucrul pe care-l făceai a ajuns la un fel de saturație, atunci cea mai bună soluție este să te apuci de ce-ți cade sub mînă, numai să fie *altceva* decît ce făcuseși pînă atunci. Asta este singura definiție științifică a distracției, a amuzamentului. Caracterul multilateral al dis-

Scanned with OKEN Scanner

tracției, caracterul ei dublu îl arată un fapt paradoxal și pe care-l știe toată lumea. De exemplu, adeseori ca să te destinzi, te apuci să citești un roman polițist, care, din contră, te ține ca pe jăratic. Totuși, asta se numește relaxare, căci anumite încordări sînt destinderi dacă lucrul pe care îl faci este cu totul altceva decît cel pe care îl făcuseși pînă atunci...

Iulie 1973

Scanned with OKEN Scanner

GY. SZABÓ BÉLA

S-a născut la Alba Iulia, la 26 august 1905, dintr-o familie de muncitori la C.F.R. A urmat liceul în acest oraș între anii 1911—1923. A fost inițiat în tainele desenului și ale picturii de profesorul Reithofer Jeno.

În 1927 a obținut diploma de inginer mecanic al politehnicii din Budapesta. Încă din anul al doilea de studii se convinsese că locul său este în domeniul artei, dar n-a vrut să-și întrerupă studiile politehnice.

S-a reîntors la părinții săi însă n-a găsit nici un serviciu vreme de 4 ani. În timpul șomajului a desenat și pictat mult. În 1931 a fost încadrat ca inginer proiectant într-o fabrică de mașini electrice din Cluj-Napoca, unde a lucrat pînă în 1933 cînd fabrica și-a încetat activitatea. După aceea, mult timp s-a întreținut din ore de meditație de matematică și fizică.

A început gravura în lemn în 1933, fără să fi învățat de la cineva modalitățile și tehnica acestei arte. Abia în anul 1936 la Școala Superioară de arte plastice din Budapesta, are ocazia să vadă cum se execută o gravură în lemn. Și-a continuat studiile artistice la secția de grafică sub conducerea profesorului Varga Vandor Lajos. Izbucnind războiul mondial, în 1939, se reîntoarce în orașul Cluj-Napoca.

Scanned with OKEN Scanner

Este laureat al premiului de stat (1952) și Maestru emerit al artei din R.S.R. (1957). Decorat cu Ordinul „Meritul cultural" clasa I.

Creația sa artistică cuprinde 1200 gravuri în lemn, 200 picturi în ulei, 1300 pasteluri, 100 acuarele și 15 000 desene în creion, tuș și cărbune.

„Acest om modest, xilogravorul Gy. Szabó Béla, stă zilnic mai multe ceasuri gîrbovit, cu dalta în mînă, la masa lui de lucru, gîndind în culori — cum spune el însuși — rezumînd însă negru pe alb. Cîndva mult negru, azi mult alb. Multă lumină — «muzica luminii» cum și-a intitulat articolul un critic, admirator al lui. Lumină deci, la care el adaugă în timpul lucrului muzica. *Muzica apelor,* sau *Cele patru anotimpuri* ale lui Vivaldi — xilogravorul fiind credincios prieten al muzicii preclasice."

(Eugenia Florescu)

„Deși practică în același timp pictura, acuarela, desenul, artistul Szabó Béla s-a impus în conștiința publică drept unul din maeștrii gravurii în lemn, care rămîne activitatea sa predilectă și unde vocația lui pare să-și fi dus la capăt toate posibilitățile. Se afirmă de la început sub semnele expresionismului, și cu toate că păstrează în tot cursul evoluției sale anume particularități caracteristice, el nu poate fi încadrat decît parțial în rîndul exponenților curentului în țara noastră. De la ilustrațiile la volumul lui Ernst Toller, *Cartea rîndunelelor* (1934), ciclurile de gravuri «Liber Miserarum» (1935) și «Liber vagabundi», pînă la ciclul «Divina Comedie», artistul urmează o linie evolutivă, lentă, fără prea multe meandre sau schimbări spectaculoase. Chiar și în prima perioadă, atunci cînd tematica, alegerea scenelor, constituiau prin ele însele o evocare sarcastică a condiției sociale a unor tipuri umane, menținute în per-

Scanned with OKEN Scanner

manență la periferia societății, într-o lume nedrept alcătuită, dramatismul viziunii era subliniat mai mult de predominanța aproape compactă a culorii negre și mai puțin printr-o violentare a trăsăturilor. Accentele rarefiate de alb care nu s-au opus niciodată negrului invadează cu timpul imaginea, pe măsură ce cîmpul tematic își anexează noi teritorii (natura statică, peisaj)."

Din Dicționarul artiștilor români contemporani *de Octavian Barbosa, Editura Meridiane, 1976, p. 455—456.*

Scanned with OKEN Scanner

PLAFONAREA ÎNSEAMNĂ MOARTEA CREATIVITĂȚII ARTISTICE

— Un critic de artă aprecia opera dumneavoastră în următoarele cuvinte : „Impresionantă prin vigoarea și profunda originalitate, adevărată izbîndă prin artă a credinței în om și natură, opera lui Gy. Szabó Béla, însumînd peste o mie de gravuri, cincisprezece mii de desene și o mie trei sute de pasteluri, constituie un capitol de seamă al artei noastre contemporane". V-aș întreba : care a fost „cheia", esența în realizarea operei dumneavoastră ?

— Înțeleg foarte bine, și cred că răspunsul care vă interesează este mai simplu decît întrebarea conținută în citat. Comprimat într-un singur cuvînt, pot spune că „secretul" artei mele este numai și numai *munca !* Munca neîntreruptă, asiduă, făcută zi de zi cu mintea, cu sufletul, cu brațele — în această artă munca este manuală, ea a decis viața mea în cel mai înalt grad. Chiar și astăzi lucrez cîte douăsprezece ore pe zi, dar au fost perioade în tinerețe și în anii de maturitate cînd lucram cîte optsprezece ore... În arta noastră — și poate că nu numai în ea — este foarte important să lucrezi mult, zilnic, fără concedii de creație. De fapt artiștii se întreabă mereu unii pe alții : cît lucrezi pe zi ? Și nu este o întrebare formală, ci una de bază în cunoașterea tainelor creației. Îmi aduc aminte că odată, întîlnindu-mă cu Corneliu Baba, acesta m-a întrebat pînă la urmă cîte ore lucrez pe zi. I-am răspuns : șaptesprezece ore. Nu e destul — mi-a replicat el. Trebuie să lucrezi optsprezece. Acum, după zeci și zeci de ani de muncă, sînt gata să spun că de fapt trebuie lucrat douăzeci și patru de ore

Scanned with OKEN Scanner

din douăzeci și patru. Cum se poate ? Foarte simplu : ziua să lucrezi asupra materialului, iar noaptea să-ți duci arta mai departe...

— Dar se poate oare picta optsprezece ore ? Am în vedere lumina naturală, multe altele care țin de mediu și de dispoziție. Profesorul Dan Hatmanu îmi mărturisea cîndva că nu pictează noaptea. Dealtfel doream să vă întreb cum se desfășoară în atelierul dumneavoastră o zi obișnuită de muncă ?

— Răspund la prima parte a întrebării : Corneliu Baba, de pildă, lucrează optsprezece ore, iar noaptea nu este chiar imposibil de pictat. O știu din propria mea experiență. Iar o zi obișnuită de muncă pentru mine este pe cît de lungă, tot pe atît de simplă. Mă trezesc zilnic la orele șase și jumătate, asta după o deprindere mai veche, fac curățenie în atelier și apoi lucrez efectiv toată ziua, cu o întrerupere pentru masă, de la unu la două. O să mă întrebați cînd mă odihnesc ? În fiecare zi după amiaza trebuie să și dorm o oră. Dorm chiar aici în atelier, pentru că gravura obosește foarte mult ochii. După această oră de somn, pot lucra pînă la ore tîrzii din noapte. Medicul spune că trebuie să dormi opt ore. Eu dorm șapte ore noaptea și una ziua, după-amiază. Tot programul mi-l petrec aici, în atelier. Numai pentru masă merg la cantina universitarilor. Vedeți, eu sînt burlac și, la 74 de ani ai mei, ar fi prea complicat ca să procedez altfel...

— Nu este un compliment, însă nu arătați de vîrsta pe care o aveți. Comit o indiscreție întrebîndu-vă dacă ați fost sau nu căsătorit ? Are aceasta vreo legătură cu creația ?

— Nu știu dacă are sau nu, dar dacă m-aș fi însurat, o femeie, oricît de înțelegătoare s-ar fi dovedit, nu m-ar fi lăsat să lucrez atîta ! Imaginați-vă că este vorba de 1246 de gravuri, din anul 1933 și pînă astăzi. Dar nu sînt numai gravurile. S-ar spune că e mult, se și spune astfel. Eu consider, însă, că mai am mult de recuperat, adică tot ce n-am făcut în niște ani din tinerețe care, pentru artă, au fost ani pierduți...

Scanned with OKEN Scanner

— Tinerețea în sine o acuzați sau regretați căutările acelor ani ?

— Vedeți, în tinerețe am urmat și am absolvit politehnica — specialitatea mașini. Doi ani am fost inginer, iar în timpul crizei de la începutul anilor treizeci, vreme de patru ani am fost șomer. Bineînțeles că am profitat de această tristă perioadă și am lucrat, adică am pictat și am desenat. Dar pe atunci nu se putea trăi din artă sau numai din artă. Mai frecvent se putea muri de foame din artă ! Norocul a fost că mi-a plăcut foarte mult să lucrez. Și acum, la vîrsta mea, dacă cineva ar vrea să-mi facă un mare rău, n-ar trebui decît să-mi lege mîinile ca să nu pot lucra. Tot timpul am avut mare chef de lucru, și o spun cu deplină certitudine și sinceritate. Munca a fost și este, dacă vreți, șansa existenței mele. Altă șansă o consider faptul că am fost întotdeauna foarte sănătos.

— Știința afirmă, astăzi, ca pe un fapt verificat, că, muncind cu plăcere, și bine organizat, sănătatea e influențată pozitiv. În epoca romantică se încetățenise metaforic ideea de dulce lenevire de artist. Ați infirmat această zicală...

— E greu de spus ce anume pe ce anume a determinat : dacă am fost sănătos tun pentru că am muncit mult, sau dacă am lucrat mult pentru că am fost sănătos, o sănătate de fier...

— În aceeași balanță extraartistică, dar care condiționează atît munca, cît și sănătatea, intră și condițiile de existență și de creație. Ați fost un om pretențios, ați simțit nevoia de confort ?

— Pe vremea cînd nu îndrăzneam să am nici cele mai modeste pretenții de acest ordin, am trăit extrem de simplu. Astăzi condițiile s-au schimbat, s-au schimbat atît pentru mine, cît și pentru toată țara. Dar, iată că uitasem, am în scris negru pe alb de la doctor că trebuie să mănînc puțin. Puțini cartofi, puțin griș... ; vedeți că, pe măsură ce vîrsta înaintează, doctorii sînt aceia care pun condiții !

— Ca să rămînem prin preajma aceleași idei, vă întreb dacă ați făcut sacrificii pentru artă.

Scanned with OKEN Scanner

— Cred că da. În schimb am făcut ce mi-am dorit. Am călătorit relativ mult. Înainte de război am văzut Grecia, Italia, Coasta Dalmată, Bulgaria. Mai mult perpedes, mai puțin cu trenul, dar ce conta aceasta cînd reușisem să văd ceea ce dorisem să văd. După război am călătorit la distanțe mari. De pildă, în 1956 am fost în China și am revenit în China un an mai tîrziu, în 1957. China este mare, e uriașă ca teritoriu, ca popor, ca artă. N-ajunge s-o vezi o singură dată. După cea de a doua călătorie în această țară, am scris o carte : *Schițe de călătorie în China,* care a apărut în maghiară și a fost tradusă și în românește...

— Știu că pretutindeni pe unde ați călătorit ați avut expoziții care au fost apreciate de un public larg, bun cunoscător de artă, sensibil la creațiile care atestă finețe, meticulozitate în execuție, sinceritate și autenticitate în simțire...

— Da, am expus și în Mexic o mare parte a gravurilor mele, și m-am bucurat de aprecieri călduroase. Publicul meu este numeros și, poate că de aceea unii confrați nu mă iubesc. Dar marele public este o realitate. Arta mea este foarte accesibilă oricui, nu-i doar pentru „inițiați". Nu trebuie să explic nimic, nicăieri, totul este înțeles.

— Una dintre consecințele muncii aplicate este și în artă, ca în orice domeniu dealtfel, considerația celor din jur, respectul și popularitatea fiind de asemenea rezultante ale muncii. Vă displace să nu fiți admirat sau vă stinghерește invidia altora ?

— Întrebarea este complicată, vedeți, la început eu nu m-am gîndit la așa ceva, pur și simplu am muncit mult și cu plăcere. Apoi cred că a venit și considerația, ca de la sine. În privința invidiei însă, asta-i altceva. Uite, odată cineva mi-a spus că a citit despre mine un articol în care mi se exagerau — după părerea sa — meritele. Ce puteam să-i răspund ? Totuși, nu de puține ori mi s-a întîmplat să recunosc într-o apreciere critică, răuvoitoare chiar, și un grăunte adevărat, folositor mie. Atunci, ca să spun așa, „am prelucrat problema" și nu nu mi-a prins niciodată rău. În definitiv, aceasta este și o chestiune de spirit practic ! Repet însă, publicul, ma-

Scanned with OKEN Scanner

rea majoritate a oamenilor care au înțelegere pentru gravură și pentru artă în general, mi-au arătat întotdeauna bunăvoință și prețuire. În consens cu aceștia, în 1952 mi s-a acordat Premiul de Stat, apoi, în 1953, Ordinul Muncii, patru ani mai tîrziu mi-a fost acordat titlul de Maestru emerit al artei, am fost distins cu Meritul Cultural clasa întîi, după ce primisem, în prealabil, clasele a patra și a treia. După cum vedeți, chiar dacă nu știu bine ce s-ar fi întîmplat dacă nu aș fi primit semnele considerației oamenilor, a societății, faptul că le-am primit și le primesc continuu constituie, desigur, o înaltă și permanentă răsplată și un viu stimulent moral...

— În contextul celor afirmate pînă aici, să vă mai întreb ce părere aveți despre ambiție, perseverență, despre puterea de-a spera și de a depăși dificultățile?

— Dacă ambiție și perseverență înseamnă să nu fi niciodată pe de-a întregul mulțumit de ceea ce ai realizat, să vrei să urci tot mai sus pe scara propriilor posibilități, să refuzi fără încetare plafonarea, atunci pot spune că am fost un ambițios care a perseverat în ambiția sa. Plafonarea înseamnă moartea din punct de vedere al creativității artistice... Dificultăți mari n-am traversat, sau, cel puțin, nu le-am reținut în memorie ca atare. Tot ce-mi amintesc în acest sens este că în anul doi de facultate am simțit că locul meu nu e în tehnică și în industrie, ci în artă. Aș fi sacrificat cu dragă inimă cei doi ani pierduți, dar aș fi simțit o rușine insuportabilă să abandonez un lucru început, înainte de a-l duce la capăt. Mai ales că nici pe atunci politehnica nu era un lucru oarecare. Mi-a trebuit răbdare, putere în decizia de a face eforturi încă doi ani într-o direcție de viață despre care știam că nu va fi a mea. Dar am terminat politehnica în condiții bune și de atunci încoace timp de zeci de ani nu am încetat să mă preocup, zi de zi, de arta mea...

— Una dintre discuțiile pătimașe în artă, pretutindeni în lume, este aceea despre libertatea de creație. Este și întrebarea pe care personal o reformulez în convorbirile mele cu personalități de seamă din țara noastră ori de cîte ori mă aflu prin preajma lor...

Scanned with OKEN Scanner

— Să vă spun o întîmplare foarte interesantă. În 1957 am avut o expoziție la Anvers, în Belgia, și, acolo, se scria astfel într-un ziar : „Noi credeam pînă acum că dincolo de cortina de fier nu este voie să lucrezi ce vrei, ci numai pe teme prescrise. Expoziția lui Gy Szabó Belá dezminte această superstiție". În ceea ce ne privește pe noi, în România, au existat și superstiții și prejudecăți. Un lucru este clar : la noi, artistul are toată libertatea de creație...

— Xilogravura este o artă veche. În ce măsură ați folosit experiența înaintașilor sau ați mers pe călie altora ?

— Cînd am început eu să mă ocup de xilogramă, nu văzusem încă nicăieri cum se procedează. Pentru mine, pot să spun că eu am inventat xilograma. Trei ani de zile am lucrat așa. Abia după trei ani am fost la Budapesta și acolo am văzut, la Școala Superioară de Arte, cum se face. Numai că ei aveau alte tehnici decît cele intuite, „inventate" de mine. Mă deprinsesem cu ele și am rămas la ele, la procedeele mele...

— Simțiți nevoia să fiți anturat sau preferați singurătatea ?

— Te simți foarte bine dacă nu ești singur...

— Despre agresivitate ce părere aveți ?

— Nu e deloc bună, mai ales în artă...

— În general nu v-a atras aventura, vă place siguranța ?

— Aventuri nu prea am avut, nici în artă și nici în afara ei. Au fost însă cazuri — e amuzant ! — cînd, ca turist per-pedes în Grecia, am fost bănuit a fi ...spion. Undeva nu departe de Atena, pe niște locuri foarte frumoase, m-am dezbrăcat sub soarele torid — văzusem niște localnici că procedează astfel — și am pictat, ore în șir, sub o coastă de munte. N-am știut că, nu departe, pe o înălțime, a stat un soldat cu arma. M-au lăsat în pace. Dar cînd am coborît în drum, am văzut niște panouri scrise în limba greacă. Eu nu știam limba. Nu aveam voie să pictez în acele locuri. Dar am transscris textul de pe panouri în picturile mele. Cînd am ajuns acasă la gazda mea — era un grădinar ce se numea Vasili — acesta și-a făcut cruce de spaimă. Mi-a

Scanned with OKEN Scanner

explicat în felul lui că intrasem într-o zonă militară, zonă interzisă. Am și azi de acolo vreo patru pasteluri, aici, acasă...

— Cum vă petreceți timpul liber ?

— Joc șah. Șahul m-a pasionat în trecut, mă pasionează și azi. Ieri, de exemplu, am jucat șah o oră și jumătate. În 1946 am fost la numai o jumătate de punct de titlul de campion al orașului Cluj. Pentru această jumătate de punct altul mi-a luat-o înainte. A fost de fapt spre norocul meu, altfel i-aș fi consacrat șahului prea mult timp... Acum joc cam două, trei ore pe săptămînă. Aici, în acest apartament. Dar cu timpul petrecut de mine în fața tablei cu pătrățele, timp adunat, să zicem, într-o viață, aș fi putut învăța trei limbi străine. Pentru că nu mai joc șah cum jucam altădată, acum învăț limba spaniolă. La teatru merg foarte rar, televizor am la prieteni, în schimb, pentru că m-ați întrebat despre timpul meu liber, cu aparatul de radio deschis pot lucra xilografie. Ba, mai mult, dacă aud o muzică frumoasă, muzică preclasică sau clasică, lucrul la gramă merge mult mai bine. Cu cincizeci la sută mai bine...

Decembrie 1978

Scanned with OKEN Scanner

GHEZA VIDA

(1913—1980)

S-a născut la Baia Mare, în ziua de 28 februarie 1913, într-o familie modestă de muncitori în mină. Rămas de timpuriu fără tată (acesta s-a stins de pe urma unei răni căpătate în primul război mondial), muncește din greu pentru a-și agonisi existența, fiind, pe rînd, grădinar, tăietor de lemne la pădure, muncitor la calea ferată și la o fabrică de acid sulfuric. În anul 1932 devine membru al Partidului Comunist Român.

Arta îl atrage de timpuriu, sculptează și desenează încă de pe băncile școlii primare. În 1937 se confruntă pentru prima oară cu publicul, organizînd o expoziție în orașul natal. În același an părăsește țara clandestin, înrolîndu-se în rîndul voluntarilor români în războiul antifascist din Spania. Participant direct la grelele lupte de pe Ebru, după înfrîngerea Brigăzilor internaționale este internat succesiv într-o serie de lagăre fasciste, unde, în condiții cumplite, face efortul de a nu se rupe de uneltele sale de artist. Spre sfîrșitul anului 1941 izbutește, cu greu, să revină în țară dar, numai după un an autoritățile horthyste îl ridică de acasă și îl trimit într-unul din detașamentele de muncă forțată, formate din români. Eliberat la începutul anului 1945, Gheza Vida se înrolează ca voluntar în rîndurile armatei noastre care luptă în Cehoslovacia pentru alungarea trupelor de ocupație hitleriste.

După victorie, artistul se întoarce la uneltele sale, lărgind și adîncind o operă pornită de la iz-

Scanned with OKEN Scanner

voarele creației populare din Maramureș, profund legată de dragostea pentru oameni și pentru pămîntul românesc. Se afirmă ca unul dintre cei mai de seamă artiști ai noștri, îngemănînd în opera sa bogată tradițiile, istoria și lupta revoluționară a poporului.

De la eliberarea țării, vreme de peste trei decenii și jumătate, a fost prezent în numeroase și mari expoziții de la noi cît și de peste hotare, a realizat lucrări de înaltă valoare, monumente reprezentative ca acelea de la Carei, Moisei, Baia Mare, a îndeplinit sarcini de conducere în cadrul Uniunii Artiștilor Plastici. A fost ales membru corespondent al Academiei Republicii Socialiste România, distins cu titlurile de Laureat al Premiului de Stat, Maestru emerit al artei și Artist al poporului. A fost ales membru al Comitetului Central al Partidului Comunist Român, deputat în Marea Adunare Națională. Pentru meritele sale deosebite pe tărîmul artei și în viața socială, a fost distins cu titlul de Erou al Muncii Socialiste, cu numeroase ordine și medalii ale Republicii Socialiste România.

A încetat din viață, aflat încă în plină forță de creație, la 11 mai 1980, lăsînd în urmă amintirea unei pilduitoare vieți de artist-cetățean și o operă artistică nepieritoare.

„Am avut atîtea sculpturi înfățișîndu-l pe Doja sau alte figuri de țărani răsculați. Am văzut atîtea gesturi largi și amenințătoare, atîtea brațe furioase, agitînd furci și securi. Dar n-am văzut nici un chip care să respire atîta copleșitoare tărie, cîtă se desprinde din imensul «cap de țăran», sculptat de Gheza Vida. N-am întîlnit în expozițiile din ultimii ani, nici un obraz asemenea acestui cap aspru și grav, de titan superb și îndurerat. Ar fi trebuit, fără îndoială, să se cheme «cap de erou».

Nu știu dacă în celelalte lucrări din expoziția sa, Vida atinge astfel de înălțimi ; dacă mai face să

Scanned with OKEN Scanner

vibreze coarda eroicului. Dar nici nu se concentrează asupra expresiei ; vrea să ne convingă prin eloc-venţa volumelor, prin forţa imperativă a mişcării. Şi se pricepe să dăruiască forţă şi celei mai mici compoziţii ; să adune forma, s-o strîngă, ca pe un resort, din tensiunea căruia ştii că vor izbucni ener-giile zăgăzuite. De obicei, un corp încordat su-gerează mai mult latenţele dinamice, decît unul an-gajat într-o mişcare dezlănţuită. Dar chiar atunci cînd sculptează oameni avîntaţi în dans, prinşi cu toată fiinţa lor în vîrtejul jocului, Vida te face să ghiceşti în ei rezerve de mişcare neconsumate ; să simţi cum, de pildă, un picior ridicat în aer va atinge, în clipa următoare, mai spornic pămîntul. De aceea ţăranii aceştia de o energie masivă nu dau, în jocurile lor, impresia frenezieiei. Precum un urs, oricît de greoi, are în călcătură ceva uşor, nu ştiu ce delicateţe în felul cum întoarce laba, tot astfel tălpile lor se lipesc apăsat, dar lent şi parcă fără zgomot, de sol. La Vida, mişcarea, chiar intensă, nu pare dezordonată şi capătă o anume greutate, fiindcă artistul a înscris-o într-un desen de curbe, de obicei închise. Cînd taie lemnul, sculptorului îi convine mai ales ronde-bosse-ul...

Şi în linogravuri, ca acelea intitulate *Sirena* (1933) ori Alianţa (1940), umbra şi albul se alungă astfel pe corpuri, încît reţeaua lor aminteşte urmele lăsate de muşcătura măruntă ori mai largă a dălţii în trunchiuri de lemn.

Prin compoziţii precum aceste gravuri, Vida îşi spunea, în anii grei de lagăr, credinţele democratice care au biruit odată cu înfrîngerea fascismului. Şi dacă un oarecare gigantism, o dilatare a formelor, prezente în astfel de lucrări, artistul avea să le pă-răsească, el se poate mîndri cu calităţile pe care le relevă aceste gravuri cu energia trăsăturii şi cu forţa generoasă a simţirii. A unei simţiri care a ştiut să coboare la izvoarele afunde ale vieţii celor mulţi. Căci nu atinge sănătatea şi forţa solemnă a artei

Scanned with OKEN Scanner

lui Vida decît un creator care trăiește din plin, pe dinăuntru, viața alor săi."

Din Critică și cultură *de Dan Hăulică, Editura pentru literatură, 1967, p. 208—210.*

„E creatorul unei arte ce-și trage obîrșia din substanța baladei populare, «Vida e un povestitor, un mare narator de esență folclorică», s-a spus. Și nu fără dreptate. Dar aceasta în sensul unei excepționale expresivități a gestului, a atitudinii. În sensul unei contopiri cu mediul în care trăiesc personajele sale. Vida nu a căutat mișcarea pentru că voia să rezolve o problemă de plastică a volumelor. Frenetica mișcare a personajelor sale e întru totul firească, pentru că se supune legii de care ascultă vîrtejul dansului din Oaș. Modelul său nu e *motivul* folcloric, în sensul decorativ, ci însuși etosul țărănesc, al țăranului din Maramureș. Un etos de o aspră noblețe, al unei lumi căreia Meșterul Vida îi aparține pe de-a întregul.

Artistul și omul erau parte a acelei provincii românești ale cărei balade le asculta și le tălmăcea în forme sculpturale. Străvechea baladă a lui Pintea. Și tragica baladă a martirilor de la Moisei. De la Brâncuși încoace nu s-a înălțat pe pămîntul acestei țări un ansamblu sculptural al cărui înțeles să fi fost atît de amplu consonant cu înțelesurile gîndirii populare. Arhitectura spațiului e îndelung gîndită în felul în care cioplitorii în lemn, țăranii ținutului românesc de la miazănoapte, și-au gîndit întotdeauna operele. În ansamblul de la Moisei se aude parcă vibrînd fibra lemnului, atinsă de aer, împlîntată în pămînt. Nu este — s-a observat — un spațiu plastic, ci un spațiu etic în care se unesc laolaltă elementele întregii umanități.

Sculpturile lui sînt proiecții ale unui spirit general uman, dar aparțin, în chip caracteristic, unei viziuni filozofice și morale a acestui pămînt. Ele alcătuiesc, laolaltă, fragmentele unui vast epos ; un

Scanned with OKEN Scanner

epos al Maramureșului, al acestui ținut căruia personalitatea lui Vida i-a primit, în plămada ei, marile energii și adînca înțelepciune, robustețea și incomparabila delicatețe sufletească.

Detesta grandilocvența și în atitudine, și în vorbă. Semn al adevăratei măreții, Vida era un om discret. Ceea ce ne-a îndemnat întotdeauna să-l respectăm și să-l îndrăgim."

Dan Grigorescu, „România liberă", 14 mai 1980.

„Unul dintre artileriștii români manifesta, în afara calităților ostășești, deosebite aptitudini artistice, fapt pentru care se bucura de simpatia deosebită a tovarășilor săi de arme. Era Gheza Vida-Grigore. (...)

Tunurile au tăcut de puțină vreme ; aviația inamică le-a dat și ea un mic răgaz voluntarilor. În sfîrșit, puțină destindere... Și iată-l pe Gheza Vida scoțîndu-și gînditor briceagul din buzunar și privind cu un aer concentrat lama lui încovoiată.

Voluntarii știu ; acum în mintea lui se redeșteaptă poveștile cu feți-frumoși și balauri auzite în anii copilăriei, reînvie figurile aspre ale țăranilor din Țara Oașului unde s-a născut, chipurile dîrze ale celor care s-au răzvrătit împotriva boierilor. Și artistul, cu mîinile sale dibace, le va da viață, cioplindu-l în lemn.

În jurul lui s-au adunat roată mai mulți voluntari. Grigore s-a așezat cu spatele rezemat de trunchiul unui copac. Briceagul cioplește cu repeziciune în bîta groasă pe care o ține într-o mînă ; iată, se conturează două sprincene stufoase ce se îmbină deasupra ochilor pătrunzători, nasul semeț, gura hotărîtă, bărbia voluntară, e capul lui Horia. Îndepărtează puțin bîta, privește cu ochii micșorați, mai ciupește o așchie, încă una. Deodată se aude vocea comandantului : «Toată lumea la tunuri !»"

Din Evocări *de Valter Roman, Editura Eminescu, 1980, p. 139—140.*

Scanned with OKEN Scanner

AM PRIETENI MULȚI PRINTRE CIOPLITORII MOROȘENI

Pe Gheza Vida l-am vizitat mai multe seri de-a rîndul în iarna 1978—1979. Nici în odaia artistului, nici în atelierul său și cu atît mai puțin în sera luxuriantă, adăpostind mii de cactuși, n-am trecut pragul cu întrebări anume pregătite. Am dorit doar să pot sta în preajma acestui mare maestru, de o proverbială modestie, să-i ascult amintirile, povestite cu o simplitate ce le făcea cu atît mai răscolitoare. Rodul acelor întîlniri în care rolul meu a fost mai mult pasiv, emoționantele relatări ale omului condus în viață și în artă de o neșovăielnică și pilduitoare conștiință le-am așternut ulterior pe file ca pe o stenogramă — cu prescurtările de rigoare — cu grija de a nu rupe vraja extraordinarei confesiuni, ce se alcătuia miraculos din episoade răzlețe, narate ca din întîmplare, fără comentarii și, mai ales, fără urmă de emfază.

Cînd am socotit că paginile au izbutit o selecție dreaptă și sînt gata pentru a fi încredințate tiparului, a venit vestea. Surprinzătoare, brutală, incredibilă : Gheza Vida a fost smuls pentru totdeauna dintre uneltele sale ! Și toți cei care l-au iubit s-au gîndit, în clipa cumplită, la un copac doborît de trăsnet. Au trebuit să treacă mai multe luni de zile ca să am curajul de a revedea filele care încercau să fixeze povestirile sculptorului, tot ceea ce îmi spusese în acele seri geroase cînd am avut satisfacția de a-i fi oaspete, ascultîndu-l ore și ore în șir, notîndu-i vorbele, memorabile întru totul. Și ceea ce numisem pînă atunci *obiectivitatea, rezerva decentă a reporterului,* mi s-a părut, de această dată, o detașare

Scanned with OKEN Scanner

neinspirată față de personalitatea neobișnuit de amplă a interlocutorului. Mai mult, acum *cînd știam* că Gheza Vida a plecat dintre noi, o seamă de gesturi, de crîmpeie de discuție, de paranteze, omise în prima versiune a relatării, căpătau o mai mare semnificație, amplificau sensuri sau se reliefau, în sens profetic.

Mi-am reluat, așadar, lucrul de la capăt. Au rezultat cele de mai jos...

L-am întrebat pe Gheza Vida, chiar cu prilejul primei întîlniri, dacă își amintește cînd a sculptat pentru prima dată. A zîmbit, dealtfel zîmbetul acela îngăduitor nu i se ștergea decît arar de pe chip, și mi-a răspuns :

— Aici, în Maramureș, toți copiii cioplesc cîte ceva. Cred că și eu am făcut ceea ce au făcut toți ceilalți. La școala primară am avut însă un dascăl care ne încuraja dexteritățile. Prin clasa a doua sau a treia, am făcut asta...

Dintr-un dulap, gazda a adus o piesă, cioplită în lemn, cam de 12 cm lungime, reprezentînd o mînă omenească ce ține între degete un mic căuș.

— E o cană pentru luat lapte din șiștar, a adăugat, făcînd chiar gestul cu care umpli cănița dintr-un vas mai mare.

— Se spun despre dumneavoastră o mulțime de lucruri...

La aceste cuvinte ochii artistului s-au deschis cu interes.

— Vai de mine !...

Atunci am înțeles că ceea ce îi dă chipului său marca deplinului calm, semnul liniștei și bunătății este nuanța bleu d'azur a ochilor.

— Se spun numai lucruri bune, vă asigur. De exemplu, că niciodată nu v-ați numit — însuți — sculptor sau artist. Vă socotiți, într-adevăr, un cioplitor ?

— Păi, să ne înțelegem. Cuvîntul ăsta — cioplitor — nu-i un cuvînt de ocară. Am prieteni mulți printre cioplitorii moroșeni, printre toporari, și vă asigur că unii dintre ei sînt adevărați artiști. Ce știu ei despre lemn, despre secretele din fibra copacului, nu se poate învăța la nici o academie de beaux-arts. Și poate că nu orice

Scanned with OKEN Scanner

sculptor este vrednic de numele de cioplitor. Eu am lucrat la pădure, dar învăț și azi cioplitul, de la moroșeni.

Cu ocazia unei alte vizite, stînd în vastul atelier al artistului, a adus din vălmășagul de scule una și mi-a apropiat-o de ochi. Era o teslă, ca acelea ale dulgherilor, doar că tăișul era curbat, aproape un semicerc.

— Nici un sculptor n-are așa ceva. E strașnică. O am de la moroșenii mei.

Și tot atunci mi-a arătat o daltă scurtă, explicîndu-mi că a fost de trei ori mai mare, dar a fost ascuțită de mii de ori în decursul anilor.

— La asta țin cel mai mult. Mi-au dăruit-o tovarășii de lagăr, în Spania...

— Un prieten de la București, sculptor amator în ceasurile libere, mi-a spus că v-a întrebat odată cum se ascut dălțile. Iar dumneavoastră i-ați răspuns : întîi învață dumneata să sculptezi și pe urmă, cu vremea, ai să înveți să ascuți și dălțile...

— Nu-mi amintesc, dar așa e. Ascuțitul sculelor nu e o treabă simplă.

Exista, m-am convins, un domeniu despre care prietenoasei mele gazde nu-i plăcea să se avînte în discuție : creația sa artistică, meritele sale. Mi-a spus de mai multe ori că se bucură că nu sînt critic de artă și că nu despre teorii estetice ne propunem să stăm de vorbă.

— Îmi place să umblu, îmi place să stau de vorbă cu oamenii. Toate legendele moroșenești pe care le știu, de la ei le-am auzit. Există o mitologie minerească uluitoare care m-a preocupat mult.

Despre monumentul de la Moisei, închinat țăranilor uciși de horthyști, spunea :

— A fost ridicat pe plan local. Fără subvenții, doar ajutat de țărani. În două săptămîni a fost gata. În lemn. Apoi, cînd lemnul a început să se deterioreze, monumentul a fost transpus în piatră.

— S-a spus și s-a scris că atît monumentul de la Moisei, cît și cel de la Carei păstrează în piatră cioplitura specifică lemnului, amintind felul în care le-ați proiectat și realizat inițial.

Scanned with OKEN Scanner

— Mi-ar părea bine să fie așa.

Am așteptat ca răspunsul să continue. Dar interlocutorul meu n-a mai avut nimic de adăugat.

Nu mai știu exact cum a venit vorba despre sport. Poate că televizorul, aprins la o oră tîrzie, să fi fost cauza. Am aflat, astfel, că adolescentul Gheza Vida a practicat luptele greco-romane.

— Luptele au tradiție la Baia Mare. Au fost dintotdeauna un sport muncitoresc. Țin minte, era o iarnă geroasă. Ne antrenam într-o sală neîncălzită, era frig ca afară. Într-o zi, am auzit focul pîlpîind cu mai multă tragere de inimă decît în alte dăți. Abia la urmă, cînd eram gata de plecare, am pus mîna pe sobă : era rece ca ghiața. Ce se întîmplase ? Antrenorul băgase doar niște jurnale în sobă — lemne nu erau — dar cele cîteva vîlvătăi ne dăduseră senzația de cald și de bine. N-am mai simțit frigul. Ne încălzise ideea de foc, simbolul...

— Se mai spune despre dumneavoastră că nu vă simțiți bine decît aici, acasă. Că, atunci cînd mergeți la București, o faceți numai obligat de anumite îndatoriri obștești și că abia așteptați s-o porniți înapoi, la Baia Mare...

— Mă simt bine aici. Aici sînt eu. Peisajul, folclorul, oamenii. Fără ei n-aș putea să exist cu adevărat.

— V-a plăcut să lucrați mult. Ați lucrat și în lagăr — mă refer la munca artistică...

— Eram student. Lagărul nu-i un loc prea potrivit pentru creație. Dar ce oameni grozavi am avut prilejul să cunosc. Nu puteam să nu încerc să le fixez chipurile, caracterele. În împrejurările de acolo. Am o colecție de linogravuri, făcute în Spania, în lagăr. Tinerețea mea a fost grea, zbuciumată, dar interesantă. Cu un mare noroc, am rezistat. Dar, uite că acum, la bătrînețe, m-a apucat beteșugul...

Artistul suferise un prim infarct. Continua însă să lucreze.

— Nu aveți dreptul să vă socotiți bătrîn. Arătați bine, nu s-ar zice că ați trecut prin boală. Medicii ce vă spun ?

— Medicii ?... Am să fac lucrări mai mici.

Scanned with OKEN Scanner

— Aţi făcut lucrări de toate dimensiunile, la fel de admirate.

— Dimensiunea unei lucrări nu trebuie s-o hotărască cioplitorul, viaţa, subiectul te obligă.

— În lucrările monumentale dovediţi — cum spun criticii — economie de mijloace, o mai mare stilizare. Le plac moroşenilor aceste lucrări stilizate ?

— Moroşanul se opreşte pe drum şi se uită la un gorun bătrîn, cu admiraţie. El vede bine şi ştie să citească în forma lemnului, în forma pietrei. Gustul lui pentru frumos ? Îl spun porţile maramureşene.

— „Sfatul bătrînilor“ — cine vi l-a inspirat ?

— Aici, oamenii consideră vîrsta înaintată semnul înţelepciunii. Al înţelepciunii, ca finalitate a experienţei de viaţă, a întîmplărilor trăite. Bătrînul, acest patriarh pe care îl numesc Vîju, este busola colectivităţii ţărăneşti. Hai să-l întrebăm pe Vîju, spun oamenii, atunci cînd au de chibzuit asupra unei hotărîri importante. Subiectul unui asemenea monument-simbol m-a urmărit multă vreme. M-a obsedat, chiar.

— Se mai zice (v-am spus cîte se zic despre dumneavoastră) că sînteţi omul care a făcut cunoscut Maramureşul pretutindeni. Lucrările pe care le-aţi realizat poartă esenţele inconfundabile ale acestei zone româneşti.

— De ce nu s-ar zice şi invers ? Eu simt că Maramureşul m-a creat pe mine. Poate are să pară un şablon, dar este adevărul existenţei mele : m-am străduit să îmbin munca politică cu munca artistică. Amîndouă slujesc acelaşi ţel şi îl au în vedere pe om, traiul şi fericirea sa.

— Citiţi tot ce scriu criticii despre dumneavoastră ? Vă bucură succesul ?

— Dacă citesc tot — nu ştiu. Citesc dacă îmi cade sub ochi. Criticii îşi îndeplinesc munca lor. O consider utilă. Cioplitorul are şi el munca sa. E bine cînd ceea ce a vrut să exprime sculptorul îl impresionează pe critic. Dar nu cred că un sculptor lucrează gîndindu-se numai la critici. Ar fi prea uşor. Arta este pentru oameni. Pentru toţi oamenii.

— Brâncuşi îşi dorea să facă piatra să cînte pentru om.

Scanned with OKEN Scanner

— Frumos spus. Este dorința, cred, a oricărui artist adevărat.

— Ce spun oamenii — oamenii obișnuiți, nu criticii — cînd se află în fața frumosului, a artei adevărate ?

— Ei nu știu să vorbească frumos, cum știu criticii. Cînd le place ceva, se uită îndelung, în tăcere. Doar cînd nu le place, atunci bombăne. Eu așa am văzut că fac.

— De cactuși, de cînd vă ocupați ?

— Din tinerețe. Ei aduc culoare pe pămînturile cele mai aride. Am adus un pui, un ciot, din Spania. A îmbătrînit odată cu mine.

— Aveți cîteva mii, cred...

— S-ar putea...

— Vă plac, cumva, și pentru că au forme geometrice atît de variate și interesante ? Adică, plastica lor monumentală joacă vreun rol în pasiunea dumneavoastră ?

— Nu toți sînt monumentali. Unii sînt chiar foarte mici — miniaturali. Dar, s-ar putea să aveți dreptate...

— Îngrijirea lor vă ia mult timp ?

— Pretențiile lor sînt mici. Sînt plantele cele mai modeste. Cineva mi-a scris odată, de la București. Se plîngea că are cactuși pe care îi îngrijește toată ziua și totuși lor nu le merge bine, se îmbolnăvesc, mor. Am înțeles că îi uda prea mult. Le făcea rău, din dragoste. Udați-i mai rar, i-am scris. Mai apoi, mi-a mulțumit. Asta era...

— Este un obicei, consacrat de rutină : ce planuri de viitor aveți ?

— La vîrsta mea, la starea mea, întrebarea poate provoca răspunsuri riscante. Sigur, mai am planuri... Dar, cine știe ?

— Sincer, nu înțeleg de ce vorbiți astfel. Un om ca dumneavoastră ?

— Nu știu cine zicea că moartea face și ea parte din viață. Nu ?

Apoi, după o pauză :

— Nu m-a interesat dacă am fost considerat un artist de talie mare. Am avut ceva de spus. Atît.

Decembrie 1978

Scanned with OKEN Scanner

HENRI WALD

Notă autobiografică

M-am născut la 31 octombrie 1920 în București într-o casă modestă de pe strada Olteni. Primarele și secundarele le-am urmat la „Școala Arhiepiscopală Sf. Andrei". Facultatea de litere și filozofie am urmat-o abia între 1944—1946. Între profesorii care au contribuit cel mai mult la formarea mea îmi amintesc mai ales de Mircea Florian, Henri Stahl, Scarlat Struțeanu, Virgil Bogdan, Ilie Sulea-Firu. Primele lecturi care m-au influențat : Kant, Bergson, Schopenhauer, Blaga, Vianu și Ralea.

Am debutat în 1944 la *Tribuna Poporului* cu microeseuri filozofice și am colaborat mai tîrziu la mai toate revistele de cultură din vremea aceea : *Revista Fundațiilor, Viața românească, Contemporanul, Tribuna poporului, Victoria, Studentul român, Lumea* etc. Am fost redactor la Editura de Stat.

Între 1948 și 1962 am fost profesor de logică la Universitatea din București și din 1954 pînă în 1975 am condus Secția de gnoseologie și logică a Institutului de Filozofie.

Gnoseologie, Logică, Lingvistică, Semiotică, iată principalele etape de cercetare pe care le-am străbătut în ultimele trei decenii. Dintre cele cîteva zeci de lucrări publicate pînă acum, cea mai importantă este, firește, cea încă neterminată : *Ideea vine vorbind*, care urmează să apară... Am luat premiul Academiei Române pentru filozofie cu prima mea lucrare publicată în 1957. Este adevărat

Scanned with OKEN Scanner

că ideea la care lucrez și acum se află deja acolo : *vorbirea determină gîndirea și nu invers.*

În ceea ce privește firea mea, constat în preajma bătrîneții că sînt deosebit de irascibil în fața micilor neajunsuri, dar îndeajuns de calm în fața marilor dificultăți ; sînt în general anxios, dar nu țin seama de anxietatea mea cînd sînt convins că trebuie neapărat luată o anumită atitudine. În sfîrșit, convins că lumea aceasta nu poate să aibă alt sens decît acela pe care noi înșine sîntem în stare să i-l dăm, mă străduiesc să sporesc necontenit respectul fiecăruia față de celălalt unghi de vedere.

Din 1967 sînt doctor în filozofie, iar din 1970 membru titular al Academiei de științe sociale și politice.

Sînt membru al Comitetului de direcție al revistei *Revolutionary World,* Amsterdam, și al revistei *Dialectical Anthropology,* New York, și membru al Institutului internațional de logică, Bologna.

Lucrări

Rolul limbajului în formarea și dezvoltarea ideilor, Ed. Academiei, 1957.

Introducere în logica dialectică, Ed. Academiei, 1959.

Structura logică a gîndirii, Ed. Științifică, 1962.

Elemente de epistemologie generală, Ed. Științifică, 1967.

Realitate și limbaj, Ed. Academiei, 1968.

Homo significans, Ed. Enciclopedică, 1970.

Limbaj și valoare, Ed. Enciclopedică, 1973.

Puterea vorbirii, Ed. Științifică și Enciclopedică, 1981.

Ideea vine vorbind, sub tipar.

Scanned with OKEN Scanner

FĂRĂ CEILALȚI NU POȚI FI DECÎT *SINGUR*; NUMAI ÎMPREUNĂ CU EI POȚI AJUNGE O *INDIVIDUALITATE*

— Într-o chestiune cum este aceea a relevării importanței muncii în formarea personalității, îngăduiți-mi să cred că activitatea de zi cu zi, ca și opiniile unui gînditor capătă o importanță deosebită. Sînteți autorul unor binecunoscute lucrări de logică, de filozofia cunoașterii, de antropologie filozofică, de semantică. Pentru mine, toate acestea semnifică muncă filozofică. Pentru dumneavoastră însă, ele constituie însăși coloana unei personalități distincte. Am pomenit aici noțiunea de muncă, cu gîndul să nu vă îndepărtați de ea, mărturiile, în acest sens, le consider foarte importante.

— Despre munca mea, nimic spectaculos. Este vorba despre o activitate care se desfășoară în primul rînd în vederea redactării unor studii, a unor cărți și ea decurge cam în felul următor : există în mod necesar o perioadă de lectură în legătură cu problema care mă preocupă în acel moment, ca, de pildă, de cîtăva vreme mă preocupă problema antropologiei filozofice, filozofia omului. Am ajuns aici începînd cu teoria cunoașterii, continuînd cu logica și pînă la teoria limbajului. Ajungînd la teoria limbajului, am ajuns la ce cred că este principalul mijloc de transformare a antropoidului în om și principalul instrument al construirii culturii. În lumina acestei preocupări citesc. Citesc ultimele lucrări care se ocupă de această problemă și la un moment dat îmi vine o idee care mie mi se pare dacă nu cutremurător de nouă, în orice caz în stare să aducă un spor de claritate, care să aducă un plus de cunoaștere. Voi continua să citesc din acel moment, în funcție de acea idee, pînă cînd voi ajunge

Scanned with OKEN Scanner

să-mi fie limpede structura generală a lucrării pe care am de gînd s-o scriu. În acest moment aș putea începe să scriu, totuși nu fac niciodată acest lucru. Mi se pare că tocmai acest lucru este important pentru ceea ce doriți să aflați. După ce mi-e foarte limpede ansamblul studiului și ideea lui principală, nu mă apuc încă de lucru. Mă apuc de lucru mult mai tîrziu, și anume după ce nu mai sînt în stare s-o fac, ci cînd nu mai sînt în stare să n-o fac. În acel moment este copt, ca să spunem așa, opusul și atunci mă apuc de redactare...

— Pentru ca să nu rezulte o imagine schematică a muncii dumneavoastră, de fapt cum decurge aceasta ?

— În general, în prima fază, de lectură și de conspectare, nu pot lucra decît patru sau cinci ore consecutiv. Pe urmă fac o pauză, fie că mă ocup de cu totul altceva, fie că mă plimb, fie că rezolv treburi curente, care solicită mai puțin intensitatea gîndirii, și după aceea încă o dată, după-amiază, cam pe la orele 4—5, mă apuc din nou de lucru. Lucrez cam între opt dimineața și opt după-amiaza. Nu mai lucrez noaptea de multă vreme. Seara mă duc la șuetă, văd niște amici mai mult sau mai puțin apropiați ca meserie, de obicei din domeniul artei, pictori, actori, dramaturgi, critici de artă și cronicari dramatici, pentru a afla cam care sînt ideile care-i preocupă și care se dezbat în lumea lor...

— Lucrările dumneavoastră nu sînt întotdeauna foarte accesibile cititorului mai puțin inițiat. Domeniile de gîndire filozofică pot părea uneori mai puțin lesnicioase celui care, de pildă, n-a citit o carte de filozofie. Nu știu dacă aceasta îl preocupă pe gînditorul care sînteți, dacă vă este sau nu indiferentă opinia curentă, dacă v-ați definit o atitudine față de cititor, de public, așa cum presupun, vă interesează considerația cititorului de orice nivel...

— M-a interesat întotdeauna foarte mult această considerație. Poate că premiile cele mai satisfăcătoare pentru mine, pe care le-am primit, adică sancțiunile premiale, cum ar spune Mihai Ralea, au fost scrisori ale unor oameni necunoscuți de mine, din țară și străinătate. Cînd un profesor de matematică, de pildă, de la Baia-Mare, mi-a scris că-mi mulțumește pentru lectura, pen-

Scanned with OKEN Scanner

tru delectarea intelectuală pe care i-a prilejuit-o ultima mea carte, sau cînd un profesor mai în vîrstă, pe care-l știu și eu din scris, ca Alexandru Mironescu mi-a scris o scrisoare în care m-a felicitat pentru un studiu apărut în „Viața Românească", satisfacția mea a fost mare de tot. Mai mare decît la primirea unor premii oficiale. M-au bucurat foarte mult telefoanele primite din partea unor oameni care-mi spun că au trecut printr-o anumită derută, și nu vor să-și dea numele la telefon, dar vor să-mi mulțumească pentru că, cu ajutorul meu, au izbutit să depășească această derută. De ce m-am bucurat foarte mult? Pentru că aceste succese sînt totalmente dezinteresate, și înseamnă că n-am făcut o treabă inutilă. Dacă pe doi, trei oameni am izbutit să-i tulbur cu un studiu sau cu o carte, satisfacția mea este maximă, supremă...

— Cu îngăduința dumneavoastră, m-aș întoarce la ideea inițială a discuției de pînă acum. Considerați că anturajul, condițiile de mediu, confortul fac parte din condițiile sau din auziliarele muncii? Ce rol acordați acestui ansamblu, îndeobște mai puțin pomenit de către oamenii de cultură...

— Aici lucrul este deosebit de interesant în prima fază, de lectură și de gîndire, cînd nu am nevoie de un mediu cu totul deosebit. De la o vreme încoace începe să mă supere însă zgomotul. Asta mai mult decît înainte. Fie lătratul cîinelui vecinului, fie tramvaiul, fie, în sfîrșit, plimbarea celor din casă în fața biroului la care lucrez. Este adevărat că pot parcurge această primă fază de reacumulare prin lecturi și meditație în condițiile acestea, pe care le simt că nu sînt prielnice. Însă redactarea propriu-zisă nu o pot face acasă, de aceea mă retrag la o Casă de creație a Academiei, la Căciulați, sau eventual la Sinaia, în limita în care nu este aglomerație nici într-un loc, nici în celălalt, și acolo pot lucra chiar la redactare, cam 10 ore consecutiv, pline.

— Sînteți un om meticulos, resimțiți în muncă nevoia de ordine, de acuratețe a lucrurilor?

— Sînt aproape maniac. Nu are voie nimeni să-mi șteargă praful de pe birou. Cînd vin acasă, sînt sigur că cineva a umblat puțin prin lucruri, pentru că, de pildă,

Scanned with OKEN Scanner

creionul meu nu se mai află exact în poziția în care l-am lăsat. Numai din acest punct de vedere ordinea este pentru mine o condiție. Nu pot începe niciodată lucrul dacă nu e ordine. Dacă veți citi cărțile mele în manuscris, veți avea surprize. Ele sînt redactate pe caiete de școală dictando, uneori pe caiete de teză, și veți afla redactată fără nici o ștersătură toată cartea. Așa cum a apărut în librării, așa se află redactată pe caiete. Pe pagina din partea dreaptă e scris textul mai mult sau mai puțin caligrafic, ceea ce face să fiu mereu elogiat de dactilografe, în primul rînd, și pe urmă de cititori, iar pe pagina din stînga, lăsată liberă, este subsolul de pagină, aparatul critic și eventual unele fraze pe care le introduc după ce am terminat redactarea și-mi amintesc că ar fi bine să fie adăugată o nouă idee. Sînt atît de obsedat de ordine, încît ajung la niște lucruri curioase... Dacă se întîmplă să fac o pată de cerneală pe pagină, am o panică intelectuală, sînt derutat, nu știu ce să fac, nu-mi place însă să rup pagina, și atunci o înconjor cu un creion roșu și scriu pe margine, cu dorința urgentă ca pata să fie integrată în curățenie, să capete ea însăși o structură, să intre într-o anumită ordine. Nu suport nici o tulburare a paginii scrise...

— Mi-aș îngădui o întrebare considerată adesea capitală. Care este raportul dumneavoastră cu ideea de societate, raportul dintre filozof și societate ?

— Mă retrag adesea în individualitatea mea, pentru a veni cu ceva în societate. Nu sînt un pustnic, eu nu pot trăi prea multă vreme singur, în singurătate. Fără ceilalți, nu pot fi decît *singur* ; numai împreună cu ceilalți poți ajunge *o individualitate*. Teoretic, știu că atunci cînd sînt singur și gîndesc, întreaga societate din care fac parte vorbește prin mine, pentru că gîndesc românește și deci înseamnă că poporul român contribuie la fiecare construcție de gînduri de care sînt în stare. În consecință, știu că societatea este în mine, dar cred că și societatea are nevoie de individualitatea mea și a celorlalți, evident. Pentru mine, socialismul este o societate care va asigura dezvoltarea deplină a fiecăruia, este o societate care construiește o cultură pentru toți, dar și o cultură pentru fiecare. Este o societate care va permite fiecăruia să se

Scanned with OKEN Scanner

deosebească de toți ceilalți, și va permite fiecăruia o libertate care să se oprească numai atunci cînd atinge libertatea altuia.

— Sînteți un om ambițios, perseverent ?

— Aș putea să spun niște lucruri puțin contradictorii față de ce-ați putea bănui la mine, din cîte știți. N-am avut nici un fel de ambiție. Personal sînt foarte echilibrat sufletește, pentru că înainte de August 1944 am crezut, cu toată sinceritatea, că voi fi băiat de prăvălie, sau poate chiar șef de raion la un magazin mai mare, cum era „Galeries La Fayette". N-am crezut niciodată că filozofia, care mă pasionează de pe la șaisprezece ani, va fi transformată într-o meserie și-mi va aduce o oarecare consacrare, fie ea cît de mică, și satisfacții personale. Am crezut totdeauna că va fi o plăcere extraalimentară, că voi avea o meserie alimentară — cum spunea cîndva Arghezi — și o bucurie personală care va fi filozofia... De altfel am început să îndrăgesc filozofia prin profesorul Virgil Bogdan, care mi-a și revelat această pasiune. Sînt destul de mulțumit. N-am crezut însă că voi fi în stare să scriu opt cărți, dintre care unele lăudate, două în curs de traducere în străinătate. N-am crezut că voi fi ascultat, că voi fi comentat, că voi fi omologat printre filozofii români. N-am crezut lucrul acesta și, în ultimii doi, trei ani, de cînd lucrul s-a întîmplat, am chiar un fel de jenă și uneori cînd țin o conferință la care vine foarte multă lume, oameni bătrîni, foști profesori de-ai mei, pe care-i văd notînd ideile mele, am senzația nu numai de jenă, dar uneori de autoironie. Mă dedublez și încep să rîd de mine. Sînt pentru mine o mirare continuă și o uimire. Spre deosebire de alții care se simt ratați, eu cred că am dat mai mult decît mă așteptam, și cred că mi s-a dat mai mult decît merit...

— Sînteți un om binevoitor, simțiți nevoia să fiți de folos altora ?

— Simt această nevoie mai ales în legătură cu tinerii. Aș dori să strîng în jurul meu și să ajut, pe cît este posibil, pe tinerii valoroși, pentru ca să ajungă realmente mai buni decît mine. Am un colaborator, care mi-e prieten după ce mi-a fost student încă din anul I

Scanned with OKEN Scanner

al Facultății de filozofie și imediat după acea colaborator la Institut, un nume despre care sînt convins că se va vorbi. El este Gabriel Liiceanu. Îl apreciez foarte mult și sînt mîndru de faptul că nu numai că nu-l invidiez, dar aș dori chiar ca el să facă ceea ce pînă acum nici un filozof român n-a făcut...

— Presupun că în viața dumneavoastră au existat destule perioade mai dificile, mai grele. Cum depășește îndeobște un filozof asemenea perioade ?

— Fără îndoială că am fost privit uneori cu suspiciune, cu nedumerire. Am avut uneori dificultăți în a publica ideile mele așa cum le-am redactat. Dar, de multă vreme am un contract nescris cu revistele și editurile : ei publică exact așa cum le dau eu manuscrisele, sau le resping. Ori publică așa cum am scris eu, ori nu publică. În general am fost destul de refractar și la ceea ce se numește ajutorul redacțional, pentru că știu să greșesc și singur, nu e nevoie să contribuie redactorul respectiv la treaba asta. În ceea ce privește acest fel de neajunsuri, în ultimii ani nu mi s-a mai întîmplat așa ceva. Așa cum trimit articolele, studiile și cărțile la reviste sau edituri, așa apar. Ele reprezintă un spirit critic, pentru că am senzația că intelectualul în general, și filozoful în special, este cea mai înaltă formă de feedback, prin care se autoreglează atît societatea, în general, cît și societatea socialistă cu deosebire. Filozoful în special se opune frînelor dogmatismului, valorilor învechite ale societății...

— Cum gîndește un filozof nevoia de disciplină, spre exemplu ?

— Despre disciplină am o părere ambiguă. În filozofie, și în general în creație, disciplina este alta decît aceea într-o uzină sau dintr-un minister. Îmi amintesc, de pildă, că filozoful Dan Bădărău îmi povestea odată : „A venit nevastă-mea în odaie și mi-a zis : Iar stai degeaba ? Pune și tu mîna și fă ceva ! Or, eu nu stăteam degeaba, eu stăteam în pat, întins, și mă gîndeam și eram pe punctul de a-mi redacta, deocamdată în minte, o frază cheie destul de dificilă dintr-un studiu pe care tocmai îl elaboram“. Ce disciplină ? Disciplina în acest sens ?

Scanned with OKEN Scanner

Cred că o disciplină cu semnarea condicii dimineața frînează munca de creație susținută. Creația este greu de disciplinat. Creația poate fi cel mult autodisciplinată, și atunci este foarte particulară, este foarte individuală. Nu poate fi redusă la un numitor comun de disciplină, ca într-un act de producție. E o deosebire între producție și creație...

— Ce părere aveți despre agresivitate ?

— Cred că încetul cu încetul omenirea va depăși agresivitatea fizică, agresivitatea chiar verbală și va transforma agresivitatea aceasta brutală într-o „agresivitate" culturală, intelectuală. Această agresivitate intelectuală eu o cultiv, ea se manifestă prin umor și rîs. Mi se pare că este salutară și educativă și face parte din acel feed-back de care vorbeam mai înainte, prin care se poate autoregla mai bine o societate, o colectivitate. Această agresivitate o cultiv și chiar fac elogiul ei, elogiul umorului, elogiul rîsului...

— Simțiți nevoia aventurii, sau preferați securitatea, siguranța de sine ?

— Nevoia de securitate este atît de mare, încît mi-e foarte greu să lucrez în mai multe locuri. Dacă am apucat să lucrez în camera numărul doi de la etajul întîi de la vila Căciulați a Academiei, atunci timp de decenii îmi place să lucrez numai acolo. Mă simt lipsit de securitate dacă schimb camera, dacă schimb decorul. Am impresia că-mi trebuie o securitate totală în jurul meu, o securitate a mediului, ca să mă pot aventura cu temeinicie și temeritate în lumea ideilor. Cu cît sînt mai consolidat, cu cît sînt mai confortabil instalat, cu atîta pot să îndrăznesc mai mult în lumea gîndirii...

— Pînă acum ar reieși că sînteți un om al perpetuului drum de muncă, de dezbatere, de acțiune în slujba ideilor. Ce alte satisfacții vă oferiți ? Mă gîndesc, spre exemplu, cum își petrece un filozof timpul liber ?...

— Eu am făcut, în ceea ce mă privește, o răsturnare între timpul liber și timpul de muncă, și în aceasta constă și echilibrarea mea sufletească. Pentru mine munca este un timp liber, adică acel răstimp în care lucrez mă destinde mai mult decît orice distracție, ca să zic așa.

Scanned with OKEN Scanner

Am ajuns ca distracțiile să mă plictisească, în raport cu cît mă „distrează“ pe mine redactarea unui articol sau a unui studiu. Munca s-a transformat pentru mine în ceea ce aș dori să fie pentru toți. Am convingerea că trebuie să trecem din nou de la știință la utopie, după cum Engels a trecut de la utopie la știință. Acea epocă pe care o visez este epoca în care munca se va transforma într-o asemenea plăcere, într-un fel de loisir, pentru că pentru mine loisir-ul, respectiv timpul liber, și nu timpul eliberat cu care nu știi ce să faci și te plictisești, timpul liber deci este o activitate uneori intensă, uneori obositoare fizic, dar este liber timpul acesta printr-o singură caracteristică, aceea că îți produce, îți procură o bucurie, o plăcere, o satisfacție. Din acest punct de vedere eu am foarte puțin „timp liber“. Poate că șuetele, poate că un spectacol... sînt mare amator de teatru și discuții și dezbateri.

— Și totuși, după opt sau zece ore de muncă, nu resimțiți niciodată acel efort care atrage după sine și nevoia unei destinderi complete, unei relaxări fizice ?...

— Evident, orice om resimte efortul. Însă pentru mine timpul liber nu este nici lene, nici huzur, nici lipsă de efort. Chiar odihna este numai un moment al timpului liber. Timpul liber, în viitor, care va fi mai mare decît timpul consacrat muncii, va fi nu o simplă odihnă, ci plin de distracții, de modalități de destindere, cu felurite pasiuni, cum ar fi pictura, sculptura, și chiar filozofia... vor fi din ce în ce mai mulți filozofi în viitorul nu prea îndepărtat, din ce în ce mai mulți înțelepți...

— Ademenitoare perspectivă, sper că nu numai din punct de vedere filozofic ! Dar aici, în prezent, vă place să călătoriți ? Cu voia dumneavoastră, aceasta ar fi ultima întrebare...

— Nu sînt un mare amator de călătorii. Din această pricină pentru mine o călătorie în străinătate, de pildă, mai ales dacă sînt singur, fără nevastă-mea, vreau să spun, este un prilej de panică continuă timp de săptămîni la rînd. Extrem de obositoare este acea perioadă dinainte de călătorie, extrem de obositoare călătoria însăși pînă mă întorc acasă și răsuflu. Nu pot spune că-mi

Scanned with OKEN Scanner

displace să particip la un congres internațional, sau la un simpozion cum a fost cel de la Paris, despre „Ideea de timp în filozofiile contemporane“ (indiană și chineză). Nu-mi displace, dimpotrivă, e un moment, e un prilej de confruntare de care am nevoie. Însă călătoria ca atare într-un oraș necunoscut, întrebările : „Unde voi locui ?“, „Cum mă voi descurca pe străzi ?“, „În ce măsură va fi confortabil ?“, asta mă neliniștește foarte, foarte mult...

Octombrie 1977

Scanned with OKEN Scanner

CUPRINS

Argument 5
Cuvînt introductiv (La volumul *Muncă, idealuri, creaţie*) . . . 15

CONSTANTIN ARSENI — Cînd am succese mari sînt mai reticent... 25

ANA ASLAN — In viaţă trebuie să lupţi ! 45

ION BRADU — Folclorul, această carte fidelă a vieţii... 54

ŞERBAN CIOCULESCU — N-am fost niciodată conformist în sensul de a accepta păreri şi idei pe care să nu le fi cercetat 62

NADIA COMĂNECI — Un copil neastîmpărat care avea multă energie... 77

ION CUPŞA — Un popor ferm hotărît să-şi apere libertatea şi independenţa, oricît de mic ar fi, nu poate fi înfrînt 88

CONSTANTIN DIACONESCU — Mîndria de a fi constructor al Hunedoarei 99

CONSTANTIN C. GIURESCU — Istoria contribuie la cunoaşterea personalităţii colective a poporului tău şi, implicit, a ta însăţi 106

ŞTEFAN IORDACHE — Cred că teatrul este cel mai frumos lucru de pe lume 118

IORGU IORDAN — Sînt categoric împotriva aventurii în viaţă şi în ştiinţă 140

CEZAR LĂZĂRESCU — A proiecta în arhitectură înseamnă a organiza un spaţiu corespunzător funcţiei căruia îi este destinat 149

Scanned with OKEN Scanner

NICOLAE MĂRGINEANU — O idee trebuie să devină pasiunea vieţii, cu gîndul că serveşti numai adevărul 158

EUGENIA MOLDOVEANU — Opera este nemuritoare 170

FĂNUŞ NEAGU — Re-creem lumea după ce am cunoscut-o şi cunoaştem lumea după ce o vedem... 185

MARIN NEDEA — Conduci ? Fii primul la treabă, drept cu toată lumea şi curat ca lacrima ! 199

SERGIU NICOLAESCU — Gustul succesului ? Amar ! 208

ECATERINA OPROIU — Sînt poate o risipitoare... 226

OCTAVIAN PALER — Îi iubesc pe toţi cei care îmi amintesc că n-am fost făcuţi din noroi, ci din argilă şi cu atît mai mult pe cei care ne pot învăţa cum să ne modelăm argila 248

CONSTANTIN PARASCHIVESCU-BĂLĂCEANU — O activitate intensă, disciplinată şi continuă nu-ţi lasă timp să te îmbolnăveşti 265

MAGDALENA POPA — E o adevărată pasiune să mă transform în fiecare personaj interpretat 274

D. D. ROŞCA — Viaţa mea s-a supus conştient simţului măsurii 290

MARIN SORESCU — Cărţilor mele le place să călătorească 308

LUDOVIC SPIESS — De ce nu se fac filme româneşti după Opere ?... 320

NICHITA STĂNESCU — Nu mi-am pus în mod special problema unui prestigiu personal 339

D. I. SUCHIANU — Gîndirea este o funcţiune eminamente creatoare 356

GY. SZABÓ BÉLA — Plafonarea înseamnă moartea cretivităţii artistice 372

GHEZA VIDA — Am prieteni mulţi printre cioplitorii moroşeni 382

HENRI WALD — Fără ceilalţi nu pot fi decît *singur* ; numai împreună cu ei poţi ajunge *o individualitate* 393

Scanned with OKEN Scanner

Lector: ION NISTOR
Tehnoredactor: CORNEL CRISTESCU

Bun de tipar 26.V.1982. Apărut 1982. Comanda nr. 1830.
Coli tipar 25,5. Planșe 24

Tiparul executat sub comanda
nr. 893 la
Întreprinderea poligrafică
„13 Decembrie 1918",
str. Grigore Alexandrescu nr. 89-97
București,
Republica Socialistă România

Scanned with OKEN Scanner

Convorbiri cu:

CONSTANTIN ARSENI • ANA ASLAN • ION BRADU • ȘERBAN CIOCULESCU • NADIA COMĂNECI • ION CUPȘA • CONSTANTIN DIACONESCU • CONSTANTIN C. GIURESCU • ȘTEFAN IORDACHE • IORGU IORDAN • CEZAR LĂZĂRESCU • NICOLAE MĂRGINEANU • EUGENIA MOLDOVEANU • FĂNUȘ NEAGU • MARIN NEDEA • SERGIU NICOLAESCU • ECATERINA OPROIU • OCTAVIAN PALER • CONSTANTIN PARASCHIVESCU-BĂLĂCEANU • MAGDALENA POPA • D. D. ROȘCA • MARIN SORESCU • LUDOVIC SPIESS • NICHITA STĂNESCU • D. I. SUCHIANU • GY. SZABÓ BÉLA • GHEZA VIDA • HENRI WALD •

Scanned with OKEN Scanner